

Saleh Mothana OBADI a kol.

VÝVOJ A PERSPEKTÍVY SVETOVEJ EKONOMIKY

POZITÍVNY VÝHLAD
A HROZIACA OBCHODNÁ VOJNA

VÝVOJ A PERSPEKTÍVY SVETOVEJ EKONOMIKY

**POZITÍVNY VÝHĽAD
A HROZIACA OBCHODNÁ VOJNA**

SALEH MOTHANA OBADI A KOLEKTÍV

Bratislava 2018

VEDÚCI AUTORSKÉHO KOLEKTÍVU:

prof. Ing. Saleh Mothana Obadi, PhD., EÚ SAV

AUTORI:

Ing. Ingrid Brocková, CSc., MZVaEZ SR, OECD

Ing. Daneš Brzica, PhD., EÚ SAV

Ing. Gabriela Dováľová, PhD., EÚ SAV

Ing. Boris Hošoff, PhD., EÚ SAV

Ing. Veronika Hvozdíková, PhD., EÚ SAV

Ing. Matej Korček, PhD., EÚ SAV

prof. Ing. Saleh Mothana Obadi, PhD., EÚ SAV

Ing. Adrián Ondrovič, PhD., EÚ SAV

Ing. Paula Puškárová, PhD., Dis. art., ÚEM, EU v Bratislave

Dr. h. c. prof. Ing. Rudolf Sivák, PhD., NHF, EU v Bratislave

prof. Ing. Peter Staněk, CSc., EÚ SAV

Ing. Vanda Vašková, PhD., EÚ SAV

Ing. Jaroslav Vokoun, EÚ SAV

RECENZENTI:

prof. Ing. Vladimír Gonda, PhD.

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

JAZYKOVÁ REDAKTORKA: Mgr. Zdenka Baková

TECHNICKÉ SPRACOVANIE: Mária Lacková

Vedecká monografia je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 2/0005/16, projektu VEGA č. 2/0109/16, projektu VEGA č. 2/0182/17, projektu VEGA č. 1/0946/17 a projektu VEGA č. 1/0654/16 (V-16-100-00).

TLAČ: VEDA, vydavateľstvo SAV

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2018

ISBN 978-80-7144-294-3

e-ISBN 978-80-7144-295-0

O B S A H

ÚVOD.....	11
-----------	----

I. VÝVOJ GLOBÁLNEJ EKONOMIKY

1. VÝVOJ REGIONÁLNEHO A GLOBÁLNEHO OUTPUTU	17
1.1. ROZVINUTÉ EKONOMIKY.....	20
1.2. ÁZIA A PACIFIK.....	22
1.3. STREDNÝ VÝCHOD A SEVERNÁ AFRIKA	26
1.4. LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK	30
1.5. SUBSAHARSKÁ AFRIKA.....	32
2. VÝVOJ GLOBÁLNEHO OBCHODU	37
2.1. VÝVOJ GLOBÁLNEHO OBCHODU Z NOMINÁLNEHO HĽADISKA.....	39
2.2. VÝVOJ CIEN PRIMÁRNYCH KOMODÍT.....	42
3. EURÓPSKA ÚNIA – POKRAČUJÚCA EXPANZIA A NÁRAST NEISTOTY	69
3.1. HOSPODÁRSKY VÝVOJ A PROJEKCIE.....	69
3.2. MAKROEKONOMICKÉ KONSEKVENCIE STARNUTIA A NUTNOSŤ REFORIEM	77
3.3. BREXIT – ODÍDE SPOJENÉ KRÁĽOVSTVO S DOHODOU ČI BEZ NEJ?.....	81
3.4. POSILNENIE ZÁKLADOV HOSPODÁRSKEJ A MENOVEJ ÚNIE.....	85
3.5. MODERNIZÁCIA VEREJNÝCH FINANCIÍ EÚ – TÉMA EURÓPSKEJ PRIDANEJ HODNOTY	89
4. USA A JAPONSKO – OBCHODNÉ VOJNY A ŠTRUKTURÁLNE REFORMY	95
4.1. HOSPODÁRSKY VÝVOJ USA.....	95
4.2. HOSPODÁRSKY VÝVOJ JAPONSKA	109
5. VPLYV KRAJÍN G20 V GLOBÁLNEJ EKONOMIKE: GENÉZA A PERSPEKTÍVY SKUPINY ...	119
5.1. HISTORICKÉ SÚVISLOSTI A PRÍČINY VZNIKU G20	119
5.2. CIELE G20.....	125
5.3. PERSPEKTÍVY G20.....	126
5.4. SYSTÉM RIADENIA G20.....	132

II. VÝVOJ VYBRANÝCH ROZVÍJAJÚCICH SA EKONOMÍK

6. STABILIZÁCIA RASTU ČÍNSKEJ EKONOMIKY	141
6.1. HOSPODÁRSKY VÝVOJ.....	141
6.2. MENOVA POLITIKA	146
6.3. ZAHRANIČNOOBCHODNÉ VZŤAHY A INVESTÍCIE V ZAHRANIČÍ	148
6.4. SOCIÁLNY ROZVOJ	152
6.5. VZDELÁVANIE, VEDA A TECHNOLOGIE.....	156
6.6. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE, DOPRAVA A ENERGETIKA	158
6.7. SPRÁVA KRAJINY, HOSPODÁRSKA POLITIKA A REGULÁCIA.....	160

7. RUSKO – OBNOVA HOSPODÁRSKEHO RASTU NA POZADÍ PRETRVÁVAJÚCEHO NAPÄTIA VO VZŤAHOCH SO ZÁPADOM	163
7.1. VYBRANÉ OBLASTI MAKROEKONOMICKÉHO VÝVOJA – OD RECESIE K MIERNEMU RASTU	164
7.2. POLITICKO-EKONOMICKÉ SÚVISLOSTI NAPÄTÝCH VZŤAHOV SO ZÁPADOM	166
7.3. VÝHLAD OČAKÁVANÉHO VÝVOJA RUSKEJ EKONOMIKY	183
8. INDIA: PROBLÉMY S DOSAHOVANÍM INKLUZÍVNEHO RASTU PRETRVÁVAJÚ	189
8.1. HOSPODÁRSKY VÝVOJ	189
8.2. FIŠKÁLNA POLITIKA	193
8.3. TRH PRÁCE	203
8.4. INVESTÍCIE A ÚSPORY	207
III. VYBRANÉ AKTUÁLNE PROBLÉMY SVETOVEJ EKONOMIKY	
9. FINANČNÉ A FIŠKÁLNE RIZIKÁ V SÚČASNEJ GLOBÁLNEJ EKONOMIKE	213
9.1. INDIKÁTORY FINANČNÝCH RIZÍK V GLOBÁLNEJ EKONOMIKE	214
9.2. MAKROEKONOMICKÉ UKAZOVATELE V ROZHODUJÚCICH EKONOMICKÝCH ENTITÁCH	216
9.3. FINANČNÉ RIZIKÁ V SEKTORE DOMÁCNOSTÍ A V PODNIKOVEJ SFÉRE	225
9.4. VYBRANÉ TRHOVÉ INDIKÁTORY FINANČNÝCH RIZÍK	228
9.5. UKAZOVATELE EXTERNEJ POZÍCIE VYBRANÝCH EKONOMÍK	232
10. MIGRAČNÁ A UTEČENECKÁ KRÍZA: ENVIRONMENTÁLNE NÁKLADY A KRÍZA PODPORY IMIGRAČNEJ EXPAZIE	237
10.1. MIGRAČNÁ A UTEČENECKÁ KRÍZA V ČÍSLACH	238
10.2. ENVIRONMENTÁLNE NÁKLADY A PODPORA PROIMIGRAČNEJ POLITIKY	245
10.3. OHNISKÁ ENVIRONMENTÁLNYCH A INTEGRAČNÝCH RIZÍK V EÚ	247
11. GEOPOLITIKA A VÝVOJ GLOBÁLNEJ EKONOMIKY	257
11.1. GEOPOLITIKA A NÁRODNÉ ZÁUJMY	260
11.2. GEOPOLITIKA A HROZIACA OBCHODNÁ VOJNA	266
11.3. GEOPOLITIKA A MOCENSKÉ EKONOMICKÉ ZÁUJMY	270
11.4. DUÁLNY A TRIÁLNY SVET	277
11.5. GEOPOLITIKA A EURÓPSKA INTEGRÁCIA	281
ZHRNUTIE	289
EXECUTIVE SUMMARY	297
LITERATÚRA	305

ZOZNAM GRAFOV A OBRÁZKOV

Graf 1.1	Vývoj reálneho globálneho outputu (medziročný rast v %)	18
Graf 1.2	Vývoj reálneho rastu HDP regiónu (v %)	21
Graf 1.3	Podiel vybraných regiónov na globálnom raste HDP v roku 2017 (v %)	23
Graf 1.4	Miera inflácie vo vybraných krajinách Ázie (v %)	25
Graf 1.5	Medziročný reálny rast HDP regiónu Stredného východu a severnej Afriky (v %)	26
Graf 1.6	Medziročný reálny rast HDP krajín GCC (v %)	27
Graf 1.7	Vývoj reálneho medziročného rastu vybraných krajín Latinskej Ameriky a Karibiku (v %)	32
Graf 1.8	Vývoj vybraných indikátorov regiónu subsaharskej Afriky (v %)	33
Graf 1.9	Saldo bežného účtu platobnej bilancie ako % HDP vybraných krajín subsaharskej Afriky	35
Graf 2.1	Vývoj indexu cien komodít (2010 = 100)	43
Graf 2.2	Vývoj cien ropy Brent a WTI	47
Graf 2.3	Vývoj obmedzenia produkcie OPEC+	49
Graf 2.4	Dopyt, ponuka a zásoby ropy	51
Graf 2.5	Pozície hedgeových fondov na trhu s ropou	53
Graf 2.6	Ceny ropy, medzinárodný obchod a HDP (% medziročné zmeny)	56
Graf 2.7	Vývoj cien zemného plynu	59
Graf 2.8	Zemný plyn – história a forwardové ceny	64
Graf 3.1	Reálny HDP eurozóny, EÚ 28 a vybraných krajín	70
Graf 3.2	Miera nezamestnanosti v EÚ 28, obdobie 2007 – 2017 (v %)	71
Graf 3.3	Makroekonomické projekcie HDP a HICP pre eurozónu (% zmeny)	72
Graf 3.4	Členské štáty EÚ vyhodnotené ako krajiny s nadmernými nerovnováhami	75
Graf 3.5	Hrubý dlh verejnej správy EÚ 28, eurozóny (19) a vybraných krajín (% HDP)	76
Graf 3.6	Vekové kohorty v eurozóne (% celkovej populácie)	78
Graf 3.7	Štruktúra spotrebných výdavkov podľa veku (v %)	79
Obr. 3.1	Nové rozpočtové nástroje	90
Obr. 3.2	Nový viacročný finančný rámec na roky 2021 – 2027	93
Graf 4.1	Zlom v komplementárnom vývoji bilancie federálneho rozpočtu a nezamestnanosti (1948 – 2017)	97
Graf 4.2	Nezamestnanosť a inflácia (v %, 1948 – 2018)	98
Graf 4.3	Bilancie na bežnom účte a federálnom rozpočte (1981 – 2017)	99
Graf 4.4	Tempo rastu podielu zahraničného obchodu na HDP (v %, 1960 – 2016)	101
Graf 4.5	Geografická štruktúra obchodnej bilancie USA (tovary v mil. USD, 1997 – 2017)	104
Graf 4.6	HDP na odpracovanú hodinu, vybrané krajiny (2016)	112
Graf 4.7	Faktory rastu produktivity práce (v %, 1985 – 2016)	114
Graf 4.8	Porovnanie štruktúry daňových príjmov Japonska a krajín OECD (v %, 2017)	116

Graf 5.1	Mapa krajín G20	121
Graf 5.2	Vybrané indikátory G20	124
Graf 5.3	Vybrané indikátory ekonomických gigantov	129
Graf 5.4	Vybrané makroekonomické ukazovatele kľúčových ekonomík	133
Graf 6.1	Hrubý domáci produkt a miera rastu v s. c. v rokoch 2011 – 2017 (v bil. USD, %)	142
Graf 6.2	Vývoj kurzu CNY/USD v roku 2017 (priemerné hodnoty za jednotlivé mesiace)	147
Graf 6.3	Vývoj devízových rezerv v rokoch 2010 až 2017 (v bil. USD, %)	147
Graf 6.4	Vývoj ročného čistého disponibilného príjmu pripadajúceho na jedného obyvateľa v mestských a vidieckych domácnostiach v rokoch 2011 – 2017 (v USD)	154
Graf 6.5	Výdavky na výskum a vývoj v rokoch 2011 až 2017 (v mld. USD, %)	157
Graf 7.1	Objem vládnych obligácií USA a objem zlatých rezerv v mld. USD v držbe CBR v rokoch 2007 až 2018	170
Graf 8.1	Reálny rast HDP Indie (v %)	190
Graf 8.2	Hrubý fiškálny deficit a deficit príjmov za fiškálne roky 2008/2009 – 2018/2019 (v % HDP)	194
Graf 8.3	Celkové výdavky na zdravie vo vybraných krajinách (2015)	198
Graf 9.1	Vývoj miery nezamestnanosti (v %) v USA po 2. svetovej vojne	218
Graf 9.2	Porovnanie miery nezamestnanosti a vybraných fiškálnych ukazovateľov federálnej vlády USA v rokoch bezprostredne predchádzajúcich recesii a v roku 2017	220
Graf 9.3	Vývoj objemu a štruktúry hrubého verejného dlhu krajín EMRE (v mld. USD)	223
Graf 9.4	Celkový dlh podnikov nefinančnej sféry vo vybraných ekonomických entitách (v % HDP)	227
Graf 9.5	Výnosová krivka štátnych dlhopisov USA v rôznych obdobiach	230
Graf 9.6	Historický vývoj sklonu výnosovej krivky dlhopisov federálnej vlády USA (úrokový diferenciál medzi dlhopismi s 10- a 2-ročnou splatnosťou, v % p. a.)	232
Graf 9.7	Bežný účet platobnej bilancie v krajinách G20 (2017, mld. USD)	233
Graf 9.8	Bežný účet platobnej bilancie a saldo RVS v krajinách G20 (2017, % HDP)	234
Graf 10.1	Vývoj príchodov do EÚ do júla 2018	238
Graf 10.2	Počet úmrtí migrantov podľa trasy Stredomorie	239
Graf 10.3	Podiel top národností žiadateľov o azyl do EÚ v roku 2017	241
Obr. 10.1	Mapa distribúcie utečeneckých záchytných táborov v EÚ	248
Graf 10.4	Podiel utečencov v regiónoch na celkovom počte utečencov vo Francúzsku	249
Obr. 10.2	Index exploatacie vodných zdrojov v EÚ (NUTS 2 regióny)	251
Obr. 10.3	Znečistenie vodných zdrojov v EÚ, podiel klasifikovaných vodných zdrojov v rozličných oblastiach povodia riek (<i>River Basin Districts</i> , RBD) s menej ako dobrým ekologickým statusom alebo potenciálom (2015)	252
Obr. 10.4	Znečistenie ovzdušia PM2.5 v Európe (2016)	253
Graf 10.5	Znečistenie, špina a iné environmentálne problémy EÚ podľa stupňa urbanizácie (% miest pod 60 % mediánového ekvalizovaného príjmu)	254

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1.1	Vývoj globálneho outputu podľa regiónov (zmena v %)	19
Tabuľka 1.2	Reálny rast HDP Európy (v %)	22
Tabuľka 1.3	Reálny medziročný rast HDP Ázie (v %)	24
Tabuľka 1.4	Vybrané ekonomické indikátory krajín SVSA (2000 – 2019, v %)	28
Tabuľka 1.5	Reálny medziročný rast HDP regiónu Latinskej Ameriky a Karibiku (v %)	31
Tabuľka 2.1	Vývoj globálneho obchodu (2014 – 2019, ročný rast z hľadiska objemu v %)	38
Tabuľka 2.2	Globálny obchod s tovarmi podľa regiónov a vybraných ekonomík v b. c. (2010 – 2017, hodnota v mld. USD, ročná zmena v %)	40
Tabuľka 2.3	Najväčší svetoví exportéri a importéri tovarov a služieb v roku 2017 (hodnota v mld. USD)	41
Tabuľka 2.4	Nominálny index cien komodít (2014 – 2019)	44
Tabuľka 2.5	Produkcia ropy (2000 – 2017)	54
Tabuľka 2.6	Spotreba ropy (2000 – 2017)	57
Tabuľka 2.7	Exportné kapacity LNG (mtpa)	61
Tabuľka 3.1	Porovnanie predpovedí vývoja reálneho HDP a inflácie HICP pre eurozónu	73
Tabuľka 3.2	Plán na prehĺbenie európskej Hospodárskej a menovej únie	88
Tabuľka 4.1	Štruktúra HDP USA (% zmena za rok, 2015 – 2019)	95
Tabuľka 4.2	Export obchodných blokov podľa tovarovej štruktúry (v %, 2016)	102
Tabuľka 4.3	Najväčší obchodní partneri USA (tovary v mld. USD, 2017)	105
Tabuľka 4.4	Štruktúra HDP Japonska (% zmena za rok, 2015 – 2019)	109
Tabuľka 4.5	Podiel zamestnaných na obyvateľstve (v %, 2000 a 2017)	111
Tabuľka 5.1	Priority G20	122
Tabuľka 6.1	Vývoj zahraničného obchodu Slovenska a Číny v rokoch 2012 – 2017 (v mld. USD)	152
Tabuľka 7.1	Pôsobenie prezidenta Vladimira Putina v najvyšších štátnych funkciách RF	168
Tabuľka 7.2	Zahraničný obchod RF v jednotlivých menách (v %)	172
Tabuľka 7.3	Zahraničný obchod RF s EÚ, SNŠ a EHU v jednotlivých menách (v %)	173
Tabuľka 7.4	Zahraničný obchod RF s Čínou a Indiou v jednotlivých menách (v %)	174
Tabuľka 7.5	Vzájomný obchod (export) colnej únie/EHU (v mil. USD) a jeho dynamika (v %) v rokoch 2010 až 2017	177
Tabuľka 7.6	Objem celkového exportu jednotlivých krajín EHU v mil. USD (v bežných cenách USD), dynamika vývoja a podiel exportu do krajín EHU na celkovom exporte jednotlivých krajín v rokoch 2010 až 2017	177

Tabuľka 7.7	Pozícia RF v celosvetovom hodnotení Global Innovation Index v rokoch 2007, 2011, 2016, 2018	179
Tabuľka 7.8	Zahraničný obchod Ruska s Čínou (v mld. USD) v rokoch 2010 až 2017	180
Tabuľka 7.9	Vzájomný obchod (tovary spolu) EÚ a RF v období 2007 až 2017	181
Tabuľka 8.1	Vybrané ukazovatele hospodárskeho vývoja Indie	192
Tabuľka 8.2	Výdavky centrálnej vlády (2016/2017 až 2018/2019)	195
Tabuľka 8.3	Celkové vládne výdavky na sociálne služby	196
Tabuľka 8.4	Kľúčové ukazovatele trhu práce v rokoch 2014/2015 až 2016/2017	205
Tabuľka 8.5	Zmena v miere investícií a úspor (v percentuálnych bodoch)	208
Tabuľka 8.6	Hrubé výdavky na vedu a výskum (v crore rupií a v % nom. HDP)	209
Tabuľka 10.1	Žiadosti o azyl podané v krajinách EÚ za rok 2016 a 2017	240
Tabuľka 10.2	Top národnosti žiadateľov o azyl do EÚ v 2016 a 2017	241
Tabuľka 10.3	Relokácie z Grécka a Talianska podľa členského štátu (október 2015 – október 2017)	243
Tabuľka 10.4	Humanitárna pomoc poskytnutá sýrskym utečencom top 5 krajinami EÚ (2013 – 2017, v miliónoch eur)	244
Tabuľka 10.5	Nerovnomerné rozmiestnenie kapacít utečeneckých táborov vo Francúzsku	248

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

ACRA	- <i>Analytical Credit Rating Agency</i> (ratingová agentúra)
APEC	- <i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i> (Ázijsko-tichomorská hospodárska spolupráca)
BE	- <i>Budget estimate</i> (pôvodný odhad)
BEPS	- <i>Base Erosion and Profit Shifting</i> (boj proti erózii dane a transferu zisku)
bil.	- bilión
b. c.	- bežná cena
BOJ	- <i>Bank of Japan</i> (centrálna banka Japonska)
BRICS	- skratka spoločného hospodárskeho zoskupenia Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Južnej Afriky
BRIICS	- skratka spoločného hospodárskeho zoskupenia Brazílie, Ruska, Indie, Indonézie, Číny a Južnej Afriky
BÚPB	- bežný účet platobnej bilancie
CBR	- Centrálna banka Ruska
CSO	- <i>Central Statistics Office</i> (Centrálny štatistický úrad)
CBRC	- <i>China Banking Regulatory Commission</i> (Čínska komisia pre reguláciu bankovníctva)
CDS	- <i>Credit Default Swap</i> (swap úverového zlyhania)
CEPA	- <i>The Comprehensive & Enhanced Partnership Agreement between the European Union & Armenia</i> (Komplexná a rozšírená dohoda o partnerstve EÚ a Arménska)
CIC	- <i>China Investment Corporation</i> (Čínsky štátny investičný fond)
CNY	- čínsky jüan (čínska mena)
CPI	- <i>Consumer Price Index</i> (index spotrebiteľských cien)
ČLR	- Čínska ľudová republika
CFTC	- <i>U. S. Commodity Futures Trading Commission</i> (Americká komisia pre obchodovanie s cennými papiermi)
EC	- <i>European Commission</i> (Európska komisia)
ECB	- Európska centrálna banka (<i>European Central Bank</i>)
EHÚ	- Eurázijská hospodárska únia (<i>The Eurasian Economic Union</i>)
ECHO	- <i>European Commission's Humanitarian Aid and Civil Protection Department</i> (oddelenie Európskej komisie pre humanitárnu pomoc a civilnú ochranu)
EK	- Európska komisia (<i>European Commission</i>)
EMF	- Európsky menový fond (<i>European Monetary Fund</i>)
EMRE	- rozvíjajúce sa (<i>emerging</i>) a rozvojové ekonomiky
EMS	- Európsky mechanizmus pre stabilitu (<i>European Stability Mechanism</i>)
EMU	- <i>Economic and Monetary Union</i> (Hospodárska a menová únia)
ERA	- <i>European Rating Agency</i> (ratingová agentúra)
ESS	- <i>European Social Survey</i> (Európsky sociálny prieskum)
EIA	- <i>U. S. Energy Information Administration</i>
EÚ	- Európska únia (<i>European Union</i>)
EUR	- menová jednotka euro
FED	- <i>Federal Reserve System</i> (Federálny rezervný systém)
FOMC	- <i>Federal Open Market Committee</i> (Federálna komisia pre otvorený trh)
GCC	- <i>Gulf Cooperation Council</i> (Rada kooperácie krajín Perzského zálivu)
GATT	- <i>General Agreement on Tariffs and Trade</i> (Všeobecná dohoda o clách a obchode)
GST	- <i>Goods and Services Tax</i> (daň z tovarov a služieb)
HDP	- hrubý domáci produkt
ILO	- <i>International Labour Organization</i> (Medzinárodná organizácia práce)
IMF	- <i>International Monetary Fund</i> (Medzinárodný menový fond)
IOM	- <i>International Organization for Migration</i> (Medzinárodná organizácia pre migráciu)
ITC	- <i>US International Trade Commission</i> (komisia pre zahraničný obchod)
JPY	- japonský jen (menová jednotka Japonska)
km	- kilometer
KSC	- Komunistická strana Číny (<i>Communist Party of China</i>)

LNG	-	<i>Liquefied natural gas</i> (skvapalnený zemný plyn)
mil.	-	milión
mbld	-	mil. barelov za deň
mld.	-	miliarda
MENAP	-	<i>Middle East and North Africa, Afghanistan and Pakistan</i> (Stredný východ a severná Afrika, Afganistan a Pakistan)
MMF	-	Medzinárodný menový fond (<i>International Monetary Fund</i>)
NAFTA	-	<i>North American Free Trade Agreement</i> (Severoamerická dohoda o voľnom obchode)
NATO	-	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Severoatlantická aliancia)
NEX-GDDP	-	<i>NASA Earth Exchange Global Daily Downscaled Projections</i>
OBOR	-	<i>One Belt, One Road</i> (Jeden pás, jedna cesta)
OECD	-	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)
OFPPRA	-	<i>French Office for the Protection of Refugees and Stateless Persons</i> (Francúzsky úrad pre ochranu utečencov a osôb bez štátnej príslušnosti)
okm	-	osobokilometer
OPEC	-	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> (Organizácia krajín vyvážajúcich ropu)
OSN	-	Organizácia Spojených národov (<i>United Nations</i>)
p. a.	-	<i>per annum</i> (ročne)
p. b.	-	percentuálny bod
PM2.5	-	<i>Particulate Matter 2.5</i> (osobitá častica 2.5)
PMI	-	<i>Purchasing Managers' Index</i> (index nákupných manažérov)
PP	-	potenciálny produkt, potenciálny HDP
PZI	-	priame zahraničné investície
Q	-	štvrtrok
RBD	-	<i>River Basin District</i> (Oblasť povodia rieky)
RBI	-	<i>Reserve Bank of India</i> (Indická rezervná banka)
RCP	-	<i>Representative Concentration Pathway</i> (Reprezentatívny koncentračný trend)
RE	-	<i>Revisited estimate</i> (revidovaný odhad)
RF	-	Ruská federácia
RUB	-	ruský rubľ
RVS	-	rozpočet verejnej správy
S&P 500	-	Standard & Poor's 500, akciový index Newyorskej burzy
s. c.	-	stále ceny
SB	-	Svetová banka (<i>The World Bank</i>)
SNŠ	-	Spoločenstvo nezávislých štátov
SPFS	-	<i>Служба по передаче финансовых сообщений (СПФС)</i> (Služba na prenos finančných správ)
SR	-	Slovenská republika
SVE	-	stredná a východná Európa
SAE	-	Spojené arabské emiráty
SVSA	-	Stredný východ a severná Afrika
t	-	tona
TPP	-	<i>Trans-Pacific Partnership</i> (Transpacifické partnerstvo)
UK	-	<i>United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland</i> (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska)
UN	-	<i>United Nations</i> (Organizácia Spojených národov)
UNHCR	-	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> (Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov)
USA	-	<i>United States of America</i> (Spojené štáty americké)
USD	-	americký dolár
VaV	-	výskum a vývoj
VIX	-	index volatility finančného trhu
WB	-	<i>The World Bank</i> (Svetová banka)
WHO	-	<i>World Health Organization</i> (Svetová zdravotnícka organizácia)
WTO	-	<i>World Trade Organization</i> (Svetová obchodná organizácia)
ZSSR	-	Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

Vyšší globálny ekonomický rast, ktorý bol v apríli prognózovaný odborníkmi MMF na tento rok (2018), bol upravený októbrovou prognózou toho istého inštitútu smerom nadol na úroveň rastu z roku 2017. Základné údaje z prvého polroku tohto roku tiež dokumentujú slabší globálny ekonomický rast v porovnaní so silným impulzom, ktorý bol zaznamenaný v druhej polovici minulého roku, a expanzia sa stala v jednotlivých krajinách menej synchronizovanou. Ekonomické aktivity v niektorých veľkých vyspelých ekonomikách sa zmiernili viac, ako sa očakávalo v porovnaní s ich silným tempom v minulom roku, zatiaľ čo rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky naďalej rástli rovnako ako v roku 2017 (WEO, október 2018).

Napriek viac-menej pozitívnym signálom z viacerých kľúčových ekonomík globálnej ekonomiky najmä v oblasti investícií a zamestnanosti, ktoré prispievali k vyššiemu ekonomickému rastu a k optimistickejšim prognózam globálneho ekonomického výhľadu, súčasný vývoj globálnej ekonomiky je v mnohých ekonomikách charakterizovaný tlmením potenciálneho ekonomického rastu, silnejšou antiglobalizačnou rétorikou a narastaním protekcionistických opatrení. Zvýšenie globálneho protekcionizmu bude mať pravdepodobne ďalekosiahle dôsledky, a to nielen pre spotrebiteľov, ale aj pre výrobcov (podnikateľov), vlády, investície a obchodné toky. Takéto protekcionistické tendencie zo strany ekonomických mocností sa môžu vymknúť spod kontroly a úspechy uskutočnené v oblasti liberalizácie svetového obchodu počas desiatky rokov môžu byť vynulované v priebehu niekoľkých mesiacov. Napriek silnému optimizmu, že k takémuto kroku nedôjde, je potrebné o tom nahlas hovoriť a upozorniť na nedomyšlené rozhodnutia zo strany kľúčových globálnych ekonomických hráčov. Protekcionistické opatrenia zo strany USA naštartovali špirálu zvyšovania dovozných ciel, ktoré môžu viesť ku globálnej obchodnej vojne, poukázali na existenciu problému nielen v multilaterálnom obchodnom

systéme, ale aj v celkovom, medzinárodnom ekonomickom systéme. Potvrdila to aj nedávna neúspešná snaha skupiny G20 obnoviť jej dlhotrvajúcu angažovanosť v oblasti voľného obchodu a zaviazť sa odolať všetkým formám protekcionizmu na poslednom stretnutí ministrov financií v marci 2017.

Treba povedať, že rastúca príjmová nerovnosť v rámci krajín počas obdobia rapídnej globalizácie podnietila intenzívnu diskusiu o výhodách liberalizácie obchodu a imigrácie v mnohých rozvinutých ekonomikách. Rovnako intenzívna diskusia o výhodách a nevýhodách liberalizácie obchodu prebehla aj v rozvojových krajinách, ktoré vinia rozvinuté krajiny, že multilaterálny obchodný systém nastavili v ich neprospech a vedie k prehlbovaniu teórie o jadre a periférii. Skutočnosť je taká, že zvýšenie ciel sa odrazí v raste cien dovážaného tovaru pre spotrebiteľov, v znížení ich kúpnej sily a obmedzení dostupnosti dovážaného tovaru a vedie aj k prehlbovaniu príjmovej nerovnosti medzi obyvateľmi. O nevyhnutnosti revidovať multilaterálny obchodný systém hovoria aj čelní predstavitelia medzinárodných organizácií. „Je potrebné vytvoriť obchodný systém, ktorý funguje pre všetkých... musíme spojiť svoje sily s cieľom opraviť a modernizovať globálny obchodný systém, a nie ho zničiť“ (Christine Lagardová, 2018).

Cieľom predkladanej vedeckej monografie, ktorá je v sérii publikácií Ekonomického ústavu SAV o vývoji a perspektívach svetovej ekonomiky v poradí dvanástou, je prostredníctvom rôznych analýz priblížiť ekonomické dianie vo svete z národného, regionálneho i globálneho hľadiska a zosumarizovať závery autorského kolektívu vypracované na báze poznania sledovaných problematík vyplývajúceho z ich dlhodobého skúmania. Autorský kolektív v jednotlivých kapitolách použil tak prvotné, ako aj sekundárne dostupné a licencované informácie čerpané z medzinárodných inštitúcií (SB, MMF, WTO, FAO, ILO, UNCTAD, Eurostat atď.) a iných renomovaných vedeckých organizácií a nadnárodných spoločností. Obsah predkladanej monografie je určený nielen odbornej a podnikateľskej verejnosti, ale aj študentom ekonomického zamerania minimálne 2. a 3. stupňa štúdia.

Tohtoročná vedecká monografia je v rámci troch blokov rozdelená na 11 kapitol. V prvom bloku sa zaoberáme vývojom globálneho outputu a obchodu a makroekonomickým vývojom troch kľúčových ekonomických centier v rámci rozvinutých krajín. V druhom bloku sa venujeme ekonomickému dianiu v niektorých krajinách BRIC (Čína, India a Ruská federácia) vzhľadom na ich narastajúci význam vo svetovej ekonomike. V poslednom bloku analyzujeme vybrané aktuálne globálne a regionálne problémy v geopolitickej a ekonomickej rovine a ich vplyv na globálnu ekonomiku.

Saleh Mothana Obadi
vedúci autorského kolektívu

I.

**VÝVOJ
GLOBÁLNEJ EKONOMIKY**

1. VÝVOJ REGIONÁLNEHO A GLOBÁLNEHO OUTPUTU

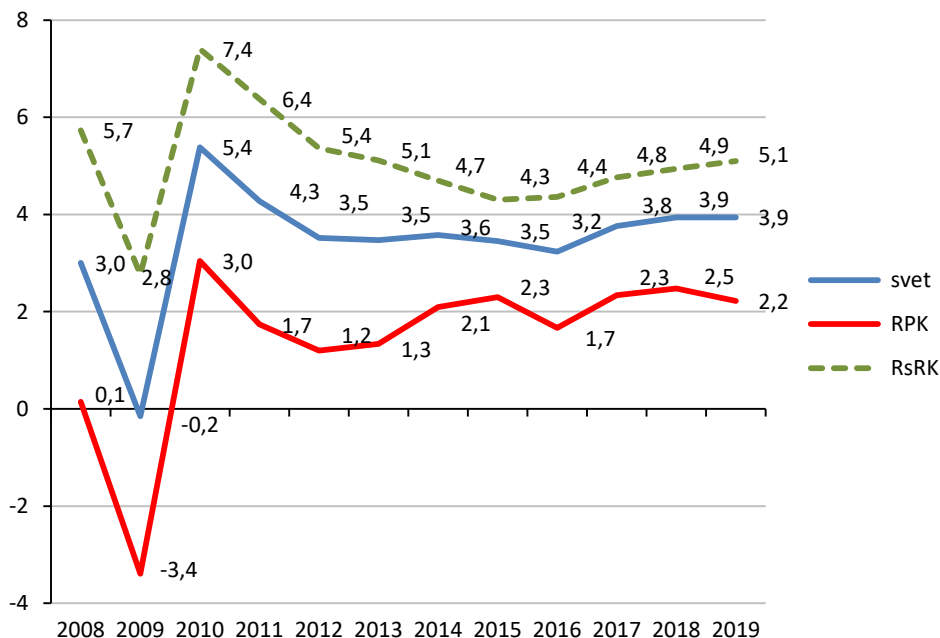
Globálne ekonomické aktivity v minulom roku (2017) zaznamenali neočakávané oživenie, ktoré sa prejavilo vo vyššom ekonomickom raste okolo 3,8 %, čo je o 0,5 percentuálneho bodu (p. b.) vyššie ako v roku 2016 (IMF, WEO, 2018). Toto celkové oživenie bolo medzi rozvíjajúcimi sa, rozvojovými a rozvinutými ekonomikami takmer rovnomerné. Zohrali pri ňom úlohu viaceré dôležité faktory, ktoré mali najväčší vplyv na rast globálnej ekonomiky, napríklad oživenie investícií v rozvinutých krajinách, pokračujúci silný rast v krajinách rozvíjajúcej sa Ázie, jednoznačný vzostup ekonomických aktivít rozvíjajúcej sa Európy a opätovné oživenie mnohých ekonomík exportujúcich komodít (IMF, WEO, 2018). Rastúci trend globálnej ekonomiky by mal podľa prognózy Medzinárodného menového fondu pokračovať aj v tomto roku (2018) podporovaný priaznivým trhovým sentimentom, akomodatívnymi finančnými podmienkami a dôsledkami expanzívnej finančnej politiky USA tak v samotnej ekonomike USA, ako aj v medzinárodnom ekonomickom prostredí.

Jedným z hlavných faktorov rastu globálnej ekonomiky bol aj rast investícií v jednotlivých rozvinutých krajinách, ktorý bol zaznamenaný v roku 2017 a pokračuje aj v tomto roku (2018)

Podľa aprílovej prognózy MMF globálna ekonomika by mala v tomto roku (2018) dosiahnuť vyšší rast ako v predchádzajúcom roku, a to o 0,1 p. b. (pozri tab. 1.1). Na tomto raste by sa mala podieľať prevažná časť rozvinutých, rozvíjajúcich sa a rozvojových ekonomík. Mnohé kľúčové ekonomiky by mali buď udržať svoj rast na úrovni predchádzajúceho roku, alebo by mali zaznamenať vyšší ekonomický rast. Mnohé ďalšie ekonomiky by mali podľa spomínanej prognózy zaznamenať mierne spomalenie rastu.

Graf 1.1

Vývoj reálneho globálneho outputu (medziročný rast v %)

Poznámka: RPK – rozvinuté priemyselné krajiny; RsRK – rozvíjajúce sa a rozvojové krajiny

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Globálny ekonomický rast v roku 2017, ako aj predpokladaný rast v tomto roku je charakteristický rovnomerným vývojom v rámci hlavných skupín krajín. Rozvinuté, rozvíjajúce sa a rozvojové krajiny zaznamenali v minulom roku (2017) rovnakú mieru dodatočného rastu (vyššiu o 0,6 p. b.). V tomto roku (2018) by mali rozvinuté krajiny znížiť rozdiel v tempe rastu medzi nimi a rozvíjajúcimi sa a rozvojovými ekonomikami, pretože predpokladaný rast v rozvinutých krajinách bude v tomto roku (2018) v porovnaní s predchádzajúcim rokom vyšší o 0,2 p. b., kým v rozvíjajúcich sa a rozvojových ekonomikách len o 0,1 p. b. Vďaka predpokladanému spomaleniu rastu rozvinutých ekonomík v roku 2019 sa podiel rozvíjajúcich sa a rozvojových krajín na globálnej ekonomike zväčší.

T a b u ľ k a 1.1

Vývoj globálneho outputu podľa regiónov (zmena v %)

	2017	Projekcia	
		2018	2019
Svetový output	3,8	3,9	3,9
Rozvinuté ekonomiky	2,3	2,5	2,2
USA	2,3	2,9	2,7
Eurozóna	2,3	2,4	2,0
Francúzsko	1,8	2,1	2,0
Nemecko	2,5	2,5	2,0
Španielsko	3,1	2,8	2,2
Taliansko	1,5	1,5	1,1
Japonsko	1,7	1,2	0,9
Spojené kráľovstvo	1,8	1,6	1,5
Kanada	3,0	2,1	2,0
Ostatné rozvinuté ekonomiky ¹	2,7	2,7	2,6
Rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky	4,8	4,9	5,1
Spoločenstvo nezávislých štátov	2,1	2,2	2,1
Rusko	1,5	1,7	1,5
bez Ruska	3,6	3,5	3,6
Rozvíjajúca sa a rozvojová Ázia	6,5	6,5	6,6
Čína	6,9	6,6	6,4
India	6,7	7,4	7,8
ASEAN 5 ²	5,3	5,3	5,4
Rozvíjajúca sa a rozvojová Európa	5,8	4,3	3,7
Latinská Amerika a Karibik	1,3	2,0	2,8
Brazília	1,0	2,3	2,5
Mexiko	2,0	2,3	3,0
Stredný východ, severná Afrika, Afganistan a Pakistan	2,6	3,4	3,7
Saudská Arábia	-0,7	1,7	1,9
Subsaharská Afrika	2,8	3,4	3,7
Nigéria	0,8	2,1	1,9
Južná Afrika	1,3	1,5	1,7
Európska únia	2,7	2,5	2,1

¹ bez G7 (Francúzsko, Japonsko, Kanada, Nemecko, Taliansko, USA, Spojené kráľovstvo) a krajiny eurozóny

² ASEAN 5 - Filipíny, Indonézia, Malajzia, Thajsko, Vietnam

Prameň: WEO (2018)

1.1. Rozvinuté ekonomiky

Rozvinuté krajiny zaznamenali v roku 2017 2,5 % ekonomický rast a podľa aprílovej prognózy MMF dosiahnu v tomto roku až 2,7 % rast. Podľa rovnakého zdroja tieto krajiny dosiahnu v roku 2019 opäť spomalenie ekonomického rastu na úrovni 2,2 %.

Kľúčové, resp. hlavné ekonomické centrá rozvinutých krajín mali v posledných rokoch odlišný ekonomický vývoj a v tomto duchu ovplyvnili celkový ekonomický vývoj najvyspelejšej skupiny krajín.

Ekonomika Spojených štátov amerických rástla v roku 2017 o 2,3 % a v tomto roku sa predpokladá jej ďalší rast o 2,9 %. Tento priaznivý ekonomický vývoj možno pripísať viacerým faktorom: solídny zahraničný dopyt, makroekonomický efekt daňovej reformy z konca roku 2017, najmä nižšia korporátna daň a dočasný výsledok celkových investícií, ktoré môžu stimulovať krátkodobé aktivity.

Oživenie ekonomiky eurozóny by malo pokračovať aj v tomto roku na úrovni 2,4 % rastu, čo je o 0,1 p. b. viac ako v roku 2017. Tento pozitívny vývoj je výsledkom neočakávaného silného domáceho dopytu v krajinách zoskupenia, podpornej monetárnej politiky a vyššieho zahraničného dopytu.

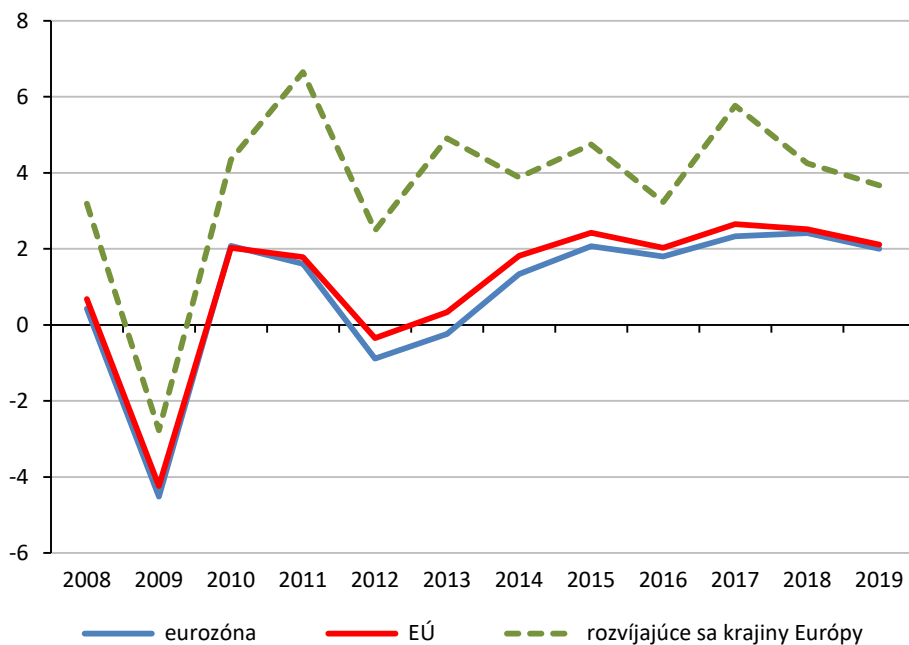
Japonská ekonomika by mala po solídnom raste v predchádzajúcom roku (1,7 %) v tomto roku (2018) podľa prognózy MMF zaznamenať spomalenie rastu na úrovni 1,4 %, ktoré by malo pokračovať aj v budúcom roku (2019), a to na úrovni 0,9 %.

Európa

Európske ekonomiky zaznamenali v minulom roku (2017) po prvý raz od globálnej finančnej krízy oživenie vo všetkých krajinách kontinentu. Reálny rast HDP v Európe dosiahol v roku 2017 2,8 %, čo je o 1 p. b. viac ako v roku 2016. Túto expanziu možno pripísať predovšetkým rastu domáceho dopytu, najmä rastu súkromnej spotreby a investícií.

Graf 1.2

Vývoj reálneho rastu HDP regiónu (v %)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Rozvinuté krajiny Európy mali vzhľadom na veľkosť a dôležitosť svojich ekonomík veľký podiel na celkovom raste kontinentu, keď ich rast bol v priemere v roku 2017 2,4 %, čo je o 0,5 p. b. viac ako v predchádzajúcom roku.

Oživenie ekonomických aktivít v eurozóne bolo v roku 2017 tiež solídne, keď táto skupina krajín dosiahla rast 2,3 %, čo je o 0,5 p. b. viac ako v roku 2016. Oživenie vo všetkých členských štátoch eurozóny sa premietlo v oblasti pracovného trhu rastom zamestnanosti a v raste spotreby a investícií. To však sa prejavilo v raste miezd a reálneho disponibilného dôchodku a takisto v raste cien nehnuteľností.

Najrýchlejší rast v roku 2017 v rámci Európy zaznamenali rozvíjajúce sa krajiny, ktoré dosiahli 3,7 % reálny rast, čo je viac ako dvojnásobok reálneho rastu v predchádzajúcom roku.

T a b u ľ k a 1.2

Reálny rast HDP Európy (v %)

	2016	Apríl 2018 WEO		
		2017	2018	2019
Európa	1,8	2,8	2,6	2,2
<i>Rozvinuté európske ekonomiky</i>	1,9	2,4	2,3	2,0
eurozóna	1,8	2,3	2,4	2,0
Francúzsko	1,2	1,8	2,1	2,0
Nemecko	1,9	2,5	2,5	2,0
Španielsko	3,3	3,1	2,8	2,2
Taliansko	0,9	1,5	1,5	1,1
škandinávске ekonomiky	2,3	2,2	2,3	2,1
ostatné rozvinuté európske ekonomiky	2,1	2,0	2,0	1,9
Spojené kráľovstvo	1,9	1,8	1,6	1,5
<i>Rozvíjajúce sa európske ekonomiky</i>	1,6	3,7	3,1	2,7
stredná Európa	2,7	4,4	4,0	3,4
Poľsko	2,9	4,6	4,1	3,5
členské krajiny EÚ – juhoeurópske	4,4	5,7	4,5	3,3
nečlenské krajiny EÚ – juhoeurópske	3,1	2,3	3,4	3,5
Spoločenstvo nezávislých štátov	-0,1	1,7	1,9	1,7
Rusko	-0,2	1,5	1,7	1,5
Turecko	3,2	7,0	4,4	4,0
Európska únia	2,0	2,7	2,5	2,1

Prameň: REO (2018a)

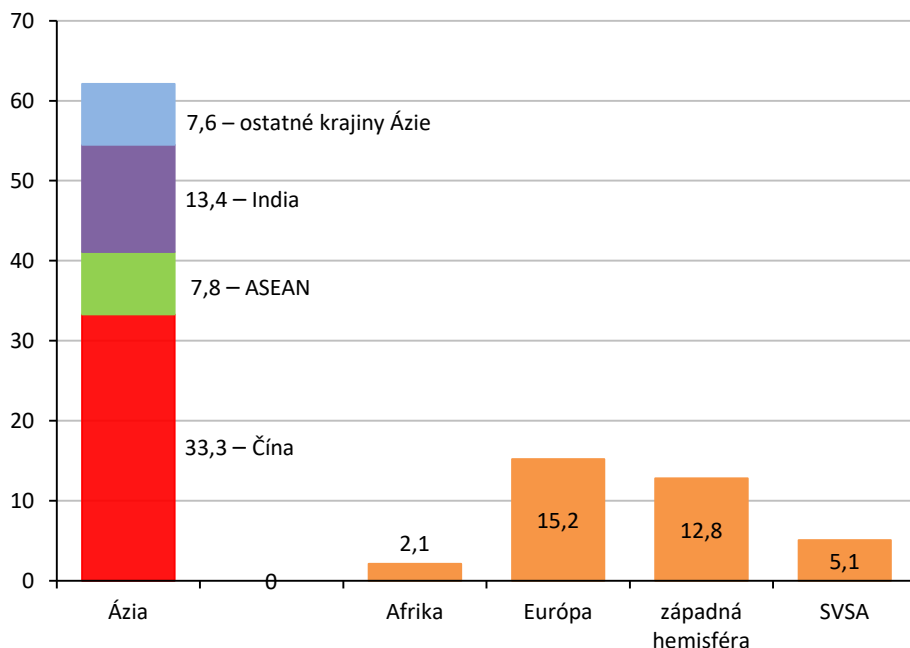
Krajiny strednej Európy a členské štáty EÚ juhovýchodnej Európy zaznamenali v roku 2017 najvyšší ekonomický rast spomedzi regiónov Európy, a to 4,4 % a 5,8 % podľa poradia (REO, 2018a). Priaznivý vývoj ekonomických aktivít týchto krajín súvisel s vysokou spotrebou v dôsledku rastu miezd, rastom vládnych investícií (prevažne z eurofondov) a rastom súkromných investícií.

1.2. Ázia a Pacifik

Región Ázie a Pacifiku ostáva najdynamickejším regiónom a hlavnou lokomotívou globálnej ekonomiky. Tento región zaznamenal v roku 2017 5,7 % rast, čo je o 0,3 p. b. viac ako v predchádzajúcom roku, a prispel k celkovému globálnemu rastu (62 %). Robustný rast spotreby a investície boli najvýznamnejšími faktormi rastu v regióne. Nemenej dôležitý faktor, ktorý posilnil oživenie ekonomiky regiónu bol vonkajší dopyt či už v rámci regiónu, alebo mimo neho.

Graf 1.3

Podiel vybraných regiónov na globálnom raste HDP v roku 2017 (v %)

Prameň: Regional Economic Outlook. Asia Pacific: Good Times, Uncertain Times: A Time to Prepare (2018b)

Podľa aprílovej prognózy MMF ázijský región by mal v tomto roku (2018) dosiahnuť ekonomický rast okolo 5,6%. Zo strednodobého hľadiska bude ako najrýchlejšie rastúci región v rámci globálnej ekonomiky naďalej pokračovať v doterajšom rastúcom trende, využívajúc aj súčasný silný a širokospektrálny globálny ekonomický rast vrátane rastu globálneho obchodu, ktorý je posilňovaný finančnými stimulmi z USA. Spomínané priaznivé podmienky môžu podporovať rast exportu regiónu, akomodatívne finančné podmienky zase rast domáceho dopytu.

Očakáva sa, že rast druhej najväčšej ekonomiky sveta (Čína) sa spomalí v tomto roku (2018) na 6,6 %, čo čiastočne odzrkadľuje zavedené sprísňovacie opatrenia vo finančnej, v bytovej a vo fiškálnej oblasti.

T a b u ľ k a 1.3

Reálny medziročný rast HDP Ázie (v %)

	Estimácia poslednej projekcie			Rozdiel od októbrovej projekcie 2017 WEO		
	2015	2016	2017	2017	2018	2019
Ázia	5,6	5,4	5,7	0,1	0,1	0,1
Rozvinuté ekonomiky	1,8	1,7	2,3	0,3	0,3	0,1
Austrália	2,5	2,6	2,3	0,1	0,0	0,1
Nový Zéland	4,2	4,2	3,0	-0,4	-0,1	0,3
Japonsko	1,4	0,9	1,7	0,2	0,6	0,1
Hongkong	2,4	2,1	3,8	0,3	1,0	0,3
Kórea	2,8	2,8	3,1	0,1	0,1	0,0
Taiwan	0,8	1,4	2,8	0,8	0,0	0,0
Singapur	2,2	2,4	3,6	1,1	0,3	0,1
Rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky¹	6,8	6,5	6,5	0,1	0,0	0,1
Bangladéš	6,8	7,2	7,1	0,0	0,0	0,0
Brunej	-0,4	-2,5	0,5	1,8	0,4	-0,7
Čína	6,9	6,7	6,9	0,1	0,1	0,1
Filipíny	6,1	6,9	6,7	0,1	0,0	0,0
India ²	8,2	7,1	6,5	0,0	0,0	0,0
Indonézia	4,9	5,0	5,1	-0,1	0,0	0,0
Kambodža	7,2	7,0	6,9	0,0	0,0	0,0
Laos	7,3	7,0	6,8	-0,1	-0,1	-0,1
Malajzia	5,0	4,2	5,9	0,5	0,5	0,2
Mjanmarsko	7,0	5,9	6,7	-0,5	-0,7	-0,4
Mongolsko	2,4	1,2	5,1	3,1	2,5	-0,4
Nepál	3,3	0,4	7,5	0,0	0,0	0,2
Srí Lanka	5,0	4,5	3,1	-1,6	-0,8	-0,4
Thajsko	3,0	3,3	3,9	0,2	0,4	0,4
Vietnam	6,7	6,2	6,8	0,5	0,3	0,3
Pacifické ostrovné krajiny a ostatné malé krajiny	5,8	3,2	3,0	-0,7	-0,7	-0,8
ASEAN ³	4,8	4,8	5,3	0,2	0,1	0,1
ASEAN 5 ⁴	4,5	4,6	5,1	0,1	0,2	0,1
Rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky bez Číny a Indie	5,1	5,1	5,5	0,0	0,1	0,1

¹ rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky bez pacifických ostrovných krajín a ostatných malých krajín

² údaje o Indii sú založené na báze fiškálneho roku, ktorý sa začína 1. apríla a končí 31. marca

³ ASEAN – Brunej, Filipíny, Indonézia, Kambodža, Laos, Malajzia, Mjanmarsko, Singapur, Thajsko, Vietnam

⁴ ASEAN 5 – Filipíny, Indonézia, Malajzia, Singapur, Thajsko

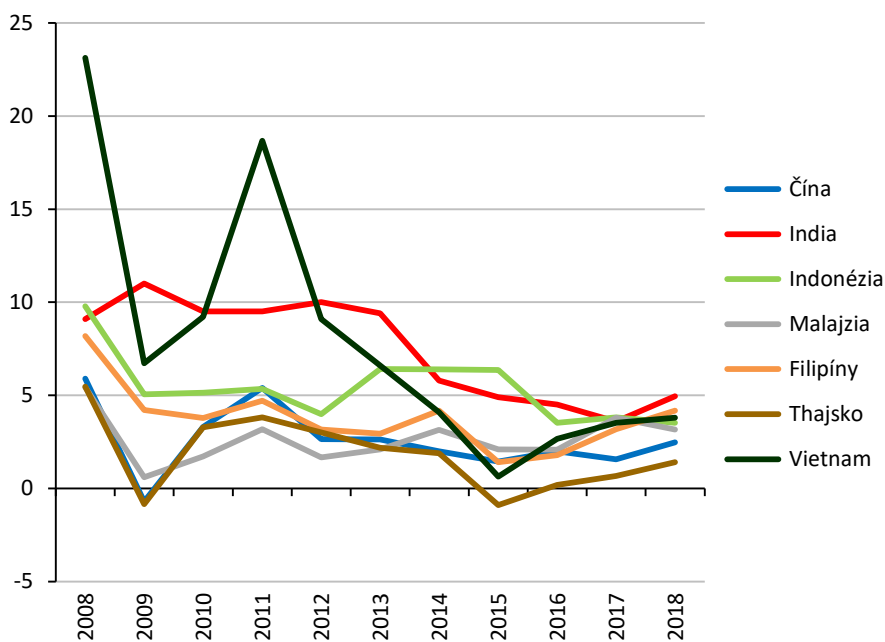
Prameň: Regional Economic Outlook. Asia Pacific: Good Times, Uncertain Times: A Time to Prepare (2018b)

Ekonomický rast v Japonsku bol v posledných dvoch rokoch nad svojím potenciálom a predpokladá sa, že bude pokračovať v rovnakom tempe aj v tomto roku (2018) na úrovni 1,2 %. Indická ekonomika pokračuje vo vysokom raste aj v tomto roku (2018) na úrovni 7,4 % po dočasných prerušeních súvisiacich s iniciatívou kurzu indickej meny a zavedením dane z tovarov a služieb.

Miera inflácie v ázijskom regióne bola do roku 2013 jedným z makroekonomických problémov regiónu. V roku 2017 bola napriek zaznamenanému vysokému ekonomickému rastu v regióne miera inflácie, a to najmä jadrová, viac-menej stabilná, podľa odhadov sa predpokladá dokonca nižšia jadrová inflácia ako v predchádzajúcom roku.

G r a f 1.4

Miera inflácie vo vybraných krajinách Ázie (v %)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Podľa estimácie Phillipsovej krivky nízke importné ceny vrátane nízkych cien komodít prispeli v posledných rokoch k zníženiu (takmer polovice) inflačných cieľov v rozvinutej Ázii a k väčšine

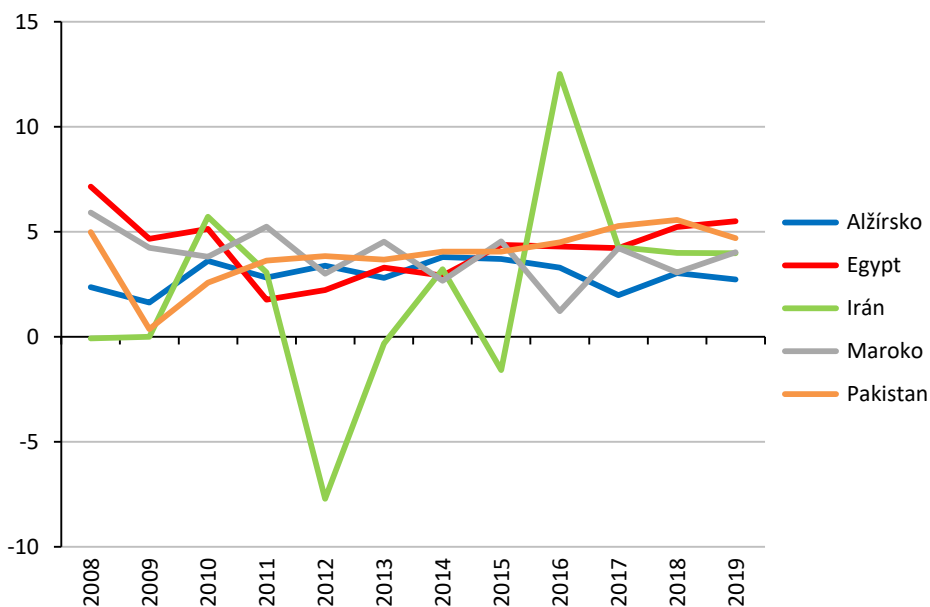
znížených inflačných cieľov v rozvíjajúcej sa Ázii (REO, Asia, 2018b). Celková miera inflácie regiónu Ázie zaznamenala od roku 2013 najmä v rozvinutej a rozvíjajúcej sa Ázii značný pokles. Ten bol zaznamenaný vo všetkých sektoroch, najmä v potravinárskom, ako aj v sektore služieb.

1.3. Stredný východ a severná Afrika

Ekonomické aktivity regiónu Stredného východu a severnej Afriky (SVSA) zaznamenali v roku 2017 v porovnaní s predchádzajúcim rokom značné spomalenie, a to aj napriek oživeniu cien ropy a zemného plynu. Reálny ekonomický rast regiónu dosiahol v roku 2017 2,2 %, čo je o 2,7 p. b. menej ako v predchádzajúcom roku. Hlavnou príčinou tohto spomalenia je pretrvávajúci vojenský konflikt vo viacerých krajinách regiónu, ktorý priamo i nepriamo negatívne ovplyvnil ekonomické aktivity celého regiónu.

Graf 1.5

Medziročný reálny rast HDP regiónu Stredného východu a severnej Afriky (v %)

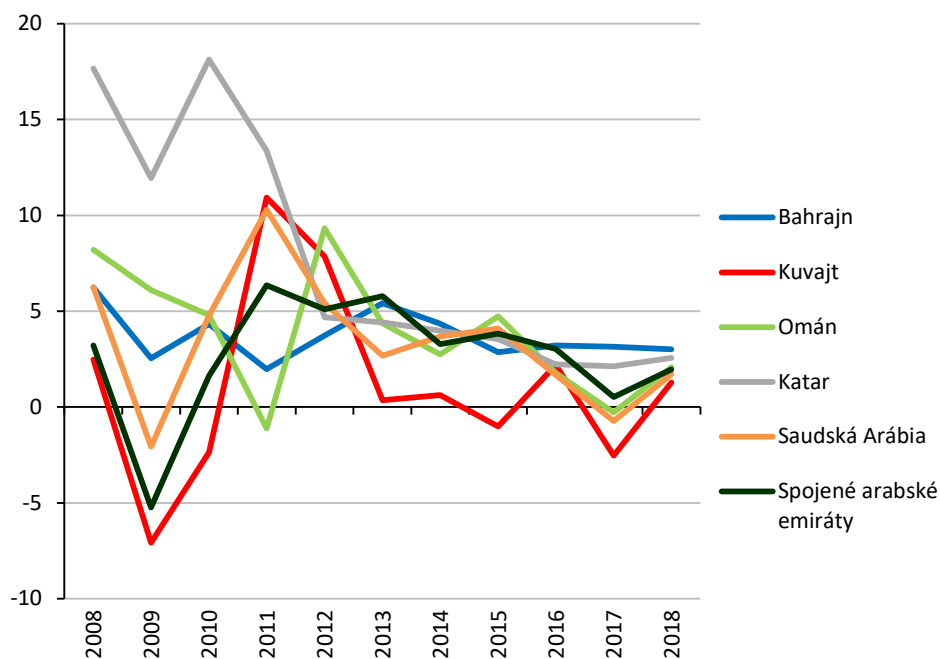

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Vývoj ekonomických aktivít regiónu SVSA treba brať minimálne z pohľadu dvoch skupín: krajiny exportujúce ropu a krajiny importujúce ropu (diverzifikované ekonomiky). Krajiny regiónu exportujúce ropu zaznamenali v minulom roku (2017) prudké spomalenie ekonomického rastu z 5,4 % v roku 2016 na 1,7 % (REO, 2018c). Najbohatšie krajiny regiónu, krajiny GCC – Rada kooperácie krajín Perzského (Arabského) zálivu, zaznamenali v roku 2017 kontraktácie na úrovni 0,2 %.

G r a f 1.6

Medziročný reálny rast HDP krajín GCC (v %)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Zo šiestich krajín zoskupenia zaznamenali v roku 2017 kontraktáciu tri krajiny, ku ktorým patrí aj najväčšia ekonomika regiónu – Saudská Arábia. Tá dosiahla prvýkrát od roku 2009 pokles na úrovni -0,27 %.

Tabuľka 1.4

Vybrané ekonomické indikátory krajín SVSA (2000 – 2019, v %)

	Priemer 2000 – 2014	2015	2016	2017	Projekcia	
					2018	2019
MENAP¹						
Reálny rast HDP	4,8	2,5	4,9	2,6	3,4	3,7
z toho rast z neropných sektorov	5,9	1,6	1,9	3,2	3,6	3,9
Saldo bežného účtu PB	8,8	-4,0	-4,2	-0,9	0,5	-0,3
Fiškálna rovnováha	3,5	-8,6	-9,4	-5,6	-4,4	-3,5
Inflácia (priemer v %)	7,1	5,6	4,7	6,3	8,2	6,8
Exportéri ropy regiónu MENAP						
Reálny rast HDP	5,0	1,9	5,4	1,7	2,8	3,3
z toho rast z neropných sektorov	6,6	0,3	0,8	2,6	3,2	3,4
Saldo bežného účtu PB	12,6	-3,8	-3,6	1,2	3,0	1,8
Fiškálna rovnováha	6,7	-9,2	-10,6	-5,2	-3,8	-2,8
Inflácia (priemer v %)	7,1	5,1	4,0	3,4	6,3	5,5
Exportéri ropy regiónu MENAP okrem krajín trpiacich vojenským konfliktom						
Reálny rast HDP	4,3	2,2	5,2	1,3	2,6	3,0
z toho rast z neropných sektorov	6,2	1,9	2,1	2,5	3,1	3,2
Saldo bežného účtu PB	13,1	-3,1	-2,9	1,3	3,6	2,5
Fiškálna rovnováha	7,2	-7,8	-9,2	-4,9	-3,5	-2,3
Inflácia (priemer v %)	6,9	4,9	4,5	3,6	6,5	5,7
Z toho: krajiny GCC						
Reálny rast HDP	4,9	3,6	2,1	-0,2	1,9	2,6
z toho rast z neropných sektorov	6,9	3,5	1,6	1,8	2,7	2,7
Saldo bežného účtu PB	16,5	-2,4	-3,4	2,1	4,3	3,1
Fiškálna rovnováha	9,7	-8,4	-10,8	-5,5	-3,4	-1,9
Inflácia (priemer v %)	2,8	2,0	2,1	0,2	3,6	2,5
Importéri ropy regiónu MENAP						
Reálny rast HDP	4,3	3,8	3,7	4,2	4,7	4,6
Saldo bežného účtu PB	-2,2	-4,4	-5,7	-6,5	-6,2	-5,7
Fiškálna rovnováha	-5,6	-7,2	-6,8	-6,5	-5,9	-5,2
Inflácia (priemer v %)	7,6	6,8	6,2	12,4	12,2	9,5
MENA¹						
Reálny rast HDP	4,8	2,4	4,9	2,2	3,2	3,6
z toho rast z neropných sektorov	6,1	1,3	1,5	2,9	3,3	3,8
Saldo bežného účtu PB	9,5	-4,4	-4,6	-0,6	1,1	0,2
Fiškálna rovnováha	4,2	-8,9	-10,0	-5,6	-4,3	-3,3
Inflácia (priemer v %)	7,0	5,8	4,9	6,6	8,7	7,1

Poznámka: údaje fiškálneho roku nasledovných krajín: Afganistan (21. marec – 20. marec až do roku 2011; 21. december – 20. december v ostatných rokoch); Irán (21. marec – 20. marec) a Egypt a Pakistan (júl – jún). MENAP – Stredný východ, severná Afrika, Afganistan a Pakistan (Middle East, North Africa, Afghanistan and Pakistan). Exportéri ropy regiónu MENAP: Alžírsko, Bahrajn, Irán, Irak, Kuvajt, Líbya, Omán, Katar, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty, Jemen. Gulf Cooperation Council – GCC: Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty. Exportéri ropy regiónu MENAP okrem krajín trpiacich vojenským konfliktom: Alžírsko, Bahrajn, Irán, Kuvajt, Omán, Katar, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty. Importéri ropy regiónu MENAP: Afganistan, Džibutsko, Egypt, Jordánsko, Libanon, Mauritánia, Maroko, Pakistan, Somálsko, Sudán, Sýria

¹ 2011 – 2019 údaje bez Sýrie

Prameň: Regional Economic Outlook, Middle East, North Africa, Afghanistan, and Pakistan, May (2018c)

Kontraktáciu troch ekonomík zoskupenia možno pripísať zníženiu produkcie ropy a spomaleniu rastu neropného sektora. Okrem toho všetky krajiny, ale najmä Saudská Arábia a Spojené arabské emiráty, sú zapojené do vojny v rámci tzv. arabskej koalície proti milícii v Jemene, ktorá vyžaduje zvyšovanie vládnych výdavkov do ozbrojených síl a vedie k nestabilite a poklesu zahraničných investícií v regióne.

Ostatné krajiny exportujúce ropu (okrem Líbye, Sýrie a Jemenu) zaznamenali v roku 2017 tiež prudké spomalenie ekonomického rastu, a to z 5,2 % (2016) na úroveň 1,3 %. Hlavnou príčinou tohto spomalenia je pokles príjmov z ropy, čo sa prejavovalo v deficite bežného účtu platobnej bilancie v predchádzajúcich rokoch.

Krajiny regiónu importujúce ropu (diverzifikované ekonomiky) zaznamenali v roku 2017 solídny ekonomický rast na úrovni 4,2 %, čo je o 0,5 p. b. viac ako v predchádzajúcom roku. Tento rast bol podporovaný čistým exportom vďaka nízkym cenám primárnych komodít, najmä energetických, rastom priamych zahraničných investícií a rastom remitencií.

Región ako celok by podľa aprílovej prognózy MMF mal dosiahnuť v tomto roku (2018) vyšší ekonomický rast ako v roku 2017, a to o 0,8 %, je však ohrozený viacerými rizikami, najmä prehĺbovaním vojenského konfliktu a politickým napätím medzi viacerými krajinami regiónu. Okrem toho existuje riziko prehĺbovania fiškálneho deficitu v niektorých krajinách regiónu, čo zvyšuje obavy z rýchleho rastu verejného dlhu, ktorý je zatiaľ zvládnuteľný.

Treba povedať, že vojnový konflikt v niektorých krajinách regiónu, ktorý pretrváva od vzniku tzv. arabskej jari, resp. arabských revolúcií v roku 2011 po tom, ako sa zmenili pokojné demonštrácie požadujúce predovšetkým zlepšenie ekonomickej situácie občanov na násilné konfrontácie medzi demonštrujúcimi davmi a bezpečnostnými silami. Tieto politické nepokoje boli následne zneužitie politicko-náboženským fundamentalizmom strán z domáceho prostredia alebo zo zahraničia, čo viedlo k tomu, že domáce politické

nepokoje prerástli na regionálnu vojnu, resp. na vojnu v zastúpení (Jemen, Irak, Líbya a Sýria).

V súčasnosti vojnový konflikt prebieha v piatich krajinách regiónu (Afganistan, Irak, Jemen, Líbya a Sýria). Mnohé jeho ďalšie krajiny bojujú s extrémistickými náboženskými skupinami. To znamená, že ekonomiky týchto piatich krajín sú takmer ochromené a pokračujú v ekonomickej kontraktácii. Mnohé ďalšie krajiny trpia politickými nepokojmi, čo vedie k zvýšeniu vládnych výdavkov na bezpečnosť a obranu, resp. investícií do ozbrojenej techniky a následne k prehľbovaniu deficitu štátneho rozpočtu. Výhľad ekonomiky regiónu ako celku na tento rok (2018) a budúci rok (2019) je síce priaznivejší ako v roku 2017, je však ohrozovaný viacerými nepriaznivými faktormi, napríklad pretrvávajúcimi vojenskými konfliktmi, poklesom cien primárnych komodít a hroziacou globálnou obchodnou vojnou.

1.4. Latinská Amerika a Karibik

Po kontraktácii v roku 2016 ekonomika regiónu Latinskej Ameriky a Karibiku (LAK) zaznamenala v roku 2017 oživenie, ktoré sa prejavilo vo vyššom ekonomickom raste (1,3 %), a to vďaka priaznivému vonkajšiemu prostrediu, ale aj lepším domácim podmienkam. Tento rastúci trend bude podľa predbežnej prognózy MMF pokračovať aj v tomto roku (2018), keďže sa predpokladá ďalší rast na úrovni 2 %.

Rast ekonomických aktivít regiónu súvisel jednak so zastavením recesie v kľúčových ekonomikách regiónu (napr. Brazília a Argentína), jednak so zlepšením *terms of trade* najmä krajinám exportujúcim primárne komodity. Problémom regiónu zostáva Venezuela, ktorá je stále od roku 2014 v dôsledku politickej nestability a poklesu cien primárnych komodít v recesii.

Rast globálneho obchodu spolu s rastúcim vonkajším dopytom vplýval na export regiónu, čo prispelo k zlepšeniu vonkajšej rovnováhy a ekonomickému rastu. Napriek tomu export regiónu Latinskej Ameriky a Karibiku menej reaguje na priaznivé zmeny

relatívnych cien v porovnaní s inými rozvíjajúcimi sa regiónmi, predovšetkým ázijským regiónom.

T a b u ľ k a 1.5

Reálny medziročný rast HDP regiónu Latinskej Ameriky a Karibiku (v %)

	2016	2017	Projekcia	
			2018	2019
<i>Latinská Amerika a Karibik</i>	<i>-0,6</i>	<i>1,3</i>	<i>2,0</i>	<i>2,8</i>
LAK ¹ bez Venezuely	0,1	1,9	2,6	3,0
Južná Amerika	-2,4	0,7	1,7	2,5
SAPDR ²	4,6	4,0	4,3	4,3
Karibik:				
v závislosti od turizmu	1,6	1,3	1,7	2,1
exportéri komodít	-4,6	-1,5	0,8	0,9
LA6 ³	0,0	1,5	2,5	2,9
Brazília	-3,5	1,0	2,3	2,5
Mexiko	2,9	2,0	2,3	3,0

¹ LAK – Latinská Amerika a Karibik

² SAPDR – Stredná Amerika, Panama a Dominikánska republika

³ LA6 – Brazília, Čile, Kolumbia, Mexiko, Peru a Uruguaj

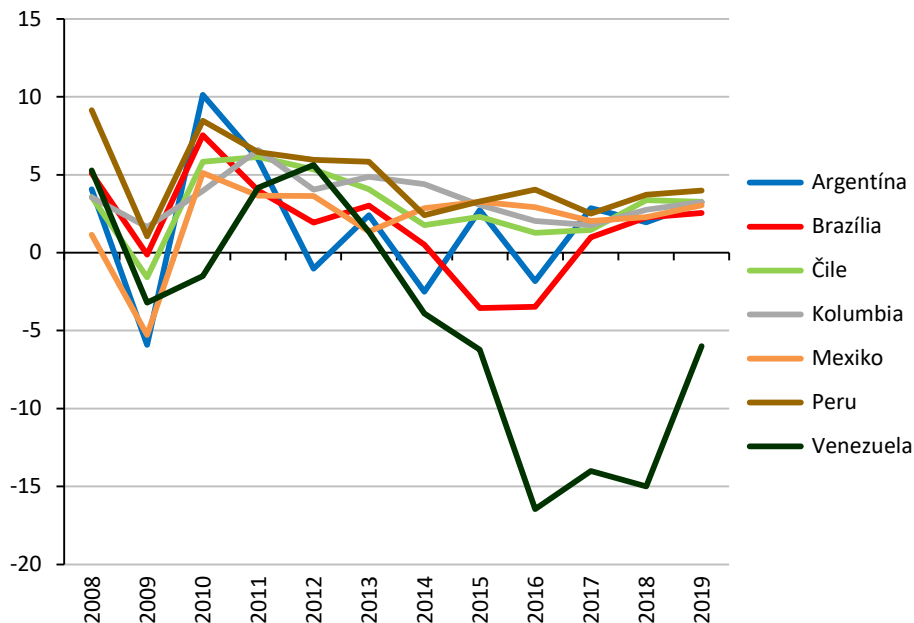
Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Najväčšia ekonomika regiónu – Brazília – zaznamenala v roku 2017 1 % rast po recesii v predchádzajúcich dvoch rokoch, keď sa akumulatívne znížil jej rast o vyše 7 %. Oživenie tejto ekonomiky, ktorá predstavuje okolo 36 % celkovej ekonomiky regiónu, pozitívne ovplyvnilo nielen ekonomiky susedných krajín, ale aj celý región. Podľa aprílovej prognózy MMF by táto ekonomika mala v tomto roku (2018) zrýchliť rast na úroveň 2,3 %, čo je pozitívny moment z hľadiska ekonomiky celého regiónu.

Druhá najväčšia ekonomika regiónu LAK – Mexiko, ktorá predstavuje približne 22 % ekonomiky celého regiónu, zaznamenala v roku 2017 spomalenie rastu na úrovni 2 %, čo je takmer o 1 p. b. nižší rast ako roku 2016. V tomto roku (2018) však dôjde k oživeniu tejto ekonomiky na úrovni 2,3 % (REO, 2018d). Rovnaký solídny rast dvoch najväčších ekonomík regiónu do veľkej miery podporí zo strednodobého hľadiska rast celého regiónu.

Graf 1.7

Vývoj reálneho medziročného rastu vybraných krajín Latinskej Ameriky a Karibiku (v %)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Tretia najväčšia ekonomika regiónu – Argentína – zaznamenala v roku 2017 solídny ekonomický rast na úrovni 2,9 %, najmä po takmer 2 % kontraktácii v predchádzajúcom roku. Ekonomické aktivity krajiny by sa mali podľa prognózy MMF spomaliť na úroveň 2 %, a to v dôsledku viacerých faktorov, napríklad suché počasie, ktoré sužovalo krajiny, bude mať negatívny vplyv na poľnohospodársky sektor a na celkový export (REO, 2018d).

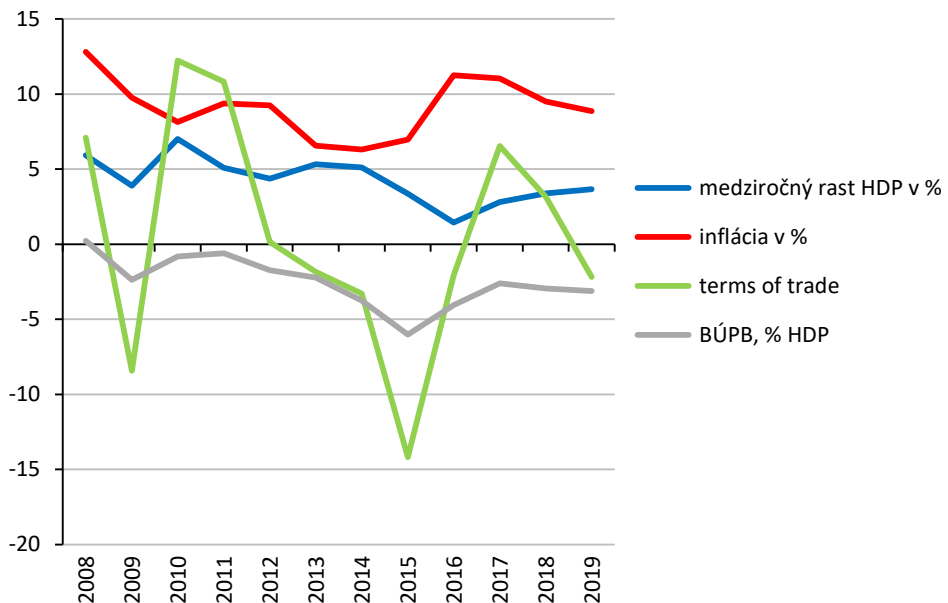
1.5. Subsaharská Afrika

Ekonomické aktivity regiónu subsaharskej Afriky (SSA) zaznamenali v roku 2017 solídny rast, dosahujúc takmer dvojnásobok rastu v predchádzajúcom roku. Najvýraznejšie sa na ňom podieľali priaznivý zahraničný dopyt a oživenie cien primárnych komodít. Priemerný ekonomický rast regiónu by mal podľa prognózy MMF dosiahnuť v tomto roku (2018) okolo 3,4 %, čo je o 0,6 p. b. viac ako

v predchádzajúcom roku (REO, 2018e). Tento priaznivý výhľad je ohrozený jednak suchom v krajinách závislých od sektora poľnohospodárstva, čo vedie k zvýšeniu importu poľnohospodárskych produktov, a jednak rastom importu iných produktov vplyvom obchodnej vojny medzi USA a dvoma najväčšími obchodnými partnermi regiónu – Čínou a EÚ (prípadne rozšírenie amerických dovozných ciel na tovary pochádzajúce z Číny a USA môže spôsobiť, že tieto tovary budú sčasti presmerované na iné trhy, napríklad do regiónu SSA, čo môže viesť k zvýšeniu dovozu a prehĺbeniu obchodného deficitu a v konečnom dôsledku k zníženiu ekonomického rastu). Obchodná vojna medzi spomínanými krajinami môže byť však do istej miery prospešná pre niektoré krajiny regiónu SSA, a to v prípade zostrenia obchodnej vojny medzi USA a Čínou a EÚ a rozšírenia dovozných ciel na tovary, ktoré môžu byť vyrobené v krajinách SSA, čo môže viesť k zvýšeniu exportu regiónu SSA do Číny, EÚ a prípadne do USA.

G r a f 1.8

Vývoj vybraných indikátorov regiónu subsaharskej Afriky (v %)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

Ekonomická výkonnosť jednotlivých krajín SSA je veľmi heterogénna. Kým krajiny exportujúce ropu, ktoré sa stále vyrovnávajú s problémom najväčšieho poklesu reálnych cien od roku 1970, dosahujú nižší ekonomický rast, než aký bol jeho priemer z obdobia 2010 – 2014, ostatné krajiny, či už závislé alebo nezávislé od prírodných zdrojov, s výnimkou tých, ktoré zápasia s vojnovými konfliktmi a rastúcim počtom utečencov, pokračujú v rastúcom trende, a to na úrovni okolo 6 %.

Treba povedať, že kým vonkajšia nerovnováha sa zmiernila, fiškálna konsolidácia v mnohých krajinách regiónu je nerovnomerná a úroveň zraniteľnosti sa zvyšuje (rastie), keďže okolo 40 % krajín regiónu s nízkym dôchodkom (príjmom) je v dlhovej kríze alebo s vysokým rizikom dlhovej krízy.

Najväčšia ekonomika regiónu – Južná Afrika – po spomalení v roku 2016 zaznamenala v roku 2017 oživenie ekonomických aktivít, keď dosiahla takmer dvojnásobný rast oproti predchádzajúcemu roku, a to na úrovni 1,3 %.

Podľa aprílovej prognózy MMF by táto krajina mala v tomto roku (2018) pokračovať v rastúcom trende a dosiahnuť o 0,2 p. b. vyšší rast ako v predchádzajúcom roku.

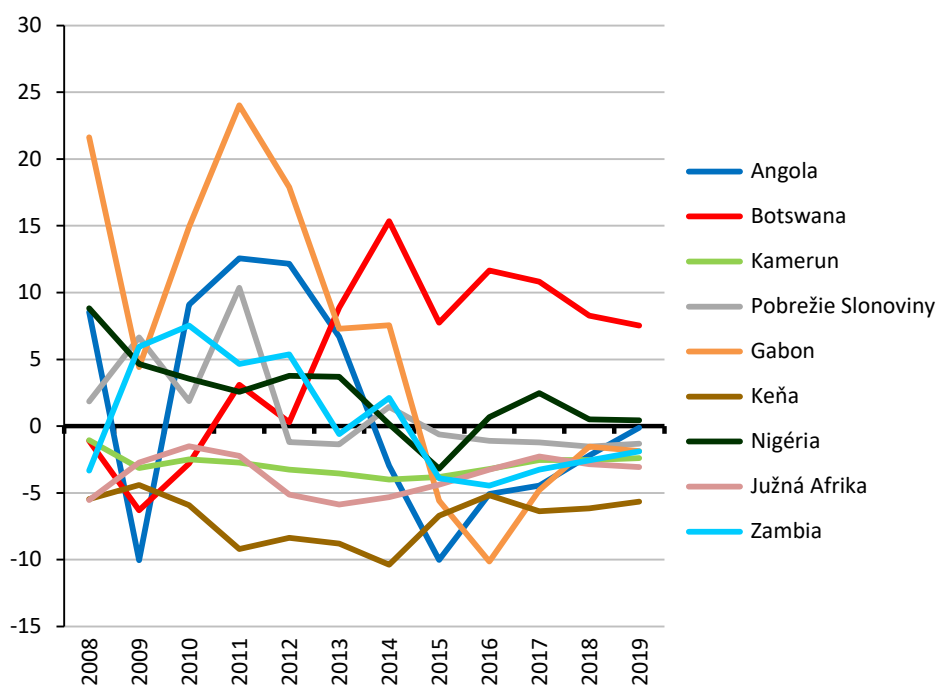
Druhá najväčšia ekonomika regiónu SSA – Nigéria – zaznamenala zastavenie recesie, v ktorej sa nachádzala v roku 2016, a v roku 2017 dosiahla oživenie ekonomických aktivít na úrovni 0,8 % rastu, a to vďaka zvýšeniu produkcie ropy v čase oživenia cien tejto komodity. Napriek slabému rastu neropného sektoru sa podľa aprílovej prognózy MMF predpokladá, že oživenie ekonomických aktivít tejto krajiny bude pokračovať aj v tomto roku (2018), a to na úrovni 2,1 %, a v budúcom roku (2019) na úrovni 1,9 %.

Slabá ekonomická výkonnosť Južnej Afriky negatívne ovplyvnila ekonomické aktivity susedných krajín. Kľúčovú úlohu však z hľadiska dopytu po regionálnom exporte a takisto z hľadiska bankového sektora ako centra regionálnych bankových skupín zohrali Pobrežie Slonoviny a Keňa, ktoré zaznamenali v posledných rokoch robustný ekonomický rast.

V mnohých krajinách regiónu, ktoré exportujú alebo importujú ropu, sa znížila vonkajšia nerovnováha. Kým v krajinách exportujúcich ropu (Nigéria, Čad, Gabon) došlo k zníženiu deficitu bežného účtu platobnej bilancie vďaka zvýšeniu produkcie ropy, v krajinách importujúcich ropu došlo k zlepšeniu vonkajšej rovnováhy vďaka viacerým faktorom, akými sú napríklad nízky import, silné fiškálne opatrenia a vyšší export iných primárnych komodít.

G r a f 1.9

Saldo bežného účtu platobnej bilancie ako % HDP vybraných krajín subsaharskej Afriky

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov WEO (2018)

* * *

Globálna ekonomika zaznamenala v minulom roku vďaka oživeniu ekonomických aktivít v prevažnej väčšine krajín solídny ekonomický rast. Toto oživenie bolo takmer rovnomerné v rozvíjajúcich sa, rozvojových a rozvinutých ekonomikách. Zohralo pri ňom

úlohu viacero dôležitých faktorov, ktoré najviac ovplyvňovali rast globálnej ekonomiky, napríklad oživenie investícií v rozvinutých krajinách, pokračujúci silný rast v krajinách rozvíjajúcej sa Ázie, jednoznačný vzostup ekonomických aktivít rozvíjajúcej sa Európy a opätovné oživenie mnohých ekonomík exportujúcich komodít. Priaznivý vývoj globálnej ekonomiky pokračuje aj v tomto roku (2018) a podľa predbežných odhadov MMF a Svetovej banky sa predpokladá, že globálny ekonomický rast bude vyšší ako v predchádzajúcom roku. Tento pozitívny vývoj je podporovaný rastom investícií a spotreby vo všetkých regiónoch sveta, ako aj rastom cien komodít.

Napriek tomu existujú riziká, ktoré môžu ohroziť priaznivú situáciu a globálny ekonomický rast. K najväčším patria neustále geopolitické napätie v rôznych regiónoch sveta a vojnové konflikty predovšetkým v regióne Stredného východu a severnej Afriky. K novým rizikám sa zaraďuje napríklad hrozba obchodnej vojny, a to najmä po rozhodnutí americkej administratívy zaviesť dovozné clo na oceľ a hliník, čo vyvolalo vlnu kritických reakcií a viedlo k rozhodnutiu niektorých kľúčových hráčov globálnej ekonomiky (napr. Európskej únie a Číny) o odvetných opatreniach a zavedení ciel na dovoz vybraných výrobkov z USA, aby kompenzovali straty spôsobené dovoznými clami zavedenými USA. Takéto protekcionistické opatrenia sa môžu vymknúť spod kontroly a viesť k globálnej obchodnej vojne, čo môže značne ohroziť globálny obchod a globálny ekonomický rast.

2. VÝVOJ GLOBÁLNEHO OBCHODU

Vývoj globálneho obchodu z hľadiska objemu zaznamenal v minulom roku (2017) neočakávaný pozitívny vývoj, ktorý dosiahol takmer dvojnásobok odhadnutého rastu. Tento trend len potvrdzuje naše konštatovanie o ťažko predpokladanom stave globálnych ekonomických aktivít vzhľadom na rýchlu dynamiku vývoja a rýchlo sa meniacu situáciu.

Kým podľa prognózy WTO z minulého roku svetový obchod podľa objemu mal v roku 2017 dosiahnuť 2,4 % rast, skutočné čísla hovoria o 4,7 % raste, čo je o 2,9 % vyšší rast ako v roku 2016. Na tento pozitívny vývoj globálneho obchodu vplýval rast importu, resp. dopytu po tovaroch vo všetkých regiónoch sveta, najmä v ázijskom regióne. Rozhodujúci podiel na tomto raste mali rozvojové ekonomiky, keď dosiahli v roku 2017 7,2 % rast v porovnaní s 1,9 % rastom v roku 2016. Rozvinuté ekonomiky zaznamenali tiež značný, i keď nie rovnako dramatický rast obchodu, a to okolo 3 % v porovnaní s 2 % rastom v roku 2016. Treba zdôrazniť, že spomalenie rastu importu aj exportu v roku 2016, ktoré bolo spôsobené čiastočne cyklickými faktormi, bolo zaznamenané v kľúčových regiónoch sveta, keď sa hospodárske aktivity spomalili na celom svete.

Oživenie globálneho obchodu v roku 2017 možno pripísať viacerým faktorom: prvým z nich je rast spotreby a investícií, ktorý je úzko korelovaný s obchodom, ďalej oživenie cien komodít, ktoré zase viedlo k zvýšeniu príjmov v ekonomikách závislých od exportu primárnych komodít, čo ich motivovalo zvýšiť investície do energetického sektora.

Čo sa týka podielu jednotlivých regiónov na rast globálneho obchodu podľa objemu, najväčší podiel mal z hľadiska importu aj exportu región Ázie, a to okolo 51 % rastu celosvetového exportu a okolo 60 % rastu svetového importu. Nasledujú regióny Európy, Severnej Ameriky a ostatné regióny.

T a b u ľ k a 2.1

Vývoj globálneho obchodu (2014 – 2019, ročný rast z hľadiska objemu v %)

	2014	2015	2016	2017	2018 ¹	2019 ¹
<i>Objem svetového obchodu s tovarmi²</i>	2,7	2,5	1,8	4,7	4,4	4,0
Export						
rozvinuté ekonomiky	2,1	2,3	1,1	3,5	3,8	3,1
rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky ³	2,7	2,4	2,3	5,7	5,4	5,1
Severná Amerika	4,6	0,8	0,6	4,2	4,5	4,5
Južná a Stredná Amerika	-2,1	1,8	1,9	2,9	2,8	2,6
Európa	1,6	2,9	1,1	3,5	3,6	2,9
Ázia	4,5	1,5	2,3	6,7	5,7	5,0
ostatné regióny ⁴	-1,0	5,5	2,6	2,3	4,7	4,4
Import						
rozvinuté ekonomiky	3,4	4,3	2,0	3,1	4,1	3,3
rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky ³	2,4	0,6	1,9	7,2	4,8	4,4
Severná Amerika	4,3	5,4	0,1	4,0	5,7	5,0
Južná a Stredná Amerika	-2,7	-6,4	-6,8	4,0	3,9	5,7
Európa	3,0	3,7	3,1	2,5	3,5	2,8
Ázia	3,7	4,0	3,5	9,6	5,9	4,7
ostatné regióny ⁴	0,5	-5,6	0,2	0,9	0,4	1,8
<i>Reálny HDP podľa trhových cien</i>	2,7	2,7	2,3	3,0	3,2	3,1
rozvinuté ekonomiky	2,0	2,3	1,6	2,3	2,4	2,2
rozvíjajúce sa a rozvojové ekonomiky ³	4,3	3,7	3,6	4,3	4,6	4,6
Severná Amerika	2,6	2,7	1,5	2,4	2,8	2,7
Južná a Stredná Amerika	0,9	-0,9	-2,1	1,0	2,3	2,8
Európa	2,0	2,3	1,9	2,6	2,4	2,1
Ázia	4,1	4,2	4,1	4,5	4,5	4,4
ostatné regióny ⁴	2,5	1,1	2,2	2,0	2,8	2,9

¹ údaje na roky 2018 a 2019 sú prognózované tímom WTO² priemer exportu a importu³ vrátane Spoločenstva nezávislých štátov vrátane pridružených a bývalých štátov⁴ ostatné regióny zahŕňajú Afriku, Spoločenstvo nezávislých štátov a Stredný východ

Prameň: WTO (2018)

Ročný rast objemu svetového obchodu v roku 2017 prevyšoval rast globálnej ekonomiky o 1,7 p. b., čo znovu po niekoľkých rokoch znamenalo návrat k štandardnému dlhodobému priemeru (okolo 1,5-násobku globálneho rastu HDP). Treba povedať, že pomer rastu globálneho obchodu a rastu globálnej ekonomiky bol v období 2011 – 2016 v priemere 1,0, kým v 90. rokoch bol v priemere 2,0. Toto oživenie globálneho obchodu možno pripísať solídному rastu exportu v rozvíjajúcich sa a rozvojových krajinách, a to najmä v krajinách exportne orientovaných ekonomik.

2.1. Vývoj globálneho obchodu z nominálneho hľadiska

Nominálny svetový obchod závisí predovšetkým od vývoja kurzu amerického dolára voči svetovým menám a od vývoja cien komodít. Hodnota globálneho exportu tovarov vzrástla v roku 2017 o 11 % na 17,2 bil. USD a hodnota svetového exportu služieb vzrástla o 7 % na 5,25 bil. USD (WTO, 2018). Vývoj exportu, ako aj importu bol v minulom roku aj na úrovni štátu pomerne vyrovnaný. Čínsky export zaznamenal v roku 2017 takmer 8 % rast a import dosiahol až dvojnásobok rastu exportu (16 %). EÚ ako najväčší hráč v globálnom obchode zaznamenala solídny rast v exporte (9,7 %) aj v importe (10 %). Podieľali sa na ňom najviac veľké ekonomiky (zoskupenia), najmä Nemecko, Holandsko, Francúzsko, Taliansko a Spojené kráľovstvo.

Perspektívy svetového obchodu

Podľa doterajších dostupných štatistík mal globálny obchod v prvom štvrťroku 2018 silný štart, čo je približne v súlade s prognózou WTO týkajúcej sa výkonnosti globálneho obchodu za celý rok 2018. Z hľadiska objemu by mal globálny obchod podľa prognózy WTO zaznamenať mierne spomalenie oproti minulo-ročnému výkonu, a to z 4,7 % na 4,4 %. V ďalšom roku (2019) experti WTO odhadovali ďalšie mierne spomalenie globálneho obchodu, a to o 0,4 percentuálneho bodu v porovnaní s rokom 2018. Táto prognóza vychádza okrem iného z predpokladu, že Čína bude pokračovať s politikou vyrovnávania (rebalancovanie) svojej ekonomiky a spomaľovania investícií na globálnej úrovni (pozri tab. 2.1). Tento pomerne silný rast svetového obchodu, ktorý bol zaznamenaný v minulom roku (2017), predstavuje v tomto roku dôležitý faktor oživenia rastu svetovej ekonomiky a významný predpoklad na vytvorenie nových pracovných miest.

Tabuľka 2.2

Globálny obchod s tovarmi podľa regiónov a vybraných ekonomík v b. c.
(2010 – 2017, hodnota v mld. USD, ročná zmena v %)

	Export					Import				
	Hod- nota	Ročná zmena v %				Hod- nota	Ročná zmena v %			
		2010 – 2017	2015	2016	2017		2010 – 2017	2015	2016	2017
<i>Svet</i>	17 198	2,1	-13,2	-3,0	10,7	17 572	2,1	-12,5	-2,9	10,7
<i>Severná Amerika</i>	2 377	2,8	-8,0	-3,4	7,3	3 285	2,9	-4,5	-2,8	7,3
USA	1 547	2,8	-7,3	-3,4	6,6	2 409	2,9	-4,0	-2,8	7,1
Kanada	421	1,2	-13,9	-4,8	7,8	442	1,3	-9,6	-3,7	7,0
Mexiko	409	4,6	-4,1	-1,7	9,5	432	4,9	-1,5	-1,9	8,7
<i>Južná a Stredná Amerika a Karibik</i>	583	-0,2	-21,0	-4,9	13,0	579	-0,2	-16,3	-14,2	7,8
Brazília	218	1,1	-15,1	-3,1	17,5	157	-2,8	-25,2	-19,8	9,7
ostatná Južná a Stredná Amerika	365	-1,0	-23,9	-5,8	10,5	421	1,0	-12,0	-11,9	7,0
<i>Európa</i>	6 501	2,0	-12,5	-0,2	9,3	6 521	1,4	-13,2	0,4	9,9
EÚ 28	5 904	1,9	-12,5	-0,2	9,7	5 878	1,2	-13,3	0,4	10,0
Nemecko	1 448	2,0	-11,2	0,6	8,5	1 167	1,5	-12,9	0,4	10,5
Holandsko	652	1,8	-15,2	0,1	14,1	574	1,5	-13,1	-1,4	13,7
Francúzsko	535	0,3	-12,9	-0,9	6,7	625	0,3	-15,5	-0,2	9,2
Spojené kráľovstvo	445	1,0	-8,9	-11,0	8,6	644	1,2	-9,3	1,6	1,2
Taliansko	506	1,8	-13,7	1,0	9,6	453	-1,0	-13,3	-1,0	11,2
<i>Spoločenstvo nezávislých štátov</i>	518	-1,8	-32,3	-16,5	24,4	402	-0,5	-32,4	-2,5	20,8
Ruská federácia ¹	353	-1,8	-31,3	-17,4	25,3	238	-0,6	-37,3	-0,7	24,1
<i>Afrika</i>	417	-3,2	-29,3	-9,6	18,3	534	1,6	-13,9	-10,7	7,8
Južná Afrika	89	-0,4	-11,7	-7,6	18,4	101	0,7	-14,2	-12,5	10,6
Afrika bez Južnej Afriky	328	-3,8	-32,8	-10,1	18,2	432	1,8	-13,8	-10,3	7,1
exportéri ropy ²	154	-8,5	-44,1	-23,2	29,0	144	-0,5	-19,2	-17,9	6,4
exportéri neropných produktov	173	2,8	-15,4	3,3	10,1	289	3,1	-10,4	-6,0	7,5
<i>Stredný východ</i>	961	0,8	-30,3	-7,0	18,0	712	2,9	-7,4	-4,5	1,1
<i>Ázia</i>	5 842	3,2	-7,9	-3,4	10,7	5 541	2,9	-14,4	-4,4	15,3
Čína	2 263	5,3	-2,9	-7,7	7,9	1 842	4,0	-14,3	-5,5	16,0
Japonsko	698	-1,4	-9,5	3,2	8,3	672	-0,5	-20,2	-6,2	10,6
India	298	4,0	-17,1	-1,2	13,0	447	3,6	-15,1	-8,1	23,8
Novoindustrializované krajiny (4) ³	1 283	2,1	-11,1	-2,8	12,6	1 203	1,3	-16,6	-4,2	13,7
EÚ 28 mimoregionálny obchod	2 122	2,4	-12,2	-2,8	9,9	2 097	0,5	-14,6	-1,3	10,8
Najmenej rozvinuté krajiny	164	1,1	-22,1	-0,8	13,5	247	6,0	-7,6	-6,0	11,6

¹ dovoz na báze FOB (*Free on Board*); b. c. – bežné ceny

² Alžírsko, Angola, Čad, Gabon, Kamerun, Kongo, Líbya, Nigéria, Rovníková Guinea, Sudán

³ Hongkong, Čína; Kórejská republika; Singapur a čínsky Taipei

T a b u ľ k a 2.3

Najväčší svetoví exportéri a importéri tovarov a služieb v roku 2017
(hodnota v mld. USD)

Mies- to	Exportér	Hodnota	Podiel	Ročná zmena v %	Mies- to	Importér	Hodnota	Podiel	Ročná zmena v %
Svetový obchod s tovarmi									
1.	Čína	2 263	12,8	7,9	1.	USA	2 409	13,4	7,1
2.	USA	1 547	8,7	6,6	2.	Čína	1 842	10,2	16,0
3.	Nemecko	1 448	8,2	8,5	3.	Nemecko	1 167	6,5	10,5
4.	Japonsko	698	3,9	8,3	4.	Japonsko	672	3,7	10,6
5.	Holandsko	652	3,7	14,1	5.	Spojené kráľ.	644	3,6	1,2
6.	Kórejská republika	574	3,2	15,8	6.	Francúzsko	625	3,5	9,2
7.	Hongkong, Čína	550	3,1	6,5	7.	Hongkong, Čína	590	3,3	7,8
8.	Francúzsko	535	3,0	6,7	8.	Holandsko	574	3,2	13,7
9.	Taliansko	506	2,9	9,6	9.	Kórejská republika	478	2,7	17,8
10.	Spojené kráľ.	445	2,5	8,6	10.	Taliansko	453	2,5	11,2
11.	Belgicko	430	2,4	7,9	11.	India	447	2,5	23,8
12.	Kanada	421	2,4	7,8	12.	Kanada	442	2,5	7,0
13.	Mexiko	409	2,3	9,5	13.	Mexiko	432	2,4	8,7
14.	Singapur	373	2,1	10,4	14.	Belgicko	403	2,2	8,2
15.	SAE ¹	360	2,0	20,4	15.	Španielsko	351	1,9	12,7
16.	Ruská fed.	353	2,0	25,3	16.	Singapur	328	1,8	12,3
17.	Španielsko	321	1,8	10,5	17.	Švajčiarsko ²	269	1,5	-0,5
18.	čínsky Taipei	317	1,8	13,2	18.	SAE ¹	268	1,5	-1,1
19.	Švajčiarsko ²	300	1,7	-1,1	19.	čínsky Taipei	259	1,4	12,5
20.	India	298	1,7	13,0	20.	Ruská fed. ³	238	1,3	24,1
Svetový obchod so službami									
1.	USA	762	14,5	3,8	1.	USA	516	10,2	6,8
2.	Spojené kráľ.	354	6,7	4,9	2.	Čína	464	9,2	3,3
3.	Nemecko	296	5,6	7,0	3.	Nemecko	319	6,3	5,2
4.	Francúzsko	249	4,7	5,5	4.	Francúzsko	244	4,8	3,4
5.	Čína	226	4,3	8,7	5.	Spojené kráľ.	218	4,3	4,2
6.	Holandsko	216	4,1	15,6	6.	Holandsko	211	4,2	14,7
7.	Írsko	182	3,5	19,6	7.	Írsko	196	3,9	-3,4
8.	Japonsko	180	3,4	6,7	8.	Japonsko	189	3,7	3,5
9.	India	179	3,4	11,0	9.	Singapur	171	3,4	5,2
10.	Singapur	165	3,1	4,3	10.	India ³	150	3,0	13,1
11.	Španielsko	137	2,6	8,0	11.	Kórejská republika	120	2,4	8,1
12.	Švajčiarsko	122	2,3	4,0	12.	Belgicko	116	2,3	7,3
13.	Belgicko	113	2,2	1,8	13.	Taliansko	111	2,2	8,8
14.	Taliansko	110	2,1	10,4	14.	Kanada	105	2,1	6,5
15.	Hongkong, Čína	104	2,0	5,3	15.	Švajčiarsko	104	2,1	4,9

¹ SAE – Spojené arabské emiráty² vrátane zlata³ dovoz na báze FOB (*Free on Board*)

Súčasne však možno konštatovať, že tento priaznivý trend môže veľmi rýchlo skončiť, ak jednotlivé vlády, najmä kľúčové, budú prijímať reštriktívne, resp. protekcionistické obchodné opatrenia. Jednostranné kroky v tomto smere môžu vyvolávať odvetné reakcie typu oko za oko, čo môže ľahko viesť k neriadenému procesu s následnou obchodnou vojnou, ktorá by nakoniec nebola v prospech žiadnej strany.

Podľa prognózy WTO bude svetový obchod v roku 2019 aj napriek spomaleniu pokračovať v relatívne priaznivom trende, a to vďaka oživeniu obchodných aktivít tak v rozvíjajúcich sa a rozvojových ekonomikách, ako aj v rozvinutých ekonomikách. Rozvojové krajiny by mali v roku 2019 zaznamenať vyššiu rast v porovnaní s rozvinutými ekonomikami v exporte (5,1 % oproti 3,1 %) aj v importe (4,4 % oproti 3,3 %) podľa poradia (WTO, 2018).

Výkonnosť jednotlivých krajín, najmä kľúčových, v medzinárodnom obchode bola v roku 2017 dramatická, a to najmä pri prvých 20 najvyšších exportéroch a importéroch tovarov. Najvýznamnejšiu zmenu v rebríčkoch prvej dvadsiatky najväčších exportérov spôsobili Spojené arabské emiráty, ktoré sa vďaka nárastu exportu krajiny o vyše ako 20 % posunuli z 19. miesta (2016) na 15. miesto (2017), a tým predbehli také veľké ekonomiky, ako sú Ruská federácia, Španielsko, Taiwan, Švajčiarsko a India. Z hľadiska importu najväčší medziročný nárast spomedzi 20 najväčších importérov zaznamenala India, keď dosiahla takmer 24 % nárast a posunula sa z 14. miesta (2016) na 11. miesto (2017).

2.2. Vývoj cien primárnych komodít

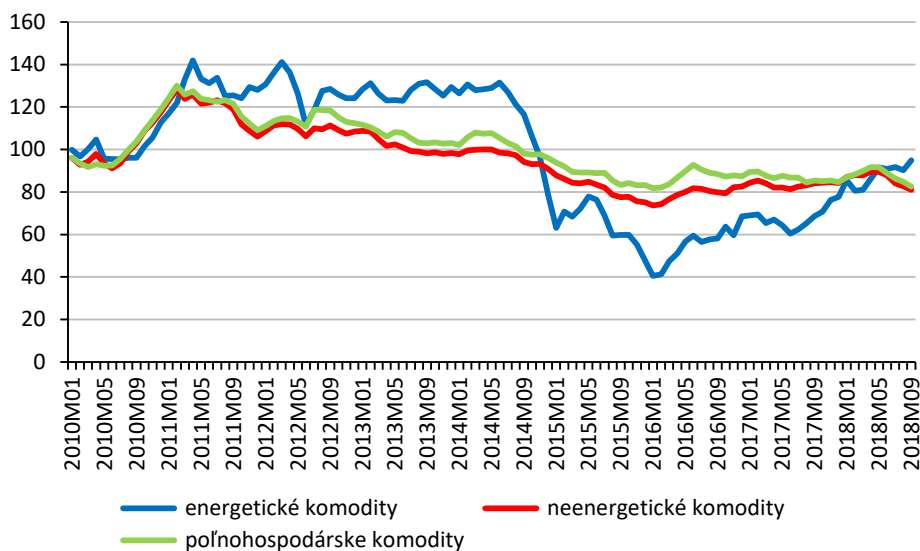
Priaznivý vývoj globálnej ekonomiky podporil rast dopytu po komoditách, čo viedlo k oživeniu cien komodít na svetových trhoch. Ceny niektorých komodít, napríklad ropy a kovov, boli pozitívne ovplyvnené geopolitickými rizikami a reštriktívnymi, resp. protekcionistickými opatreniami. Treba povedať, že napriek posilneniu rastúceho trendu cien takmer $\frac{3}{4}$ primárnych komodít v roku 2018

ostávajú ceny viac ako 80 % primárnych komodít pod úrovňou vrcholu z roku 2011 (World Bank, 2018a).

Ceny energetických komodít vzrástli v prvom štvrtroku 2018 vďaka nárastu cien ropy a zemného plynu o 10 %. Ceny neenergetických komodít vzrástli v prvom štvrtroku 2018 vďaka posilneniu globálneho dopytu a v dôsledku obáv z možného obmedzenia globálnej ponuky o 4 %. Jedným z faktorov, ktoré viedli k oživeniu cien kovov, je to, že Čína v záujme dosiahnutia stanovených cieľov v oblasti znižovania znečistenia ovzdušia pokračuje v realizácii opatrení vrátane zníženia produkcie hliníka a ocele. Ďalším faktorom, ktorý prispel k rastu cien kovov, je rastúce napätie medzi USA a Čínou. V dôsledku neho vzrástli v druhom štvrtroku 2018 ceny hliníka, dosahujúc sedemročné maximá, a to najmä po rozhodnutí USA uvaliť sankcie na Ruskú federáciu. V prvom štvrtroku zaznamenali rast (4 %) aj poľnohospodárske komodity, a to prevažne v dôsledku poklesu produkcie pšenice a kukurice v USA a vplyvom javu La Niña na produkciu banánov v strednej časti Latinskej Ameriky a na produkciu sóje v Argentíne (World Bank, 2018a).

G r a f 2.1

Vývoj indexu cien komodít (2010 = 100)

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2018a)

Výhľad cien primárnych komodít na rok 2018 a rok 2019

Svetová banka predpokladá rast cien väčšiny komodít, pričom index cien energetických komodít by mal v roku 2018 zaznamenať najvyšší nárast: zo 68 % v roku 2017 na 81 % v roku 2018, a to oproti východiskovej báze z roku 2010. Tento nárast možno pripísať nárastom cien ropy na svetových trhoch, keďže ceny ropy tvoria okolo 84 % indexu energetických komodít.

T a b u ľ k a 2.4

Nominálny index cien komodít (2014 – 2019)

	Indexy cien (2010 = 100)						Zmena (v %)		Revízia indexu ²	
	2014	2015	2016	2017	2018 ¹	2019 ¹	2017 – 2018	2018 – 2019	2018 ¹	2019 ¹
<i>Energetické komodity</i>	118	65	55	68	81	81	19,8	-0,4	10,7	7,4
<i>Neenergetické komodity³</i>	97	82	80	84	87	88	4,1	0,3	2,5	2,1
Poľnohospodárstvo	103	88	88	87	89	90	2,2	1,3	-0,4	-0,3
Nápoje	102	94	91	83	83	84	-0,2	1,1	-1,4	-1,0
Potraviny	107	89	90	91	93	94	2,6	1,2	-0,3	-0,2
oleje a jedlo	109	85	90	89	93	94	4,0	1,5	2,1	2,0
obilie	104	87	81	81	87	88	7,5	1,6	3,2	3,0
ostatné potraviny	107	95	99	102	99	100	-2,5	0,6	-6,5	-6,0
Suroviny	92	83	80	81	83	85	2,5	1,7	-0,3	-0,2
Hnojivá	101	97	78	74	76	77	2,1	2,4	3,4	3,2
Kovy a minerály	85	67	63	78	85	83	8,6	-2,1	8,4	6,9
<i>Drahé kovy</i>	101	91	97	98	101	99	2,8	-1,1	4,0	3,7
Ceny komodity										
Ceny ropy (USD/bbl)	96	51	43	53	65	65	23,1	0,0	9,0	6,0
Ceny zlata (USD/toz)	1,266	1,161	1,249	1,258	1,300	1,282	3,4	-1,4	62,2	56,4

¹ prognóza

² revízia indexu cien z októbra 2017 okrem cien ropy (USD/bbl) a zlata (USD/toz)

³ index neenergetických komodít zahŕňa drahé kovy

Prameň: World Bank (2018a)

Vývoj cien ropy na svetových trhoch

Trh s ropou sa naďalej prispôsobuje zmenám vyvolaným obdobím vysokých cien z obdobia 2011 – 2014, ktoré podporili rozvoj ťažby bridlicovej ropy v Spojených štátoch. Keď ceny ropy začali na konci roku 2014 klesať, Organizácia krajín vyvážajúcich ropu (OPEC) sa rozhodla ustúpiť od svojej tradičnej úlohy manažéra trhu a v snahe nastoliť novú rovnováhu na trhoch obmedzením

producentov s vyššími produkčnými nákladmi – najmä v USA, zvýšila svoju produkciu, čím prispela k prepadu cien ropy. Energetický priemysel v USA sa však bol schopný transformovať a ich produkcia sa ukázala pozoruhodne odolná proti nižším cenám. Mnohé dôsledky tohto búrlivého obdobia na trhoch s ropou sú badaateľné dodnes. Jeden z faktorov, ktorý môže mať významný vplyv na budúci vývoj na ropnom trhu, je pokles investícií do nových projektov ťažby ropy a zemného plynu. IEA (2018) odhadla výšku kapitálových investícií do ťažby v roku 2017 na približne 440 mld. USD, čo je takmer o 45 % menej ako historické maximum z roku 2014. Ropné spoločnosti boli totiž nútené prehodnotiť svoj prístup a sústredia sa na investície do projektov s kratším obdobím návratnosti kapitálu a na zefektívnenie vynakladania prostriedkov. Otázkou dnes ostáva, či tento prístup, ktorý podporuje najmä rast produkcie nekonvenčnej ropy, dokáže kompenzovať štrukturálny nedostatok investícií v iných častiach sveta. V snahe zodpovedať túto otázku sa veľa priestoru venovalo dlhodobým vyhlídkam na spomalenie rastu a možný vrchol spotreby ropy, čiastočne vo svetle Parížskej dohody. Skutočnosťou však je, že obdobie nízkych cien podporilo výrazný rast dopytu po rope, ktorý stúpol o 1,9 mil. barelov za deň (mbld) v roku 2015 a o ďalších 1,6 mbld v roku 2016 a 1,7 v roku 2017. Ďalší vývoj dopytu po rope a vyhlídky ropného vrcholu budú určené viacerými faktormi vrátane cien ropy, prebiehajúcimi ekonomickými zmenami v hlavných centrách dopytu (najmä v Číne), tempom reforiem dotácií na fosílna palivá (celkové globálne dotácie na spotrebu ropy klesli v roku 2016 medziročne o 25 % na 100 mld. USD) a rýchlosťou implementácie nových technológií a obchodných modelov, ktoré sa objavujú v doprave (elektrické automobily, autonómne vozidlá či spoločnosti kolaboratívnej, resp. tzv. zdieľanej ekonomiky ako UBER). Druhým najväčším dovozcom ropy zostali napriek rozmachu ropnej produkcie Spojené štáty. Po zrušení 40-ročného zákazu vývozu ropy však začali ropu aj aktívne exportovať a v roku 2017 predstavoval export 0,9 mbld – počas roku 2018 dosiahol v jeho polovici tento export až 3 mbld. Transformácia pozície Severnej Ameriky v oblasti obchodu

s ropou je spolu s postupným presúvaním hlavného centra dovozu ropy do Ázie jednou z najdôležitejších udalostí, ktoré majú široké dôsledky na energetickú bezpečnosť krajín dovážajúcich a vyvážajúcich ropu a zemný plyn.

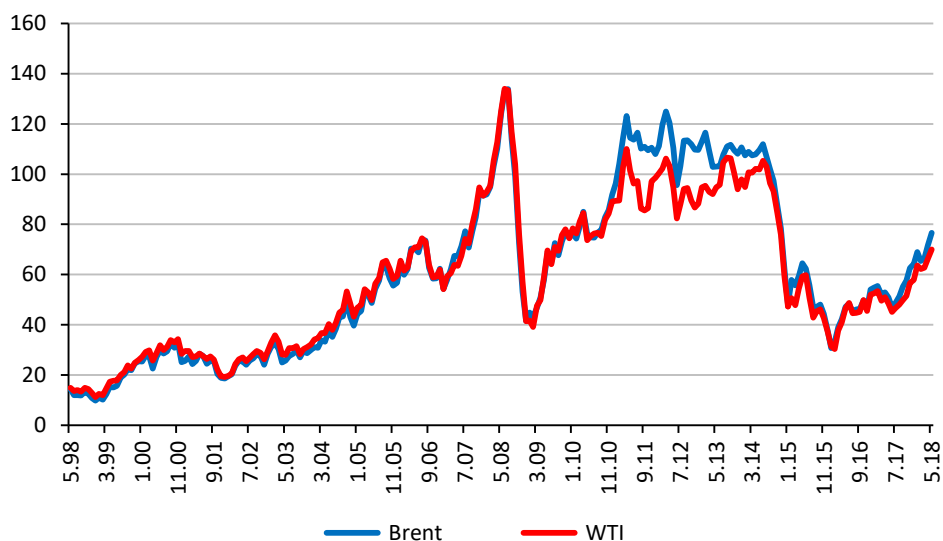
Reakcia cien ropy na vývoj na trhu s ropou

Od ostatného vydania tejto publikácie rástli ceny ropy takmer kontinuálne vzhľadom na opatrenia OPEC-u a Ruska, ktoré úmyselne znížili ťažbu ropy o 1,8 mbld a v máji roku 2017 sa zaviazali toto obmedzenie dodržiavať až do konca roka 2019. Od júna roka 2017 vzrástli počas nasledujúcich dvanástich mesiacov ceny ropy Brent, a to o 67 %, v prípade markeru WTI išlo o 55 %. Ešte v máji roku 2017 pritom trhy zareagovali na úmysel predĺžiť obmedzenia produkcie do konca roka 2019 výpredajom, pri ktorom sa ceny ropy Brent znížili o 7,8 % (z 50,87 USD/bbl na 46,89 USD/bbl). Nárast cien ropy o 37 % v druhej polovici roka 2017 bol podľa B. Fattouha a A. Economoua (2018) predovšetkým výsledkom silného hospodárskeho rastu spojeného s vyšším dopytom po rope a rastúceho geopolitického napätia v regióne Blízkeho východu a severnej Afriky. Nebyť týchto faktorov, cena ropy Brent by podľa ich výskumu v danom období nemala prekročiť hranicu 50 – 55 USD/bbl vzhľadom na silný rast americkej produkcie, ktorý v roku 2017 predstavoval 1 mbld, ako aj na neočakávané zlepšenie v produkcii ropy v Líbyi (+0,4 mbld), ktorá bola schopná kompenzovať prepád produkcie vo Venezuele a v Nigérii (–0,3 mbld). Zmienené trendy pokračovali aj na začiatku roka 2018. Podľa EIA (2018) v prvom štvrtroku 2018 rástla spotreba ropy medziročne o viac ako 2,15 mbld, a to aj napriek tomu, že ceny ropy medzikvartálne vzrástli o 6 USD/bbl. Medziročný rast spotreby ropy sa prudko spomalil počas ďalších troch mesiacov len na 1,26 mbld po tom, čo ceny ropy Brent vzrástli oproti prvému štvrtroku o ďalších 7 USD/bbl. Ekonomický rast v prvom polroku 2018 dosahujúci 3,4 % však nebol jedinou príčinou, ktorá spôsobil nárast cien ropy. Produkcia ropy v USA sa síce oproti decembru 2017 zvýšila o 0,64 mbld, samotná však nebola schopná kompenzovať kumulujúce sa výpadky

vo Venezuele, v Líbyi, Nigérii a Angole, ktoré výrazne zvýšili pôvodný cieľ kartelu OPEC-u znížiť produkciu o 1,8 mbld. K rastovej nálade na ropnom trhu prispelo aj očakávané opätovné zavedenie sankcií voči Iránu (ktoré podľa aktuálnych odhadov analytikov môžu z trhu stiahnuť dodatočných 1 – 1,3 mbld). Ceny ropy dosahujúce 80 USD/bbl z júna 2018 viedli k nárastu obáv z deštrukcie dopytu, a tak sa združenie OPEC+ na stretnutí v júni 2018 zaviazalo navýšiť produkciu o 1 mbld. Zmenu nálady na ropnom trhu počas ostatných dvanástich mesiacov najlepšie dokumentuje vývoj cien na oznámené zvýšenie ťažby OPEC-u a Ruska o 1 mbld v júni roku 2018, keď sa počas jediného dňa zvýšila cena ropy WTI o 5,64 %, resp. ropy Brent o 3,6 %. Trh totiž prvotne vyhodnotil, že ani takýto nárast produkcie nemusí byť schopný pokryť kumulujúce sa výpadky z iných krajín a zároveň povedie k zníženiu voľnej produkčnej kapacity, čo je vnímané veľmi citlivo obzvlášť po tom, čo OPEC dosiahol svoj cieľ a znížil komerčné zásoby ropy vo svete. Na nasledujúcich stranách budeme detailnejšie analyzovať príčiny, ktoré viedli k nárastu cien ropy.

G r a f 2.2

Vývoj cien ropy Brent a WTI

OPEC

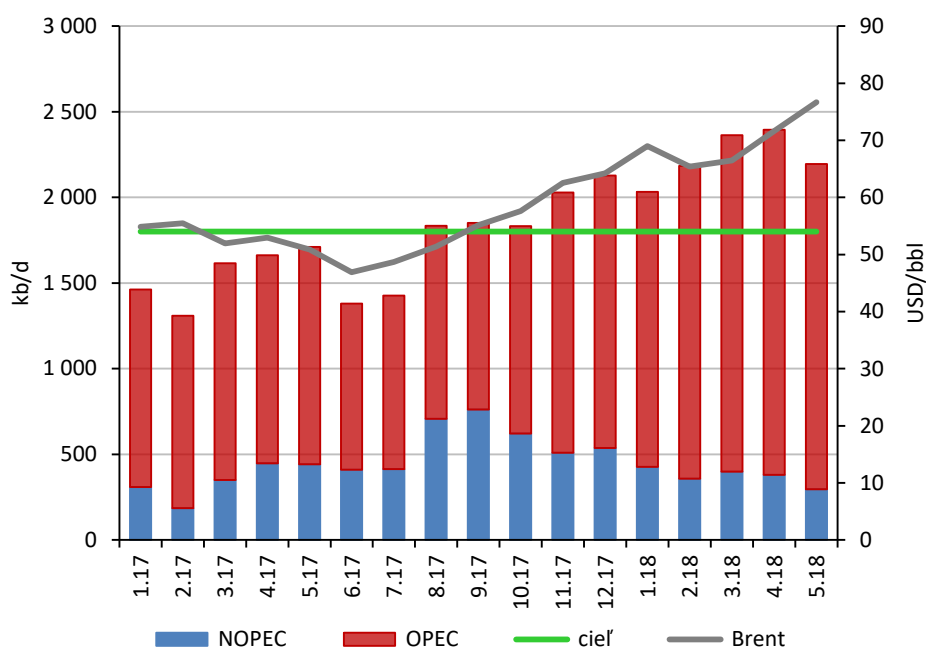
V ostatných rokoch OPEC dokázal, že očakávania analytikov, ktorí predpokladali postupný pokles významu ropného kartelu, boli predčasné. Komunikácia smerom k trhu nebola vždy dokonalá, keď rastové správy mali v dôsledku nesprávneho očakávania trhov opačný účinok, ako bolo možné pozorovať v prvej etape implementácie produkčných obmedzení. Spolupracujúca skupina národov zodpovedajúca za približne 40 % svetovej produkcie ropy však má naďalej svoju dôležitosť.

Dôvodov na nárast cien ropy však bolo viac. V prvom rade, už v prípade zavedenia produkcie nešlo o unilaterálnu akciu OPEC-u, ale o širšiu spoluprácu, ktorá zahŕňala aj Ruskú federáciu a ďalšie producentské krajiny a je označovaná ako OPEC+. Rusko v spolupráci s ďalšími krajinami nepatriacimi do OPEC-u sa zaviazali k obmedzeniu svojej produkcie o 600-tisíc barelov denne (kbd) (z toho Rusko 300 kbd), a OPEC na čele so Saudskou Arábiou, ktorá znížila produkciu o 486 kbd, stiahli z trhu ďalšiu ropu, a to 1,2 mil. barelov dennej produkcie (mbld). Ako možno pozorovať na grafe 2.3, nárast cien ropy súvisel s rastúcim dodržiavaním obmedzenia produkcie zo strany všetkých zúčastnených strán, začínajúc v auguste. Skupina krajín nepatriacich do OPEC-u znížila počas augusta až októbra svoju priemernú dennú produkciu až na úroveň dosahujúcu 125 % obmedzenia, ku ktorému sa zaviazali hlavne v dôsledku prepádajúcej sa produkcie Mexika a následnejšieho dodržiavania obmedzení zo strany Ruska. Od septembra roku 2017 však dodržiavanie obmedzenia produkcie zo strany týchto krajín klesalo až na 54 % v máji 2018, a to najmä v dôsledku nárastu produkcie Kazachstanu (ktorý namiesto zníženia produkcie o 20 kbd zvýšil svoju produkciu o 203 kbd). Toto porušovanie dohody o obmedzení ťažby zo strany NOPEC-u viac, než vynahradili krajiny OPEC-u, ktorých obmedzenie ťažby od októbra, keď dosahovalo 102 %, rástlo až na 171 % v apríli. Aj v tomto prípade boli rovnako ako pri NOPEC-u obmedzenia ťažby dosiahnuté kombináciou dodržiavania obmedzení zo strany hlavného hráča

– Saudskej Arábii, a výpadkov produkcie niektorých zúčastnených krajín – Alžírsku, Angolu, a najmä Venezuelu, ktorej produkcia sa počas ostatných dvanástich mesiacov znížila takmer o 600 kbd. Celkovo tak bolo od augusta 2017 stiahnutých z produkcie v priemere 2 084 kbd. Na základe údajov agentúry Bloomberg (2018) pritom možno odhadnúť, že v máji 2018 vypadlo v dôsledku dlhodobějších problémov s ťažbou, a nie úmyselného rozhodnutia zúčastnených krajín až 1 200 kbd.

Graf 2.3

Vývoj obmedzenia produkcie OPEC+

Prameň: Bloomberg (2018)

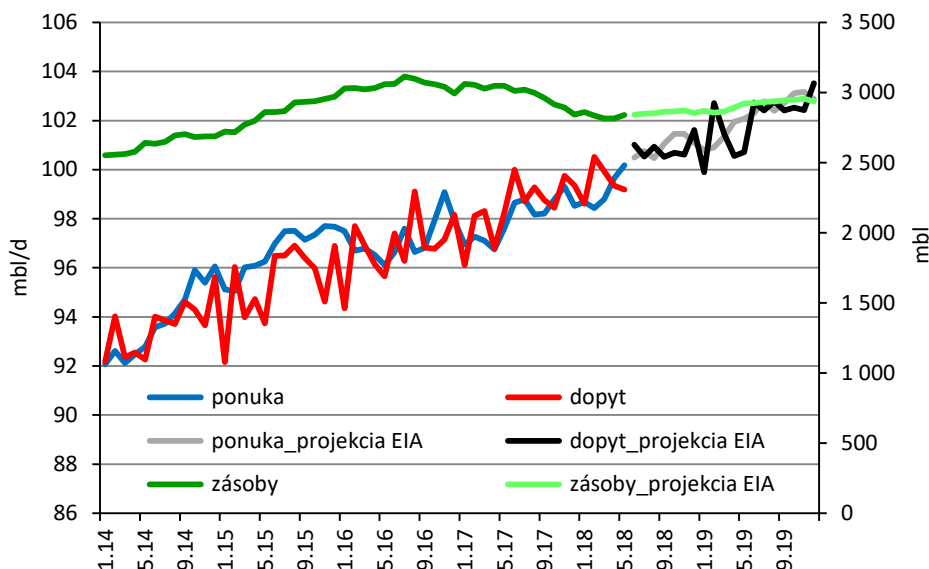
Deklarovaný cieľ obmedzenia ťažby zoskupenia označovaného ako OPEC+ – zníženie zásob ropy v krajinách OECD na úroveň päťročného priemeru – sa tak začalo dariť naplňať. Podľa údajov EIA (2018) dosahoval previs dopytu nad ponukou počas posledných 12 mesiacov (do mája 2018) 480 kbd. Zásoby v krajinách OECD sa počas sledovaného obdobia znížili o 171 mbd a OPEC

mohol v júni 2018 deklarovať splnenie svojho cieľa. Stalo sa tak len pár týždňov pred zmieneným stretnutím OPEC-u v júni 2018, na ktorom mal OPEC prehodnotiť stratégiu na ďalšie obdobie. Vnútri OPEC-u sa v tejto súvislosti začínal v súvislosti s individuálnymi cieľmi členov kartelu zvyrazňovať rozkol. Na jednej strane stoja Saudská Arábia spolu s Ruskom, Kuvajtom a Spojenými arabskými emirátmi – krajinami, ktoré majú fyzické možnosti zvýšiť ťažbu, a tým profitovať zo zvýšených cien ropy. Vokálnym oponentom zvýšenia produkcie bol, naopak, predovšetkým Irán (ktorý je vystavený opätovnému zavedeniu sankcií zo strany USA), ale aj zvyšné krajiny, ktoré aktuálne nemajú možnosť fyzicky zvýšiť produkciu a svoje príjmy z predaja ropy sú schopné navýšiť len prostredníctvom vyšších cien ropy. Obzvlášť zaujímavým prípadom je situácia Saudskej Arábie, ktorá musí v rámci svojej diplomacie balansovať medzi požiadavkami USA, svojho dlhodobého partnera v rámci otázok zachovania vojenskej podpory. Zároveň však musí dbať na budovanie dobrých vzťahov s Ruskou federáciou, ktorá zvyšuje geopolitický vplyv v rámci regiónu v nadväznosti na izolacionistické kroky USA a spolupracuje s OPEC-om pri manažovaní trhu s ropou. Takisto pritom musí dbať na to, aby sa ceny výraznejšie neprepadli vzhľadom na deklarovaný úmysel spraviť z národnej ropnej spoločnosti Saudi Aramco verejne obchodovateľnú spoločnosť, zohľadňujúc atribút cien ropy pri prvom upisovaní akcií tejto najcennejšej spoločnosti sveta a nevyhnutnosti tohto kroku pri získavaní prostriedkov na diverzifikáciu ekonomiky.

Napriek týmto nezhodám však zoskupenie OPEC+ pristúpilo v júni roku 2018 už k spomínanej dohode navýšiť produkciu o 1 mbld. Primárnymi zdrojmi inkrementálnej ponuky sa takmer okamžite stali Saudská Arábia a Rusko, ktoré už v júni spoločne medzimesačne navýšili produkciu o viac ako 500 kbd a ďalšia časť sa mala materializovať už počas leta.

Graf 2.4

Dopyt, ponuka a zásoby ropy

Prameň: EIA, Short term energy Outlook, máj 2018

Okrem manažovania ropného trhu OPEC-om zohrali pri rastie cien ropy svoju úlohu aj oslabujúci sa americký dolár, pokles komerčných zásob ropy, ako aj rastúce pozície špekulantov na finančných trhoch a rastúce geopolitické napätie v nadväznosti na zmenu zahraničnej politiky USA a silný rast dopytu po rope v dôsledku ekonomického rastu.

Špekulácie na trhu s ropou

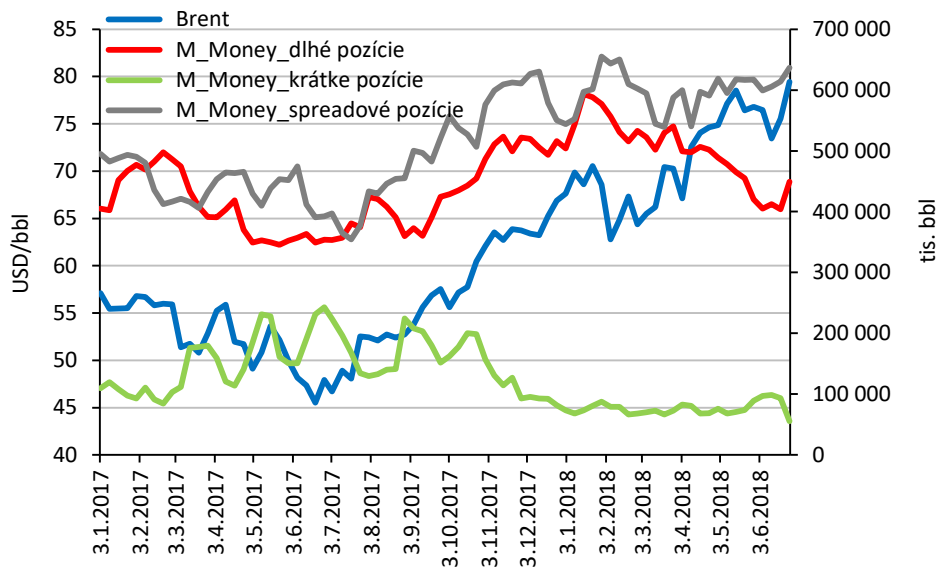
Jedným z dôvodov, ktoré sa pri silných pohyboch ropy opakovane spomínajú je význam takzvaných špekulatívnych obchodov – obchodov, pri ktorých nemá obchodujúca strana záujem o fyzickú dodávku ropy, ale jej cieľom je len benefitovať z fluktuácie ceny. Americká komisia pre obchodovanie s cennými papiermi (CFTC) každý týždeň informuje o pozíciách jednotlivých subjektov na trhu. Vývoj pozicionovania na trhu s futuritami pri komoditách Brent a WTI v prípade hedgeových a investičných fondov dokumentoval počas posledného roku očakávanie rastu cien. Ešte počas minulého

mája pred rozhodnutím zoskupenia OPEC+ predĺžiť obmedzenia produkcie do konca roka 2019 dosahoval podiel dlhých a krátkych pozícií približne 2 : 1. Tento pomer sa menil až do októbra len veľmi mierne, keď až na konci mesiaca dosiahol úroveň 3 : 1. Vývoj podielu dlhých a krátkych pozícií však začal od začiatku novembra dokumentovať výrazne rastové očakávania hedgeových fondov, keď už v januári na jednu krátku pozíciu pripadalo až osem dlhých. Tieto rastové očakávania pretrvávali počas celého prvého kvartálu 2018 a výraznejšie poklesli až na začiatku mája, počas tohto obdobia sa priemerná mesačná cena ropy Brent zvýšila z decembrového priemeru 64,21 USD/bbl na 76,65 USD/bbl v máji 2018. V reakcii na silný rast americkej produkcie a v očakávaní výsledkov rokovania OPEC-u plánovaného na koniec júna, keď sa už vopred na trhu začali šíriť informácie o plánovanom zvýšení produkcie OPEC-u, sa znížil sledovaný podiel špekulatívnych pozícií na 4 : 1, opätovne kolidujúc s prepadom cien ropy, ku ktorému pred samotným stretnutím OPEC-u došlo. Týmto komentárom nemáme v úmysle tvrdiť, že ceny ropy sú hedgeovými fondmi manipulované. Napriek tomu je nepopierateľné, že 1 200 mil. bbl ropy (priemerná denná spotreba predstavuje približne 100 mil. bld), ktorú mali hedgeové fondy vo svojich portfóliách počas roku 2018, má potenciál ovplyvniť cenu ropy. K tomuto záveru prišiel aj náš výskum (Obadi – Korček, 2018), ktorý naznačuje, že ceny ropy sú štatisticky ovplyvňované zmenou pozicionovania hedgeových fondov na trhu, zároveň však poukázal na to, že rozhodnutia o týchto pozíciách vyplývajú z vývoja fundamentálnych ukazovateľov, ako je stav zásob či aktivita v ťažobnom priemysle.

K nárastu cien ropy nepochybne prispelo aj oslabenie USD, prihliadajúc k dlhodobému vzťahu týchto dvoch premenných (Amano – van Norden, 1998). Americký dolárový index poklesol z hodnoty 94,9 v júli 2017 na 89 v apríli 2017, tento index sa opätovne dostal na hodnoty blízke 95. Napriek tomu spätný nárast hodnoty USD nesprevádzal očakávaný pokles ropy, čo si všimlo niekoľko analytikov, citujúc túto anomáliu ako dôvod opatrnosti pred očakávaním pokračovania v ďalšom raste cien ropy (napr. Dickers, 2018).

Graf 2.5

Pozície hedgeových fondov na trhu s ropou

Prameň: <https://www.cftc.gov>

Produkcia ropy

Svetová produkcia ropy v roku 2018 vzrástla o 1,1 % (BP, 2018). Stalo sa tak napriek spomínanému zníženiu zo strany zoskupenia OPEC a krajín okolo Ruska. Primárnym zdrojom rastúcej produkcie sa stal severoamerický kontinent, najmä USA. Nárast cien v roku 2017 opätovne naštartoval *bridlicovú revolúciu*. Technický pokrok a zefektívnenie ťažby, ku ktorému boli americkí producenti bridlicovej ropy v čase nízkych cien nútení, im umožnili rýchlo navýšiť produkciu. Podľa údajov EIA (2018) sa priemerná denná produkcia z nových vrtov na piatich najvýznamnejších pevninských náleziskách pokrývajúcich 7,2 mbld produkcie (Bakken, Permian, Eagle Ford, Niobara, Andarko) zvýšila od januára 2015 o 145 % a dosiahla 1 044 bbl/d, pričom progres za posledných dvanásť mesiacov (od augusta 2017) dosiahol 20 %. Zvýšená cena pritom viedla k vyššej aktivite, keď celkový počet aktívnych ropných súprav vzrástol za posledný rok o 13 % (na 863 v júli 2018). Produkcia USA sa v dôsledku spomenutých vývojových trendov zvýšila v roku 2017 medziročne o 691-tisíc bbl/d. Silný rast zaznamenala aj

Kanada, ktorá navýšila produkciu o 360-tisíc bbl/d. Spolu boli obe krajiny severoamerického kontinentu zodpovedné za 42 % medzi-ročného rastu produkcie a takmer za celý nárast produkcie krajín OECD, a zvýraznili tak rastúcu energetickú nezávislosť severo-amerického kontinentu. Druhým najvýznamnejším zdrojom nárastu ponuky boli krajiny OPEC-u, ktoré boli vyňaté z dohody o obmedzení ťažby, konkrétne Líbya (438 kbd), Irán (379 kbd), Irak (97 kbd), Nigéria (85 kbd) a Indonézia (67 kbd). Obdobie stability, ktoré umožnilo zvýšiť Líbyi a Iránu produkciu, však netrvalo dlho. Opätovné obnovenie konfliktu medzi mocenskými frakciami v Líbyi spôsobilo v druhom kvartáli roku 2018 pokles z 865 kbd na 527 kbd. V prípade Iránu sa očakáva výrazný pokles produkcie v nadväznosti na uvalenie sankcií USA, ktoré deklarujú úmysel kompletne zastaviť export tejto krajiny. Takáto eventualita je podľa viacerých analytikov veľmi nepravdepodobná, a to vzhľadom na cenový šok (podľa odhadov o 50 USD/bbl; Cunningham, 2018), ktorý by tieto kroky spôsobili. Serióznejšie odhady sa prikláňajú k zníženiu exportov o 1 – 1,3 mbld (SG, 2018). Poslednými dvoma krajinami, ktoré po spustení ťažby na nových poliach výraznejšie zvýšili produkciu kombinovane o 306 kbd, boli Kazachstan (180 kbd) a Brazília (126 kbd).

T a b u ľ k a 2.5

Produkcia ropy¹ (2000 – 2017)

Krajina/rok	2000	2005	2010	2015	2016	2017
USA	7 732	6 900	7 549	12 750	12 366	13 057
Saudská Arábia	9 470	10 931	10 075	11 994	12 402	11 951
Rusko	6 584	9 598	10 383	11 009	11 269	11 257
Irán	3 852	4 218	4 430	3 862	4 602	4 982
Kanada	2 703	3 041	3 332	4 389	4 470	4 831
Irak	2 613	1 833	2 469	3 986	4 423	4 520
SAE	2 599	2 945	2 915	3 873	4 020	3 935
Čína	3 257	3 642	4 077	4 309	3 999	3 846
Kuvajt	2 244	2 668	2 560	3 065	3 145	3 025
Brazília	1 276	1 706	2 137	2 525	2 608	2 734
Svet	74 907	81 876	83 325	91 547	92 023	92 649

¹ produkcia ropy reportovaná BP Statistical Review neobsahuje biopalivá, plynové kondenzáty, čo vysvetľuje veľkosť rozdielu medzi produkciou a spotrebou

Na druhej strane ponuka poklesla najvýraznejšie v krajinách OPEC-u, ktoré sa zaviazali dodržiavať produkčné obmedzenia. Saudská Arábia, Venezuela, Spojené arabské emiráty a Kuvajt, Angola a Katar spolu znížili produkciu o 1,07 mbld. V prípade Venezuely (-276 kbd) pritom nešlo o snahu dodržiavať svoje záväzky, pokles produkcie bol výsledkom upadajúceho ropného sektora vzhľadom na celkové ekonomické problémy krajiny. Problémy s nedostatkom financií a prirodzený pokles ťažby z existujúcich polí spôsobili aj prepád produkcie v Angole (-80 kbd), ale aj Mexiku (-232 kbd) a Číne (-153 kbd), takže úmyselne znížili svoju produkciu len krajiny v Perzskom zálive.

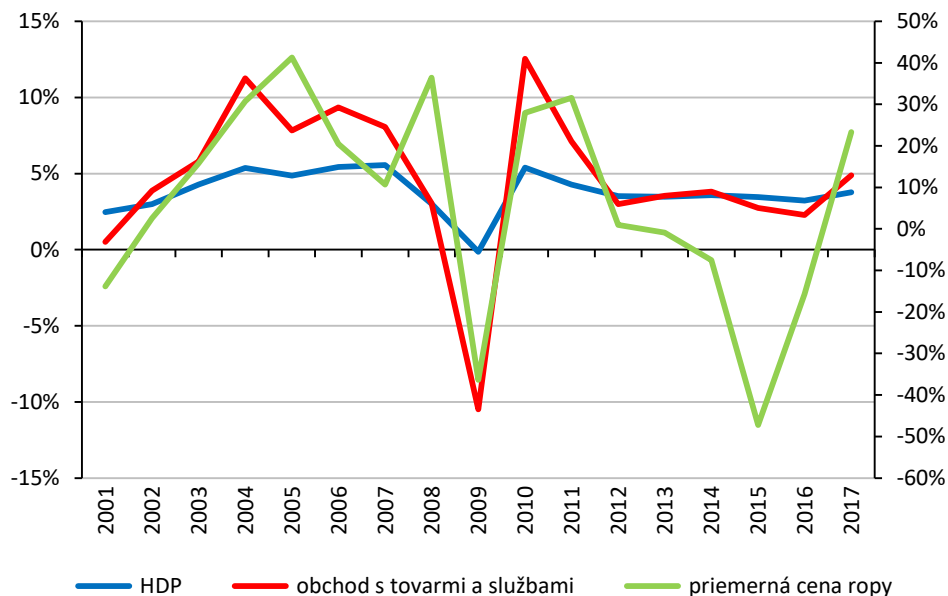
Práve Saudská Arábia spolu s Ruskom sa pritom v polovici roku stali primárnymi zdrojmi nárastu produkcie potom, čo výpadky produkcie v Líbyi, Venezuele, Angole a Iráne spôsobili až nechcene silný rast cien. Saudská Arábia v júni 2018 navýšila produkciu o pol milióna barelov s predpokladom ďalšieho rastu o 200 – 500 kbd počas druhej polovice roka a Rusko prispelo rovnako svižným navýšením produkcie o 200 kbd.

Spotreba ropy

Previazanosť spotreby ropy a rastu svetovej ekonomiky ostala nepopierateľným faktom aj v roku 2017. Svetový rast ekonomiky dosiahol v roku 2017 3,8 %, čo znamenalo zrýchlenie o 0,3 % oproti priemeru predchádzajúcich piatich rokov. Ešte výraznejšie vzrástla obchodná výmena krajín, ktorá sa v rovnakom období zrýchlila na 4,9 % z priemeru 3,1 %. Ceny ropy na tento nárast v roku 2017 zareagovali prudkým medziročným skokom – o 21 %. Je potrebné dodať, že od roku 2012 ceny ropy klesali v priemere o 14 % ročne. Išlo sa o vývoj, ktorý ovplyvnil správanie spotrebiteľov a viedol k opätovnému nárastu predajov áut s väčšou spotrebou, ako aj k rozvoju automobilizmu v rozvojových krajinách, čo prispelo k nárastu dopytu, ktorý počas roku prvýkrát v histórii prekonal hranicu 100 mbld.

Graf 2.6

Ceny ropy, medzinárodný obchod a HDP (% medziročné zmeny)

Prameň: IMF, World Economic Outlook (2018a)

V roku 2017 sa na náraste spotreby ropy podieľali rozvíjajúce sa krajiny, a to 72 %, v porovnaní s 28 % pripadajúcimi na krajiny OECD (pomer krajín OECD na absolútnej spotrebe je aktuálne 48 %). Spomedzi individuálnych krajín a regionálnych zoskupení zaznamenala najrýchlejší nárast Čína (+497 kbd), nasleduje EÚ (+240 kbd), USA (193 kbd) a India (+131 kbd). Pokles spotreby ropy v minulom roku zaznamenalo podľa údajov BP (2018) približne len 20 krajín. Najvýraznejšie poklesla spotreba v rozvíjajúcich sa krajinách exportujúcich ropu, ktoré v reakcii na pokles príjmov z exportu ropy znížili domáce subvencie pre spotrebiteľov – Mexiko (-67 kbd), Egypt (-39 kbd), Venezuela (-35 kbd), Saudská Arábia (-21 kbd). Najväčším spotrebiteľom ostali USA, nasledované krajinami EÚ. Tretím najväčším spotrebiteľom je Čína, ktorej spotreba s veľkou pravdepodobnosťou už v tomto roku prekoná EÚ a štvrté miesto patrí Indii, ktorá od roku 2000 svoju spotrebu viac ako zdvojnásobila.

T a b u ľ k a 2.6

Spotreba ropy¹ (2000 – 2017)

Krajina/rok	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Nemecko	2 746	2 592	2 445	2 340	2 378	2 447
Južná Kórea	2 260	2 312	2 370	2 577	2 771	2 796
Brazília	2 029	2 123	2 716	3 181	3 013	3 017
Rusko	2 540	2 647	2 878	3 162	3 193	3 224
Saudská Arábia	1 627	2 203	3 206	3 875	3 939	3 918
Japonsko	5 542	5 354	4 442	4 151	4 031	3 988
India	2 259	2 606	3 319	4 164	4 560	4 690
Čína	4 697	6 900	9 436	11 986	12 302	12 799
EÚ	14 622	15 107	13 941	12 737	12 970	13 211
USA	19 701	20 802	19 180	19 531	19 687	19 880
Svet	76 801	84 475	88 535	94 843	96 488	98 186

¹ produkcia ropy reportovaná BP Statistical Review neobsahuje biopalivá, plynové kondenzáty, čo vysvetľuje veľkosť rozdielu medzi produkciou a spotrebou

Prameň: BP Statistical Review (2018)

Vývoj cien zemného plynu

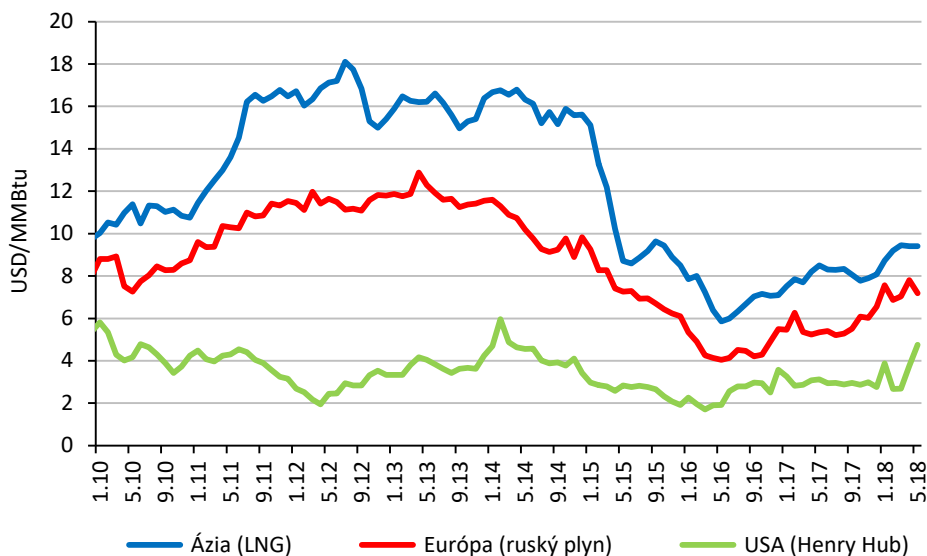
Spotreba plynu v Európskej únii v roku 2017 vzrástla o 6 %, t. j. na 491 mld. m³, čo predstavuje najvyššiu úroveň od roku 2010, primárne z dôvodu jeho využitia v elektroenergetike. V rovnakom období klesla endogénna produkcia o 3 % (na 128 mld. m³) po tom, čo sa Holandsko po prvýkrát stalo čistým dovozcom plynu a dovoz zemného plynu vzrástol v roku 2017 medziročne o 11 %. Z hľadiska trhových podielov nenastali výraznejšie zmeny, najväčším dodávateľom ostala Ruská federácia s 43 % (nárast o 1 p. b. oproti roku 2016) nasledovaná Nórskom s 34 %, Líbyou spolu s Alžírskom s 10 % a LNG pokrývajúcim 14 % mimoúnijských dovozov. DG Energy (2018) odhaduje, že náklady na dovoz plynu v roku 2107 v EÚ dosiahli až 75 mld. eur, čo predstavovalo nárast o 28 %. Pri všetkých dodávateľoch možno badať snahu o flexibilnejšie trhové podmienky kontraktov. Rusko vo svojich kontraktoch zvyšuje podiel kontraktov, ktorých cena je určená prostredníctvom indexácie cien na európske obchodné uzly na úkor pôvodne využívaných olejových vzorcov, a podobnú zmenu indikujú aj exportéri zo severnej Afriky.

Napriek týmto prebiehajúcim zmenám sú ceny ropy významným determinantom cien plynu v dôsledku pretrvávajúcej indexácii niektorých dlhodobých kontraktov na ropu a ropné produkty významným faktorom. Z tohto dôvodu nie je 33 % nárast cien plynu v Európe prekvapujúcim faktorom. Ropa nebola, samozrejme, jediným dôvodom. Ceny plynu v Európe rástli kontinuálne od leta minulého roku. Jedným z mnohých dôvodov bola zvýšená nervozita týkajúca sa zásobníkov po tom, čo Spojené kráľovstvo prišlo v dôsledku technických porúch o zásobník Rough pokrývajúci 70 % percent skladovacích kapacít. Počas predchádzajúcej zimy tak mal byť druhý najväčší európsky plynárenský trh po prvýkrát závislý od skladovacích kapacít kontinentu, ktoré sa počas leta nepodarilo naplniť ani na úroveň predchádzajúceho roka. Ďalším dôvodom bola absencia dodávok skvapalneného zemného plynu do severozápadnej Európy, ktorej likvidné obchodné uzly slúžia ako referenčné ceny pre celú Európu, keď napriek pôvodným očakávaniam bola Ázia na čele s Čínou schopná absorbovať novú dostupnú exportnú kapacitu skvapalneného zemného plynu. K spomenutým faktorom sa pridala dlhá a silná zima a viacero nečakaných odstávok, ktoré počas decembra vyradili z prevádzky tretinu britskej produkcie (Forties) či výbuch v Rakúsku na plynárenskom uzle Baumgarten. Nečakane silná zima následne počas jari viedla k rekordnému vyprázdneniu európskych zásobníkov. Táto situácia spôsobila, že vysoké ceny plynu presahujúce 7 USD/MMBtu ostali v Európe aj počas leta – obdobia tradične nízkeho dopytu, a to vzhľadom na zvýšenú potrebu dotlačania zásobníkových kapacít pred ďalšou zimou. Vysoký dopyt a rastúce ceny zasiahli aj Áziu. Cena indonézskeho LNG síce vzrástla len o 13 %, cena na spotovom trhu však fluktovala oveľa výraznejšie. Zatiaľ čo na jeseň 2017 dosahovala len 6 USD/MMBtu, počas zimy vzrástla na viac ako 10 USD/MMBtu. Hlavným faktorom týchto obrovských cenových rozdielov medzi Áziou a Európou je absencia skladovacích kapacít v Ázii, najmä v Číne, kde zásobníkové kapacity predstavujú pri spotrebe 240 mld. m³ len 7,4 mld. m³ plynu (v porovnaní s tým

európske skladovacie kapacity predstavujú približne 100 mld. m³ pri spotrebe 480 mld. m³). Čína investuje do dobudovania kapacity tejto infraštruktúry, keďže využitie plynu sa snaží podporovať z environmentálnych dôvodov na úkor uhlia, kým však nebude tento problém vyriešený, Čína bude v zime vo veľkej miere odkázaná na spotový trh, čo implikuje pokračujúcu vysokú volatilitu cien v celej Ázii. Jediným trhom, kde počas posledného obdobia zostali ceny vo veľkej miere stabilné, sú Spojené štáty. Cenovému kolapsu na ňom zabránil vzhľadom na sebestačnosť USA a dostatok zdrojov len export zemného plynu vo forme LNG z novo spusteného terminálu v Sabine Pass. Aj USA zažili počas nedávnej zimy regionálne cenové výkyvy, tie však boli len dôsledkom nedostatočnej infraštruktúry, a nie celkového nedostatku na trhu ako v prípade Európy a Ázie.

G r a f 2.7

Vývoj cien zemného plynu

Prameň: www.indexmundi.com

Rozdielne faktory, ktoré vplývali na jednotlivé plynárenské trhy, spôsobili, že trh zemného plynu si aj napriek rastúcej dostupnosti

skvapalneného zemného plynu zachováva svoj regionálny charakter. Priemerné ceny v Európe (6,4 USD/MMBtu) boli počas posledných dvanástich mesiacov (do mája 2018) dvojnásobne vyššie ako v prípade USA (3,2 USD/MMBtu), a zároveň o 25 % nižšie ako ceny v Ázii (8,6 USD/MMBtu).

Skvapalnený zemný plyn – LNG

Už niekoľko rokov odborníci všeobecne predpovedali, že nábeh produkcie v nových závodoch určených na export skvapalneného zemného plynu – LNG, spôsobí obrovský previs ponuky a pokles cien. Tieto exportné terminály sú pozostatkom vysokých cien zo začiatku druhej dekády 21. storočia, ktoré viedli k veľkému počtu investičných rozhodnutí o výstavbe nových exportných terminálov. Nové exportné jednotky v USA a Austrálii aktuálne začínajú produkovať, a obrovský nárast exportnej LNG kapacity sa má do roku 2021 zvýšiť o ďalších 20 % (pozri tab. nižšie). Obavy z prepadu cien sa však zďaleka nenaplnili. Dôvodom sú ambiciózne politické opatrenia Číny zamerané na zníženie znečistenia ovzdušia, ktoré výrazne zvýšili dopyt (od roku 2010 vzrástla spotreba zemného plynu v Číne o 120 %). Silný rast spotreby zaznamenali aj ďalšie ázijské krajiny (kombinovane + 60 mld. m³/rok). Čína je v súčasnosti najsledovanejším faktorom, po extrémne rýchlom raste spotreby a importu LNG v roku 2017 (medziročne nárast o 16,7 mld. m³). Výhľad silného rastu dopytu ostáva aj na nasledujúce roky, a to vzhľadom na ambiciózny cieľ čínskej vlády zvýšiť podiel zemného plynu v energetickom mixe na 10 % do roku 2020 z približne 7 % v súčasnosti. Podľa Boersmu et al. (2018) nárast o jeden percentuálny bod predstavuje 25 miliónov ton (mtpa) inkrementálneho importu LNG ročne, na porovnanie celkový ročný dovoz LNG Indie v roku 2017 predstavoval 20 mtpa. India má dokonca ešte ambicióznejší plán s cieľom dosiahnuť 15 % podiel zemného plynu v energetickom mixe – v tomto prípade však aj vzhľadom na historické skúsenosti experti neočakávajú v blízkej budúcnosti jeho naplnenie.

T a b u ľ k a 2.7

Exportné kapacity LNG (mtpa)¹

Krajina	Kapacita v prevádzke	Plánované rozšírenie	Spolu
Austrália	69,55	16,95	86,5
Katar	77,1		77,1
USA	25,75	49,345	75,095
Indonézia	32,55	3,8	36,35
Malajzia	30,2	1,5	31,7
Alžírsko	28,7		28,7
Rusko	15,1	12,0	27,1
Nigéria	21,15		21,15
Trinidad a Tobago	14,8		14,8
Omán	10,4		10,4
Egypt	7,2		7,2
Brunej	7,2		7,2
PNG	7,0		7,0
SAE	5,6		5,6
Angola	5,2		5,2
Peru	4,4		4,4
Nórsko	4,2		4,2
Rovníková Guinea	3,2		3,2
Kanada		2,1	2,1
Kamerun		1,2	1,2
Spolu	369,3	86,895	456,195

¹ 1 mtpa = 1,36 mld. m³

Prameň: Argus (2018)

Vysoký dopyt zo strany krajín objavujúcich zemný plyn nie je jediným dôvodom nárastu cien tejto komodity z minulého roka. Po dekáde stagnácie a poklesu spotreby sa neočakávaným zdrojom rastúceho dopytu po zemnom plyne stala Európa. Trend poklesu sa zastavil počas ostatných troch rokov 2015 – 2017, keď medziročná spotreba Európy vzrástla o 3,9 % 6,5 % a 6 %. Dôvodom sú tri faktory – studenšie zimy (plyn sa primárne využíva na vykurovanie), ekonomický rast (tzv. decoupling medzi spotrebou energie a ekonomickým rastom je len relatívny – rast ekonomiky vedie k rastu spotreby plynu pomalším tempom) a zvýšené využívanie zemného plynu v elektroenergetike (plyn nahrádza uhlie z ekonomických a environmentálnych dôvodov). Podľa Boersma et al. (2018) štrukturálny rast dopytu v Európe povedie k rastu významu kontinentu vzhľadom na toky LNG. Zmienená dynamika je spôsobená klesajúcou endogénnou produkciou, ktorá sa po rozhodnutí holandskej vlády úplne zastaviť ťažbu na najväčšom pevninskom

poli zemného plynu v Európe – Groningene, len zrýchli. V roku 2013 počas jeho maximálneho využitia predstavovala ťažba na Groningene 54 mld. m³ ročne, séria zemetrasení však priviedla holandskú vládu k zavedeniu progresívne sa znižujúcich ťažobných kvót. Produkčný limit na rok 2018 predstavuje 21,6 mld. m³. Na začiatku roka odporučil holandský regulačný úrad zníženie produkčného limitu na 12 mld. m³ ročne tak rýchlo, ako to bude možné, a v marci 2018 holandský minister hospodárstva rozhodol o zastavení produkcie do roku 2030¹.

V rovnakom čase sa zároveň niekoľko európskych krajín (vrátane Spojeného kráľovstva, Francúzska a Talianska) rozhodlo pristúpiť k zastaveniu využívania uhlia v elektroenergetike počas prvej polovice budúcej dekády a ešte viac krajín (vrátane Nemecka) má v úmysle podobné kroky v dlhšom časovom horizonte. Netreba zabúdať, že nemecká flotila jadrových elektrární, ktorá ešte v minulom roku dodala do siete 12 % elektrickej energie bude odstavená do roku 2022. Tieto opatrenia by mohli vytvoriť v elektroenergetike signifikantný priestor nielen na obnoviteľné zdroje energie, ale aj na zemný plyn. Zároveň je potrebné mať na pamäti ochladenie vzťahov s Ruskom, zatiaľ nedoriešený osud druhej vetvy plynovodu Nord Stream a neistotu ohľadne tranzitu ruského plynu cez Ukrajinu po vypršaní aktuálneho tranzitného kontraktu v roku 2019. Tieto faktory budú determinovať rozdelenie pokrytia inkrementálneho dopytu vyplývajúceho zo zmienených vývojových trendov. V prípade absencie zvýšeného dovozu z Ruska by sa vytvoril väčší priestor pre iných dodávateľov vrátane flexibilných dodávok LNG, čo by pravdepodobne znamenalo vyššiu konvergenciu svetových cien plynu. Chceli by sme zdôrazniť, že tento vývoj by neznamenal nižšie ceny pre Európu. Podľa Bross (2018) sa totiž

¹ Pokles holandskej produkcie nepriamo spôsobil, že severozápadné európske trhy s plynom sú viac závislé od cien ropy, a to aj napriek tomu, že v regióne najlikvidnejších európskych plynárenských trhov je indexácia plynu na ropu pri dlhodobých kontraktach minimálna. Podľa prieskumu Medzinárodnej plynárenskej únie (IGU) bolo v roku 2016 len 9 % kontraktov v severozápadnej Európe indexovaných na cenu ropy a jej produktov, pričom 91 % kontraktov bolo oceňovaných na báze gas-on-gas. Nižšia produkcia spôsobila, že v prípade potreby zvýšeného dopytu po importe tvoria dodatočné zdroje importu južná Európa a LNG, ktoré sú viac ovplyvnené cenami ropy (Argus, 2018).

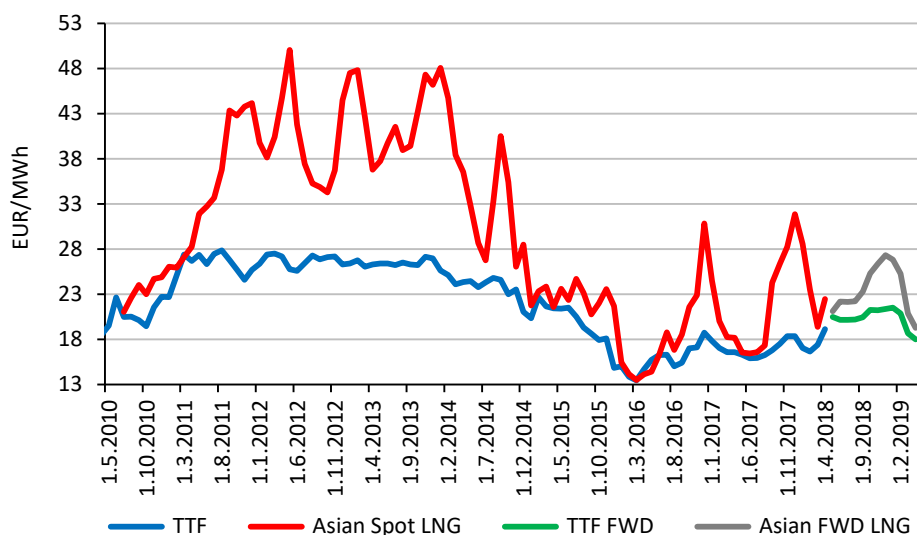
voľná produkčná kapacita zemného plynu – indikátor pohybu cien zemného plynu na úrovni 2,3 % ročného dopytu (140 mld. m³ ročne koncentrovaná najmä v Rusku), výraznejšie nezmení. Aktuálne plánovaná nová produkčná kapacita by mala v závislosti od odhadovaného nárastu dopytu posunúť voľnú produkčnú kapacitu na 2,5 % – 3,8 % (147 – 198 mld. m³ p. a.). Táto úroveň voľnej produkčnej kapacity pritom neeliminuje cenové výkyvy, aké sme zažili počas zimy 2017 – 2018 na celom svete. V New Yorku (USA) dosiahli spotové ceny plynu počas januára 140,25 USD/MMBtu v porovnaní s priemerom predchádzajúcich týždňov 3 – 5 USD/MMBtu. V Európe na začiatku marca dosiahla spotová cena 88 EUR/MWh v porovnaní s priemerom 20 EUR/MWh z predchádzajúcich dvoch mesiacoch. Podobne v Spojenom kráľovstve dosiahli ceny na obchodnom uzle NBP cenu 230 p/therm – po priemernej cene okolo 50 p/therm v predchádzajúcich týždňoch. Primárnym dôvodom extrémnych cenových výkyvov bol pritom len príchod neočakávané chladného počasia na konci zimy v kombinácii s už spomínanou produkčnou stratou flexibility endogénnej európskej produkcie. Na porovnanie, po výbuchu na rakúskom plynárenskom bode Baumgarten počas decembra, ktorá viedla k úplnému odrezaniu možnosti talianskeho dovozu plynu z Ruska, dosiahli ceny v Taliansku len okolo 40 EUR/MWh. Nedostatok plynu (keďže ceny sú vo veľkej miere regulované) zasiahol aj Čínu po spustení rozsiahleho programu na nahrádzanie uhlia plynom. Spotová cena LNG v Ázii ovplyvnená čínskym dopytom sa v priemere pohybovala okolo 12 USD/MMBtu (viac ako 30 EUR/MWh počas celej zimy, keďže severnú Áziu zasiahli počas januára a februára 2018 teploty pod normálom).

Zmienené krátkodobé vývojové trendy nás vedú k zásadným otázkam budúcich cenových očakávaní. Ceny energonosičov stúpajú za posledné dva roky v rámci celého energetického sektora. Za normálnych podmienok by zvyšujúca sa cena komodít stimulovala dodávateľov k snahe o rýchle zvýšenie produkcie. Tento raz to však môže byť iné. Parížska dohoda a stále rastúci význam ochrany životného prostredia spolu s prognózami ropného a uholného

vrcholu naznačujú nerentabilnosť spúšťania nových ťažobných projektov a odrádzajú investorov od rýchlejšej reakcie na aktuálny cenový vývoj. Okrem toho sú súčasné forwardové ceny komodít do veľkej miery ovplyvnené opatreniami OPEC-u zameranými na stimuláciu cien. Keďže sa očakáva, že intervencia OPEC-u sa v nasledujúcich mesiacoch skončí, forwardová krivka cien ropy je v tvare *backwardation*, čo naznačuje, že jej vyššie ceny zostanú len dočasné – ďalší faktor zvyrazňujúci neisté prostredie na investície. Vzhľadom na to, že celý energetický sektor je úzko prepojený, *backwardation* možno čiastočne vidieť aj na trhoch zemného plynu.

G r a f 2.8

Zemný plyn – história a forwardové ceny

Prameň: Reuters Eikon

Súčasná neistota vo vývoji cien výrazne obmedzila konečné investičné rozhodnutia o nových projektoch LNG za posledné dva roky. Pri dĺžke ich realizácie 4 až 5 rokov sa v prvej polovici budúcej dekády v prípade absencie nových rozhodnutí rysuje potenciál na výrazný nedostatok ponuky plynu na svetových trhoch, ak nedôjde k exogénnemu šoku, ktorý by zvrátil rýchlo rastúci dopyt z ostatných rokov.

Energetická bezpečnosť

Dodávky plynu z Ruska do Európy boli tradične spoľahlivé, prerušené len niekoľkými kratšími politicky motivovanými epizódami (Boersma – Elkind, 2018). Súčasnú politické prostredie medzi týmito partnermi je napäté, keď viacerí činitelia v celej Európe obviňujú Rusko zo všetkého, od zasahovania do volieb po narušenie vzdušného priestoru. Napriek tomu pokračuje tok ruského plynu od krízy v rokoch 2006 a 2009 bez prerušenia, neovplyvnený ani rusko-ukrajinským konfliktom a prebiehajúcimi právnymi procesmi medzi týmito dvoma stranami. Dodávky ruského plynu do Európy a Turecka dosiahli v roku 2017 nové maximum s vývozom 192,2 mld. m³ p. a., pokrývajú viac ako tretinu európskeho dopytu. Vzhľadom na to, že napriek vnútorným bojom medzi východo-európskymi krajinami a Nemeckom je pravdepodobnosť vybudovania plynovodu Nord Stream II čoraz vyššia, bude tento podiel pravdepodobne rásť. Jednoduchým dôvodom je rastúci dopyt Európy z dôvodu prudkého poklesu endogénnej produkcie zemného plynu s tým, ako bude ukončovaná ťažba na poli Groningen. Existujúce plynovody, menovite Yamal ako aj prvá vetva Nord Streamu, boli plne využité od minulého roka po rozhodnutí súdu, ktoré umožnilo spoločnosti Gazprom plne využívať kapacity plynovodu OPAL nadväzujúceho na Nord Stream. Plynovod Bratstvo je v súčasnosti využitý na 70 % svojej aktuálnej prevádzkovej kapacity (podľa údajov Reuters 2 200 GWh/denne). Nedávne zimné cenové výkyvy plynu pritom dokazujú, že plynárenský systém v Európe nemá výrazný priestor na chyby. V dôsledku vyššie spomínaných odstávok a anomálií počas sa opakovane zvýšili spotové ceny zemného plynu v Európe na svoje historické maximum. Infraštruktúra v Severnom mori (zodpovedná za ťažbu Spojeného kráľovstva a Nórska) je v prevádzke už niekoľko desiatok rokov a opakované neplánované odstávky počas nepriaznivých zimných podmienok, keď je dopyt najvyšší, len zdôrazňuje potrebu redundancií v systéme, ktorú by ďalší plynovod (či už Nord Stream II, alebo iný projekt) ponúkol.

Stabilné a cenovo dostupné ceny zemného plynu a energií vo všeobecnosti boli historicky jedným zo základných predpokladov ekonomického rastu v Európe. Rusko ako dodávateľ s jednými z najnižších produkčných nákladov na svete ho môže ponúknuť na lacnejšej báze, ako je Európa schopná získať na globálnom trhu LNG. Vzhľadom na prognózy budúceho dopytu a endogénnej ponuky v Európe sa preto domnievame, že pridanie ďalších možností importných plynovodov do Európy je plne racionálne. Vzhľadom na politickú opozíciu je nepravdepodobné, že nový plynovod bude postavený pred koncom roka 2019, keď expiruje súčasná zmluva o preprave plynu medzi Ruskom a Ukrajinou.

Podľa modelov OIES (2018) nemôže byť v tomto roku plynovod Bratstvo odstavený z dôvodu súčasných kontrahovaných objemov Gazpromu svojim európskym odberateľom. Plánované zastavenie využívania jadrovej energie plánované zníženie využitia uhlia v elektroenergetike zo strany viacerých krajín spôsobí na európskom trhu nárast dopytu po zemnom plyne. Úloha plynovodu Bratstvo pravdepodobne zostane pri absencii výstavby ďalších projektov veľkokapacitných plynovodov nenahraditeľná. V súčasnosti je tak pre Európu mimoriadne dôležité facilitovať rokovania medzi Ruskom a Ukrajinou o novej tranzitnej zmluve s cieľom zabezpečiť bezpečnosť dodávok na ďalšie roky. To by mohlo poskytnúť Ukrajine určitý čas na reformu svojho trhu so zemným plynom a zvýšenie jeho konkurencieschopnosti tak, aby predstavovalo spoľahlivú prepravnú trasu pre ruský plyn a táto prepravná trasa zostala integrálnou súčasťou európskeho plynárenského systému.

* * *

Oživenie globálneho obchodu v roku 2017, ktoré bolo zaznamenané takmer vo všetkých regiónoch sveta, by malo pokračovať s miernym spomalením v nasledujúcich dvoch rokoch. Môže však byť brzdené viacerými rizikami, najmä rastúcim protekcionistickými opatreniami, ktoré môžu viesť k nekontrolovanej obchodnej vojne s neželanými dôsledkami z hľadiska globálneho obchodu. Negatívne dôsledky obchodnej vojny postihne nielen tovary

zaťažené vývoznými clami ale aj primárne komodity vrátane ropy a zemného plynu.

Vývoj na trhu s ropou v posledných mesiacoch možno charakterizovať značnou neistotou. Ponuka je obmedzená neplánovanými odstávkami v Kanade, nepokojmi v Líbyi, neistotou okolo sankcií v Iráne, protestmi v Iraku a upadajúcou produkciou Venezuely. V prípade naplnenia najhoršieho scenára, v ktorom by vypadla všetka ohrozená ponuka, by Saudská Arábia s Ruskom a ďalšími partnermi neboli schopní vynahradiť všetky produkčného výpadky v krátkom čase. A aj v tom prípade by svet prišiel o akúkoľvek voľnú produkčnú kapacitu, čo by ešte zvýšilo aj tak vysokú volatilitu cien ropy. Celú situáciu zároveň komplikuje ťažko čitateľná americká zahraničná politika, ktorej aktivity môžu ceny ropy výrazne znížiť – v prípade, ak by naďalej eskalovalo zavádzanie reštrikcií v medzinárodnom obchode, či zvýšiť na úroveň 100 – 150 USD/bbl – ak by USA trvali na absolútnom zastavení exportu z Iránu. Treba zohľadniť, že americký prezident si vysoké ceny nepraje a v prípade ich nárastu prichádza do úvahy, že využije Strategické ropné rezervy (tento nástroj bol pritom naposledy použitý po útokoch v Líbyi v 2011 a predtým len po hurikáne Katrina a invázii do Iraku). Dlhodobejší výhľad je podľa IEA (2018) ohrozený nedostatočnými investíciami, ktoré môžu pri pokračujúcom silnom raste viesť k štrukturálnemu nedostatku produkčnej kapacity na začiatku dvadsiatych rokov. Na druhej strane, pokračujúci silný dopyt je ohrozený ukončením aktuálneho rastového cyklu svetovej ekonomiky. Na tieto riziká upozorňuje aktuálne aj MMF (2018). Netreba zabúdať, že väčšine recesií predchádzal prudký rast cien, rastúce úroky či obchodná vojna – všetko aktuálne symptómy svetovej ekonomiky. Neistotu badať aj v samotných predpovediach cien ropy rôznych inštitúcií, ruské ministerstvo financií hrozí možným prepadom pod 50 USD/bbl, francúzska banka Société Générale predpovedá na najbližšie roky ceny okolo 70 – 80 USD/bbl, spoločnosť Goldman Sachs predpokladá počas najbližšieho roka 10 % nárast cien a dlhodobejšie výhľady hrozia až cenami cez 150 USD/bbl (Geiger, 2018).

Zníženie zásob ropy, o ktoré sa pokúšal OPEC, neprinieslo svojou reguláciou outputu len žiadané zvýšenie cien. Nechceným sprievodným javom je rast volatility, keďže geopolitické riziká, ktoré boli tlmené nadbytkom zásob, sa opätovne dostali medzi primárne faktory ovplyvňujúce cenu ropy. Obdobie vysokých a volatilných cien so sebou už tradične prináša zvýšené úsilie o hľadanie energetických alternatív a urýchli rozvoj elektromobility. Prihliadajúc na zmienené skutočnosti, nie je aktuálne úplne jasné, či sú vysoké ceny ropy pre OPEC v dlhodobom časovom horizonte želaným výsledkom.

Po niekoľkých rokoch nízkych cien ropy a zemného plynu môže nastať ďalší cyklus vysokých cien na trhoch s energetickými komoditami. Ceny zemného plynu reagovali na opatrenia zoskupenia OPEC+ a rastúceho dopytu a od konca roku 2016 sa začali zvyšovať. Aktuálne rastúca ponuka momentálne limituje prudkosť rastu cien spôsobeného štrukturálnymi aj cyklickými faktormi na strane dopytu. Absencia investičných rozhodnutí z ostatných rokov však predznamenáva možné porušenie tejto rovnováhy. V posledných rokoch bola v Európe významným naratívom možnosť zvýšenia energetickej bezpečnosti diverzifikáciou od ruského plynu vďaka exportu amerického LNG. V roku 2018 boli americké dodávky zemného plynu smerujúce do Európy stále zriedkavejšie. Príčinou sú obrovské regionálne rozdiely v cenách plynu, keďže export plynu z Ameriky nedáva obchodný zmysel a v Európe okrem Poľska a pobaltských krajín nie je momentálne napriek nezhodám s Ruskom ochota platiť prirážku za zvýšenie energetickej bezpečnosti prostredníctvom diverzifikácie. Rusko tak zvyšuje svoj trhový podiel v Európe, pretože ponúka konkurencieschopnejšie podmienky na dovoz než ako je to pri LNG, a vzhľadom na stále pravdepodobnejšie dobudovanie druhej vetvy plynovodu Nord Stream bude jeho význam z hľadiska európskych dodávok plynu narastať. Pragmatický obchodný pohľad na otázky energetickej bezpečnosti tak ostáva základným princípom európskeho postoja v oblasti dodávok plynu a základným pilierom európskej energetickej bezpečnosti vo vzťahu k Rusku je naďalej interdependencia.

3. EURÓPSKA ÚNIA – POKRAČUJÚCA EXPANZIA A NÁRAST NEISTOTY

Napriek miernemu spomaleniu pretrváva v Európskej únii solídne a plošné ekonomické oživenie. Celkový rast sa niekoľko rokov po sebe pohyboval na priemernej úrovni 2 % a nezamestnanosť je najnižšia od konca roka 2008, stále však vysoká, keďže v októbri 2017 bolo v eurozóne bez práce 14,3 milióna ľudí. Napredujú aj iniciatívy na využitie priaznivých podmienok na ďalšie zvýšenie odolnosti európskych ekonomík a pokračovanie optimalizácie architektúry Hospodárskej a menovej únie. Zároveň prebiehajú diskusie k návrhu nového viacročného rozpočtového rámca formátu EÚ 27, ktorý má z hľadiska budúcnosti integrácie rozhodujúci význam a kde by mala mať eurozóna už svoje pevné miesto.

3.1. Hospodársky vývoj a projekcie

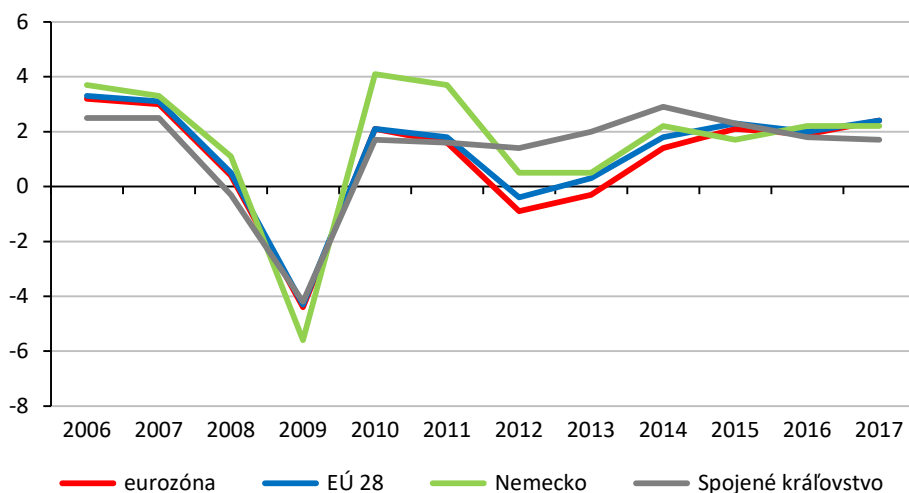
V roku 2017 dosiahla ekonomika EÚ 28 a eurozóny rast 2,4 % a zaznamenala tak 18 po sebe idúcich rastových kvartálov (graf 3.1). Disperzia miery rastu medzi krajinami eurozóny klesla na najnižšiu úroveň od vytvorenia Hospodárskej a menovej únie (EMU). Po výraznom raste počas roka 2017 sa v prvom kvartáli roku 2018 rast mierne oslabil na 0,4 % (z 0,7 %). Spomalenie prišlo skôr, než sa očakávalo, a je pripisované pôsobeniu dočasných faktorov (počasie, štrajky a pod.), silnejšie sa mohlo prejaviť aj predchádzajúce zhodnocovanie eura či skorší vplyv akútneho nedostatku pracovných síl. Stabilná expanzia má pokračovať naďalej a jej tempo má zostať nad potenciálnou úrovňou. Hlavnou hybnou silou rastu by v nasledujúcich kvartáloch mala byť súkromná spotreba. Nízke úrokové miery a priaznivé podmienky bánk podporujú rast úverov súkromnému sektoru, dobré podmienky na trhu práce a rastúci čistý majetok by sa mali pozitívne odraziť aj na súkromnej spotrebe a rezidenčných investíciách. Nárast ziskovosti vplyvom zvýšených dopytových tlakov a vysokej miery využitia

kapacít podporí v raste aj podnikové investície. Priaznivý vývoj domáceho dopytu by mal spolu so silnejším eurom podporiť dovoz do eurozóny, a keďže rast vývozu by sa mal spomaliť vo väčšej miere ako rast dovozu, príspevok čistého obchodu k hospodárskemu rastu by mal byť po výrazne kladnom v roku 2017 už len marginálne kladný (ECB, 2018c).

Riziká zostávajú celkovo vyvážené, obavy vyvolávajú najmä neisté rokovania o brexite a nárast globálneho protekcionizmu. V strednodobom horizonte sa očakáva zachovanie priaznivých predpokladov na pokračujúcu expanziu, s ich postupným doznievaním sa však bude rast reálneho HDP postupne spomaľovať rovnako ako rast zamestnanosti či súkromnej spotreby. Podľa makroekonomických projekcií odborníkov Euro systému pre eurozónu z júna 2018 by sa mal rast znížiť z 2,1 % v roku 2018 cez 1,9 % v roku 2019 na 1,7 % v roku 2020. Priebežná hospodárska prognóza Európskej komisie (Komisia, EK) z leta 2018 uvádza rovnaký rast pre EÚ aj eurozónu, a to na úrovni 2,1 % v roku 2018 a 2 % v roku 2019 (ECB, 2018b; EC, 2018c).

G r a f 3.1

Reálny HDP eurozóny, EÚ 28 a vybraných krajín

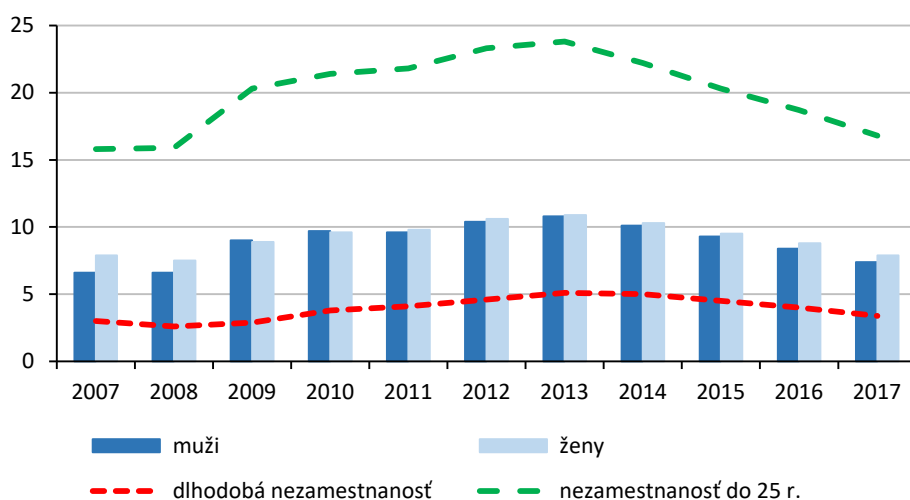

Prameň: ECB, vlastné spracovanie

Silný rast podporuje priaznivý vývoj na trhu práce. V roku 2017 sa zamestnanosť v EÚ 28 zvýšila na svoju celkovo najvyššiu úroveň, a to na 67,6 %, a nezamestnanosť dosiahla najnižšiu úroveň od roku 2009 (graf 3.2). Od začiatku oživenia bolo vytvorených okolo 8,4 milióna pracovných miest a v júli t. r. nezamestnanosť klesla na 8,2 %, čo je najnižšia úroveň za takmer dekádu. Produktivita práce sa v roku 2017 zvýšila o 0,9 % a jej úroveň by mala zostať počas nasledujúceho obdobia zachovaná mierne pod svojou priemernou predkrízovou úrovňou 1 %. Hlavnými faktormi výrazného zrýchlenia mzdového rastu by mali byť zlepšovanie podmienok na trhu práce spolu a narastajúci nedostatok pracovných síl v niektorých ekonomikách. Podľa projekcií má rast kompenzácií na zamestnanca dosiahnuť úroveň 2,7 % v roku 2020 oproti 1,6 % v roku 2017. Prieskumy naznačujú pokračovanie výrazného rastu v najbližšom období, v roku 2018 by však mali postupne odznievať efekty niektorých priaznivých dočasných faktorov a v niektorých krajinách sa predpokladá redukcia zamestnancov vo verejnom sektore, čo by spolu s očakávaným prehľbovaním nedostatku pracovných síl mohlo rast zamestnanosti spomaliť (Eurostat, 2018).

G r a f 3.2

Miera nezamestnanosti v EÚ 28, obdobie 2007 – 2017 (v %)

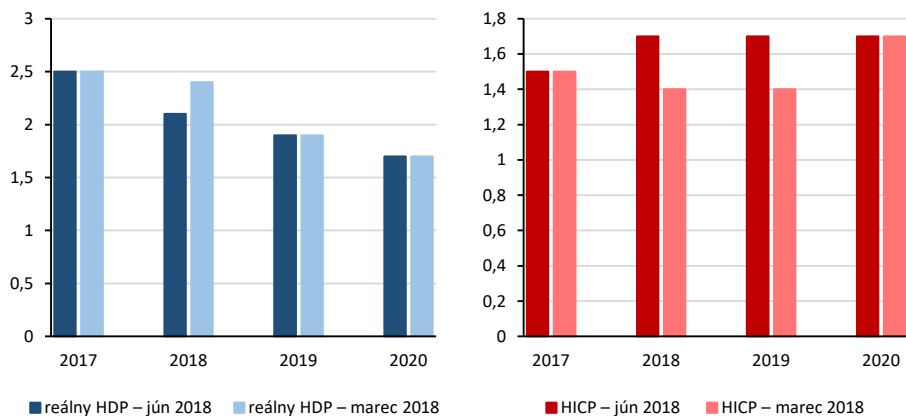

Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

Výkon reálnej ekonomiky v roku 2017 nekorešpondoval s vývojom inflácie (graf 3.3), ktorá dosiahla 1,5 %, a rozdielne výhľady viedli ECB k sérii rozhodnutí o rekalibrácii programu nákupu aktív. V októbri Rada guvernérov rozhodla o ďalšom znížení mesačných nákupov na úroveň 30 mld. do konca septembra 2018. Podľa rýchleho odhadu Eurostatu došlo začiatkom roka 2018 k medzimesačnému poklesu ročnej miery inflácie HICP v eurozóne z 1,3 % v januári na 1,2 % vo februári (najmä v dôsledku záporných základných efektov inflácie cien nespracovaných potravín) a na základe cien ropných futures sa po zvyšok roka predpokladal pohyb okolo úrovne 1,5 %. V makroekonomických projekciách odborníkov ECB pre eurozónu z marca 2018 má ročná miera inflácie HICP dosiahnuť 1,4 % v rokoch 2018 aj 2019 a 1,7 % v roku 2020. Na marcovom menovopolitickom zasadnutí Rada usúdila, že na zlepšenie inflačného vývoja je naďalej potrebná výrazná miera menovej stimulácie formou čistého nákupu aktív, rozsiahleho objemu nadobudnutých aktív a pripravovaných reinvestícií, ako aj prostredníctvom signalizácie budúceho nastavenia úrokových sadzieb (ECB, 2018d).

G r a f 3.3

Makroekonomické projekcie HDP a HICP pre eurozónu (% zmeny)

Prameň: ECB, vlastné spracovanie

Vyšší podiel inflácie cien energií, potravín a služieb reflektoval nárast ročnej miery inflácie HICP v rýchлом odhade Eurostatu z 1,2 % v apríli na 1,9 % v máji a následne na 2 % v júni, čo viedlo k poklesu neistoty ohľadom budúceho výhľadu. Zvýšenie základnej inflácie sa očakáva koncom roka 2018 s ďalším postupným nárastom v strednodobom horizonte za podpory menovej politiky ECB, pokračujúcej expanzie, zodpovedajúcej absorpcie nevyužitých kapacít a rýchlejšieho mzdového rastu. Makroekonomické projekcie odborníkov Eurosystemu pre eurozónu z júna 2018 tento vývoj zohľadnili úpravou ročnej miery inflácie HICP na úroveň 1,7 % v rokoch 2018, 2019 a 2020, pričom úprava nahor zohľadňuje vyššie ceny ropy. Priebežná hospodárska prognóza Komisie z leta 2018 s týmito odhadmi korešponduje, oproti jarnej prognóze tiež došlo k úprave na rok 2018 smerom nahor o 0,2 p. b., t. j. na 1,7 % pri eurozóne a na 1,9 % pri EÚ, v roku 2019 zostáva pri EÚ nezmenená, a to na úrovni 1,8 % (ECB, 2018c; EC, 2018c). Porovnanie projekcií vývoja HDP a HICP uvádza tabuľka 3.1.

T a b u ľ k a 3.1

Porovnanie predpovedí vývoja reálneho HDP a inflácie HICP pre eurozónu

	Dátum zverejnenia	Rast HDP			Inflácia HICP		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020
Projekcie odborníkov Eurosystemu	jún 2018	2,1 [1,8 – 2,4]	1,9 [0,9 – 2,9]	1,7 [0,6 – 2,8]	1,7 [1,6 – 1,8]	1,7 [1,0 – 2,4]	1,7 [0,9 – 2,5]
Európska komisia	máj 2018	2,3	2,0	–	1,5	1,6	–
OECD	máj 2018	2,2	2,1	–	1,6	1,8	–
Euro Zone Barometer	máj 2018	2,3	1,9	1,6	1,5	1,5	1,8
Consensus Economics Forecasts	máj 2018	2,3	1,9	1,4	1,5	1,5	1,7
Prieskum profesionálnych prognostikov	apríl 2018	2,4	2,0	1,6	1,5	1,6	1,7
MMF	apríl 2018	2,4	2,0	1,7	1,5	1,6	1,8

Prameň: ECB, vlastné spracovanie

Na svojom júnovom menovopolitickom zasadnutí dospela Rada guvernérov k záveru, že rozsah doterajšej trvalej zmeny vývoja inflácie je významný a zachovanie súčasnej výraznej miery menovej akomodácie zabezpečiť v strednodobom horizonte pokračovanie

trvalej konvergenencie k inflačnému cieľu. Na základe analýzy sa Rada rozhodla:

1. pokiaľ ide o neštandardné opatrenia menovej politiky, pokračovať v čistom nákupe v rámci programu nákupu aktív v aktuálnom objeme 30 mld. eur mesačne do konca septembra 2018 a následne v závislosti od nových údajov potvrdzujúcich jej strednodobý inflačný výhľad očakáva zníženie mesačného objemu čistého nákupu aktív na 15 mld. eur až do konca decembra 2018 a potom čistý nákup ukončí;
2. pokračovať v reinvestovaní istiny zo splatených cenných papierov nakúpených v rámci programu nákupu aktív aj po skončení čistého nákupu aktív, a to počas dlhšieho obdobia, v každom prípade však dovtedy, kým to bude potrebné na zachovanie priaznivého stavu likvidity a výraznej miery menovej akomodácie;
3. ponechať kľúčové úrokové sadzby ECB nezmenené a očakáva, že na súčasnej úrovni zostanú minimálne do leta 2019, v každom prípade však dovtedy, kým to bude potrebné na zabezpečenie pokračovania trvalého vývoja inflácie² (ECB, 2018f).

Menová politika ECB zohrávala aj v roku 2017 kľúčovú úlohu, asymetrie v transmisii boli z veľkej časti odstránené a podmienky financovania sa v eurozóne stabilizovali na rekordne nízkych úrovniach, čo prispelo k najsilnejšiemu zvýšeniu rastu úverov súkromnému sektoru od začiatku krízy v roku 2008. Ročná miera rastu úverov nefinančným korporáciám stúpila z 3,7 % máji na 4,1 v júni 2018, kým v prípade domácností zostala bez zmeny na úrovni 2,9 %. Zlepšujúca sa ziskovosť a podmienky financovania sú bázou na pozitívny výhľad. Úverové štandardy pri pôžičkách podnikom a domácnostiam sú uvoľnenejšie a zvýšil sa aj čistý dopyt po všetkých typoch pôžičiek s očakávaním ďalšieho rastu.

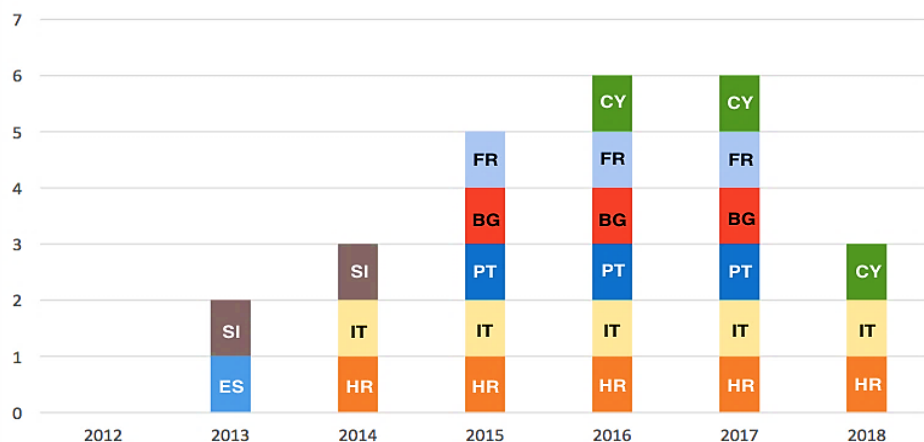
Od spustenia jednotného mechanizmu dohľadu a za podpory zlepšujúcich sa ekonomických parametrov posilnili banky eurozóny svoje kapitálové pozície a zlepšili bilancie, ich priemerný ukazovateľ

² Úroková sadzba hlavných refinančných operácií a úrokové sadzby jednodňových refinančných a jednodňových sterilizačných operácií zostanú nezmenené, a to na úrovni 0,00 %, 0,25 % a -0,40 %.

CET1 sa zvýšil z 11,3 % koncom roka 2014 na 14,6 % na konci 2017. Rovnako došlo za rovnaké obdobie k poklesu podielu nesplácaných úverov zo 7,6 % na 4,9 %, pričom len za prvé tri kvartály roka 2017 ich objem klesol o 119 mld. eur. Ďalšie znižovanie je súčasťou priorít orgánov dohľadu, keďže hodnota presahujúca 720 mld. eur v nesplácaných pôžičkách nie je problémom len pre ziskovosť bánk, ale limituje aj poskytovanie nových úverov s negatívnym vplyvom na rast ekonomiky ako celku. Ambiciózny a komplexný balík navrhla Komisia v marci 2018 a situáciu monitorujú pravidelné správy o dosiahnutom pokroku (EC, 2017a; 2018a).

Graf 3.4

Členské štáty EÚ vyhodnotené ako krajiny s nadmernými nerovnováhami

Poznámka: BG – Bulharsko; CY – Cyprus; ES – Španielsko; FR – Francúzsko; HR – Chorvátsko, IT – Taliansko; PT – Portugalsko; SI – Slovinsko

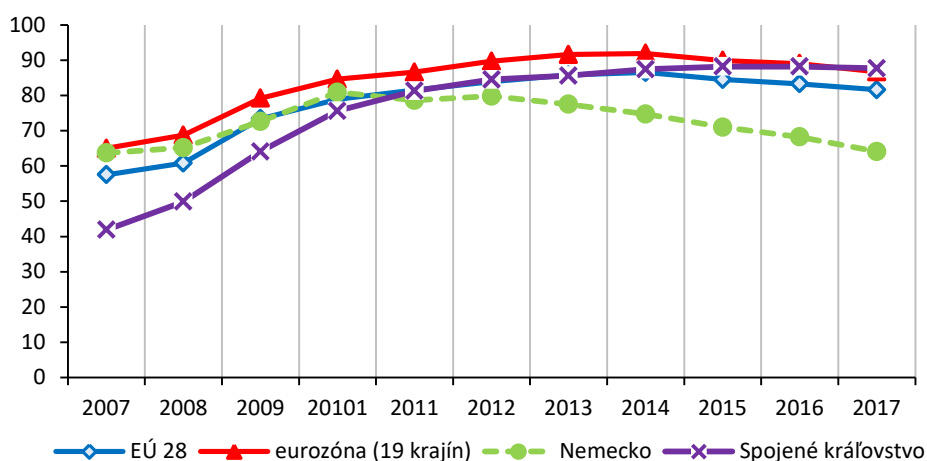
Prameň: ECB, EK, vlastné spracovanie

Hodnotenie makroekonomických nerovnováh a pokroku v reformách zverejnila Komisia v marci 2018. Konštatuje progres v odstraňovaní nerovnováh a poukazuje na fakt, že sa po prvý raz od zavedenia tohto nástroja v roku 2011 znížil počet krajín s nadmernou nerovnováhou (graf 3.4). Korekciu nerovnováh podporila hospodárska expanzia v EÚ tak priamo (oddlžovanie a pokles nezamestnanosti), ako aj nepriamo (pokles nerovnováhy na úrovni čistých zahraničných aktív/pasív vyjadrovanej zvyčajne v relácii k národnej

produkcii). Napriek zlepšeniu však zostávajú najmä zadlženosť verejného i súkromného sektora a zahraničná zadlženosť v mnohých členských štátoch značne nad úrovňou z predkrízového obdobia a znižujú ich odolnosť proti prípadným adverzným šokom, preto je nutný dôsledný monitoring. V prípade štrukturálnych reforiem Komisia poukázala na obmedzené pokroky v realizácii odporúčaní, ani konštatovanie nadmerných nerovnováh v 3 krajinách v roku 2018 však nevedlo k aktivácii postupu pri nadmernej nerovnováhe. Reformný program by mohlo pomôcť oživiť komplexné a efektívne využívanie nástrojov dostupných v rámci postupu vrátane nápravnej časti, pretože sa zatiaľ osvedčil skôr pri identifikácii makroekonomických nerovnováh než pri ich náprave (Zorell, 2018).

G r a f 3.5

Hrubý dlh verejnej správy EÚ 28, eurozóny (19) a vybraných krajín (% HDP)

Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

V roku 2018 by fiškálna pozícia mala byť mierne expanzívna a v nasledujúcich dvoch rokoch v priemere celkovo neutrálna. V roku 2017 desať krajín eurozóny dosiahlo alebo prekročilo svoje strednodobé rozpočtové ciele alebo vykázalo základné fiškálne pozície blízko svojich strednodobých cieľov. Jarný balík európskeho semestra Komisia zverejnila v máji 2018 a reflektuje zlepšenie rozpočtových pozícií v krajinách eurozóny, ale aj výrazné rozdiely

medzi krajinami. Pri väčšine krajín, ktoré ešte nedosiahli zdravé fiškálne pozície, Komisia predpokladá, že v roku 2018 nedodržia svoje záväzky vyplývajúce z Paktu stability a rastu (PSR). Hrozbu rizika významnej odchýlky od preventívnej časti PSR identifikovala Komisia pri siedmich krajinách eurozóny, pričom v štyroch z nich (Belgicko, Francúzsko, Taliansko a Portugalsko) pomery dlhu (graf 3.5) prekračujú 90 % HDP (Haroutunian et al., 2018).

Postup pri nadmernom deficite sa vzťahuje v roku 2018 len na Španielsko, podľa projekcií by malo tohtoročný termín na korekciu deficitu dodržať. Na problematiku účelovo flexibilného výkladu pravidiel PSR poukázala správa Európskej fiškálnej rady z novembra 2017 (EFB, 2018), ktorá zároveň prezentovala súbor návrhov na odstránenie nedostatkov a zaistenie efektivity verejných financií.

Deficit a dlh verejnej správy by sa mali v horizonte 2018 až 2020 ďalej postupne znižovať, deficit najmä kvôli zlepšeniu cyklickej zložky a poklesu úrokových platieb, klesajúci trend pomeru dlhu k HDP je výsledkom priaznivého diferenciálu rastu a úrokovej miery a zlepšenia primárneho salda (ECB, 2018c). Výhľad deficitu verejných financií eurozóny sa mierne zlepšil a očakáva sa pokles z 0,9 % HDP v roku 2017 na 0,5 % HDP v roku 2020. Agregovaný pomer dlhu verejnej správy k HDP by sa mal znížiť z úrovne 86,7 % HDP v roku 2017 na 80,4 % HDP do konca roka 2020. Napriek zlepšeniu výhľadu vo väčšine krajín však bude úroveň dlhu v niektorých krajinách výrazne nad referenčnou hodnotou 60 % HDP. Zásadnou výzvou z hľadiska fiškálnej udržateľnosti budú v strednodobom až dlhodobom horizonte náklady súvisiace so starnutím populácie, ktoré sa budú s odkladaním reforiem ďalej zvyšovať (ECB, 2018e).

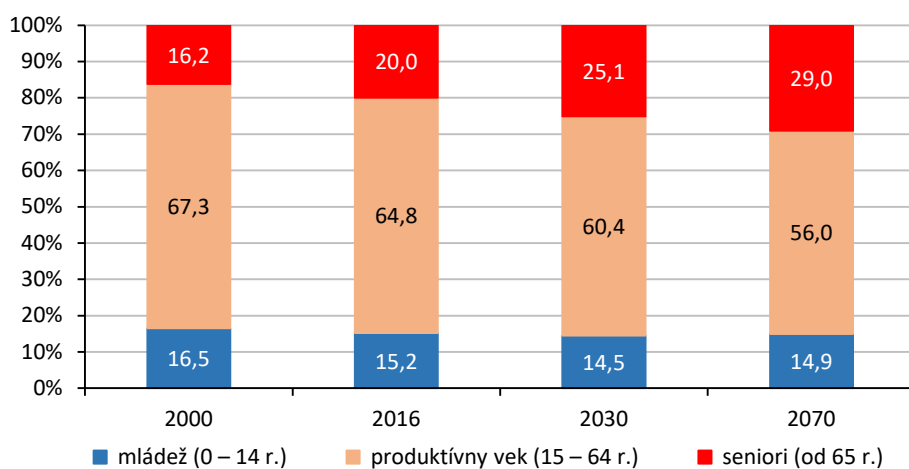
3.2. Makroekonomické konzekvencie starnutia a nutnosť reforiem

Starnutie je celosvetovým fenoménom, ktorý sa však spája s významnými ekonomickými implikáciami. Veľkou demografickou výzvou bude aj pre krajiny eurozóny, kde sa predpokladá nárast

celkovej populácie z 340 miliónov v roku 2016 na približne 352 miliónov v roku 2040 s následným poklesom na 345 miliónov v roku 2070, pričom s pokračujúcim nárastom starnúcej populácie v dôsledku nízkej pôrodnosti a zvyšujúceho sa veku dožitia dôjde aj k zmene vekovej štruktúry (graf 3.6). Podľa projekcií Eurostatu sa má starnutie populácie eurozóny v priebehu niekoľkých nasledujúcich desaťročí dokonca zintenzívniť, pričom v porovnaní s dneškom sa má predpokladaná dĺžka života naďalej zvyšovať, a to asi o 5 rokov do roku 2070. Očakáva sa podstatné zvýšenie priemernej ekonomickej závislosti starých ľudí s nárastom z približne 30 % v roku 2016 na 52 % do roku 2070 s výraznými rozdielmi medzi krajinami, najvyššiu úroveň v súčasnosti dosahujú Nemecko, Grécko, Taliansko, Portugalsko a Fínsko, najnižšiu má za sledované obdobie dosiahnuť Írsko. Čisté migračné toky v priemere len parciálne zmiernia dôsledky poklesu populácie v produktívnom veku, a to tak z dôvodu ich poklesu, ako aj starnutia terajších migrantov (Nehrllich – Schroth, 2018).

G r a f 3.6

Vekové kohorty v eurozóne (% celkovej populácie)

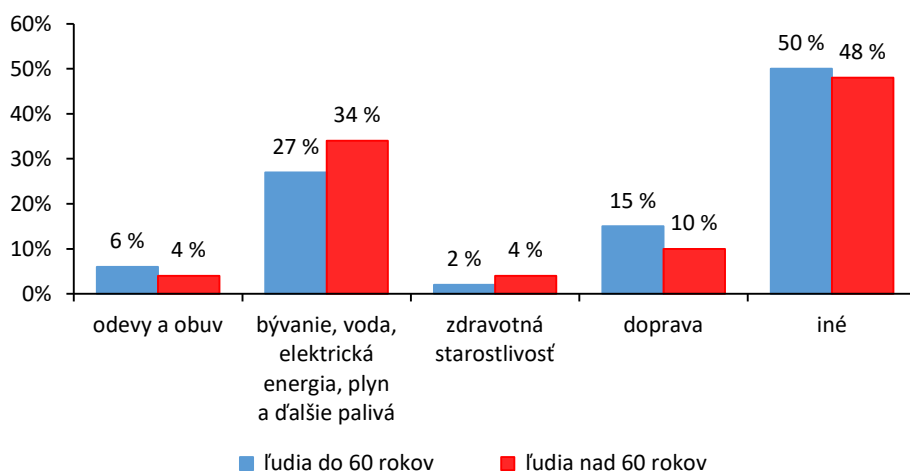
Prameň: Eurostat a ECB, vlastné spracovanie

V tejto súvislosti možno očakávať adverzný vplyv na potenciálny rast následkom poklesu ponuky práce, strát produktivity, ako aj

behaviorálnych zmien. Starnutie sa tiež spája so zvýšením preventívnych úspor s potenciálnym vplyvom na úrokové miery počas dlhšieho časového obdobia aj so zmenami v relatívnych cenách najmä v súvislosti s posunom dopytu smerom k službám. Dochádza k zmene štruktúry spotrebných výdavkov podľa vekových skupín, starší ľudia viac míňajú na bývanie a služby spojené so zdravotnou starostlivosťou a menej na oblečenie a dopravu (graf 3.7). Rastúcemu tlaku budú čeliť verejné výdavky na penzie, zdravotnú starostlivosť a dlhodobú starostlivosť, a to aj napriek tomu, že mnohé krajiny eurozóny implementovali dôchodkové reformy. Obzvlášť to zasiahne priebežné penzijné schémy, za obdobie 2013 – 2060 sa len z dôvodu demografických vplyvov priemerný nárast výdavkov odhaduje na 7,6 % HDP a výdavky na zdravotnú starostlivosť a dlhodobú starostlivosť by sa mali zvýšiť v priemere o 0,7, resp. 1,3 p. b.

G r a f 3.7

Štruktúra spotrebných výdavkov podľa veku (v %)

Prameň: ECB, vlastné spracovanie

Zavedenie reforiem v niektorých krajinách (napr. Grécko, Španielsko, Cyprus a Portugalsko), či už sa opatrenia týkali pravidiel penzijných systémov, alebo penzijných parametrov, nebude na zabezpečenie dlhodobej fiškálnej udržateľnosti v eurozóne stačiť,

reformné úsilie v poslednom období značne pokleslo a bude nevyhnutné pokračovať ďalej, napríklad zvýšenie veku odchodu do dôchodku by mohlo pozitívne ovplyvniť ponuku práce a domácu spotrebu, čo by mohlo stlmiť adverzné makroekonomické efekty starnutia. Posun od priebežného k plne financovanému systému, ktorý stále zohráva v eurozóne len obmedzenú úlohu (okrem Holandska), by síce mohol priniesť vyššiu transparentnosť aj podporiť udržateľnosť, zahŕňa však riziká pre financie domácností. Vhodný typ penzijnej reformy preto determinujú špecifické potreby tej-ktorej krajiny, z politického hľadiska je navyše vhodné získanie širšej spoločenskej akceptácie a správne načasovanie prijatia reformných krokov.

Najnovšia Správa o starnutí obyvateľstva, zverejnená 25. mája 2018, uvádza dlhodobé projekcie celkových, s vekom súvisiacich nákladov a ich zložiek na obdobie rokov 2016 – 2070. Podľa nej by sa mali v eurozóne celkové náklady na starnutie obyvateľstva počas sledovaného obdobia zvýšiť o 1,1 p. b. HDP, nárast sa predpokladá z úrovne 26 % HDP v roku 2016 na 28,2 % HDP v roku 2040, v roku 2070 by však malo dôjsť k opätovnému poklesu na úroveň 27,1 % HDP. Najvyššiu úroveň by mali dosiahnuť s odchodom po-vojnovej generácie, tzv. baby boomers, do dôchodku na začiatku štyridsiatych rokov tohto storočia a od roku 2050 čiastočne poklesnú. Medzi krajinami budú stále výrazné diferencie, najvyššie náklady s úrovňou nad 30 % HDP sa očakávajú v Belgicku, Luxembursku, Rakúsku a vo Fínsku oproti približne 15 % HDP v Lotyšsku a Litve, pričom najvýraznejšie zvýšenie by malo zaznamenať Luxembursko (následne po ňom Malta, Slovinsko a Belgicko) a najvýraznejší pokles Grécko a Francúzsko (Nerlich, 2018).

Aj keď sa vo všetkých krajinách očakáva zvýšený tlak na rast nákladov na dôchodky v dôsledku nárastu pomeru starnúceho obyvateľstva, predpokladá sa zároveň aj kompenzácia tohto vplyvu predpokladaným poklesom troch faktorov, a to pomeru dávky, pomeru pokrytia a vplyvu trhu práce. Medzi riziká možno zaradiť nenaplnenie pomerne priaznivých základných demografických a makroekonomických predpokladov s následkom podstatne vyšších nákladov na starnúcu populáciu, napríklad zvrátenie

plánovaných alebo už zavedených dôchodkových reforiem s hrozbou nárastu transferov sociálnej pomoci v prípade, že by súkromné dôchodkové systémy nedokázali vzniknuté medzery vyplniť. Dôrazne sa preto apeluje na prijatie zásadných politických rozhodnutí na ďalšie zintenzívnenie reformného úsilia v oblasti dôchodkov, zdravotnej starostlivosti a dlhodobej starostlivosti.

3.3. Brexit – odíde Spojené kráľovstvo s dohodou či bez nej?

Po náročných rokovaníach o podmienkach vystúpenia Spojeného kráľovstva z EÚ na základe článku 50 obidve strany zdôrazňujú, že musia byť pripravené na všetky scenáre spojené s brexitom vrátane možnosti odchodu bez dohody. Na zasadnutí Rady EÚ pre všeobecné záležitosti v júli 2018 hlavný vyjednávač EÚ pre brexit Michel Barnier uviedol, že je dokončených už 80 percent dohody o riadenom odchode Spojeného kráľovstva (UK) z EÚ a obidve strany sa zameriavajú na dokončenie zvyšných bodov. Pred prijatím celkovej dohody o vystúpení je nutné dosiahnutie politickej dohody v sporných otázkach, akými sú doriešenie budúceho štatútu britských vojenských základní na Cypre či pozícia Gibraltáru, ale aj budúci režim hranice medzi Írskom a Severným Írskom, kde bude podľa EÚ v dôsledku odchodu UK z jednotného trhu a colnej únie potrebná kontrola tovarov na hraniciach. Vzhľadom na časový tlak vyzval Barnier UK na vyjasnenie postojov s tým, že EÚ je otvorená akýmkoľvek uskutočniteľným riešeniam, ktoré môžu mať v čase uzavretia dohody o vystúpení podobu právne záväzného textu. Termín, do ktorého má tím vyjednávačov vypracovať s Londýnom aj spoločnú politickú deklaráciu o vzájomných vzťahoch v budúcnosti, je stanovený na október 2018, jej základným predpokladom však bude dosiahnutie dohody o riadenom brexite (EC, 2018f).

Premiérka Mayová prezentovala v polovici júla 2018 v parlamente správu *The future relationship between the United Kingdom and the European Union*, ktorá vzhľadom na neuspokojivý vývoj predstavovala dlho očakávaný pozitívny dokument UK pred ďalším

kolom rokovaní (HM Treasury, 2018). Ako premiérka konštatovala v úvode, „zachovanie úzkeho priateľstva a silného partnerstva s našimi európskymi susedmi“ si vyžaduje od obidvoch strán pragmatizmus a kompromis. Nastolenie rovnováhy medzi práva-
mi a povinnosťami by umožnilo Británii opustiť EÚ, ale nie Euró-
pu. Nový vzťah by mal reflektovať historicky blízke väzby a pri-
niesť reálne benefity obidvom stranám, preto sú návrhy štruktúro-
vané okolo dvoch oblastí partnerstva – ekonomickej a bezpeč-
nostnej. Návrh považuje vláda UK za správny pre obidve strany.
V súhrne má balíček prezentovaných návrhov:

- a) prinášať pre hospodárstvo atraktívne nové obchodné dohody so starými priateľmi a s novými spojencami pri zachovaní hladkej obchodnej tovarovej výmeny na hraniciach a zabezpečení najlepšej pozície pre Spojené kráľovstvo z pohľadu využívania odvetví budúcnosti v súlade s modernou priemyselnou stratégiou;
- b) napĺňať potreby komunít pri ukončení voľného pohybu, odstúpení od spoločných politík poľnohospodárstva a rybolovu, a podpore obnovy prostredníctvom Fondu spoločnej prosperity pri súčasnej ochrane vitálnej kooperácie v oblasti boja proti kriminalite a terorizmu;
- c) chrániť jednotu, vyhnúť sa potrebe akejkoľvek tvrdej hranice medzi Severným Írskom a Írskom, zachovať konštitucionálnu a ekonomickú integritu UK a napĺňať potreby širšej rodiny Spojeného kráľovstva vrátane závislých území britskej koruny a zámorských teritórií;
- d) posilniť demokraciu UK prenesením príslušných právomocí na volených zákonodarcov v Londýne, Edinburghu, Cardiffe a Belfaste a ukončením jurisdikcie Európskeho súdneho dvora v UK;
- e) umožniť vykonávať plne nezávislú zahraničnú politiku a spolu s EÚ propagovať a ochraňovať spoločné európske hodnoty.

Vzhľadom na termín odchodu (29. marec 2019) má počas jesenných rokovaní tento balíček návrhov prispieť k vytvoreniu a odsúhlaseniu rámca vzájomných vzťahov v budúcnosti. Britský minister pre brexit Dominic Raab označil za najpravdepodobnejší scenár

riadené vystúpenie z EÚ, pripraviť sa však treba podľa neho aj na potenciálne nedosiahnutie dohody. V polovici augusta britský minister zahraničných vecí Jeremy Hunt pripustil, že riziko brexitu bez dohody sa v poslednom období zvyšuje a UK možno v marci opustí EÚ bez zmluvy upravujúcej ich budúce vzájomné vzťahy. Obavy z dôsledkov odchodu z EÚ bez dohody na bezpečnosť krajiny vyslovilo v otvorenom liste Združenie policajných komisárov, podľa ktorého by strata prístupu k cezhraničným vyšetrovacím možnostiam a databázam znamenala výrazné zníženie operačnej kapacity britskej polície. Tzv. zlá dohoda zas podľa šéfa najväčšej britskej automobilky Jaguar Land Rover (JLR) Ralfa Spetha môže ohroziť desaťtisíce pracovných miest a produkciu, ktorá je závislá od dodávateľských a distribučných sietí rozmiestnených najmä v EÚ ako najväčšom exportnom trhu JLR, preto považuje dosiahnutie tzv. dobrej dohody s voľným prístupom na jednotný trh za kľúčový predpoklad zachovania konkurencieschopnosti. Aby sa zaistila stabilita bez ohľadu na výsledok rozhovorov, naplánovala vláda UK v priebehu dvoch mesiacov publikovať približne 70 „praktických a primeraných technických oznámení“, týkajúcich sa rôznych aspektov fungovania ekonomiky (poľnohospodárstvo, finančné služby, ...), pričom posledné má byť zverejnené do konca septembra, t. j. 6 mesiacov pred termínom vystúpenia z EÚ. Premiérka Mayová zároveň odmietla akékoľvek špekulácie v kontexte otázky uskutočnenia referenda o konečnej dohode o brexite, ktorú jej vláda uzavrie s EÚ³.

Po spoločných rokovaníach koncom augusta Michel Barnier potvrdil, že EÚ je pripravená ponúknuť UK bezprecedentne úzky vzťah, nepristúpi však na nič, čo by oslabilo jednotný trh EÚ. Barnierovo vyhlásenie značne pomohlo zotaveniu britskej libry, ktorá sa dostala pod tlak následkom obáv z prípadného brexitu bez obchodnej dohody. Aj podľa Dominica Raaba je dohoda „na dohľad“, aj keď októbrový termín má istú rezervu. Rozhovory sa týkali bezpečnosti občanov a stability kontinentu. Spolupráca s UK

³ Jeho zástancom je poslanec britského parlamentu za Liberálnodemokratickú stranu Tom Brake.

ako treťou krajinou mimo Schengenu sa má v oblasti vnútornej bezpečnosti zakladať na štyroch pilieroch – efektívnej výmene informácií, podpore spolupráce pri presadzovaní práva, justičnej spolupráci v trestných veciach a ambicióznom partnerstve v boji proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu. Ďalšími oblasťami spolupráce v rámci bezprecedentného partnerstva s UK sú obchod, špecifické oblasti, zahraničná politika, vonkajšia bezpečnosť a obrana. Sporné témy ako Euratom či správa budú predmetom pokračujúcich rokovaní (EC, 2018g).

Otázka brexitu rezonuje aj v inštitúciách EÚ, v prípade finančného sektora sa v roku 2018 pozornosť orgánov dohľadu presunie z prípravných prác na realizáciu stanovených strategických postupov. Spolu s príslušnými vnútroštátnymi orgánmi bude ECB pokračovať v hodnotení plánov bánk zaujímajúcich sa o premiestnenie svojej podnikateľskej činnosti zo Spojeného kráľovstva do eurozóny vrátane spracovania žiadostí o poskytnutie bankovej licencie. Osobitná pozornosť bude venovaná dodržiavaniu dohodnutých postupov prioritne s cieľom zabrániť zakladaniu prázdnych schránkových inštitúcií v krajinách jednotného mechanizmu dohľadu. Brexit ovplyvní aj celý rad významných inštitúcií so sídlom v eurozóne, preto s nimi budú spoločné dohliadacie tímy naďalej aktívne komunikovať a monitorovať ďalší vývoj a realizáciu ich núdzových plánov (ECB, 2018a).

S blížiacim sa brexitom dochádza aj k zintenzívneniu vzťahov v rámci Hanzovej ligy 2.0, ktorej členovia sa obávajú vychýlenia mocenskej rovnováhy v EÚ⁴. S odchodom UK ako hlavného prívrženca politiky voľného trhu sa podobne zmýšľajúce krajiny zoskupujú do aliancie, ktorá ich v Bruseli zviditeľní. Osem štátov – Holandsko, Írsko, Dánsko, Fínsko, Švédsko a pobaltské ekonomiky, iniciovali stretnutia na diplomatickej úrovni v reakcii na užšie integračné iniciatívy Paríža v tandeme s Berlínom, s čím má problém najmä Holandsko. Aj keď krajiny nemajú rovnaký názor na všetky

⁴ Hanza (Hanzová liga) vznikla v polovici 13. storočia a počas 400 rokov zohrávala významnú úlohu vo formovaní ekonomík, obchodu a politiky v regióne Severného a Baltského mora, spájajúc 192 hanzových miest v 16 krajinách.

politické záležitosti EÚ, ako zástancovia liberálnej ekonomickej filozofie sa zhodnú v mnohých ekonomických otázkach, akými sú dynamická konkurencia na jednotnom trhu či národná rozpočtová zodpovednosť v eurozóne. Svoje názory na rozsah hospodárskej a menovej spolupráce v rámci EMU prezentovali 5. marca 2018 v otvorenom liste podpísanom ministrami financií a tiež oznámili zámer o pravidelných stretnutiach s cieľom koordinácie pozícií. Nová aliancia však nie je dostatočne veľká, aby pri hlasovaní kvalifikovanou väčšinou vytvorila blokujúcu menšinu a navyše nie je v súčasnosti nositeľkou konštruktívnej agendy, čo z nej robí (zatiaľ) len ad hoc koalíciu (Korteweg, 2018).

3.4. Posilnenie základov Hospodárskej a menovej únie

Aj keď architektúra Hospodárskej a menovej únie prešla od krízy výraznými zmenami, jej reforma stále nie je ukončená. V nadväznosti na Správu piatich predsedov z júna 2015, bielu knihu o budúcnosti Európy z marca 2017 a diskusný dokument o budúcnosti financií vytýčila v decembri 2017 Komisia plán na ďalšie prehĺbenie EMU so špecifikáciou opatrení na posilnenie jednoty, zvýšenie efektívnosti a zlepšenie demokratickej zodpovednosti, ktoré sa majú realizovať v nasledujúcich 18 mesiacoch. Plán predložila Komisia spolu s tromi návrhmi a dvoma oznámeniami (EC, 2017b, c):

Návrh na zriadenie Európskeho menového fondu

Pri vytvorení Európskeho menového fondu (EMF), zakotveného v právnom rámci EÚ ako samostatný právny subjekt, Komisia navrhla vychádzať zo zavedenej štruktúry Európskeho mechanizmu pre stabilitu (EMS), pričom by zostala zachovaná aj jeho celková úverová kapacita pre prípad krízovej reakcie na úrovni 500 mld. eur. Ako posledná inštancia⁵ poskytne EMF jednotnému fondu na riešenie krízových situácií spoločný zabezpečovací mechanizmus ako súčasť bankovej únie, čo by malo posilniť dôveru v bankový systém a znížiť riziko potreby zabezpečovací mechanizmus použiť.

⁵ V nepravdepodobnom prípade, že jednotný fond na riešenie krízových situácií nebude mať k dispozícii zdroje na uľahčenie riadneho riešenia krízových situácií bánk v ťažkostiach.

Jeho prípadná aktivácia by však bola časom fiškálne neutrálna, keďže použité prostriedky by sa späťne získali z bankových sektorov členov bankovej únie. Spolu s Komisiou bude EMF zohrávať priamu úlohu pri riadení programov finančnej pomoci a bude môcť vytvoriť nové finančné nástroje na doplnenie alebo na podporu už existujúcich. Uvažuje sa, že v prípade naliehavých situácií sa uplatní rýchlejší rozhodovací proces. Cieľom je prijatie návrhu Európskym parlamentom a Radou do polovice roka 2019.

Návrh na integráciu Zmluvy o stabilite, koordinácii a správe v Hospodárskej a menovej únii do právneho rámca EÚ

Medzivládnu zmluvu podpísalo 25 členských štátov EÚ (t. j. okrem troch – Českej republiky, Chorvátska a Spojeného kráľovstva) v roku 2012. Návrhom sa vykonáva článok 16 zmluvy, ktorý stanovuje pre zmluvné strany právnu záväznosť prijatia krokov na toto začlenenie najneskôr 5 rokov od nadobudnutia platnosti, t. j. k 1. januáru 2018. Prínosom má byť súlad s fiškálnymi pravidlami EÚ v rámci EMU, väčšia demokratická zodpovednosť a legitimita, ako aj možnosť zjednodušenia právneho rámca a lepší monitoring. Návrh sa týka všetkých členských krajín eurozóny a obsahuje doložku o možnosti uplatňovania členskými štátmi mimo nej.

Oznámenie o nových rozpočtových nástrojoch pre stabilnú eurozónu v rámci Únie

V oznámení sa uvádzajú štyri osobitné funkcie – podpora vnútroštátnych reforiem, nástroj konvergencie pre členské štáty na ceste k vstupu do eurozóny, zabezpečovací mechanizmus pre bankovú úniu a stabilizačná funkcia pre eurozónu otvorená pre všetky členské štáty – nevyhnutné na prehĺbovanie európskej hospodárskej a menovej únie, pričom pri každej z nich sa navrhujú ďalšie konkrétne kroky. Navrhované nástroje sú úzko prepojené a budú fungovať v súčinnosti s európskym semestrom.

Návrh na posilnenie programu na podporu štrukturálnych reforiem a návrh na mobilizáciu prostriedkov EÚ na podporu národných reforiem

Program je zameraný na financovanie individualizovanej technickej pomoci podporujúcej realizáciu štrukturálnych reforiem v členských štátoch. Na roky 2017 – 2020 disponuje rozpočtom

142,8 mil. eur. Podpora sa členským štátom poskytuje na požiadanie, pričom sa nevyžaduje spoluúčasť. Program prioritizuje reformy, ktoré by mohli najviac podporiť odolnosť národných ekonomík a zároveň by mali pozitívne účinky presahovania na ostatné členské štáty. Komisia navrhuje zdvojnásobenie finančného krytia súčasného programu, t. j. na úroveň takmer 300 mil. eur do roku 2020, pričom cieľom je prijatie tohto pozmeňujúceho návrhu Európskym parlamentom a Radou do polovice roku 2018.

Oznámenie o európskom ministrovi hospodárstva a financií

Oznámenie predpokladá (a už súčasné zmluvy to umožňujú) dvojitú funkciu európskeho ministra hospodárstva a financií, t. j. ako podpredsedu Komisie a zároveň aj predsedu Euroskupiny. Zodpovedať by sa mal Európskemu parlamentu a v jeho kompetencii bude sledovať všeobecný záujem hospodárstva EÚ/eurozóny a zastupovať ich na globálnej úrovni, posilňovať koordináciu politík a dohliadať na hospodárske, fiškálne a finančné pravidlá, ako aj na používanie rozpočtových nástrojov (vrátane podpory štrukturálnych reforiem, makroekonomickej stabilizácie a konvergencie) a činnosť EMF. Funkciu ministra ako podpredsedu Komisie by bolo možné zaviesť v rámci vymenovania členov budúcej Komisie od novembra 2019. Euroskupina by sa mohla dohodnúť, že zvolí ministra za svojho predsedu na dva po sebe nasledujúce mandáty, čím by súhlasila so zosúladením jeho mandátu s mandátom Komisie.

Predložený plán obsahuje časový harmonogram opatrení, ktoré sa majú uskutočniť v priebehu nasledujúcich rokov v štyroch oblastiach – finančnej, hospodárskej, fiškálnej a politickej (tab. 3.2). Podmienkou na vytvorenie finančnej únie do roku 2019 je dosiahnutie ďalšieho pokroku v znižovaní rizík.

Súčasťou širšieho programu zvyšovania odolnosti finančného sektora je najmä riešenie problému nesplácaných úverov, ktorých zásadné zníženie je z hľadiska dobudovania a riadneho fungovania bankovej únie i únie kapitálových trhov, ako aj z hľadiska stability a integrity finančného systému EÚ rozhodujúce. Napriek tretinovému poklesu od roku 2014 a pokračujúcemu trendu bolo nutné zintenzívniť nasadenie, a tak v marci 2018 navrhla Komisia „ambiciózny

a komplexný“ balík zameraný na štyri oblasti: zabezpečenie dostatočného pokrytia strát bánk, podporu rozvoja sekundárnych trhov, uľahčenie vymáhania dlhov a pomoc pri reštrukturalizácii bánk formou nezáväzných usmernení. Ďalší návrh Komisie z mája 2018 na zavedenie cenných papierov zabezpečených štátnymi dlhopismi má za cieľ znížiť riziko v bankovom sektore bez potreby mutualizácie rizík, t. j. prostredníctvom integrovaných finančných trhov podporí jeho zadržanie v rámci súkromného sektora, čo ďalej oslabí ešte stále silné prepojenie medzi bankami a domovskými krajinami väčšou diverzifikáciou portfólií štátnych dlhopisov (EC, 2018h).

T a b u ľ k a 3.2

Plán na prehĺbenie európskej Hospodárskej a menovej únie

V roku 2018	
Finančná únia	Hospodárska a fiškálna únia
<i>Banková únia a únia kapitálových trhov</i> ✓ prijatie všetkých zostávajúcich návrhov o bankovej únii vrátane návrhov týkajúcich sa znižovania rizika, európskeho systému ochrany vkladov a spoločného zabezpečovacieho mechanizmu pre jednotný fond na riešenie krízových situácií ✓ návrh EK na podporný rámec pre cenné papiere EÚ kryté štátnymi dlhopismi pre eurozónu, a to v nadväznosti na prácu Európskeho výboru pre systémové riziká	<i>Viacročný finančný rámec EÚ</i> ✓ prijatie návrhu na posilnenie programu na podporu štrukturálnych reforiem ✓ prijatie cieľných zmien nariadenia o spoločných ustanoveniach ✓ návrhy EK so zreteľom na viacročný finančný rámec po roku 2020
Demokratická zodpovednosť a účinné riadenie	
<i>Európsky menový fond</i> ✓ diskusia o legislatívnom návrhu <i>Európsky minister hospodárstva a financií</i> ✓ diskusia na politickej úrovni <i>Vonkajšie zastúpenie eurozóny</i> ✓ diskusia o legislatívnom návrhu	<i>Začlenenie rozpočtovej dohody do práva EÚ</i> ✓ diskusia o legislatívnom návrhu <i>Dialóg medzi inštitúciami EÚ</i> ✓ formalizácia postupov medzi Európskym parlamentom a EK
Do polovice roka 2019	
Finančná únia	Hospodárska a fiškálna únia
<i>Banková únia a únia kapitálových trhov</i> ✓ plne funkčný zabezpečovací mechanizmus pre jednotný fond na riešenie krízových situácií ✓ realizácia európskeho systému ochrany vkladov ✓ finalizácia všetkých prebiehajúcich legislatívnych iniciatív týkajúcich sa únie kapitálových trhov	<i>Viacročný finančný rámec EÚ</i> ✓ prijatie návrhov na podporu štrukturálnych reforiem na obdobie po roku 2020 ✓ prijatie návrhu o špecializovanom nástroji pre konvergenciu pre členské štáty mimo eurozóny na obdobie po roku 2020 ✓ prijatie návrhu o stabilizačnej funkcii na obdobie po roku 2020
Demokratická zodpovednosť a účinné riadenie	
<i>Európsky menový fond</i> ✓ prijatie legislatívneho návrhu <i>Európsky minister hospodárstva a financií</i> ✓ spoločná dohoda	<i>Vonkajšie zastúpenie eurozóny</i> ✓ prijatie legislatívneho návrhu <i>Začlenenie rozpočtovej dohody do práva EÚ</i> ✓ prijatie legislatívneho návrhu

Prameň: Európska komisia, vlastné spracovanie

Výraznejšia hospodárska, fiškálna a finančná integrácia spojená s trhovou disciplínou by mala v dlhodobom horizonte vytvoriť podmienky na preskúmanie fiškálnych pravidiel EÚ s cieľom ich zjednodušenia do roku 2025. Podpora reforiem v súvislosti s procesom reálnej konvergenie v celej EÚ má za cieľ zvýšiť odolnosť ekonomík a zlepšiť rastové vyhliadky na ceste k dosiahnutiu udržateľnej prosperity.

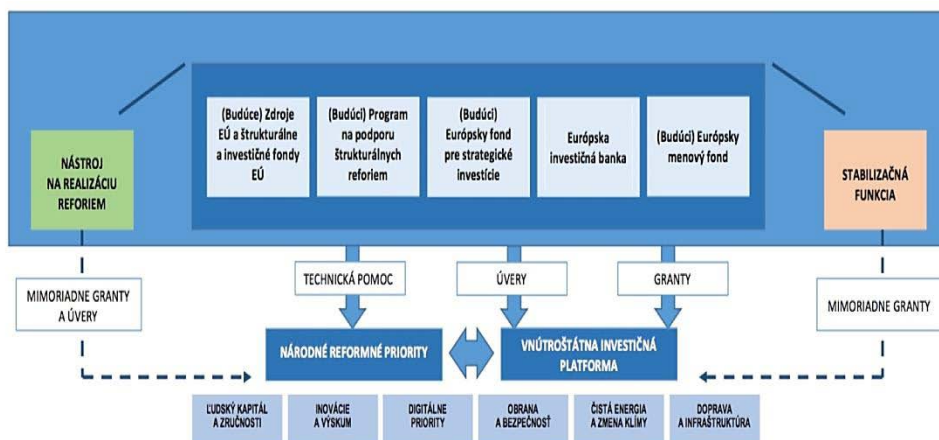
3.5. Modernizácia verejných financií EÚ – téma európskej pridanej hodnoty

Verejné financie EÚ, ktoré zahŕňajú jej rozpočet spolu s ďalšími mechanizmami a finančnými nástrojmi, prispievajú k rozvoju členských ekonomík a podporujú spoločné priority na úrovni Únie. Spojenie zdrojov umožňuje dosiahnuť významné výsledky v oblastiach, ktoré presahujú hranice jednotlivých štátov a ktoré by členské štáty samy nedosiahli. V porovnaní s národnými rozpočtami je však rozpočet EÚ, predstavujúci približne 1 % celkového HDP EÚ, značne obmedzený a v súčasnosti má vplyv najmä cez granty poskytované hospodárskym subjektom alebo orgánom verejnej moci európskymi inštitúciami priamo alebo spolu s členskými štátmi. Európske štrukturálne a investičné fondy, ktoré v posledných rokoch zabezpečili viac ako polovicu všetkých verejných investícií zameraných na znižovanie regionálnych hospodárskych a sociálnych rozdielov, i ďalšie príslušné programy dopĺňa od začiatku mandátu súčasnej Komisie Európsky fond pre strategické investície ako flexibilný nástroj na znásobenie účinkov obmedzených verejných zdrojov prilákaním súkromných investícií, ktorý zlepšil prístup k financovaniu najmä pre MSP vo všetkých 28 členských štátoch. Skúsenosti z krízových rokov však ukázali, že verejné financie EÚ nenapĺňajú z hľadiska štruktúry a objemu špecifické potreby EMU, pričom si zvýšenie schopnosti reagovať na výzvy vyžaduje zlepšenie regulačného i politického rámca a úplnú synergiu rozpočtových nástrojov. Cieľom je maximalizovať dosah verejných

financií EÚ po roku 2020, pričom podpora by mala byť i naďalej vo forme grantov, pôžičiek alebo technickej pomoci.

Obrázok 3.1

Nové rozpočtové nástroje

Prameň: Európska komisia, vlastné spracovanie

Dvoma novými prvkami (obr. 3.1) budú nástroj na realizáciu reforiem poskytujúci mimoriadne granty na priority v rámci európskeho semestra a stabilizačná funkcia zabezpečujúca vyplnenie medzery vo financovaní v prípade výskytu veľkých asymetrických šokov (EC, 2018b).

Obidva návrhy, ktoré spájajú princípy solidarity a zodpovednosti na všetkých úrovniach, tvoria súčasť širšej agendy na prehĺbenie EMU a prostriedky z rozpočtu majú posilniť výkonnosť a odolnosť interdependentných európskych ekonomík. Návrhy zabezpečia eurozóne pevné miesto v dlhodobom rozpočtovom rámci EÚ a demonštrujú schopnosť zmobilizovať rozpočet na podporu stability, konvergenie a súdržnosti. *Očakáva sa od nich podpora reforiem na vnútroštátnej úrovni a stabilizácia verejných investícií v prípade recesií, čím posilnia odolnosť jednotlivých ekonomík i eurozóny ako celku. Špecializovaný nástroj bol navrhnutý na podporu reforiem v členských štátoch smerujúcich do eurozóny.*

Program na podporu reforiem bude poskytovať pomoc štátom EÚ pri prijímaní a implementácii najmä prioritných reforiem identifikovaných v rámci európskeho semestra v oblastiach ako trhy tovarov a práce, kapitálové trhy a podnikateľské prostredie, vzdelanie a investície do ľudského kapitálu, daňové systémy či verejná správa. Program disponuje celkovým rozpočtom 25 miliárd eur a pozostáva z troch separátnych a vzájomne komplementárnych nástrojov – nástroja na realizáciu reforiem (s rozpočtom 22 mld. eur bude poskytovať finančnú podporu), nástroja technickej podpory (s rozpočtom 0,84 mld. eur) a nástroja konvergenzie (pre krajiny preukázateľne aktívne smerujúce k prijatiu eura, s rozpočtom 2,16 mld. eur).

Európsky nástroj na stabilizáciu investícií bude dopĺňať existujúce národné automatické stabilizátory a pri významných hospodárskych otrasoch podporí rýchle oživenie v štátoch eurozóny i tých, ktoré sa zúčastňujú na ERM II. V prípade výskytu rozsiahlych asymetrických šokov bude tento nástroj poskytovať po splnení prísnych kritérií oprávnenosti založených na zdravých makroekonomických a finančných politikách úvery back-to-back vo výške až 30 miliárd eur zaručené rozpočtom EÚ a zahŕňať grantový komponent na plné krytie úrokových nákladov. Stabilizačná funkcia sa môže časom doplniť o dodatočné zdroje financovania mimo rozpočtu EÚ na európskej alebo národnej úrovni.

Obidva navrhované nástroje dopĺňajú nielen reformné priority identifikované v kontexte európskeho semestra pre koordináciu hospodárskych politík a budú s nimi plne synergické, ale aj iné nástroje financovania EÚ pre oblasť zamestnanosti, rastu a investícií (napr. Európske štrukturálne a investičné fondy, nový fond InvestEU a Nástroj na prepájanie Európy).

Rozpočet EÚ pre budúcnosť – pozitívny rozpočet pre pozitívnu agendu

Európska komisia predložila možnosti budúceho rozpočtu EÚ v oznámení zo 14. februára 2018 a po verejnej konzultácii navrhla 2. mája 2018 „nový, moderný a dlhodobý“ rozpočet, ktorý sa bude

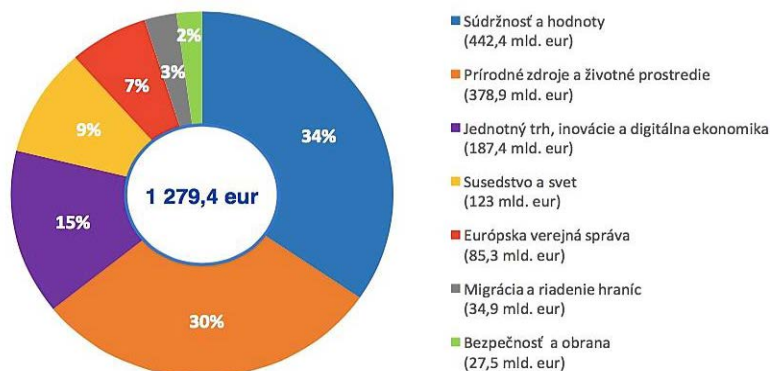
uplatňovať od 1. januára 2021 a bude po prvýkrát určený Európskej únii 27 štátov. Návrhy sa koncentrujú na oblasti, kde má Únia najvýhodnejšiu pozíciu na dosiahnutie výsledkov a ich cieľom je „jedinečným spôsobom ovplyvniť budovanie prosperujúcej, bezpečnej a súdržnej Európy“ (EC, 2018e).

Nový viacročný finančný rámec na obdobie 2021 – 2027 by mal byť podľa návrhu Komisie jednotnejší, cielenejší a transparentnejší, s prehľadnejšou štruktúrou a lepším zosúladením s prioritami EÚ, pričom by sa počet programov znížil o viac ako tretinu (z 58 na 37). Komisiou navrhovaný pragmatický prístup má poskytnúť primeranú podporu novým aj existujúcim prioritám a zohľadniť rozpočtové dôsledky vystúpenia Spojeného kráľovstva, pričom na zabezpečenie dostatočného financovania kolektívnych ambícií navrhuje úspory aj zvýšenie príspevkov „spravodlivým a vyváženým spôsobom“.

Rozpočet EÚ musí byť dostatočne pružný, aby mohla Únia rýchlo a účinne odpovedať na nepredvídané potreby. Preto Komisia navrhuje prepracovať súčasné mechanizmy flexibility a zaviesť novú „rezervu Únie“ (flexibilita v programoch a medzi nimi, medzi jednotlivými okruhmi a medzi rokmi, preskúmanie „osobitných nástrojov“). Komisia navrhuje zmodernizovať a zjednodušiť súčasný systém vlastných zdrojov a diverzifikovať zdroje príjmov s odstránením všetkých korekcií na príjmovej strane. Po kritickom preskúmaní možností úspor bez ohrozenia pridanej hodnoty programov EÚ a po zohľadnení nových súvislostí navrhuje uvoľniť prostriedky na iné činnosti miernym znížením rozpočtových prostriedkov na spoločnú poľnohospodársku politiku a politiku súdržnosti. V kombinácii s ďalšími príspevkami a úsporami Komisia navrhuje celkový viacročný finančný rámec na obdobie 2021 – 2027 vo výške 1 279 miliárd eur v záväzkoch, čo zodpovedá 1,114 % hrubého národného dôchodku EÚ 27 (obr. 3.2). Riešenie hlavných prierezných priorít, ako sú digitálna ekonomika, udržateľnosť, bezpečnosť, migrácia, ľudský kapitál a zručnosti, ako aj podpora malých podnikov a inovácií má kombinovať investície z viacerých programov a zjednodušenie vzájomného prieniku umožní Európe súdržnejšie reagovať na výzvy.

Obrázok 3.2

Nový viacročný finančný rámec na roky 2021 – 2027

Prameň: Európska komisia, vlastné spracovanie

Hlavnými črtami nového rozpočtu sú navýšenie financií na prioritné oblasti, jeho nový ochranný mechanizmus pred finančnými rizikami, zameranie na pridanie hodnoty EÚ a výsledky, zníženie byrokracie a lepšia pružnosť aj agilnosť. Komisia kladie dôraz na efektívnu a účinnú implementáciu ďalšej generácie programov, ako aj na upevnenie prepojenia medzi financovaním EÚ a dodržiavaním zásady právneho štátu. Prioritnými oblasťami, kde by malo dôjsť k zvýšeniu prostriedkov, a to spolu o 109 mld. eur, sú výskum, inovácie a digitálna ekonomika (1,6-krát), mládež (2,2-krát), LIFE – životné prostredie a ochrana klímy (1,7-krát), migrácia a hranice (2,6-krát), bezpečnosť (1,8-krát) a vonkajšia činnosť (1,3-krát).

Nový rozpočet je navrhnutý na sedem rokov s preskúmaním v roku 2023. Keďže príliš dlhé rokovania o súčasnom viacročnom finančnom rámci (2014 – 2020) spôsobili oneskorené zavedenie kľúčových programov, v záujme hladkého prechodu by sa mala dohoda o celkovom dlhodobom rozpočte EÚ a jeho odvetvových návrhoch na nasledujúce obdobie dosiahnuť už v roku 2019, aby boli zabezpečené predvídateľnosť a finančná kontinuita.

* * *

Súčasná päťročná expanzia je z hľadiska trvania a rozsahu oproti historickému priemeru kratšia a menej intenzívna, s reálnym HDP

vyšším oproti prvému kvartálu roka 2013 o 10 %, pričom minulé rastové fázy trvali (od dna po vrchol) v priemere 7,5 roka a nárast HDP predstavoval 21 %. Pre pokračujúce robustné oživenie a postupné smerovanie k inflačnému cieľu boli rozhodujúce opatrenia ECB zavádzané od roku 2014, s ich pomalým doznievaním by sa však mala výraznejšie aktivizovať zodpovedná fiškálna politika a štrukturálne reformy.

Komisia zdôrazňuje potrebu efektívne využívať prebiehajúce oživenie a priaznivé podmienky financovania, pri krajinách s problematickými úrovňami dlhu na jeho zníženie a pri tých, ktoré majú fiškálny priestor, na zvýšenie verejných investícií. V oblasti štrukturálnych politík by k zvýšeniu rastu v strednodobom horizonte pomohli opatrenia na zlepšenie fungovania trhov práce a tovarov, ako aj posilnenie procedúry na korekciu makroekonomických nerovnováh. Na strane rizík ďalšieho rastu sú najmarkantnejšie hrozba protekcionizmu a nárast tenzií v obchode, celkovú neistotu podporuje aj výhľad vývoja menovej politiky USA a krehkosť rozvíjajúcich sa ekonomík, ako aj doposiaľ malý progres v rokovaníach o brexite.

S odchodom Spojeného kráľovstva budú ekonomiky EMU predstavovať asi 85 % hrubého domáceho produktu EÚ, takže *silná a stabilná eurozóna s ochrannou a jednotiacou funkciou má kľúčový význam z hľadiska celej EÚ*. Napriek dôležitým krokom, ktoré boli na posilnenie EMU realizované v posledných rokoch, zostáva však jej architektúra stále nedokončená. Ďalšie reformy na úrovni národných štátov aj EÚ sú nevyhnutné na zabezpečenie stability finančného systému a odolnosti EMU. Podporne má v tomto smere pôsobiť balík opatrení na zníženie rizík v bankovom sektore ako podmienka na pokračovanie vo vytváraní tretieho piliera, ktorý skompletizuje architektúru bankovej únie. Návrhy aktuálnych iniciatív na ceste k prehĺbeniu EMU majú za cieľ pokračovať v reformnom procese a zároveň zabezpečiť eurozóne pevné miesto v novom, dlhodobom rozpočtovom rámci EÚ, ktorý má jasne reflektovať hodnotové nastavenie a kolektívne ambície európskej dvadsaťsedmičky.

4. USA A JAPONSKO – OBCHODNÉ VOJNY A ŠTRUKTURÁLNE REFORMY

4.1. Hospodársky vývoj USA

Hospodársky vývoj v USA sa v prvom polroku 2018 vyznačoval relatívne vysokým tempom rastu HDP, a to okolo 3 %. Z veľkej časti k nemu dopomohla spotreba vlády, ktorá sa v roku 2018 výrazne zvýšila, pričom tento trend by mal pokračovať aj v nasledujúcom roku (2019). Dôsledkom fiškálnej expanzie je rast verejného dlhu, ktorý bude vzhľadom na demografické prognózy v dlhodobom horizonte ohrozovať udržateľnosť verejných financií. Expanzia súkromnej spotreby si udrží tempo nad 2 % hlavne vďaka rastu zamestnanosti a príjmov domácností. Relatívne nízke úrokové miery a daňové úľavy, ktoré vstúpili do platnosti na začiatku roku 2018, budú podporovať rast firemných investícií, ktoré by si mali udržať vysoké tempo rastu aj v rokoch 2018 a 2019. Dôsledkom tejto expanzie je okrem iného vyšší rast inflácie, čo naznačuje, že bude v najbližšej obdobe dochádzať k postupnému sprísňovaniu monetárnej politiky tak, aby sa inflačné očakávania a aktuálna miera rastu cien pohybovali na úrovni cieľov FED.

T a b u ľ k a 4.1

Štruktúra HDP USA (% zmena za rok, 2015 – 2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
HDP	2,9	1,5	2,3	2,9	2,8
Súkromná spotreba	3,6	2,7	2,8	2,5	2,2
Spotreba vlády	1,3	1,0	0,1	2,2	4,3
Tvorba hrubého fixného kapitálu	3,5	0,6	3,4	4,9	4,7
Federálny rozpočet ¹	-2,4	-3,2	-3,5	-4,0	-4,6
Verejný dlh ²	105,1	107,0	105,4	107,1	109,3
Export	0,4	-0,3	3,4	4,8	4,4
Import	5,0	1,3	4,0	5,3	5,3
Bežný účet platobnej bilancie ²	-2,4	-2,4	-2,4	-2,8	-3,1
Miera nezamestnanosti ³	5,3	4,9	4,3	3,9	3,6
Inflácia (index spotrebiteľských cien) ³	0,1	1,3	2,1	2,7	2,3

¹ deficit v % HDP

² v % HDP

³ v %

Prameň: OECD (2018c)

Z aktualizovaných údajov OECD vyplýva, že rast HDP v rokoch 2018 – 2019 zosilnie, čo by mohlo ekonomiku USA priviesť k historicky najdlhšej expanzii hospodárskeho cyklu. Už v máji 2018 sa prebiehajúca expanzia zaradila na druhé miesto historických tabuliek, hneď za expanziu z deväťdesiatych rokov minulého storočia. Ak si konjunktúra ekonomiky udrží vzostupný trend aj naďalej, k prekonaniu rekordnej expanzie by malo dôjsť v júli 2019. Zaujímavým fenoménom a sprievodným javom predlžovania hospodárskych cyklov je nižšie priemerné tempo rastu HDP. Prebiehajúca expanzia by sa tak nestala len najdlhšou, ale z hľadiska priemerného tempa rastu HDP pravdepodobne aj najpomalšou.

Aktuálny rast HDP je založený hlavne na investíciách, ale relatívne silný rast majú aj súkromná spotreba a spotreba vlády, ktorých tempo rastu by sa malo v nasledujúcom roku 2019 ešte viac zrýchliť. V kombinácii so znížením daní tak budeme svedkami zväčšovania deficitu federálneho rozpočtu, ako aj narastania verejného dlhu. Verejný dlh dosahuje už teraz z historického hľadiska rekordné úrovne blížiac sa k úrovniam európskych krajín, ako sú Taliansko, Portugalsko a Španielsko, ktoré sú známe z hľadiska nadmerného zadlžovania a s tým spojenými problémami.

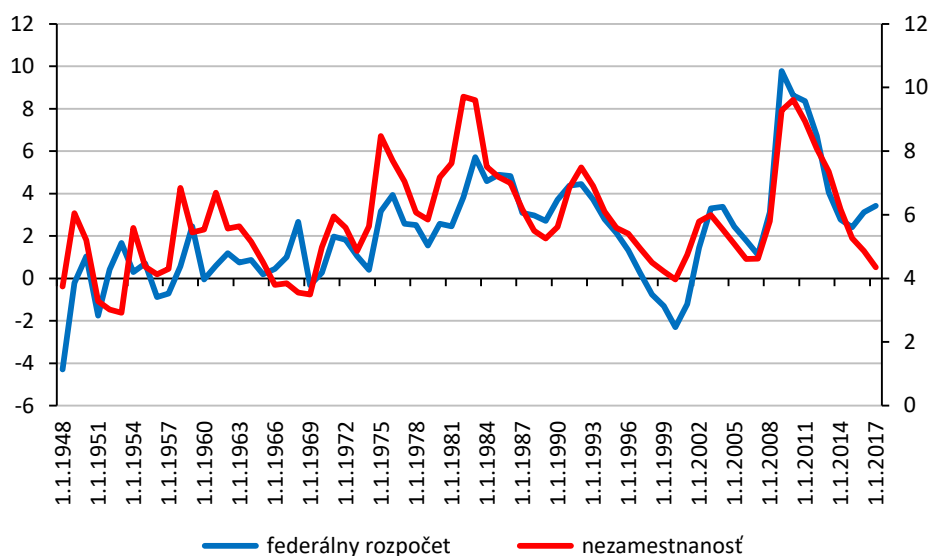
Nerovnováha medzi domácimi úsporami a investíciami sa premieta do veľkej vonkajšej nerovnováhy, ktorá sa prejavuje importom zahraničného kapitálu a prehlbovaním obchodného deficitu. Vďaka povzbudivej expanzii konjunktúry vo svetovej ekonomike sa USA v rokoch 2017 a 2018 podarilo výrazne zvýšiť rast exportu, ale tempo, akým sa v tomto období zvyšoval import, bolo ešte vyššie a v konečnom dôsledku tak dochádza k prehlbovaniu obchodného deficitu.

USA sa darí znižovať nezamestnanosť, ktorej úroveň sa dostáva blízko historického minima zaznamenaného v období po druhej svetovej vojne. Zároveň s tým dochádza k zvyšovaniu miery inflácie. To sú spolu s rekordnými hodnotami akciových trhov známky prehrievania ekonomiky. Okrem toho môžeme medzi najväčšie riziká prebiehajúcej konjunktúry ekonomiky USA zaradiť riziko obchodnej vojny a riziko spojené s negatívnymi konzekvenciami dvojitého deficitu.

Z hľadiska možných nerovnováh ohrozujúcich prebiehajúcu konjunktúru je zaujímavým vývoj bilancie federálneho rozpočtu a nezamestnanosti. Z dlhodobého časového radu údajov je zrejmé, že rast deficitu federálneho rozpočtu bol v predchádzajúcich hospodárskych cykloch komplementárnym javom recesie a nárastu nezamestnanosti. Rast deficitu federálneho rozpočtu tak bol v minulosti vždy dôsledkom prepadu v raste HDP a väčších kompenzácií smerom k vyššiemu počtu nezamestnaných. Aktuálne sme však svedkami opačného vývoja.

G r a f 4.1

Zlom v komplementárnom vývoji bilancie federálneho rozpočtu a nezamestnanosti (1948 – 2017)

Poznámka: deficit federálneho rozpočtu je v % HDP vyjadrený na ľavej zvislej osi; nezamestnanosť je vyjadrená v % na pravej zvislej osi

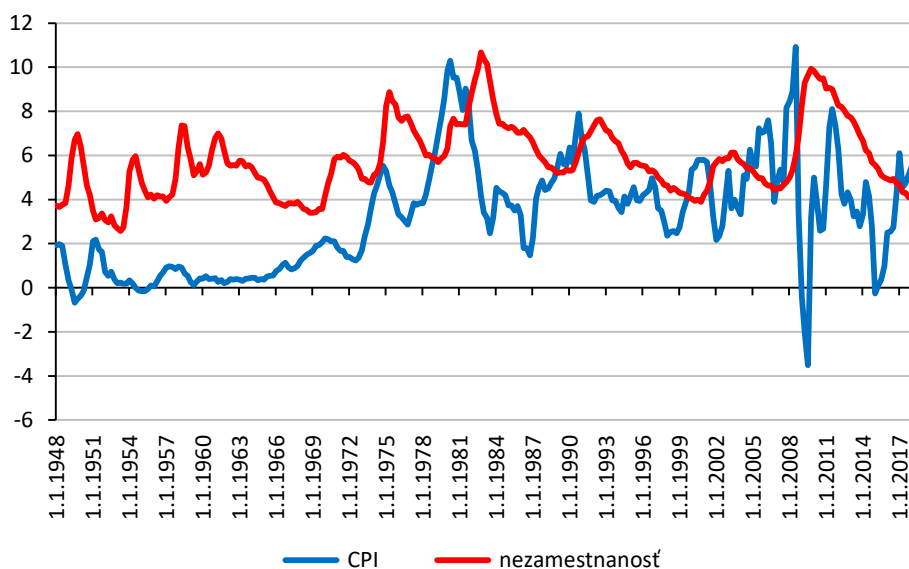
Prameň: FRED (2018)

Zlom vo vývoji, ku ktorému došlo v roku 2016 (je znázornený na pravej strane grafu 4.1), je spôsobený prebiehajúcou fiškálnou expanziou, ktorá nie je v takejto fáze hospodárskeho cyklu vôbec obvyklá. USA sa aj napriek tomu, že nezamestnanosť je na mimoriadne nízkych hodnotách, rozhodli realizovať výraznú fiškálnu

expanziu v podobe navýšenia výdavkov a zníženia daní, ktorej vyústením je rast deficitu federálneho rozpočtu. To zvyšuje riziká výrazného prehĺbenia fiškálneho deficitu v prípade obrátenia konjunktúry a priebehu hospodárskeho cyklu. Takto vzniknutú kombináciu nízkej nezamestnanosti a rastúceho deficitu federálneho rozpočtu môžeme zaradiť k jedným z rizík prebiehajúcej konjunktúry, pretože sa môže stať hlavným zdrojom rastu inflácie.

Graf 4.2

Nezamestnanosť a inflácia (v %, 1948 – 2018)

Prameň: FRED (2018)

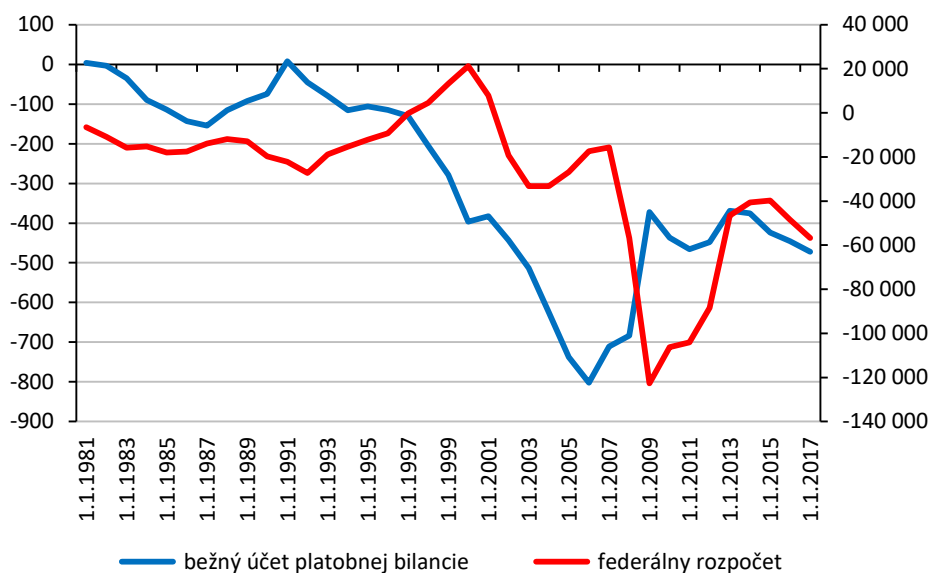
Zo znázornených údajov na grafe 4.2 je zrejmé, že posledné štyri recesie (na začiatku osemdesiatych a deväťdesiatych rokov minulého storočia a v rokoch 2001 a 2008) vždy sprevádzala alebo im vo vývoji predchádzala fáza, keď bola úroveň medziročnej zmeny cien (meranej indexom CPI) nad úrovňou aktuálne dosahovanej miery nezamestnanosti. Do takejto fázy sa USA dostali v roku 2017. Trend postupne rastúcej inflácie je podporovaný hlavne naplneným trhom práce a tlakom na rast miezd, aktuálne sa však k nemu pridáva aj veľký fiškálny stimul. Ako je zrejmé z tabuľky 4.1,

spotreba vlády sa má v rokoch 2018 a 2019 výrazne zvýšiť, a prispieje tak k novému rastu deficitu federálneho rozpočtu a prehĺbeniu nerovnovážnych tendencií. Rizikom expanzie konjunktúry nemusí byť len negatívne vyústenie dôsledkov relatívne vysokej inflácie a nízkej nezamestnanosti, ale aj zväčšovanie sa dvojitého deficitu (tzv. twin deficit).

Dvojitý deficit by mohol byť aj jedným z dôvodov, prečo sme boli na začiatku roka 2016 svedkami zastavenia silného trendu posilňovania USD, ktorý trval od druhej polovice 2014. Výmenný kurz USD voči menám hlavných obchodných partnerov od roku 2016 viac-menej stagnuje a tento vývoj môže nútiť americkú centrálnu banku FED k prísnejšej monetárnej politike, než by to bolo za iných okolností bez prítomnosti rastúceho dvojitého deficitu.

G r a f 4.3

Bilancie na bežnom úcte a federálnom rozpočte (1981 – 2017)

Poznámka: údaje na ľavej zvislej osi sú v mld. USD a predstavujú hodnoty bilancie na bežnom úcte; údaje na pravej zvislej osi sú v mil. USD a predstavujú hodnoty bilancie federálneho rozpočtu

Prameň: FRED (2018)

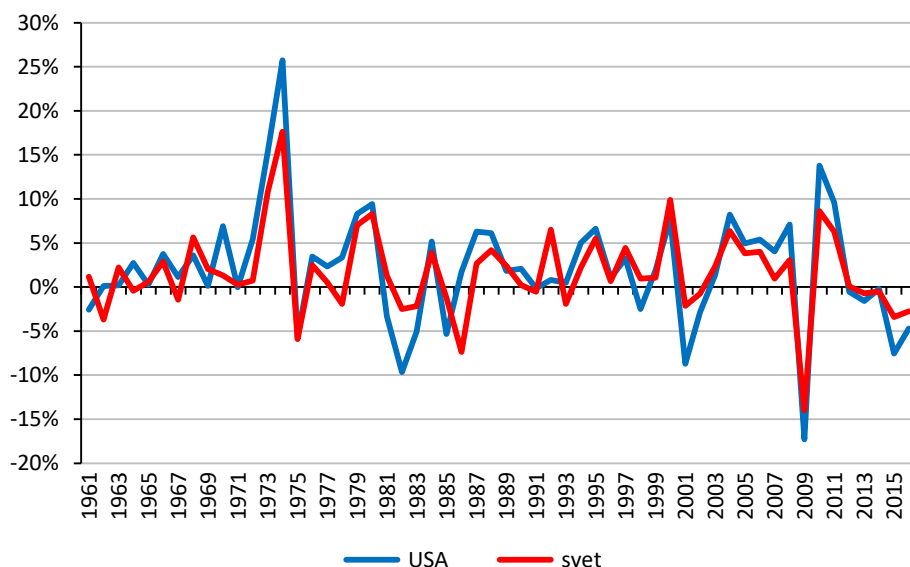
Od začiatku nového milénia môžeme sledovať paralelný vývoj dvojitého deficitu, pri ktorom aktuálny rast deficitu federálneho rozpočtu korešponduje s prehľbovaním deficitu na bežnom účte platobnej bilancie. Tento stav dokumentuje ekonomickú situáciu, keď vláda a súkromný sektor realizujú spotrebu a investície nedostatočne kryté domácimi príjmami. V USA sú tak odkázaní na dovoz zahraničného kapitálu. Nerovnováha vyjadrená súčtom oboch deficitov síce nedosahuje úroveň pred finančnej krízy a Veľkej recesie, od roku 2013 však neustále narastá. Dvojitý deficit zaťažuje ekonomiku USA každoročne dlhom prevyšujúcim 1 bil. USD. Na jeho pokrytie musia USA predat' adekvátne množstvo dlhových cenných papierov. Napätie na trhoch a negatívne efekty dvojitého deficitu sa postupne prejavujú na vyššej inflácii a požadovaných výnosoch z dlhopisov. Pokiaľ sa inflácia priblíži aktuálnej cieľovej hodnote určenej na zasadnutí Federálnej komisie pre otvorený trh – FOMC (Federal Reserve, 2018), dá sa očakávať komplementárny rast úrokových mier a oslabenie rastu domáceho dopytu. Takýto vývoj v minulosti väčšinou vyústil do recesie hospodárskeho cyklu.

Zahraničný obchod

Z pohľadu tvorby hrubého domáceho produktu nepredstavoval v minulosti zahraničný obchod pre ekonomiku USA žiaden významný zdroj. Ešte v roku 1960 sa podiel obchodu na HDP v USA pohyboval okolo úrovne 9 %. Postupom rokov a s rastúcim vplyvom globalizácie sa tento podiel do roku 2016 zvýšil o 190 % a tak možno konštatovať, že v súčasnosti je viac ako štvrtina HDP v USA vytvorená prostredníctvom zahraničného obchodu. Nasledujúci graf 4.4 znázorňuje tempo rastu podielu zahraničného obchodu na HDP v USA, ktoré korešponduje s dynamikou vývoja na úrovni celého sveta.

Graf 4.4

Tempo rastu podielu zahraničného obchodu na HDP (v %, 1960 – 2016)

Prameň: World Bank (2018e)

USA zaznamenávajú pravidelný pokles podielu obchodu na HDP v spojení s recesiou hospodárskeho cyklu, čo dokumentujú záporné hodnoty prírastkov znázornené na grafe 4.4. Z pohľadu tempa rastu tohto ukazovateľa je preto zaujímavý vývoj od roku 2012, odkedy nebola v USA zaznamenaná žiadna recesia a podiel obchodu na HDP napriek tomu klesá. Paralelne s tým začínajú v USA silnieť protekcionistické tendencie.

Spojené štáty boli pritom celé desaťročia hlavným propagátorom a podporovateľom liberalizácie a rozširovania voľného obchodu. Významnou mierou prispeli k vytvoreniu Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT), medzinárodného kódexu colných a obchodných pravidiel. Neskôr stáli pri zrode Svetovej obchodnej organizácie (WTO), v rámci ktorej sa podarilo výrazne znížiť tarifné aj netarifné prekážky medzinárodného obchodu. Spojené štáty boli pri svojej obchodnej politike tradičným zástancom multilatera- lizmu. Tento postoj však radikálne zmenili a v posledných rokoch sa snažia presadzovať regionálne a bilaterálne obchodné dohody.

Vypovedanie, spochybnenie a nerešpektovanie existujúcich dohôd viedlo k zásadným výhradám a protestom hlavných obchodných partnerov USA. Odvetné opatrenia na jednostranné kroky USA môžu otriastať základmi existujúceho systému medzinárodného obchodu.

Jednotlivé krajiny majú medzi sebou vytvorené obchodné bloky založené na vzájomných dohodách a pravidlách. V tejto súvislosti sa dá konštatovať, že z hľadiska tovarovej štruktúry exportu existuje medzi jednotlivými obchodnými blokmi viacero rozdielov, ktoré nám môžu odkryť potenciálne citlivé segmenty a strategické preferencie dotknutých krajín.

T a b u ľ k a 4.2

Export obchodných blokov podľa tovarovej štruktúry (v %, 2016)

	V rámci skupiny				Zvyšok sveta			
	BRICS	APEC	EÚ 28	NAFTA	BRICS	APEC	EÚ 28	NAFTA
Základné komodity	16,1	69,8	70,3	48,0	83,9	30,2	29,7	52,0
Potraviny	14,7	70,9	73,6	43,3	85,3	29,1	26,4	56,7
Nerastné palivá	13,3	63,5	63,0	58,5	86,7	36,5	37,0	41,5
Priemyselné tovary	6,5	71,2	62,8	55,5	93,5	28,8	37,2	44,5
Chemikálie	13,1	65,5	61,5	36,2	86,9	34,5	38,5	63,8
Stroje a prepravné zariadenia	6,0	75,0	60,3	61,5	94,0	25,0	39,7	38,5
Elektronika, okrem súč. a komp.	4,5	71,0	78,4	70,7	95,5	29,0	21,6	29,3
Elek. súčiastky a komponenty	5,0	82,8	65,0	48,2	95,0	17,2	35,0	51,8
Ostatné stroje a prepravné zar.	7,6	69,9	58,0	64,0	92,4	30,1	42,0	36,0
Ostatné priemyselné tovary	5,8	66,0	67,9	54,5	94,2	34,0	32,1	45,5
Železo a oceľ	7,0	65,4	75,1	77,7	93,0	34,6	24,9	22,3
Textil a odevy	6,7	60,9	72,9	54,9	93,3	39,1	27,1	45,1

Poznámka: základné komodity (SITC 0 + 1 + 2 + 3 + 4 + 68); potraviny (SITC 0 + 1 + 22 + 4); nerastné palivá (SITC 3); priemyselné tovary (SITC 5 – 8, okrem 667 a 68); chemikálie (SITC 5); stroje a prepravné zariadenia (SITC 7); elektronika okrem súčiastok a komponentov (SITC 751 + 752 + 761 + 762 + 763 + 775); súčiastky a komponenty pre elektroniku (SITC 759 + 764 + 772 + 776); ostatné stroje a prepravné zariadenia (SITC 7 – 751 + 752 + 761 + 762 + 763 + 775 + 759 + 764 + 772 + 776); ostatné priemyselné tovary (SITC 6 + 8 okrem 667 a 68); železo a oceľ (SITC 67); textil a odevy (SITC 26 + 65 + 84)

Prameň: UNCTAD (2018)

Porovnali sme vybrané obchodné bloky z hľadiska údajov o ich exporte v rámci skupiny alebo mimo nej (v rámci zvyšku sveta), pričom je vidieť, že jednotlivé skupiny krajín sa nelíšia len v rámci intraexportu a extraexportu, ale aj z hľadiska jeho štruktúry. Krajiny združené v skupine BRICS sú v rámci vybraných obchodných

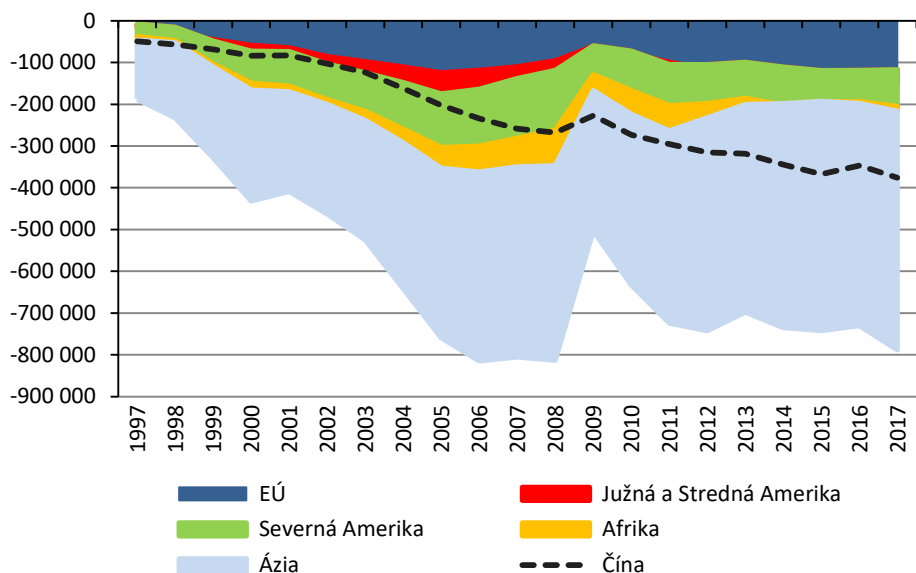
blokov jednoznačne najviac závislé od exportu do zvyšku sveta a medzi sebou obchodujú neporovnateľne menej ako ostatné skupiny krajín. Z hľadiska vnútornej previazanosti obchodu dosahujú najviac exportu v rámci skupiny krajiny združené v APEC-u (Ázijsko-tichomorskej obchodnej spolupráce). Porovnateľne, hoci o niečo menej, obchodujú medzi sebou krajiny EÚ 28. Výrazne menej ako APEC a EÚ 28 však medzi sebou obchodujú krajiny NAFTA. Týka sa to všetkých skupín tovarov okrem železa a ocele.

V rámci vybraných obchodných blokov sme porovnali ich exportnú aktivitu medzi rokmi 2000 a 2016. Možno konštatovať, že v skupine krajín BRICS došlo v uvedenom období vo všetkých kategóriách výrobkov k nárastu obchodovania v rámci skupiny, na rozdiel od zvyšných troch skupín krajín, kde nastalo skôr postupné rozvíjanie obchodných vzťahov zo zvyškom sveta. Výnimku tvoria krajiny NAFTA, kde došlo v rámci skupiny k miernemu nárastu exportu potravín, strojov a prepravných zariadení, ale najmä elektroniky bez súčiastok a komponentov. Na druhej strane krajiny NAFTA výrazne obmedzili vzájomný export v oblasti nerastných palív, a to na úkor väčšieho podielu na obchodovaní so zvyškom sveta. Krajiny združené v EÚ 28 v uvedenom období oslabili vzájomný export priemyselných tovarov a na rozdiel od krajín NAFTA napríklad aj v oblasti strojov a prepravných zariadení. Uvedený vývoj korešponduje s reálnou obchodnou politikou USA, ktoré chcú posilniť svoje postavenie pri obchodovaní s oceľou alebo v oblasti strojov a prepravných zariadení. Nasledujúci graf 4.5 znázorňuje regionálne rozloženie zahraničného obchodu USA so svetom.

Ako je zrejmé, po ekonomickom šoku z roku 2009 sa síce podarilo spomaliť rýchle rozširovanie deficitu obchodnej bilancie USA, jej negatívne saldo si však stále udržiava rekordne vysoké hodnoty. Z geografického hľadiska je za to zodpovedná hlavne veľká nerovnováha v obchodovaní s Áziou. Krajiny, s ktorými majú USA najväčšie obchodné deficity, ale nie sú automaticky aj ich najdôležitejší obchodní partneri. Niektoré krajiny do USA veľa vyvážajú bez toho, aby v dostatočnom množstve z USA aj tovary dovážali.

Graf 4.5

Geografická štruktúra obchodnej bilancie USA (tovary v mil. USD, 1997 - 2017)

Prameň: US Census (2018)

Až 65 % z celkového deficitu v zahraničnom obchode s tovarmi dosahujú USA s Čínou, čo je spôsobené najmä importom z Číny do USA, ktorého hodnota už presiahla pol bilióna USD. Veľká časť z toho importu je vyprodukovaná americkými firmami, ktoré vyrábajú v Číne pri nižších nákladoch. To je výhodné nielen pre firmy, ktoré takto vytvárajú zisk, ale aj pre amerických spotrebiteľov, ktorí majú takto k dispozícii lacnejšie výrobky. No na druhej strane táto negatívna obchodná bilancia zo sebou prináša odlev (*outsourcing*) pracovných miest z USA do Číny.

USA z Číny importujú najmä spotrebnú elektroniku, oblečenie a stroje a do Číny exportujú hlavne poľnohospodárske produkty, lietadlá a elektrické stroje. Druhý najväčší obchodný deficit majú USA s Mexikom (71,1 mld. USD), kam USA exportujú najmä autosúčiastky a ropné produkty a importujú najmä automobily. Tretí najväčší deficit pri obchode s tovarmi na úrovni 69 mld. USD majú USA s Japonskom, kam vyvážajú najmä poľnohospodárske produkty, lietadlá a výrobky farmaceutického priemyslu. Na druhej

strane z Japonska importujú najmä automobily. Štvrtý najväčší deficit pri obchodovaní s tovarmi na úrovni 64 mld. USD majú USA s Nemeckom, kam exportujú najmä automobily, lietadlá a farmaceutické výrobky. Z Nemecka pritom importujú najmä automobily, priemyselné stroje a lieky. Nasledujúca tabuľka zachytáva desiatku najväčších obchodných partnerov USA v roku 2017.

T a b u ľ k a 4.3

Najväčší obchodní partneri USA (tovary v mld. USD, 2017)

	Export	Import	Celkový obchod	Podiel v %
Svet	1 547	2 343	3 890	100,0
Čína	130,4	505,6	636,0	16,4
Kanada	282,4	300,0	582,4	15,0
Mexiko	243,0	314,0	557,0	14,3
Japonsko	67,7	136,5	204,2	5,3
Nemecko	53,5	117,7	171,2	4,4
Južná Kórea	48,3	71,2	119,4	3,1
Spojené kráľovstvo	56,3	53,1	109,4	2,8
Francúzsko	33,6	48,9	82,5	2,1
India	25,7	48,6	74,3	1,9
Taliansko	18,3	50,0	68,3	1,8

Poznámka: údaje sa týkajú obchodu s tovarmi

Prameň: US Census (2018)

Ako je zrejmé z tabuľky 4.3, krajiny, s ktorými majú USA najväčšiu tovarovú výmenu, nie sú zároveň aj krajinami, s ktorými by dosahovali najväčšie obchodné deficity. Okrem Číny, Mexika, Japonska a Nemecka majú USA významnú negatívnu obchodnú bilanciu aj s krajinami, ako sú napríklad Vietnam (-38,3 mld. USD), Írsko (-38,1 mld. USD), Malajzia (-24,6 mld. USD), Thajsko (-20,4 mld. USD) a Taiwan (-16,7 mld. USD). Za najväčších obchodných partnerov USA však možno považovať Čínu, Kanadu a Mexiko, s ktorými realizujú až 45 % všetkého obchodu s tovarmi.

USA majú najväčší deficit zahraničného obchodu zo všetkých krajín na svete. Je to tak už približne od polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia. Jeho úroveň by bola ešte vyššia, ak by sa do zahraničnoobchodnej bilancie nepočítali aj služby, pri ktorých majú USA pozitívnu bilanciu so svetom. USA sa po rokoch neustáleho

narastania obchodného deficitu rozhodli tento proces zvrátiť prostredníctvom vyšších colných taríf a väčších prekážok pri dovážanom tovare. V roku 2018 tak vstúpili do platnosti viaceré protekcionistické opatrenia. Zvýšili sa colné tarify na hliník a oceľ, rovnako tak boli zavedené clá a dovozné kvóty na solárne panely a práčky.

Dôležitú úlohu pri zavádzaní protekcionistických opatrení zohráva v USA komisia pre zahraničný obchod (*US International Trade Commission – ITC*), ktorá okrem iného posudzuje aj to, či dovážané výrobky nejakým spôsobom nepredstavujú ohrozenie domácich výrobcov. Napríklad na konci roka 2017 vydala ITC jednomyseľné rozhodnutie o tom, že import práčok z Ázie od výrobcov ako Samsung alebo LG poškodzuje amerických výrobcov a zamestnancov. Priamym efektom týchto opatrení bol rast akcií domáceho výrobcu bielej techniky firmy Whirlpool, ktorá musela roky čeliť konkurencii, často obviňovanej z cenového dampingu. Samsung aj LG reagovali na zavedenie vyšších ciel presne tak, ako americký regulátor očakával, a oznámili plány na výstavbu nových závodov v štátoch Južná Karolína a Tennessee.

Na základe dostupných faktov nie je prekvapením, že pozornosť USA sa upriamuje na rekonštrukciu súčasných pravidiel dohody združenia NAFTA a prehodnotenie obchodných vzťahov s Čínou. Podľa všetkého je málo pravdepodobné, aby USA začali obchodnú vojnu so všetkými svojimi obchodnými partnermi, resp. so všetkými tými, s ktorými majú negatívnu obchodnú bilanciu. Súčasné kroky USA prinášajúce protekcionistické opatrenia sú motivované skôr geopoliticky a dá sa očakávať, že nebudú v takej veľkej miere namierené na spojencov USA. To dokazuje odôvodnenie protekcionizmu a argumentácia administratívy USA, ktorá protekcionistické opatrenia ospravedlňuje na základe obchodného zákona z roku 1974 oddiel 301. Ten povoľuje prezidentovi, aby prijal všetky potrebné opatrenia vrátane odvetných opatrení s cieľom odstrániť akýkoľvek čin, politiku alebo prax cudzej vlády, ktorá porušuje medzinárodné obchodné dohody alebo je neoprávnená, neprimeraná

alebo diskriminačná a ktorá vytvára prekážky alebo obmedzuje obchodovanie USA.

Protektionistické opatrenia USA tak budú pravdepodobne namierené nielen na tretie krajiny, ale najmä na Čínu, ktorú USA dlhodobo obviňujú z nekalých obchodných praktík (nedostatočná ochrana duševného vlastníctva, transfer poznatkov a know-how, štátne subvencie a podpora exportérov). Objektívne v nej vidia obchodného partnera, s ktorým majú najviac nevyváženú obchodnú bilanciu. Môžeme preto sledovať neortodoxnú snahu o jej zmierenie, a to v podobe zavádzania nových tarifných aj netarifných prekážok obchodu.

Pri pohľade na bilanciu obchodu s tovarmi podľa jej štruktúry na základe štandardnej medzinárodnej obchodnej klasifikácie SITC možno konštatovať, že USA dosahujú s Čínou dlhodobo kladné obchodné saldo pri potravinách a od roku 2009 aj pri nerastných palivách. Pri všetkých ostatných položkách SITC je už bilancia negatívna. USA majú negatívnu obchodnú bilanciu s Čínou najmä pri strojoch a prepravných zariadeniach a pri ostatných priemyselných tovaroch. Negatívna je obchodná bilancia aj pri elektronike a jej súčiastkach a komponentoch. Z tohto hľadiska nie je prekvapujúci zoznam tovarov (USTR, 2018) dovážaných z Číny do USA, na ktoré bude uvalené clo vo výške 25 %. Patria sem tovary, ktoré spadajú podľa harmonizovaného systému klasifikácie a zaraďovania tovarov do HS skupín 84 až 90. V uvedenom zozname sa okrem negatívnej obchodnej bilancie a snahe o jej vyrovnanie odráža aj geopolitika, keďže postihnuté odvetvia sú dôležité z hľadiska hospodárskej stratégie Číny *Made in China 2025*⁶. Zo zoznamu sú vynechané tovary bežnej spotreby, napríklad telefóny, televízne prijímače, hodinky, hudobné nástroje, zbrane a strelivo, textilie a textilné výrobky (HS 50 – 63), obuv, výrobky chemického priemyslu (farmaceutické výrobky, hnojivá, mydlá a pod.) a potraviny (trieda IV).

⁶ Tento plán bol navrhnutý podľa vzoru nemeckej Industry 4.0 a má za cieľ kvalitatívne pozdvihnúť čínsky priemysel smerom k väčšej konkurencieschopnosti na svetových trhoch.

Zoznam tovarov podľa jednotlivých skupín HS:

- Skupina 84: jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti.
- Skupina 85: elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu obrazu a zvuku, časti a súčasti a príslušenstvo týchto prístrojov.
- Skupina 86: železničné a električkové lokomotívy, koľajové vozidlá a ich časti a súčasti; zvrškový upevňovací materiál železničných a električkových tratí a jeho časti a súčasti; mechanické (vrátane elektromechanických) dopravné signalizačné zariadenia všetkých druhov.
- Skupina 87: vozidlá, iné ako železničné a električkové koľajové vozidlá a ich časti a súčasti a príslušenstvo.
- Skupina 88: lietadlá, kozmické lode a ich časti a súčasti.
- Skupina 89: lode, člny a plávajúce konštrukcie.
- Skupina 90: nástroje a optické, fotografické, kinematografické, meracie, kontrolné, presné, lekárske a chirurgické prístroje; ich časti, súčasti a príslušenstvo.

Zvýšenie tarifných prekážok obchodu má za cieľ znížiť import, ale vzhľadom na štruktúru tovarov, ktorých sa toto opatrenie dotýka, sa dá predpokladať, že dôjde aj k zníženiu exportu, a vplyv na celkovú obchodnú bilanciu USA tak môže byť relatívne malý a obmedzený. Vyššie dovozné clá zvýšia náklady amerických výrobcov, ktorí sa tak stanú menej konkurencieschopní na svetových trhoch, čo ovplyvní ich exportnú výkonnosť. Zavedenie ciel tak môže obchodný deficit USA znížiť len minimálne alebo aj vôbec nemusí.

Za súčasnú eskaláciu obchodných vojen nie sú zodpovedné len USA, hoci ich jednostranné vystupovanie tomu nasvedčuje a je v príkrom rozpore s ich predchádzajúcim liberálnym postojom. Treba si však uvedomiť, že za nerovnováhu v obchode sú zodpovedné vždy obidve strany, a teda aj tie krajiny, ktoré majú s USA prebytkovú obchodnú bilanciu (tab. 4.3). V prípade Japonska, Nemecka a Číny sa často v tejto súvislosti skloňuje podhodnotenie

výmenných kurzov ich mien, čo je pri Číne ešte často doplnené výhradami ohľadom nedovolenej podpory firiem zo strany štátnych autorít, či nedostatočnej ochrany duševného vlastníctva. Ideálnym riešením nerovnováh v medzinárodnom obchode by bola vzájomná dohoda všetkých dotknutých krajín na novom systéme vyrovňovania platobných bilancií.

4.2. Hospodársky vývoj Japonska

Hospodársky rast ekonomiky Japonska by sa mal v roku 2018 v porovnaní s rokom 2017 mierne spomaliť, pričom by mal byť naďalej založený predovšetkým na exporte, a teda do veľkej miery odkázaný na vývoj zahraničného dopytu. V roku 2018 by mal byť rast HDP ďalej podporený investíciami firiem a relatívne silnou súkromnou spotrebou, ktorá je odrazom znižujúcej sa nezamestnanosti a zlepšujúcich sa podmienok na trhu práce. Zvyšuje sa tak tlak na rast nominálnych miezd, ktoré budú však pri vyššej inflácii prinášať zamestnancom nižšiu reálnu hodnotu. Aj napriek miernemu poklesu deficitu rozpočtu zostane verejný dlh v strednodobom horizonte na rekordne vysokých hodnotách.

T a b u ľ k a 4.4

Štruktúra HDP Japonska (% zmena za rok, 2015 – 2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
HDP	1,4	1,0	1,7	1,2	1,2
Súkromná spotreba	0,0	0,1	1,1	0,7	0,9
Spotreba vlády	1,5	1,3	0,2	0,5	0,7
Tvorba hrubého fixného kapitálu	1,7	1,1	2,5	1,2	0,6
Fiškálny rozpočet ¹	-3,6	-3,4	-3,5	-3,0	-2,5
Verejný dlh ²	216,6	222,4	224,1	225,5	225,2
Export	2,9	1,7	6,7	5,0	4,5
Import	0,8	-1,6	3,4	3,3	2,3
Bežný účet platobnej bilancie ²	3,1	3,8	4,0	3,7	4,1
Miera nezamestnanosti ³	3,4	3,1	2,8	2,5	2,5
Inflácia (index spotrebiteľských cien) ³	0,8	-0,1	0,5	1,2	1,5

¹ deficit v % HDP

² v % HDP

³ v %

Prameň: OECD (2018b)

Podiel verejného dlhu na HDP je vôbec historicky najväčší, aký bol kedy zaznamenaný v rámci krajín OECD. Hoci sa Japonsku zatiaľ darilo predchádzať negatívnym dôsledkom rekordne vysokého zadlženia, ako sú napríklad vyššie úrokové miery, z dlhodobého hľadiska je takýto vysoký verejný dlh neudržateľný. Jeho konsolidácia si bude pravdepodobne vyžadovať veľa rokov a cieľavedomé úsilie realizovať štrukturálne reformy, ktoré môžu ako jediné pomôcť vo svetle nárokov starnúceho obyvateľstva, dlhodobých deflačných tlakov a potreby konsolidácie príjmov a výdavkov rozpočtu. Ciele hospodárskej stratégie *Tri šípy* sa darí Japonsku naplňať najmä v oblasti fiškálnych stimulov a monetárnej akomodácie, ťažšie sa realizujú ciele v tretej oblasti, ktorou sú štrukturálne reformy. V tejto oblasti sa za posledné roky podarilo spraviť Japonsku pokrok hlavne v rámci zahraničnoobchodných vzťahov, či už v rámci dohody TPP (Transpacifického partnerstva), alebo dohody o voľnom obchode s EÚ. Nové obchodné vzťahy môžu významnou mierou naštartovať štrukturálne zmeny. Na druhej strane je tu stále veľká výzva na reformu trhu práce, ktorý sa musí vyrovnať s dôsledkami starnúceho obyvateľstva.

Počet aktívneho obyvateľstva sa v Japonsku permanentne znižuje a v roku 2017 bolo medzi 16- až 64-ročnými takmer o 6 % menej ekonomicky aktívnych obyvateľov ako v roku 2000. Tento trend je silný najmä u mužskej časti populácie, ktorej aktívna časť sa medzi 16- až 64-ročnými znížila za 17 rokov o 11,2 %. Na rozdiel od žien, ktorých počet sa na aktívnom obyvateľstve v rovnakom čase zvýšil o 1,5 %. Nedostatok pracovných síl chce vláda dosiahnuť okrem ešte väčšieho zapojenia žien medzi ekonomicky aktívne obyvateľstvo aj tým, že uvoľní prísne nastavený systém prijímania imigrantov prichádzajúcich do Japonska za prácou.

Rozdiel medzi percentom zamestnaných mužov a žien sa za sedemnásť rokov podarilo znížiť o takmer 10 %. Aj keď je na tom Japonsko z hľadiska medzinárodného porovnania podstatne lepšie ako priemer OECD (tab. 4.5), stále existuje relatívne veľký priestor na aktívnejšiu participáciu žien. Japonsko ďalej otvára svoj imigračný

systém a vytvorí sa nový rezidenčný status pre zahraničné pracovné sily s určitou úrovňou vzdelania a zručností, ktoré sú v Japonsku nedostatkové a po ktorých je na trhu práce veľký dopyt. Povoľenie na prácu a pobyt bude časovo obmedzené na päť rokov, pričom nebude dovoľené prijímanie rodinných príslušníkov⁷. Pri reforme imigračnej politiky sa tak bude prihliadať na potreby japonskej ekonomiky. Zreteľ sa bude brať najmä na sektorovo špecifické potreby ohľadom kvalifikácie a potrebných zručností potenciálnych imigrantov. Náklady, ktoré takto vzniknú (napríklad s výučbou japonského jazyka), budú znášať prijímajúce organizácie (firmy alebo firemné asociácie). Okrem starnutia obyvateľstva a problémov vyplývajúcich s klesajúcim počtom pracovných síl patria medzi hlavné výzvy japonskej hospodárskej politiky štrukturálne reformy smerom k zvyšovaniu produktivity práce a konsolidácia verejných financií.

T a b u ľ k a 4.5

Podiel zamestnaných na obyvateľstve (v %, 2000 a 2017)

	OECD		Japonsko	
	2000	2017	2000	2017
Muži	76,1	75,5	80,9	82,9
Ženy	55,0	60,1	56,7	67,4
Spolu	65,4	67,8	68,9	75,3

Prameň: OECD (2018a)

Produktivita práce

Dopyt po pracovnej sile a tlak na rast nominálnych miezd bude pravdepodobne pretrvávať aj naďalej. Pri vyššej inflácii sa však ukazuje, že dochádza k poklesu reálnych miezd, a teda aj kúpnej sily japonských domácností. Tento tlak sa budú ekonomické subjekty snažiť kompenzovať dosahovaním vyššej produktivity práce. Rast produktivity môže zároveň pomôcť pri riešení demografických a fiškálnych problémov, pričom môže postaviť hospodársky

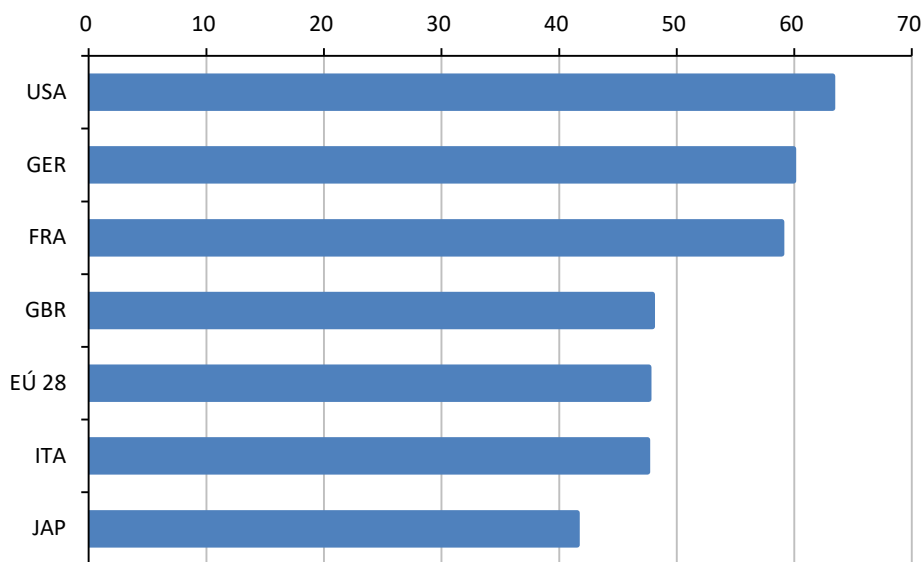
⁷ Počíta sa aj s prípadmi, keď sa tento nový rezidenčný status môže zmeniť na status pobytu bez časového obmedzenia a s možnosťou prijatia rodinných príslušníkov.

rast na viac udržateľných základoch, najmä ak sa podarí zmierniť veľké rozdiely v produktivite priemyslu a služieb, prípadne rozdiely v produktivite veľkých a malých firiem.

V porovnaní s inými ekonomikami bol rast produktivity v Japonsku za posledné dve dekády podpriemerný, čo prehľadilo zaostávanie za ostatnými vyspelými ekonomikami nielen v produktivite práce a produktivite kapitálu, ale aj v dosahovanej úrovni blahobytu. V záujme zvýšenia rastu produktivity potrebuje Japonsko také štrukturálne reformy, ktoré prinesú väčšiu tvorbu pridanej hodnoty a nižšie výrobné náklady. K naplneniu tohto cieľa môžu významnou mierou prispieť napríklad digitálna transformácia japonskej ekonomiky a zavedenie priemyslu 4.0.

G r a f 4.6

HDP na odpracovanú hodinu, vybrané krajiny (2016)

Poznámka: USD v stálych cenách, 2010 v parite kúpnej sily

Prameň: OECD (2018a)

Po prepade HDP a produktivity v rokoch 2007 – 2010 sa v Japonsku síce podarilo produktivitu práce mierne zvýšiť, tá však nedosahuje predkrízové hodnoty a priemerný rast HDP v rokoch

2012 – 2016 sa darilo udržiavať hlavne vďaka prírastkom zamestnanosti a menej už vďaka prírastkom samotnej produktivity práce. Dôvodom nie je len relatívne nižšia produktivita práce v porovnaní s vlastnou minulosťou, ale aj v porovnaní s inými vyspelými ekonomikami sveta.

Zaostávanie Japonska v produktivite práce za ostatnými vyspelými ekonomikami je dlhodobé a v posledných rokoch bez známk zlepšenia. V roku 2016 bol HDP na odpracovanú hodinu v Japonsku na úrovni 41,5 USD, čo bolo len o niečo málo viac ako napríklad na Slovensku (39,1 USD), ktoré však na rozdiel od Japonska svoje zaostávanie za vyspelými ekonomikami rýchlo znižuje. V prípade Japonska je však zaostávanie a stagnácia dlhodobým problémom a v roku 2017 dosahovalo HDP na odpracovanú hodinu len 67,3 % úrovne USA, čo bola rovnaká úroveň ako v roku 1991.

Oslabenie rastu produktivity práce je spôsobené viacerými faktormi. Jedným z nich je slabší podiel využívania IKT kapitálu, ale aj ostatného kapitálu, ako sú napríklad stroje alebo dopravné zariadenia, ktorých efektívne zapojenie napomáha vyššej produktivite pracovných síl. Intenzita využívania IKT a ostatného kapitálu je v súčasnosti podstatne slabšia, ako to bolo v minulosti (graf 4.7), čo môže byť do budúcnosti zlepšené zapojením japonských ekonomických subjektov do digitálnej transformácie a budovania priemyslu 4.0. Produktívny potenciál môže Japonsko zvýšiť prostredníctvom investícií do vyspelých technológií najmä v rámci sektorov pokročilých výrobných systémov, finančných služieb a maloobchodného predaja a v neposlednom rade aj v rámci sektora zdravotnej starostlivosti.

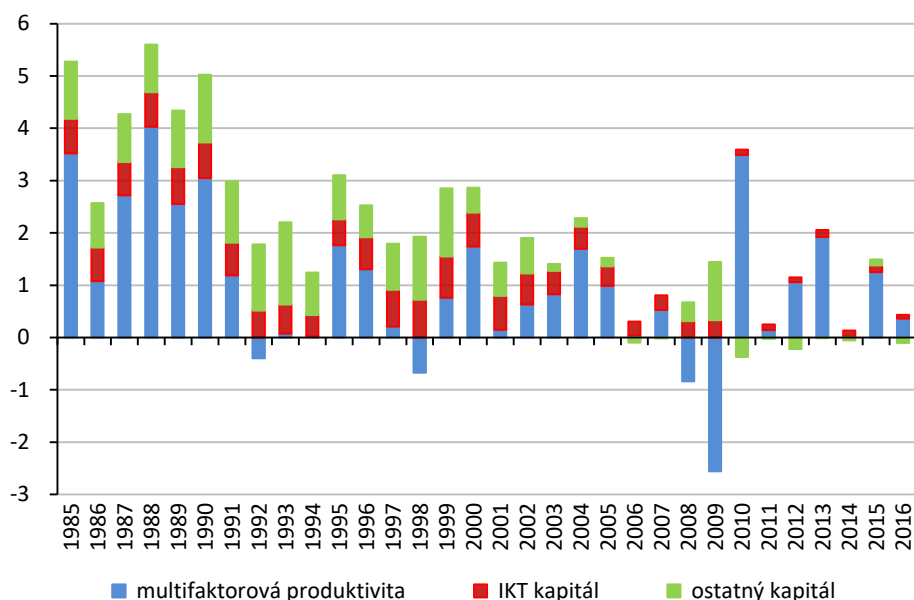
Na rast produktivity práce vplýva najmä multifaktorová produktivita. Rast multifaktorovej produktivity ako reziduálnej veličiny vyjadruje tú časť rastu HDP, ktorá nesúvisí s rastom výrobného faktora práce alebo kapitálu⁸. Efekty zapojenia IKT kapitálu a ostatného kapitálu postupne slabli a ich rast z deväťdesiatych a konca osemdesiatych rokov minulého storočia sa zatiaľ Japonsku

⁸ Multifaktorová produktivita vyjadruje napríklad aj vplyv úspor z rozsahu či vplyv nedokonalnej konkurencie na rast HDP.

nepodarilo zreprodukovať. Citeľné je to hlavne v rámci sektora služieb a nevýrobných aktivít, kde firmy neinvestovali do IKT a ostatného kapitálu v dostatočne veľkej miere tak, aby mohli zvyšovať pridanú hodnotu a produktivitu svojich zamestnancov⁹.

G r a f 4.7

Faktory rastu produktivity práce (v %, 1985 – 2016)

Prameň: OECD (2018a)

Fiškálna konsolidácia

Pri verejnom dlhu na úrovni 225 % HDP a deficite rozpočtu okolo 3 % HDP je otázne, či japonská vláda dokáže v strednodobom horizonte stabilizovať verejné financie. Existujúci plán fiškálnej konsolidácie sa dôsledne nedodržiava a niektoré z jeho dôležitých opatrení boli v dôsledku obáv z možných negatívnych vplyvov na obyvateľstvo opakovane odkladané. Tak to je napríklad pri krokoch namierených smerom ku konsolidácii rozpočtu prostredníctvom

⁹ Porovnateľne napríklad s priemyselným sektorom, kde kapitálové investície firiem v minulých rokoch rástli.

väčších daňových príjmov. Zvýšenie spotrebnej dane odložené na október 2019 fiškálnu konsolidáciu oddialilo. Japonsko si pri procese fiškálnej konsolidácie stanovilo jasný koncept v zmysle „bez ekonomickej revitalizácie nemôže byť fiškálnej konsolidácie“. Zodpovedné authority tak dôsledne dbajú o to, aby fiškálna konsolidácia nepodkopávala hospodársky rast. V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že Japonci sa poučili zo skúseností európskych krajín, ktoré v dôsledku vynútenej fiškálnej konsolidácie zaznamenali hlbšie a dlhšie recesie, než by to bolo bez fiškálnych obmedzení a brzd. Dodatočné príjmy z daní chce vláda použiť napríklad na financovanie bezplatnej predškolskej výchovy alebo podporu výchovy detí a celkovo na obmedzenie negatívnych vplyvov vyšších daní. V tejto súvislosti sa napríklad pripravuje aj daňová podpora pri nákupe tovarov dlhodobej spotreby, ako sú automobily alebo domy.

V strednodobom horizonte troch rokov považujeme za reálne zníženie deficitu rozpočtu, dosiahnutie primárneho prebytku a zníženie verejného dlhu však budú omnoho obťažnejšie najmä pri dlhodobom udržateľnej konsolidácii. Dôležitá bude akomodačná monetárna politika, ktorá udrží úrokové miery blízko nuly. Zásadná je však daňová reforma.

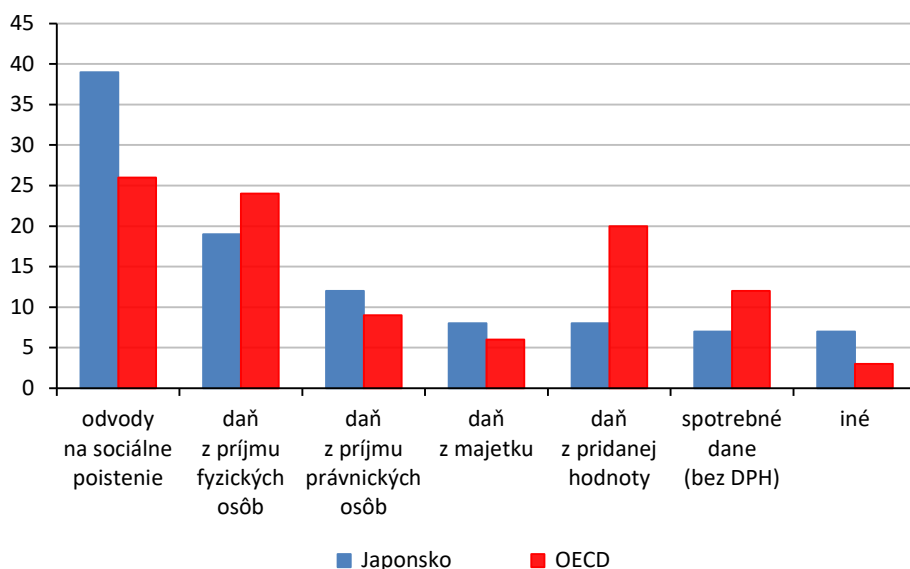
V porovnaní s priemerom krajín OECD má Japonsko podstatne vyšší podiel na príjmoch rozpočtu z príspevkov na sociálne zabezpečenie. Vyššie sú aj príjmy pochádzajúce z dane z príjmu právnických osôb a z dane z majetku. Na druhej strane má však Japonsko oproti priemeru OECD nižší podiel na príjmoch rozpočtu pochádzajúci z dane príjmu fyzických osôb, z dane z pridanej hodnoty a zo spotrebných daní (graf 4.8).

V Japonsku existovala dlhodobo silná politická opozícia proti zavedeniu a neskôr aj proti zvyšovaniu spotrebnej dane. Systém daňových príjmov bol tak naklonený viac smerom k zdaňovaniu príjmov. Politici, ktorí chceli toto rozloženie zmeniť, pravidelne prehrávali voľby. To sa zásadne zmenilo v roku 2017, keď Šinzo Abe vyhral parlamentné voľby s požiadavkou na mandát týkajúci sa práve zvýšenia spotrebnej dane. Táto zásadná zmena politických

postojov umožní Japonsku v budúcnosti realizovať vyváženejšiu daňovú politiku, ktorá bude viac postavená na zdaňovaní spotreby.

G r a f 4.8

Porovnanie štruktúry daňových príjmov Japonska a krajín OECD (v %, 2017)

Poznámka: priemer OECD

Prameň: OECD (2018a)

Plán konsolidácie verejných financií a odhad príjmov rozpočtu je postavený na predpoklade, že hospodársky rast bude na nominálnej úrovni 3 % a v reálnom vyjadrení na úrovni 2 %, čo sú pomerne vysoké hodnoty. Scenár fiškálnej konsolidácie ďalej predpokladá, že tempo rastu HDP bude vyššie ako úrokové miery až do roku 2025 (CAO, 2018). To bude vytvárať tlak na monetárnu autoritu a akomodačnú politiku BOJ, ktorá sa bude podriaďovať fiškálnym cieľom z dôvodu uľahčenia financovania rozpočtových deficitov. Monetárna politika BOJ sa tak môže v strednodobom horizonte vyvíjať opačným smerom ako politika FED, ktorá svoju politiku postupne sprísňuje, čo bude ovplyvňovať výmenný kurz JPY/USD.

Ak sa ekonomike USA podarí udržať hospodársky rast, v júli 2019 sa prebiehajúca expanzia hospodárskeho cyklu stane najdlhšou v histórii meraní. Už v máji 2018 sa zaradila na druhé miesto historických tabuliek, a to za expanziu z deväťdesiatych rokov minulého storočia. Z hľadiska možných nerovnováh ohrozujúcich prebiehajúcu konjunktúru je zaujímavým vývoj bilancie federálneho rozpočtu a nezamestnanosti. USA sa aj napriek tomu, že nezamestnanosť je na mimoriadne nízkych hodnotách, rozhodli realizovať výraznú fiškálnu expanziu v podobe navýšenia výdavkov a zníženia daní, ktorej vyústením je rast deficitu federálneho rozpočtu. Takto vzniknutá kombinácia nízkej nezamestnanosti a rastúceho deficitu federálneho rozpočtu sa môže stať zdrojom rastu inflácie. Rizikom expanzie konjunktúry nemusí byť len negatívne vyústenie dôsledkov vysokých deficitov a nízkej nezamestnanosti, ale aj zväčšovanie sa dvojitého deficitu. Negatívne efekty sa postupne prejavujú na vyššej inflácii a požadovaných výnosoch z dlhopisov. Komplementárny rast úrokových mier by mohol oslabiť rast domáceho dopytu a podkopať konjunktúru hospodárskeho cyklu. Spojené štáty americké boli po celé desaťročia hlavným propagátorom a podporovateľom voľného obchodu a tradičným zástancom multilateralizmu. Tento postoj však radikálne zmenili a v posledných dvoch rokoch sa snažia presadzovať bilaterálne obchodné dohody. Spochybnenie a nerešpektovanie existujúcich dohôd viedli k zásadným výhradám a protestom hlavných obchodných partnerov USA. Odvetné opatrenia na jednostranné kroky USA môžu otriasť základmi existujúceho systému medzinárodného obchodu.

Eskalácia obchodnej vojny a jej zavedenie do reality sa dotkne globálnych dodávateľských reťazcov, zvýši náklady firiem aj domácností a môže ukončiť expanziu akciových trhov. Pri pokračovaní politických sporov vyvolá postup USA tvrdšie odvetné opatrenia ďalších krajín a efekty obchodnej vojny môžu byť z hľadiska svetovej ekonomiky zničujúce. Išlo by pravdepodobne o najväčšiu

obchodnú vojnu v moderných dejinách s veľmi ťažko predvídateľnými dôsledkami, pretože sa nedá presne odhadnúť vplyv rastúcej neistoty a nižšej dôvery na rozhodovanie ekonomických subjektov (investície, spotreba), čo sú faktory, ktoré môžu zvýrazniť ekonomický šok z plnohodnotnej obchodnej vojny. Tá by sa zo strany USA netýkala len Číny, ale aj Európy, pri ktorej USA uvažujú o zavedení ciel na import automobilov, čo by tvrdo zasiahlo aj výrobcov na Slovensku.

Podiel verejného dlhu na HDP je v Japonsku historicky najvyšší, aký bol kedy zaznamenaný v rámci krajín OECD. Japonsko si pri procese fiškálnej konsolidácie stanovilo jasný koncept v zmysle „bez ekonomickej revitalizácie nemôže byť fiškálnej konsolidácie“. Zodpovedné authority tak dôsledne dbajú o to, aby fiškálna konsolidácia nepodkopávala hospodársky rast. Ciele hospodárskej stratégie Tri šípy sa darí Japonsku naplňovať najmä v oblasti fiškálnych stimulov a monetárnej akomodácie, ťažšie sa už realizujú ciele v tretej oblasti, štrukturálnych reforiem. V tejto oblasti sa za posledné roky podarilo spraviť Japonsku pokrok hlavne v rámci zahraničnoobchodných vzťahov, ktoré môžu významnou mierou naštartovať štrukturálne zmeny. Na druhej strane je tu stále veľká výzva na reformu trhu práce, ktorý sa musí vyrovnáť s dôsledkami spojenými so starnúcim obyvateľstvom. Nedostatok pracovných síl chce vláda riešiť okrem väčšieho zapojenia žien medzi ekonomicky aktívne obyvateľstvo aj tým, že uvoľní prísne nastavený systém prijímania imigrantov prichádzajúcich do Japonska za prácou. Dopyt po pracovnej sile a tlak na rast nominálnych miezd budú pravdepodobne pretrvávať aj naďalej. Pri vyššej inflácii sa však ukazuje, že dochádza k poklesu reálnych miezd, a teda aj kúpnej sily japonských domácností. Tento tlak sa budú firmy snažiť kompenzovať dosahovaním vyššej produktivity práce. Rast produktivity môže zároveň pomôcť pri riešení demografických a fiškálnych problémov, pričom môže postaviť hospodársky rast na viac udržateľných základoch, najmä pokiaľ sa podarí zmierniť veľké rozdiely v produktivite priemyslu a služieb, prípadne rozdiely v produktivite veľkých a malých firiem.

5. VPLYV KRAJÍN G20 V GLOBÁLNEJ EKONOMIKE: GENÉZA A PERSPEKTÍVY SKUPINY

Globálna finančná a hospodárska kríza v roku 2008 bola bezprecedentná. Mala veľký vplyv na všetky oblasti svetového hospodárstva. Prvé pokusy stabilizovať situáciu sú spájané so skupinou G20 (ďalej G20), ktorá sa začala stretávať na báze ročných samitov svojich vedúcich predstaviteľov s cieľom diskutovať, ako realizovať hlavné kroky nevyhnutné na oživenie globálnej ekonomiky. Okrem využitých možných nástrojov a opatrení na zmiernenie vplyvu krízy zohrala G20 kľúčovú úlohu v obnovení a stabilizovaní globálneho trhu. Dokázala, že spolupráca jej členských krajín a medzinárodných organizácií má kapacitu navrhovať adekvátne riešenia existujúcich nerovnováh globálnej ekonomiky, podporovať rôzne oblasti ekonomík s potenciálom vybudovať také ekonomické a finančné prostredie, aby sa predišlo budúcim možným kolapsom a krízam. G20 tvorí skupina najvýznamnejších ekonomík sveta, konštituovaná je z 19 hospodársky vyspelých krajín a rozvíjajúcich sa ekonomík a Európskej únie.

5.1. Historické súvislosti a príčiny vzniku G20

Najvyšší predstavitelia ekonomík najvýznamnejších štátov sveta sa od roku 1975 každoročne stretávajú, aby konzultovali kľúčové politické a ekonomické problémy vývoja členských štátov i svetového spoločenstva vo formáte G7 (G7: Kanada, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Japonsko, Spojené kráľovstvo a USA), neskôr vo formáte G8¹⁰.

¹⁰ Prvého stretnutia, ktoré sa konalo v Rambouillet vo Francúzsku v roku 1975, sa zúčastnilo šesť štátov: Nemecko, Francúzsko, Japonsko, Spojené štáty americké, Taliansko a Spojené kráľovstvo. V roku 1976 sa k nim pripojili Kanada a Európske spoločenstvo. V roku 1998 bola ako plnohodnotný člen prizvaná po prvýkrát Ruská federácia, čím vznikla G8 (Lysák, 2001). V roku 2014 bol zrušený pôvodne plánovaný samit G8 v Soči a následne pozastavené členstvo Ruskej federácie z dôvodu anexie Krymu (Pace, 2014).

Po prepuknutí ázijskej finančnej krízy sa ukázalo, že finančné trhy v rozvinutých krajinách sú vážne ovplyvnené finančnou nestabilitou v iných častiach sveta. G7 spolu s Ruskou federáciou neboli schopné vyrovnať sa s niektorými otázkami, ktoré súviseli s vývojom medzinárodného hospodárstva a finančného systému.

Skupina siedmich najväčších ekonomík, konkrétne guvernéri centrálnych bánk a ministri financií, rozhodla 25. septembra 1999 rozšíriť skupinu s cieľom diskutovať kľúčové otázky svetovej ekonomiky aj s inými krajinami, ktoré sú podstatné a významné z hľadiska napĺňania cieľa dosiahnuť stabilný rast svetovej ekonomiky s prínosom pre všetkých. Bol to prvý krok k vytvoreniu G20. Formálne bolo vytvorenie G20 potvrdené v Berlíne v decembri 1999 (Lysák et al., 2012) s cieľom riešiť primárne problémy medzinárodnej finančnej stability po ázijskej kríze v roku 1997. Povýšenie G20 na schôdzky najvyšších predstaviteľov skupiny bol výsledok spoločnej iniciatívy USA a EÚ v roku 2008 s cieľom riešiť vplyv globálnej finančnej a hospodárskej krízy.

Členstvo a participácia vo svetovej ekonomike

Skupina G20 predstavuje fórum medzinárodnej hospodárskej spolupráce zložené z dvadsiatich najvýznamnejších rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomík sveta (devätnásť krajín a EÚ), ktorých kľúčovou úlohou je prehlbovať vzájomnú hospodársku spoluprácu. (About G20, 2014). Členskými krajinami sú: Argentína, Austrália, Brazília, Kanada, Čína, Francúzsko, Nemecko, India, Indonézia, Taliansko, Japonsko, Mexiko, Rusko, Saudská Arábia, Južná Afrika, Južná Kórea, Turecko, Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké (USA) a Európska únia (EÚ).

Pri získavaní členstva v G20 neplatí žiadne pravidlo, explicitné kritériá. Krajiny prizývané na samity G20 by mali mať významný vplyv a schopnosť prispieť k rozvoju globálnej ekonomiky a jej finančnej stability. Prihliada sa na regionálnu vyváženosť a zároveň aj na udržanie takej veľkosti skupiny, ktorá zaručuje otvorenú a zmysluplnú diskusiu. G20 v tomto kontexte môže byť vnímaná

ako kompromis medzi prínosom relatívne malej skupiny a potrebou jej legitímnosti.

Graf 5.1

Mapa krajín G20

Prameň: vlastné spracovanie

V systéme prijímania rozhodnutí sa neuplatňujú pevné kritériá ani pravidlá. Pri rozhodovaní platí princíp dosiahnutia konsenzu. Každý člen má jeden hlas, ktorým sa podieľa na výstupoch skupiny (Lysák et al., 2012).

Skupina G20 nemá stáleho predsedu ani sekretariát. Predsedníctvo v rámci skupiny každoročne rotuje. Určujúcou z hľadiska agendy G20 je vždy predsednícka krajina, ktorá má jednak záujem presadzovať agendu relevantnú z hľadiska medzinárodného vývoja, jednak rešpektuje a zohľadňuje zabezpečenie kontinuity agendy G20¹¹. Frekvencia samitov najvyšších predstaviteľov členských krajín a medzinárodných organizácií je raz za rok. Výnimkou bolo

¹¹ Agenda G20 je formovaná dvoma kanálmi – a to tzv. finančným, ktorý je formovaný guvernermi centrálnych bánk a ministrami financií, a tzv. kanálom šerpov. Tzv. šerpovia sú nominovaní každou členskou krajinou a medzinárodnou organizáciou aktívnou v G20.

zasadnutie dvakrát za rok v rokoch 2009 a 2010 z dôvodov urgentnej potreby riešenia vplyvu globálnej finančnej a hospodárskej krízy (pozri tab. 5.1).

T a b u ľ k a 5.1

Priority G20

Zasadnutie G20	Hostiteľská krajina	Hostiteľ	Mesto	Mesiac a rok	Priority
1.	USA	George Bush	Washington	november 2008	posilniť finančnú transparentnosť a zodpovednosť; podporiť regulačné systémy a integritu finančných trhov; posilniť medzinárodnú spoluprácu, reforma medzinárodných finančných inštitúcií
2.	Spojené kráľovstvo	Gordon Brown	Londýn	apríl 2009	obnova dôvery rastu a zamestnanosti; posilniť finančný dohľad a reguláciu; ozdraviť finančné inštitúcie; podporiť obchod a boj proti protekcionizmu; zabezpečiť spravodlivé a udržateľné hospodárske oživenie pre všetky
3.	USA	Barack Obama	Pittsburgh	september 2009	rámec pre silný, udržateľný a vyvážený rast globálnej ekonomiky; posilniť medzinárodný systém finančnej regulácie; globálne modernizovať finančné inštitúcie; reforma MMF; energetická bezpečnosť a klimatické zmeny; posilniť podporu pre najzraniteľnejšie skupiny; podpora tvorby kvalitných pracovných miest
4.	Kanada	Stephen Harper	Toronto	jún 2010	rámec pre silný, udržateľný a vyvážený rast; reforma finančného sektora; rozvíjanie medzinárodných finančných inštitúcií, podpora obchodu, investícií a boj proti protekcionizmu; dohovor proti korupcii
5.	Južná Kórea	Lee Myung-bak	Soul	november 2010	rámec pre silný, udržateľný a vyrovnaný rast; reforma finančných inštitúcií; modernizácia MMF; podpora multilaterálnych rozvojových bánk; posilniť globálne finančné siete; reforma finančného sektora; podpora obchodu a investícií; boj proti protekcionizmu; Soul development konsenzus – pomoc rozvojovým krajinám; boj proti korupcii; ochrana životného prostredia
6.	Francúzsko	Nicolas Sarkozy	Cannes	november 2011	globálna stratégia pre rast a zamestnanosť; budovanie stabilnejšieho a odolnejšieho medzinárodného menového systému; prehĺbenie reforiem finančného sektora; akčný plán cenovej volatility potravín; zvýšiť poľnohospodársku výrobu a produktivitu; zlepšiť fungovanie energetických trhov; opätovný boj proti korupcii, protekcionizmu; ochrana životného prostredia
7.	Mexiko	Felipe Calderón	Los Cobos	jún 2012	podpora hospodárskej stability a globálne oživenie; rast zamestnanosti a sociálnej ochrany; podpora obchodu; posilniť finančný systém; zlepšiť medzinárodnú finančnú architektúru; zvýšiť bezpečnosť potravín a riešiť volatilitu cien komodít; boj proti chudobe a zabezpečiť silný, udržateľný a vyvážený rast; zintenzívniť boj proti korupcii; ochrana životného prostredia

Zasadnutie G20	Hostiteľská krajina	Hostiteľ	Mesto	Mesiac a rok	Priority
8.	Rusko	Vladimir Putin	Petrohrad	september 2013	podpora hospodárskeho rastu a tvorby kvalitných pracovných miest; posilniť transparentnosť v oblasti obchodu; pretrvávajúci boj proti korupcii, podplácaniu a daňovým únikom; hlbšie reformy finančného sektora
9.	Austrália	Tony Abbot	Brisbane	november 2014	posilniť hospodársky rast a tvorbu pracovných miest; podpora multilaterálneho obchodného systému; posilniť globálnu ekonomiku; energetika a zmeny klímy; opatrenia týkajúce sa boja proti ebrole
10.	Turecko	Recep Tayyip Erdoğan	Antalya	november 2015	boj proti terorizmu; podpora ekonomického rastu a zvýšenie potenciálu ekonomík; podpora odolnosti finančného systému a boj proti daňovým únikom; podpora trvalo udržateľného rozvoja
11.	Čína	Si Ťin-pching	Hangzhou (Chang-čou)	september 2016	boj proti klimatickým zmenám; podpora inovácií, medzinárodného obchodu a boj proti protekcionizmu; migrácia a utečenecká kríza; boj proti terorizmu
12.	Nemecko	Angela Merkelová	Hamburg	júl 2017	globalizácia, z ktorej prosperujú všetci; investície a obchod; nadmerné kapacity na trhu; udržateľné globálne hodnotové reťazce; digitalizácia; podpora zamestnanosti; odolnosť globálneho finančného systému a medzinárodná finančná architektúra; boj proti daňovým únikom a daňovým podvodom; zdravotníctvo a zdravotné systémy; energie a klimatické zmeny; migrácia, spolupráca s Afrikou

Prameň: vlastné spracovanie podľa https://www.g20.org/about_G20

V súčasnosti v krajinách G20 žije približne 62 % svetovej populácie a vytvára sa v nich 80 % svetového hrubého národného produktu.

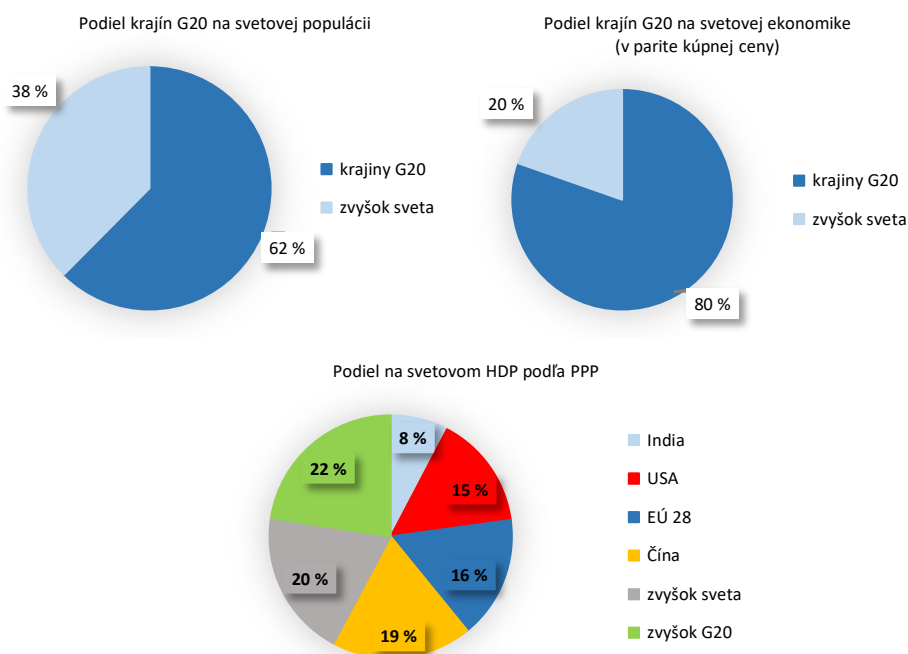
Dôležitou otázkou je zastúpenie Európskej únie (EÚ) v G20. Na začiatku boli prizvané do G20 len štyri krajiny (EÚ4 – Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Spojené kráľovstvo)¹², členovia G7. EÚ je reprezentovaná v G20 predsedníckou krajinou v Rade EÚ, prezidentom Európskej komisie a prezidentom Rady EÚ. EÚ má v G20 samostatné miesto vzhľadom na svoj význam a kompetencie v obchodných otázkach, hospodárskej politike, finančnej regulácii, rozvojovej agende a energetickej a environmentálnej politike. Takisto bola prizvaná Európska centrálna banka (ECB) ako inštitúcia aktívne participujúca na riešení otázok medzinárodného rámca monetárnej agendy. G19 spolu s EÚ má ucelenejší názov – G20 (členské krajiny

¹² Stálym hosťom je Španielsko.

a EÚ)¹³. Takto sa vlastne ostatné krajiny EÚ stali nepriamo členskými krajinami G20.

Graf 5.2

Vybrané indikátory G20

Prameň: IMF

Spočiatku (až do roku 2008) nebývala pozícia EÚ a jej členských krajín v rámci G20 koordinovaná. Povýšenie spolupráce G20 na proces samitov na úrovni hláv jej jednotlivých členských krajín malo vplyv aj na koordináciu pozície v rámci EÚ. Uskutočnilo sa tak na základe dvoch argumentov: 1. nekoordinovaná pozícia EÚ znižovala vplyv EÚ v rámci G20, ktorá bola v roku 2009 povýšená za hlavné fórum globálnej spolupráce; 2. požiadavka nečlenských krajín G20 v rámci EÚ zúčastňovať sa na tomto procese globálneho presahu (druhý spôsob je možnosť prostredníctvom členstva v medzinárodných organizáciách participujúcich v G20).

¹³ [http://www.g20.utoronto.ca/docs/g20 history.pdf](http://www.g20.utoronto.ca/docs/g20%20history.pdf).

Činnosť G20 je podporovaná vybranými medzinárodnými organizáciami, ktoré jej poskytujú expertízu a analytické zázemie, poradenstvo v oblasti priorít skupiny. Pomáhajú jej identifikovať ekonomické a politicky slabé stránky medzinárodného vývoja a prichádzajú s návrhmi ich riešení. Ide o nasledovné medzinárodné organizácie: Rada pre finančnú stabilitu, Medzinárodná organizácia práce, Medzinárodný menový fond, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, Organizácia Spojených národov, Svetová banka a Svetová obchodná organizácia.

Okrem toho je činnosť G20 podporovaná aj formátmi, ktoré zaručujú konzultačný proces so širokou komunitou jednotlivých aktérov medzinárodného systému, ako sú *Business 20* (zoskupenie predstaviteľov podnikateľskej sféry a súkromného sektora); *Civil Society 20* (platforma na dialóg s občianskou spoločnosťou); *Labour 20* (zastupovanie záujmov zamestnávateľských organizácií); *Think 20* (sieť expertov a akademikov z krajín G20); *Youth 20* (platforma podporujúca rozvoj budúcej generácie, prioritne zamestnanosť). Jednotlivé organizácie a skupiny majú vlastný program a priority. Zistenia a odporúčania predkladajú na kľúčových stretnutiach skupiny G20 (G20, 2014).

5.2. Ciele G20

Deklarované ciele G20 reagujú na štrukturálne zmeny aj vplyvy procesov ekonomickej globalizácie, zadlženosti a hĺbku finančných a hospodárskych kríz. Kľúčový rámec činnosti je možné charakterizovať v troch bodoch: 1. udržanie celosvetovej ekonomickej stability, 2. predchádzanie krízam, 3. poskytnutie platformy na výmenu názorov na jednotlivé globálne témy (Fárek, 2012).

Ciele G20, resp. jej agenda formovaná primárne predsedníckou krajinou sa za ostatné roky podstatne rozšírila: zahŕňa aj riešenie urgentných problémov súvisiacich s krízou, ako aj otázok oživenia rastu a vysokej nezamestnanosti, otázok krízy eurozóny a životného prostredia, rodových otázok a otázok rozvojovej spolupráce. Hlavnou ambíciou je zabezpečovanie týchto cieľov prostredníctvom medzinárodnej spolupráce a koordinácie.

Schéma 5.1

Hlavné posolstvá zo samitu G20 (Hamburg 7. – 8. júl 2017)

Hlavné posolstvá zo samitu G20 (Hamburg 7. – 8. júl 2017)

Formovanie prepojeného sveta

Preambula: G20 podporuje posilňovanie multilateralizmu: „Môžeme dosiahnuť viac spolu ako samostatne.“

1. G20 sa zaväzuje k medzinárodnému obchodnému systému založenému na pravidlách a k rešpektovaniu úlohy a činnosti Svetovej obchodnej organizácie (WTO).
2. Všetky krajiny G20 s výnimkou USA potvrdzujú nezvratnosť Parížskej dohody a svoj záväzok k jej plnej implementácii.
3. G20 schvaľuje G20 program Partnerstva G20 s Afrikou.
4. G20 je pripravená spolupracovať v boji proti terorizmu.
5. G20 bude pokračovať v spolupráci v oblasti digitalizácie a prijíma cestovnú mapu G20 na riešenie otázok digitálnej transformácie.
6. G20 neoslabuje svoju pozornosť a zameranie na reguláciu medzinárodných finančných trhov.
7. G20 jednotne podporuje multilaterálny prístup k Agende OSN 2030.
8. G20 podnecuje globálnu vedeckú iniciatívu v boji proti antimikrobiálnej rezistencii (R&D Collaboration Hub).
9. G20 zriaďuje multilaterálny fond na podporu podnikania žien v rozvojových krajinách.
10. G20 sa bude zaoberať otázkami príčin migrácie a opatreniami zlepšenia integrácie.

Prameň: www.g20germany.de

5.3. Perspektívy G20

Podľa dlhodobých scenárov vývoja svetovej ekonomiky do roku 2060¹⁴, ktoré zverejnila OECD 12. júla 2018¹⁵, v prípade základného scenára, t. j. za predpokladu, že nebudú žiadne inštitucionálne zmeny a zmeny politík, OECD prognózuje: 1. pokles rastu svetového reálneho HDP z dnešnej úrovne približne 3,5 % na 2 % v roku 2060, najmä z dôvodu spomalenia rozvíjajúcich sa ekonomík; 2. ďalšie zvyšovanie podielu Číny a Indie na svetovom HDP, čím sa centrum svetovej ekonomickej aktivity bude postupne presúvať

¹⁴ Ide o prvú aktualizáciu dlhodobých projekcií OECD od roku 2014. V aktuálnej edícii sa OECD zamerala na politiky a inštitucionálne zmeny, ktorých zmeny by mohli mať dlhodobý vplyv na hospodársky vývoj. Pripravila okrem základného scenára aj alternatívne scenáre, ktoré simulujú potenciálny strednodobý a dlhodobý vplyv zmien politík.

¹⁵ OECD: <http://www.oecd.org/newsroom/oecd-economic-scenarios-to-2060-illustrate-the-long-run-benefits-of-structural-reforms.htm>.

zo Severnej Ameriky a Európy smerom k Ázii; 3. zlepšovanie životnej úrovne vo všetkých krajinách, aj keď rozdielnym tempom, najrýchlejšie v rýchlo rastúcich rozvíjajúcich sa krajinách a v krajinách východnej Európy; 4. HDP na obyvateľa však v krajinách BRIICS a v niektorých nízkopríjmových krajinách OECD ani v roku 2060 nedosiahne polovicu HDP na obyvateľa v USA; 5. zvýšené výdavky na zdravotníctvo a demografické zmeny si budú vyžadovať v mediánovej krajine OECD zvýšenie primárnych príjmov o 6,5 p. b. do roku 2060, ak si bude chcieť udržať súčasnú úroveň dlhu; 6. súčasný globálny vývoj úspor tlačil smerom nadol reálne úrokové miery, tento trend môže pokračovať.

V prípade alternatívnych scenárov OECD za predpokladu inštitucionálnych zmien alebo reforiem politík prognózuje: 1. zlepšením regulácie trhu produktov v krajinách OECD do roku 2030 by sa mohla zvýšiť životná úroveň celkovo o 8 %; 2. zlepšenie politík trhu práce v krajinách OECD by do roku 2040 zvýšilo zamestnanosť o 6,5 p. b., a to najmä vďaka vyššej účasti mladých a žien na trhu práce, do 2060 zlepšilo životnú úroveň o 10 % a pomohlo znížiť negatívny vplyv starnutia na ekonomiku; 3. prepojenie veku odchodu do dôchodku s priemernou dĺžkou dožitia by zvýšilo celkovo zamestnanosť starších v OECD o viac ako 5 p. b. do roku 2060 a životnú úroveň približne o 2,5 % do roku 2060; 4. vyššia podpora vedy a výskumu v krajinách OECD by agregátne zvýšila životnú úroveň o 6 % do roku 2060; 5. nárast verejných investícií v krajinách OECD o 6 % by agregátne zvýšil životnú úroveň o viac ako 4 % do roku 2060; 6. odklon od liberalizovaného obchodu a zavedenie obchodných taríf z roku 1990 by dlhodobo znížilo životnú úroveň vo svete o 14 % a o 15 – 25 % v najviac zasiahnutých krajinách; 7. krajiny BRIIC v porovnaní s krajinami OECD majú veľký priestor na zlepšenie kvality riadenia a zvýšenie vzdelanosti. V prípade, ak by krajiny BRIIC dosiahli priemer OECD v obidvoch ukazovateľoch do roku 2060, životná úroveň v krajinách BRIIC by bola o 30 – 50 % vyššia ako v prípade základného scenára.

Schéma 5.2

Globálna ekonomika podľa ekonomického výhľadu OECD

Ekonomický výhľad OECD – Silný rast globálnej ekonomiky, ale riziká sa zvyšujú (máj 2018)

- Globálna ekonomika by mala podľa OECD rásť v roku 2018 aj 2019 tempom mierne pod 4 % (3,8 % v 2018, 3,9 % v 2019), čo je historický priemer rastu globálnej ekonomiky.
- Globálny rast je vyvážený, v oboch rokoch by mali rásť všetky významné svetové ekonomiky. Rast je po dlhom období podporený oživením rastu investícií a svetového obchodu. Problémom zostávajú nízky rast produktivity a slabá implementácia štrukturálnych reforiem.
- Globálna ekonomika rastie vďaka dlhodobej podpore monetárnej politiky, v poslednom období však viacero krajín začalo využívať aj svoj fiškálny priestor na podporu rastu.
- Rast ekonomiky je spojený s priaznivým vývojom na trhu práce, nezamestnanosť v OECD dosiahla najnižšiu úroveň od roku 1980, v niektorých krajinách však zostáva stále vysoká. Mzdy postupne začínajú rásť, aj keď len miernym tempom.
- V porovnaní s predchádzajúcim obdobím sa výrazne zvýšili negatívne riziká, najmä nárast protekcionizmu, hrozba svetovej obchodnej vojny, rast cien ropy (nárast takmer o 50 % za posledný rok), geopolitika, možný rýchly rast úrokových mier (vplyv na zadlžené domácnosti). Pre EÚ a eurozónu je rizikom aj výsledok brexitu a neistý politický vývoj v Taliansku.
- OECD vyzýva na prijímanie štrukturálnych reforiem, ktoré zvýšia produktivitu a zručnosti (napr. reformy na podporu zručností, trhu práce, insolvenčných režimov, na zvýšenie produktivity a v neposlednom rade ekonomiky sa musia prispôsobiť digitalizácii).
- Väčšina krajín zaostáva v príprave a implementácii štrukturálnych reforiem.

Prameň: OECD

Naznačené trendy vývoja svetovej ekonomiky potvrdzujú i naďalej relevanciu G20, keďže je evidentné, že majú viac dimenzionálny, prepojený a horizontálny charakter s potrebou globálneho prístupu k ich riešeniu. G20 po globálnej finančnej a hospodárskej kríze preukázala kapacitu riešenia otázok spojených s novými tendenciami vývoja svetovej ekonomiky, t. j. kapacitu tzv. *re-invent itself*, čo otvára otázky perspektívy G20.

G20 je stále považovaná za formáciu „*work in progress*“ či už v otázkach technickej dimenzie, alebo v otázke udržateľného vplyvu na pravidlá a zásady globálneho poriadku. Napätia v koordinácii národných politík obmedzili progres v jej inštitucionalizácii, čo podporuje skôr viac jej neanticipovanú nezáväznosť ako vývoj smerom k pevnejšej inštitucionalizácii G20. Kredibilita G20 čoraz viac závisí predovšetkým na schopnosti angažovať kľúčových aktérov za rámec členstva G20 (privátny sektor, občianska spoločnosť, akademická komunita), koordinovať zásadné reformy medzinárodných finančných inštitúcií, nastavovať transparentné procesy

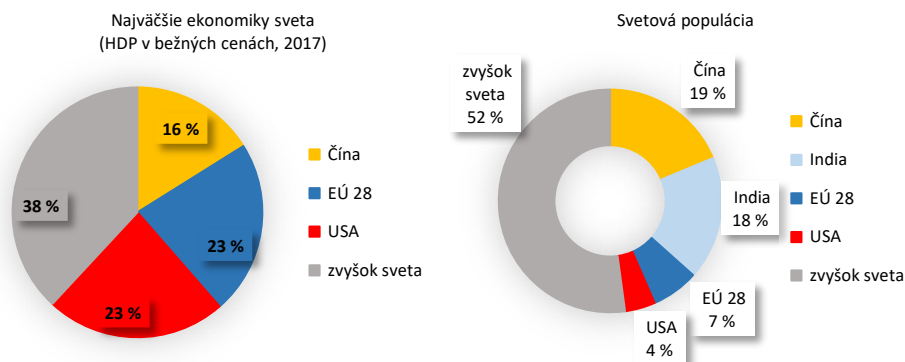
na vzájomné hodnotenie a zabezpečovať koherenciu v rozvoji politik a ich realizácii. V ostatnom období po pominutí krízy začína byť problematickejšim i udržanie pozornosti hláv členských krajín. Naopak, problémy medzi krajinami G20 (obchodná politika, boj s klimatickými zmenami, uchopenie migračnej politiky urgentné pre mnohé členské krajiny a i.), hoci založenými na podobnom zmýšľaní a spoločnej skúsenosti, začínajú narúšať kolektívneho ducha tejto skupiny. Zásadnou výzvou zostáva, ako kolektívne vedieť odpovedať na ekonomické, politické a sociálne výzvy globálnej ekonomiky, keďže efektívny mechanizmus globálneho riadenia je stále potrebný.

Veľkosť a zloženie

Profesor ekonómie F. Carmignani (2014, s. 2) uviedol, že G20 rieši problémy, ako vykonávať koordinovanú politiku prostredníctvom diskusie. „V situácii, ktorú sme mali v roku 2008 – 2009, bolo riziko, že krajiny budú konať samostatne. Napríklad ak by sa krajiny rozhodli zastaviť dovoz z iných krajín alebo devalvovať svoju menu, by malo za následok ešte väčšie prehĺbenie krízy. Miesto toho, vďaka procesu v rámci skupiny G20, krajiny konali spoločne a identifikovali súbor spoločných zásad, ktoré mali pozitívny efekt. Tým, že krajiny spolupracovali, sme boli schopní dosiahnuť to, čo by individuálne nikto nedosiahol.“

Graf 5.3

Vybrané indikátory ekonomických gigantov

Prameň: IMF

Silou a komparatívnou výhodou G20 je, že určuje strategické zameranie vývoja svetovej ekonomiky a spája širšiu skupinu krajín globálnej ekonomiky. G20 bola najlepšou platformou na riešenie krízy. Zloženie G20 bolo jej najväčšou výhodou, keďže okrem tradične silných ekonomík, ktoré sú združené v G7, sú jej členmi aj rozvíjajúce sa krajiny BRIICS (Brazília, Rusko, India, Indonézia, Čína a Južná Afrika), Argentína a Južná Kórea. Výhodou G20 oproti ostatným medzinárodným organizáciám je predovšetkým jej globálny rozmer so silným mandátom najvyššej politickej úrovne jej členských krajín (napr. v porovnaní s G7, v ktorej majú dominantné postavenie len „západné“ krajiny). Vzhľadom na silné ekonomické postavenie Číny a jej hospodársky rast existovali názory, že platforma G7 je prežitkom. Pokiaľ by Čína alebo iné silné ekonomiky neboli súčasťou G20, stratila by sa relevancia skupiny na tvorbu globálneho poriadku.

Stanovovanie globálnych štandardov

Dostať sa z globálnej finančnej a hospodárskej krízy bolo možné len prostredníctvom medzinárodnej spolupráce. Rámcom a zárukou medzinárodnej spolupráce boli medzinárodné inštitúcie, ktoré mohli vytvoriť inštitucionálny a právny rámec na odvrátenie krízy a zamedziť jej prípadnému vzniku v budúcnosti. Bolo potrebné však prijať relevantné opatrenia v oblasti legislatívy a na všetkých úrovniach a prepojiť úsilie jednotlivých medzinárodných organizácií so silným politickým mandátom.

Ambíciou G20 je stanovovať medzinárodne akceptované štandardy, normy a kódy na zlepšenie ekonomickej, finančnej a sociálnej stránky globálnej ekonomiky. G20 zohrala, po útokoch v USA v roku 2001, konštruktívnu úlohu aj pri nastavovaní opatrení v boji proti terorizmu. G20 nemala žiadny problém hovoriť uznávaným medzinárodným inštitúciám, čo by mali robiť. Načrtla stratégiu pre inštitucionálne reformy Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, dokončenie Katarského kola rokovaní Svetovej obchodnej organizácie o liberalizácii voľného obchodu, či opatrenia zabezpečujúce energetickú a potravinovú bezpečnosť. G20 potvrdila

svoju relevanciu tým, že je garanciou zabezpečenia prínosov pre všetky ekonomiky, vrátane rozvojových krajín.

Jej hlavným cieľom je podporovať prijímanie medzinárodne uznávaných štandardov prostredníctvom svojich členov v oblastiach ako je napríklad transparentnosť fiškálnej politiky, boj s právnym špinavým peňazí a daňovými rajmi. Poskytuje podporu analytickým prácam na kľúčových problémoch ako je vývoj smerom k regionálnej integrácii, odstraňovaniu nerovností, ako sú demografické zmeny alebo digitálna transformácia.

S c h é m a 5.3

Postup a časový harmonogram zabezpečenia globálneho vplyvu iniciatívy OECD BEPS

Jún 2012 – lídri G20 vyjadrili potrebu boja proti narušaniu základu dane a presunu zisku (Base Erosion and Profit Shifting, BEPS) a potvrdili, že budú sledovať aktivity OECD v tejto oblasti.

Máj 2013 – prijatie deklarácie o BEPS počas zasadnutia Rady OECD na ministerskej úrovni všetkými členskými krajinami OECD, Argentínou, Indonéziou a Ruskou federáciou, apelujúc na OECD pripraviť akčný plán.

Jún 2013 – schválenie Akčného plánu BEPS Výborom OECD pre finančné záležitosti (CFA) a začatie projektu BEPS podľa akčného plánu.

Júl 2013 – Rada OECD pozvala nečlenské krajiny OECD v G20 ako pridružených členov v projekte BEPS¹, ako aj Kolumbiu a Lotyšsko, v tom čase v prístupovom procese do OECD².

September 2013 – lídri G20 schválili ambiciózny a komprehenzívny akčný plán BEPS a privítali zriadenie projektu G20/BEPS.

December 2014 – Rada OECD privítala participáciu Afrického fóra daňovej administratívy (ATAF) a Medziamerického centra pre daňové administratívy (CIAT) ako pozorovateľov v CFA s ambíciou, aby rozvojové krajiny mali mechanizmus vstupovať rozvoja balíka BEPS.

September 2015 – schválenie balíka BEPS v CFA; predchádzal mu široký konzultačný proces s relevantnými aktérmi. Celkovo dostal balík BEPS viac ako 1 400 pripomienok z privátneho sektora, občianskej spoločnosti, akademickej komunity (celkovo asi na 12 000 stranách).

Október 2015 – Rada OECD podporila vysvetľujúce vyhlásenie a opatrenia BEPS navrhované vo finálnej správe BEPS.

November 2015 – lídri G20 schválili balík BEPS a požiadali OECD o vypracovanie inkluzívneho rámca so zaangažovaním nečlenských krajín G20 a jurisdikcií zaujímajúcich sa o uplatňovanie projektu BEPS vrátane rozvojových krajín na rovnakom základe.

Apríl 2016 – zriadenie platformy spolupráce v daňových otázkach medzi OECD, Medzinárodným menovým fondom, OSN a Svetovou bankou. Jednou z úloh tejto platformy je podpora uplatňovania štandardu rozvojovými krajinami.

Máj 2016 – Rada OECD schválila prizvanie ďalších 123 krajín a jurisdikcií, aby sa stali pridruženými členmi, resp. členmi projektu OECD/G20 BEPS, čo viedlo k vytvoreniu Inkluzívneho rámca BEPS³.

Od marca 2018 sa zapojilo do Inkluzívneho rámca BEPS 113 krajín a jurisdikcií.
<http://www.oecd.org/tax/beps/beps-about.htm>

¹ dokument OECD: C(2013)97/REV1

² dokument OECD: C(2013)123

³ dokument OECD: C(2015)125/REV1

Perspektíva G20 do budúcnosti pri stanovovaní medzinárodných štandardov je ukrytá v jej zložení, t. j. nad úrovňou medzinárodných organizácií a jednotlivých národných vlád.

5.4. Systém riadenia G20

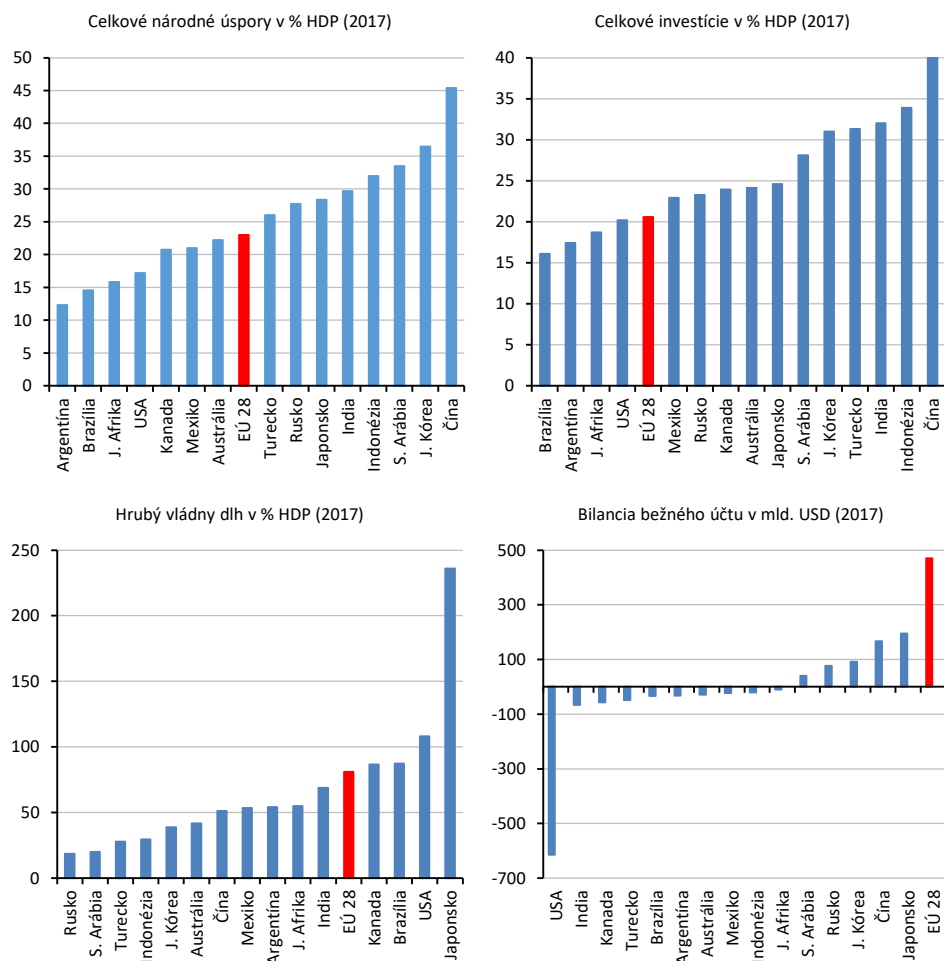
G20 môže byť svetovým lídrom, keďže sa koncentruje na podporu medzinárodnej ekonomickej stability a riešenie globálnych hospodárskych a finančných kríz. Dôvodom sú nasledovné argumenty: 1. riešenie problémov (a prijímanie rozhodnutí) bez ohľadu na ich charakter je možné len na politickej úrovni so silným politickým mandátom; 2. aj keď v rámci zoskupenia G20 existuje mnoho rozdielov, faktom zostáva, že všetky krajiny zápasia s rovnakými problémami; 3. možnosť vyriešenia množstva rôznorodých, aktuálnych, previazaných a vo veľkej časti podobných problémov politikmi za predpokladu, že o nich prebieha otvorená a úprimná diskusia.

G20, vnímaná svojimi členmi i krajinami mimo nej, sa za ostatné roky stala dôležitým a relevantným prvkom medzinárodnej finančnej architektúry s cieľom skvalitniť globálne riadenie (*global governance*). Úspech G20 je možné vidieť v jej transparentnosti a vo vymieňaní si skúseností a rozdielnych názorov na globálne otázky, ktoré viedli k jej špecifickému výstupom. Existujú viaceré dôvody jej úspechov, za najväčší je však považovaná schopnosť skupiny úprimne a neformálne diskutovať a prijímať záväzky s kompromisom a vôľou nájsť riešenia. G20 by mala pokračovať v tomto prístupe, pretože jej budúcnosť závisí od kolegiálnej a efektívnej spolupráce jej členov, ktorá je kľúčová z hľadiska zdôvodňovania jej relevancie.

Jedným z argumentov pri zdôvodňovaní nepotrebnosti G20 je, že jej úlohy môže prebrať Valné zhromaždenie OSN, ktoré je platformou na riešenie globálnych záležitostí. Práve naopak, neformálne fórum bez mandátu alebo záväzkov je dôvodom jej efektívnosti. Môže reagovať a spolupracovať na koordinácii svojich krokov pri riešení globálnych otázok pomerne rýchlo.

Graf 5.4

Vybrané makroekonomické ukazovatele klúčových ekonomík

Prameň: IMF

Transformácia a expanzia G7 na G20 znamenala zásadnú zmenu v riadení globálnej ekonomiky počas krízy v roku 2008. Tento posun znamenal v praxi viacero prínosov. Najväčším bolo zastúpenie rozvíjajúcich sa ekonomík a ich príspevok k rozhodovacím procesom na globálnej úrovni, čo potvrdilo vyššiu legitimitu riadenia. Samozrejme, vždy sú legitimita a spôsob riadenia G20 spochybňované („rozdelená, neefektívna a nelegitímna“; Rachman, 2010). Každý systém globálneho riadenia čelí otázkam vyváženia legitímnosti

a efektívnosti. Aj keď je výzvou prijímať rozhodnutia v prospech mnohých strán, ich prítomnosť ich robí legitímnymi¹⁶.

V prípade, že chce G20 so svojou relevanciou ďalej prežiť, je potrebné ušetriť G20 vnútorného štiepenia, frakcií. Zachovanie úrovne samitov je zásadným krokom na zabezpečenie pokračujúcej spolupráce a koherencie medzi členskými krajinami a medzinárodnými organizáciami. Kolektívna akcieschopnosť a riešenie problémov sú povzbudzované a historicky potvrdzované cez tradičnú *like-mindedness*, resp. rovnaké zmýšľanie pri riešení rovnakých problémov.

Toto zoskupenie sa do centra globálneho ekonomického riadenia zaradilo tým, že členské štáty podporujú ambiciózne plány G20. G20 je globálnym reprezentantom, má väčšiu autoritu a je viac legitímna než predchádzajúce G zoskupenia alebo jednotlivé medzinárodné organizácie.

Pokiaľ ide o riadenie, G20 uprednostňuje pri globálnom systéme riadenia nezávislé predsedníctvo pred výkonným riadiacim výborom. Predsedníctvo sa medzi členmi zoskupenia strieda a je každoročne vyberané z rôznych regiónov sveta. Úradujúca predsedníčka krajina zriaďuje na dobu trvania svojej funkcie dočasný sekretariát, ktorý koordinuje činnosť skupiny a organizuje jej zasadnutia. Takže namiesto vytvárania inštitúcií, zmlúv alebo byrokracie, ktoré organizácie potrebujú na vykonávanie a implementáciu nových pravidiel, sa G20 uberať smerom strategického dohľadu. Samozrejme, že otázka týkajúca sa inštitucionalizácie zoskupenia už bola v minulosti spomenutá. Podľa niektorých ekonómov a politikov by sa G20 mala zamerať na zriadenie stáleho sekretariátu, aby mohla prijímať rozhodnutia, ktoré sú z hľadiska efektívnych globálnych reforiem nevyhnutné, a súčasne konať koordinovane. Táto téma však doposiaľ nebola súčasťou agendy zoskupenia. Preto je možné aj naďalej očakávať, že G20 zostane ako fórum, ktoré spája rôznorodé entity s odlišnými názormi, ktoré sa pomocou kompromisu usilujú o zavedenie novej formy medzinárodnej spolupráce.

¹⁶ <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1668.pdf?63666d57db8766bc08b2a1e98774d980d>.

Sektorová evolúcia zamerania G20

Existencia G20 a jej prítomnosť vo svetovej ekonomike sa v prístupe k riešeniu medzinárodných problémov od vypuknutia globálnej finančnej a hospodárskej krízy podstatne zmenila, pretože sa zmenila podstata problémov a výziev.

Vzhľadom na úspešné zvládnutie riešenia vplyvu globálnej krízy a pretrvávajúcu relevanciu má G20 potenciál byť aj v budúcnosti rozhodujúcim fórom medzinárodnej ekonomickej spolupráce. Najmä v ekonomických otázkach byť tým pravým miestom na rokovania o potrebných globálnych reformách. G20 zohráva aj v súčasnosti úlohu fóra pri prijímaní rozhodnutí na globálnej úrovni a pri diskusii o globálnych problémoch, ktorých vyriešenie je kľúčové z hľadiska dosiahnutia finančnej stability a udržateľného hospodárskeho rastu. V globálnej kríze G20 zohrala kľúčovú úlohu. Definovala problémy, ktoré si vyžadovali skúmanie do hĺbky a ich následnú realizáciu. Koordinovala masívne fiškálne stimuly, prostredníctvom ktorých sa podarilo zachrániť alebo vytvoriť mnoho pracovných miest. Pomocou jednotlivých opatrení a vytvorenia rámca na silný, udržateľný a vyrovnaný rast nastalo zlepšenie v oblasti finančnej regulácie, finančných trhov a makroekonomickej spolupráce medzi jednotlivými členmi zoskupenia. Takisto načrtla stratégiu na dokončenie kola rokovaní o liberalizácii voľného obchodu, boj proti daňovým únikom či opatrenia potrebné na dosiahnutie energetickej a potravinovej bezpečnosti. Prostredníctvom skupiny bola obnovená dôvera spotrebiteľov a podnikov, čo zmiernilo tlak na likviditu a zabránilo skutočnosti, že svet neupadol do podobnej veľkej depresie, aká nastala v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia. Okrem toho stála aj za reformou brettonwoodských inštitúcií.

Počas ostatných predsedníctiev G20 pribudli do jej agendy mnohé iné sektorové témy, ako je identifikovanie opatrení súvisiacich s digitálnou transformáciou, bojom s klimatickými zmenami, so zefektívnením rozvojovej spolupráce, s riešením migrácie a integrácie a i.

Schéma 5.4

Schôdzka ministrov financií a guvernérov centrálnych bánk G20 (Buenos Aires 21. – 22. júl 2018)*Príspevok OECD*

Príspevok OECD je realizovaný vo viacerých oblastiach, najintenzívnejšie konkrétne vo finančnej a v daňovej oblasti, analytickými vstupmi v nasledovných oblastiach:

1. **Budúcnosť práce:** OECD podporovala prípravu možných alternatív pre budúcnosť práce a zamestnanosti *Menu of Policy Options for the Future of Work*, konkrétne dvoma analytickými vstupmi *Tax policies for inclusive growth* v meniacom sa svete a *Maintaining competitive conditions in the era of digitalisation*. Boli pokračovaním štúdie, ktorú OECD prezentovala na schôdzke ministrov a guvernérov v marci 2018: *Achieving Inclusive Growth in the Face of Digital Transformation and the Future of Work*. Tá pomohla rámcovať diskusiu a identifikovať niektoré implikácie digitálnej transformácie na produktivitu, nerovnosť, konkurenciu a zručnosti.
2. **Infraštruktúra:** OECD podporila cestovnú mapu predsedníctva Argentíny *Roadmap to Infrastructure as an Asset Class* s G20/OECD/WB *Stocktake of Tools and Instruments Related to Infrastructure as an Asset Class Report*, ktoré identifikovali nástroje a štandardy relevantné pri infraštruktúre, dosiahnuté v rámci G20 a mimo nej. V tomto prípade OECD funguje ako sekretariát riadiacej skupiny novej iniciatívy G20 zameranej na údaje (*Data Initiative*). Táto spoločná iniciatíva OECD, hlavných multilaterálnych rozvojových bánk, Globálneho infraštruktúrneho centra (*Global Infrastructure Hub*) a privátneho sektora pomôže adresovať výzvy pri chýbajúcich údajoch. OECD bude podporovať toto úsilie aj počas predsedníctva Japonska (2019). Pokračujúc v mandáte z predsedníctva Číny a Turecka, OECD prezentovala správy *G20/OECD Effective Approaches for Implementing the G20/OECD High-Level Principles on SME Financing Access*.
3. **Medzinárodná daňová oblasť:** OECD prezentovala 2. správu *OECD Secretary-General Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors* o práci OECD a spolupráci G20 v daňovej oblasti. Definujú sa v nej kritériá na identifikovanie jurisdikcií, ktoré nedostatočne implementujú štandardy daňovej transparentnosti a aktualizáciu správy o daňovej bezpečnosti vypracovanej spolu s MMF. Na marcovej schôdzke ministrov a guvernérov OECD prezentovala správu *OECD's Interim Report on Tax Challenges Arising from Digitalisation*, ktorá pre G20 predstavuje základ na dosiahnutie konsenzu o riešení do roku 2020 a apeluje na potrebu medzinárodnej spolupráce.
4. **Medzinárodná finančná architektúra:** OECD informovala ministrov a guvernérov o aktuálnom stave a prehľade kódov v rámci správy *The OECD Code of Liberalisation of Capital Movements: Update on Developments*.
5. **Digitálna finančná inklúzia:** predsedníctvo Argentíny pokračovalo v agende predsedníctva Číny a Nemecka a schválilo správu *G20 Policy Guide: Digitalisation and Informality*. OECD túto agendu podporuje dvoma analytickými vstupmi: *G20/OECD Policy Guidance – Financial Consumer Protection Approaches in the Digital Age* a *G20/OECD INFE Policy Guidance – Digitalisation and Financial Literacy*.

Prameň: OECD

* * *

Globálna finančná a hospodárska kríza v roku 2008 bola bezprecedentná s vplyvom na všetky oblasti svetového hospodárstva. Skupina G20 svojím oživením a konkrétnymi koordinovanými krokmi dokázala, že spolupráca jej členských krajín a vybraných medzinárodných organizácií má kapacitu navrhovať potrebné a adekvátne riešenia na riešenie existujúcich nerovnováh globálnej ekonomiky, podporovať rôzne oblasti ekonomík s potenciálom vybudovať odolné globálne ekonomické a finančné prostredie.

Skupina G20 predstavuje fórum medzinárodnej spolupráce zložené z dvadsiatich najvýznamnejších rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomík sveta. V súčasnosti žije v krajinách G20 približne 62 % svetovej populácie a vytvára sa tam takmer 80 % svetového hrubého národného produktu. Aj keď G20 nemá stáleho predsedu ani sekretariát, od vypuknutia krízy dokázala opodstatniť svoju existenciu. Schôdzky jej členov na najvyššej politickej úrovni sú garanciou silného politického záväzku realizovať dohodnuté kroky koordinovanej činnosti. Faktom je, že záber G20 sa posunul riešením vplyvu globálnej finančnej a hospodárskej krízy k vzniku nových platforiem vo viacerých sektorových politikách, ktorých výzvy je v súčasnosti potrebné riešiť.

V súčasnosti svojím zložením i záberom činnosti G20 predstavuje fungujúci multilateralizmus, ktorý za ostatné obdobie prechádza krízou. Legitimitu výstupov skupiny G20 podporuje spolupráca s vybranými medzinárodnými organizáciami, ktoré jej poskytujú expertízu, analytické zázemie a poradenstvo v oblasti priorít skupiny. Legitimitu jej zaručuje aj množstvo formátov garantujúcich konzultačný proces so širokou komunitou jednotlivých aktérov medzinárodného systému, ako sú privátny sektor, občianska spoločnosť a zamestnávateľské organizácie a i. Vďaka týmto formátom sa G20 posunula do platformy výmeny názorov na jednotlivé globálne témy, ako sú udržateľnosť hospodárskeho rastu, nezamestnanosť, boj s korupciou a daňovými únikmi, rozvojová spolupráca, migrácia a i.

Skupina G20 s cieľom uchopenia trendov globálnej ekonomiky má viac dimenzionálny, horizontálny charakter. Konkrétne, oceňovaný je jej posun do pozície stanovovania globálnych štandardov a noriem zacielenených na systémové zlepšenie ekonomickej, finančnej a sociálnej kondície svetovej ekonomiky. V súčasnosti sú legitimita a autorita jej rozhodnutí a návrhov vyššie ako pri predchádzajúcich G zoskupeniach a jednotlivých medzinárodných organizáciách. Skupina G20 je relevantným prvkom medzinárodnej finančnej architektúry a v budúcnosti má potenciál stať sa rozhodujúcim fórom medzinárodnej ekonomickej spolupráce.

II.

VÝVOJ VYBRANÝCH ROZVÍJAJÚCICH SA EKONOMÍK

6. STABILIZÁCIA RASTU ČÍNSKEJ EKONOMIKY

Rozvoj krajiny prechádza pokračujúcou transformáciou, ktorá má oproti minulým rokom dve výrazné a nové charakteristiky. Prvou je zmena ústavy¹⁷, druhou je meniaci sa prístup USA k tejto ázijskej krajine. Prirodzene, hospodárskopolitické ciele budú na tieto skutočnosti reagovať. Kým prvá charakteristika prináša do čínskej politiky potvrdenie stability predstáv a kurzu najvyššieho vedenia, druhá zmena znamená pre Čínu špecifickú výzvu, ktorá sa môže rýchlo premeniť na obchodnú vojnu, v ktorej zmena colných sadzieb bude ovplyvňovať ďalšie parametre obchodných a investičných vzťahov obidvoch veľmocí. Devätnásty zjazd KSČ¹⁸, ktorý sa uskutočnil 18. – 24. 10. 2017, naznačil hlavné ekonomické priority – udržiavanie sociálnej, ekonomickej a finančnej stability, zmierňovanie dynamiky ekonomiky kontrolou nadmerných kapacít (napr. v stavebníctve) a podporou výskumu, moderných technológií a inovácií. Potreba zlepšovania životného prostredia je zvýrazňovaná už dlhšie obdobie a krajina ju deklaruje aj záväzkami na medzinárodnom poli. Štát sa snaží zvýšiť svoju kontrolu nad ekonomikou. Prijímané opatrenia sa sústreďujú na obmedzenie špekulácií a na zvýšenie efektívnosti ekonomiky a konkurenčnej schopnosti.

6.1. Hospodársky vývoj

Čínsku ekonomiku dlhodobo charakterizuje vysoký hospodársky rast. Hrubý domáci produkt (HDP)¹⁹ krajiny v roku 2017 vzrástol

¹⁷ Čínsky parlament schválil v marci 2018 zmenu ústavy. Z ústavy bola odstránená klauzula obmedzujúca výkon funkcie prezidenta na desať rokov. Schválené ústavné zmeny umožnia prezidentovi Si Ťin-pchingovi zotrvať vo funkcii aj po uplynutí druhého funkčného obdobia v roku 2023.

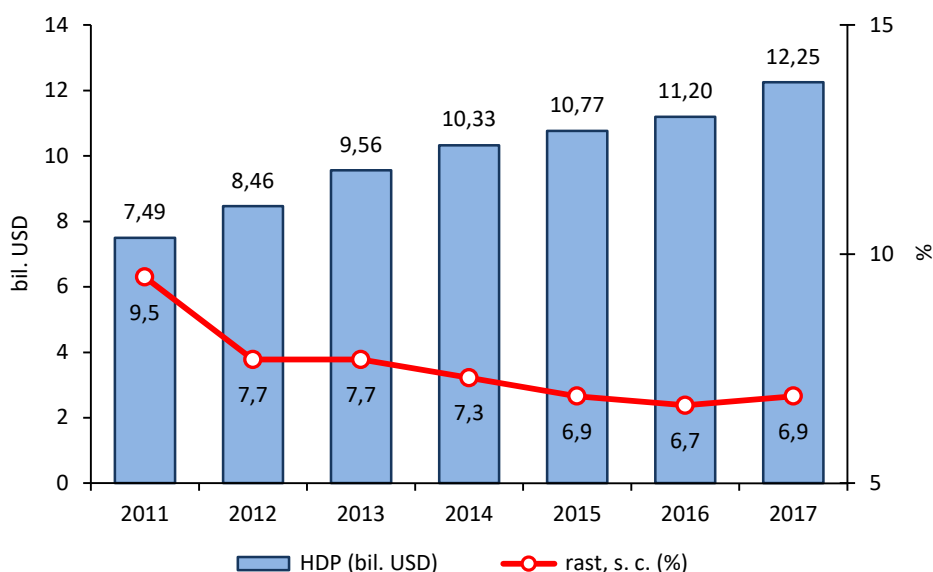
¹⁸ Stranícky zjazd bol sprevádzaný sloganom *Bez Komunistickej strany by nebola nová Čína*.

¹⁹ Hrubý domáci produkt (HDP), pridaná hodnota a HDP na obyvateľa sú vykázané v b. c., kým miery ich rastu sú počítané v s. c. v jüanoch. Štatistické údaje uvádzané v NBSC (2018) neobsahujú údaje týkajúce sa Hongkongu, Macaa a Taiwanu.

o 6,9 % (zvýšenie rastu o 0,2 p. b.) a dosiahol hodnotu 12 250,4 mld. USD²⁰ (graf 6.1). Z toho vytvorená pridaná hodnota v primárnom sektore bola 969,6 mld. USD (rast 3,9 %), v sekundárnom sektore 4 956,1 mld. USD (rast 6,1 %) a v terciárnom sektore 6 324,7 mld. USD (rast 8,0 % bol rýchlejší oproti 7,8 % v roku 2016). V štruktúre sa podiel pridanej hodnoty primárneho sektora na HDP znížil z 8,6 % na 7,9 %. Sekundárny sektor má na HDP podiel 40,5 %, prevažuje terciárny sektor s 51,6 %. Hrubý domáci produkt pripadajúci na obyvateľa bol 8 836,2 USD (rast o 6,3 %).

G r a f 6.1

Hrubý domáci produkt a miera rastu v s. c. v rokoch 2011 – 2017 (v bil. USD, %)

Poznámka: miera rastu je vypočítaná z HDP vyjadreného v jüanoch; v s. c.

Prameň: NBSC (2018); vlastné výpočty

Vysoký rast čínskej ekonomiky pokračoval aj v 1. a 2. štvrtroku (Q) 2018, keď rast HDP krajiny vzrástol v 1. Q 2018 oproti rovnakému obdobiu minulého roka o 6,8 % a v 2. Q o 6,7 %. Mierne

²⁰ Prepočítané priemerným kurzom 6,7518 CNY/USD. Tempá rastu sa vzťahujú na údaje vyjadrené v CNY.

spomalenie medziročného tempa rastu v tomto období je možné pripísať najmä úsiliu zameranému na znižovanie vysokého verejného dlhu, ktoré sa premietlo do ekonomickej aktivity. Napriek dobrým ukazovateľom môže ekonomickú situáciu zhoršiť narastajúci obchodný spor s USA.

Spotrebiteľské ceny v roku 2017 medziročne vzrástli o 1,6 %. Pri cenách potravín bol zaznamenaný pokles, a to o 0,4 %, pričom výrazne vyšší bol na vidieku ako v mestách. Ceny investícií do fixných aktív vzrástli o 5,8 %. Ceny výrobcov vzrástli o 6,3 %.

Celková pridaná hodnota v priemyselnom sektore v roku 2017 bola 4 147,0 mld. USD (rast o 6,4 %). Pridaná hodnota z hľadiska typu vlastníctva v štátnych holdingových firmách vzrástla o 6,5 %; v kolektívnych podnikoch o 0,6 %; v akciových spoločnostiach o 6,6 %; v podnikoch vlastnených zahraničnými investormi a investormi z Hongkongu, Macaa a Taiwanu o 6,9 % a v súkromných podnikoch o 5,9 %. Z hľadiska sektorov pridaná hodnota vzrástla v spracovateľskom priemysle o 7,2 %; v ťažobnom priemysle poklesla o 1,5 % a v odvetví výroby a dodávky elektrickej energie, tepla, plynu a vody vzrástla o 8,1 %.

Zisk priemyselných podnikov vzrástol až o 21 % a dosiahol 1 113,6 mld. USD, z toho zisk štátnych holdingových podnikov bol 246,6 mld. USD (výrazný rast o 45,1 %; v roku 2016 rast o 6,7 %, v roku 2015 dokonca pokles o 21,9 %); zisk kolektívnych podnikov bol 5,9 mld. USD (pokles o 8,5 %); zisk akciových spoločností 776,1 mld. USD (rast o 23,5 %; v roku 2016 rast o 8,3 %) a zisk podnikov so zahraničnými investormi a investormi z Hongkongu, Macaa a Taiwanu 277,7 mld. USD (rast o 15,8 %). Zisk súkromných podnikov dosiahol 351,8 mld. USD (rast o 11,7 %).

Pridaná hodnota podnikov v stavebníctve bola 824,8 mld. USD (rast o 4,3 %). Zisk stavebných podnikov dosiahol 113,5 mld. USD (rast o 9,7 %), z toho zisk štátnych holdingových podnikov bol 34,3 mld. USD (rast o 15,1 %). Dynamika rastu oproti minulému obdobiu bola približne dvojnásobná.

Pridaná hodnota v rozvíjajúcich sa strategických odvetviach²¹ si udržiava svoju dynamiku (rast 11,0 %). Pridaná hodnota technologicky vyspelého spracovateľského sektora²² vzrástla o 13,4 % a predstavovala 12,7 % pridanej hodnoty priemyselných podnikov.

Celkový maloobchodný predaj spotrebného tovaru dosiahol 5 424,7 mld. USD (rast 10,2 %). Maloobchodný predaj v mestských oblastiach dosiahol hodnotu 4 654,9 mld. USD (rast o 10,0 %) a vo vidieckych oblastiach dosiahol 769,8 mld. USD (rast o 11,8 %). Vysoký rozdiel medzi mestskými a vidieckymi oblasťami je determinovaný rozdielmi v mzdách a z toho vyplývajúcej kúpnej sily. Ekonomiky mestských oblastí si udržiavajú silné ekonomické postavenie.

Ekonomická transformácia Číny vyžaduje viac vlastných technológií, a to najmä v spracovateľskom sektore. V snahe podporiť rozvoj založený na inováciách pribudli v zozname národných nezávislých inovačných demonštračných zón²³ štyri ďalšie mestá. Ide o technologicky vyspelé priemyselné rozvojové zóny v mestách Lanzhou (Lan-čou) a Baiyin (Paj-jin) v provincii Gansu (Kan-su) a v mestách Ningbo (Ning-po) a Wenzhou (Wen-čou) v provincii Zhejiang (Če-ťiang). Zónam, do ktorých sa sústreďuje viac zdrojov, boli poskytnuté preferenčné politiky v oblastiach, akými sú technologické transfery, stimulačné schémy v oblasti akciových opcií a financovanie technológií. Krajina má doposiaľ 19 takýchto zón,

²¹ Rozvíjajúce sa strategické odvetvia zahŕňajú odvetvia úspory energie a ochrany životného prostredia, informačných technológií novej generácie, biotechnológií, výroby špičkového zariadenia, nových foriem energie, nových materiálov a výroby automobilov poháňaných novými druhmi energie.

²² Segment výroby špičkových technológií zahŕňa výrobu liekov, výrobu kozmických lodí a zariadení, výrobu elektronických a komunikačných zariadení, výrobu počítačov a kancelárskych zariadení, výrobu lekárskeho zariadení, výrobu meracích nástrojov a zariadení a výrobu optických a fotografických zariadení.

²³ V marci 2009 Štátna rada schválila centrum vyspelých technológií Zhongguancun (Čung-kuan-cchun) v Pekingu, aby sa stalo prvou pilotnou národnou inovačnou demonštračnou zónou, ktorá napomôže nezávislé inovácie, zvýši konkurenčnú schopnosť a posilní úlohu technologicky vyspelých odvetví. Koncom roku 2017 centrálna vláda odsúhlasila vytvorenie 17 takýchto demonštračných zón po celej krajine. Vznikajú v Šanghaji, v provinciách Hubei (Chu-pej), Guangdong (Kuang-tung), Hunan (Chu-nan) a Jiangsu (Ťiang-su). S cieľom získať investície a urýchliť technologický pokrok boli vytvorené stovky rozvojových zón.

ktoré napomáhajú implementáciu inováciami ovplyvňovanej stratégie, ktorá je prioritou lokálnych vlád pri zvyšovaní ekonomického rastu a rozvoja. Rozvojové zóny vrátane demonštračných zón sú dôležité z hľadiska získania zahraničných investícií a poznatkov o vyspelých technológiách. V provincii Gansu (Kan-su) sú bohaté minerálne zdroje a je dôležitým bodom v súvislosti s iniciatívou OBOR zameranou na prepojenie východných častí Číny so Strednou Áziou a Európou. Inovačné zóny môžu pomôcť regiónu naučiť sa od rozvinutejších častí východnej Číny lepšie využívať svoje zdroje a geografické výhody (Hu, 2018a).

V roku 2017 bolo založených 35 652 podnikov s priamou zahraničnou účasťou (bez oblastí bankovníctva, cenných papierov a poisťovníctva), čo predstavuje medziročný rast 27,8 %, využité PZI predstavovali 131,0 mld. USD (rast o 7,9 %). Zahraničný kapitál priamo investovaný v Číne predstavoval 5,6 mld. USD.

Najväčší objem PZI smeroval do výrobného sektora (33,5 mld. USD, pokles o 1,9 %); prenosu informácií, počítačových služieb a softvéru (20,6 mld. USD, rast o 157,1 %); nehnuteľností (16,8 mld. USD, pokles o 10,4 %) a leasingových a podnikateľských služieb (16,7 mld. USD, rast o 7,5 %). Najvyšší nárast investícií bol zaznamenaný v oblasti prenosu informácií (157,1 %) a v oblasti výroby a dodávok elektrickej energie, plynu a vody (68,1 %). Najväčší pokles investícií zaznamenala oblasť poľnohospodárstva, lesníctva a rybárstva (-41,6 %).

V roku 2018 platí pri zahraničných investíciách dočasná liberalizácia počtu sektorov v 11 zónach voľného obchodu. Je umožnené plné vlastníctvo v sektore lodnej prepravy a leteckom priemysle, odstránili sa niektoré požiadavky kladené na zahraničné banky a zahraničné firmy môžu prevádzkovať miesta s online službami a obchodovať vo veľkom s niektorými poľnohospodárskymi plodinami (napr. s ryžou a pšenitou). Od roku 2017 platia krátkodobé daňové výnimky pre zahraničné firmy, ktoré reinvestovali zisk v Číne za podmienky, že firma sídliaca na území Číny investuje priamo do sektorov podporovaných čínskou vládou.

6.2. Menová politika

Menová politika ovplyvňuje hospodársky vývoj a platí aj opačná súvislosť. Sprísnenie regulačných opatrení bolo zamerané na nebankové úvery. Zvyšovanie krátkodobých úrokových sadzieb korelovalo s podobným pohybom v USA. Vysoký sklon k úsporám pôsobí stabilizačne na ekonomický rozvoj. Úspory v bankách vzrástli o 2,0 bil. USD a dosiahli 25,1 bil. USD. Celkové úvery dosiahli hodnotu 18,6 bil. USD (rast o 2,0 bil. USD). Spotrebiteľské úvery sa zvýšili o 958,5 mld. USD a dosiahli 4,7 bil. USD.

Menová politika bola v porovnaní s minulosťou opatrnejšia a tempá rastu menových agregátov sa znížili. Ku koncu roka 2017 ponuka peňazí v širšom zmysle (menový agregát M2) vzrástla o 8,2 % (zníženie rastu oproti 11,3 % v roku 2016) a dosiahla 24,8 bil. USD. Ponuka peňazí v užšom zmysle (agregát M1) bola 8,1 bil. USD, čo predstavuje rast o 11,8 % (zníženie rastu oproti 21,4 % v roku 2016). Hotovosť v obehu (agregát M0) dosiahla objem 1,1 bil. USD, čo predstavuje rast 3,4 % (zníženie rastu oproti 8,1 % v r. 2016).

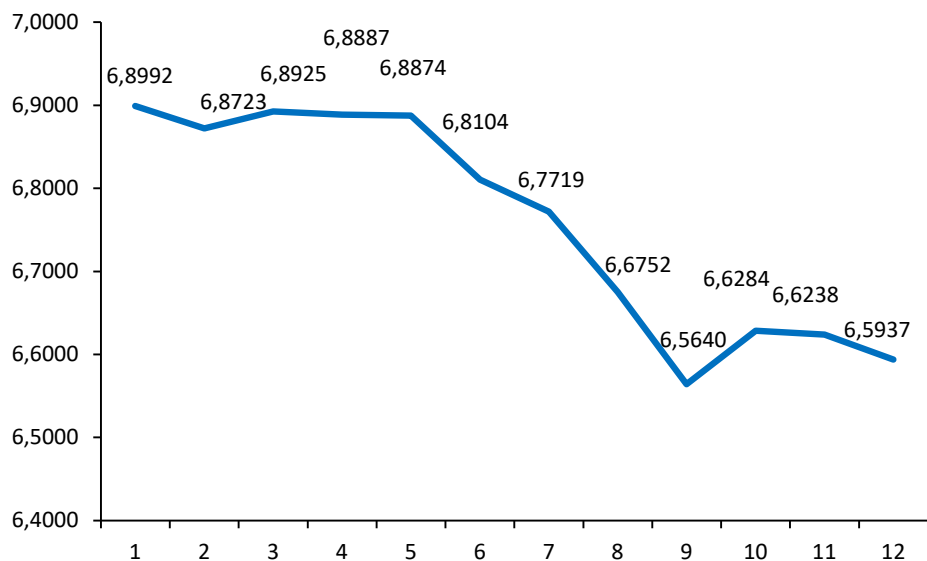
Jüan sa postupne stáva súčasťou devízových rezerv krajín eurozóny, nakoľko je jednou zo svetových rezervných mien. Významnou zmenou vo vývoji bolo posilňovanie čínskej meny takmer po celý rok 2017. Jüan sa oproti USD posilnil o 4,8 % (graf 6.2). Zhodnocovanie čínskej meny vychádzalo z obchodného prebytku v zahraničnom obchode a z rastu devízových rezerv. Od mája 2018 sa však jüan opäť oslabuje a kurz CNY/USD sa približuje k úrovni zo začiatku roka 2017. Tento pohyb je však z väčšej časti spôsobený reakciou na zavádzanie ciel a očakávané posilnenie domácej výroby v USA²⁴.

Čína má najväčšie devízové rezervy na svete. Úspešný hospodársky vývoj v roku 2017 sa prejavil na raste devízových rezerv. Po dvoch rokoch poklesu devízové rezervy vzrástli o 129,4 mld. USD a dosiahli 3,14 bil. USD (graf 6.3).

²⁴ Podobný trend je aj vo výmennom vzťahu EUR/USD.

Graf 6.2

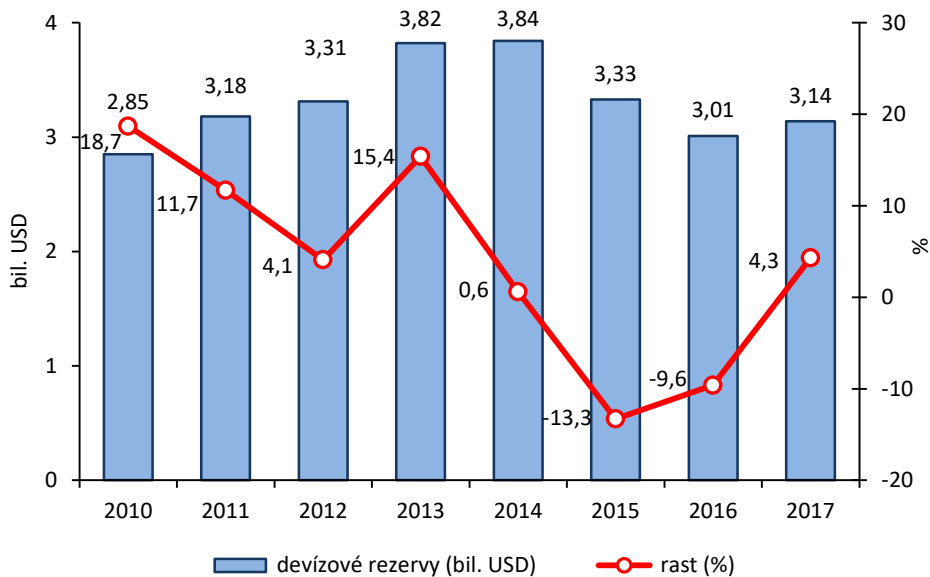
Vývoj kurzu CNY/USD v roku 2017 (priemerné hodnoty za jednotlivé mesiace)

Prameň: X-RATES (2018)

Graf 6.3

Vývoj devízových rezerv v rokoch 2010 až 2017 (v bil. USD, %)

Prameň: NBSC (2018)

Čínska komisia pre reguláciu bankovníctva (CBRC) revidovala s účinnosťou od februára 2018 pravidlá týkajúce sa licenčných postupov pre zahraničné banky. Tieto nové pravidlá požadujú zjednotenie štandardov pri vstupe na trh pre čínske a zahraničné banky, zjednodušenie licenčných postupov a sprísnenie požiadaviek na dohľad.

6.3. Zahraničnoobchodné vzťahy a investície v zahraničí

Export výraznou mierou prispieva k rastu čínskej ekonomiky. Orientácia dovozu a vývozu zostáva v hrubých obrysoch podobná tej, ktorú sme naznačili v minuloročných štúdiách (Brzica – Vokoun, 2015; 2016; 2017) a predstavuje stabilitu zahraničnoobchodných vzťahov Číny v kontexte globálnej ekonomiky. Impulzom na zmenu však bude snaha USA uplatniť colné bariéry na niektoré produkty dovážané z Číny.

Celková hodnota dovozu a vývozu tovarov v porovnaní s rokom 2016 vzrástla na 4 116,3 mld. USD (rast o 14,2 %, čo je zmena oproti poklesu o 0,9 % v roku 2016), z toho hodnota vyvezeného tovaru bola 2 270,8 mld. USD (rast o 10,8 %, pred rokom pokles o 1,9 %) a hodnota dovezeného tovaru 1 845,5 mld. USD (rast o 18,7 % oproti predchádzajúcim 0,6 %), čo je výrazná zmena oproti predchádzajúcemu obdobiu, keď boli slabšie výsledky tak vo vývoze, ako aj v dovoze. Bilancia dovozu a vývozu dosiahla prebytok 425,3 mld. USD. Prebytok zahraničného obchodu s USA dosiahol 275,8 mld. USD a pretrváva ako problém v ekonomických vzťahoch zo strany USA, ktoré vykazujú ešte vyšší schodok, keďže doňho započítavajú aj obchod s Hongkongom.

Najväčším obchodným partnerom Číny je Európska únia a Čína je druhým najväčším obchodným partnerom EÚ. Oproti roku 2016 zahraničný obchod s EÚ na strane exportu vzrástol medziročne o 12,6 % a na strane dovozu o 20,2 %.

Za 1. polrok 2018 vývoz do USA vzrástol o 13,6 %, dovoz z USA o 11,8 % a prebytok vzrástol o 13,8 % na 133,8 mld. USD. Spojené

štáty v júli 2018 zaviedli dovozné clá 25 %²⁵ na čínske tovary, ktorých ročná hodnota dovozu do USA predstavuje 34 mld. USD a očakáva sa zavedenie 10 % cla na dovoz tovarov v hodnote 200 mld. USD (ČTK, 2018a; 2018b). Na americké dovozné clá reagovala Čína protiopatreniami rovnakého rozsahu. Priestor na riešenie sporov je v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO).

Pokiaľ ide o obchodné vzťahy Číny a USA je zjavné, že v prípade vývozu „čínskych“ produktov do USA nie vždy štatistiky presne odrážajú realitu pridanej hodnoty²⁶ a vlastníckych vzťahov. Na to už skôr poukazovala aj čínska strana. Súčasným príkladom analýzy obsahu pridanej hodnoty zo strany čínskych producentov môže byť produkt iPhone 7 (Dedrik – Linden – Kraemer, 2018). Najcennejšie zložky iPhonu, ako sú dotykový displej, pamäťové čipy, mikroprocesory a pod., pochádzajú najmä od firiem z USA, Japonska, Kórejskej republiky a Taiwanu²⁷. Takmer žiaden komponent nie je vyrábaný v Číne. Apple nakupuje tieto komponenty, preváža ich do Číny a tu ich zakomponúva do svojich mobilov. Vyrábajú sa potom zabudované v mobiloch iPhone.

Podniky v Číne, ktoré vyrábajú iPhone, sú vlastnené firmami so základňou na Taiwane. Dedrik, Linden a Kraemer (2018) vyrátali, že z celkových výrobných nákladov mobilu iPhone 7 (237,45 USD v čase uvedenia koncom roku 2016) sa Čína podieľala len približne 8,46 USD (3,6 % celkovej hodnoty)²⁸.

²⁵ Opatrenie bolo podľa americkej strany reakciou na sťažnosti amerických firiem, podľa ktorých im čínske subjekty kradnú ich technológie alebo ich nútia, aby im ich odovzdali.

²⁶ USA majú rad výhrad ohľadne čínskeho sektoru vyspelých technológií a politiky v oblasti ochrany intelektuálneho vlastníctva a netarifných bariér. To spôsobuje, že najväčšie technologické spoločnosti (napr. Google a Facebook) pôsobia mimo čínskeho trhu. V oblasti obchodu by však mala hospodárska politika akceptovať, že výroba dnes prebieha v globálnej sieti. Prístup vlády USA je však založený na zjednodušenom ponímaní obchodnej bilancie. Rozšírenie taríf na čoraz viac tovarov dopadne na amerických aktérov – spotrebiteľov a výrobcov (Dedrik – Linden – Kraemer, 2018).

²⁷ Firmy Intel, Sony, Samsung a Foxconn.

²⁸ Táto suma sa týka batérií dodávaných čínskou spoločnosťou a nákladov práce súvisiacich s montážou. Zvyšných 229 USD si rozdeľujú viaceré krajiny: USA a Japonsko (každá má podiel približne 68 USD), Taiwan 48 USD a asi 17 USD patrí Kórejskej republike. Autori odhadujú, že 283 USD hrubého zisku z maloobchodnej ceny (649 USD za 32 GB model v čase uvedenia na trh) ide priamo firme Apple. Čína tak získava množstvo málo platených pracovných miest, pričom zisky plynú do iných krajín.

Obchodný deficit USA – Čína je v prípade mobilu iPhone spojený s objemom vývozu Číny do USA (240 USD/kus), a nie s čínskou pridanou hodnotou (8,50 USD/kus). Autori uvádzajú, že boli zistené podobné výsledky z hľadiska širšie chápanej obchodnej bilancie USA – Čína, aj keď rozdiely sú menej extrémne ako v tomto prípade.

Využívanie Číny ako veľkej montážnej základne je výhodné z hľadiska ekonomiky USA. Aplikovaním výhody rozsiahleho globálneho dodávateľského reťazca môže Apple dodávať na trh nové produkty za konkurenčné ceny, a konkurovať tak napríklad kórejskej firme Samsung.

Na možné problémy v rámci vzťahov medzi Čínou a USA reagoval čínsky premiér Li Kche-čchiang. Na 7. stretnutí lídrov Číny, Japonska a Kórejskej republiky v Tokiu (máj 2018) navrhol, aby tieto krajiny pokračovali v podpore voľného obchodu. Napomôcť to má vytváranie modelu spolupráce v rámci iniciatívy *Jeden pás, jedna cesta* (*One Belt, One Road* – OBOR) nazývanom model Čína – Japonsko – Kórejská republika + X.

Priame zahraničné investície čínskych investorov do zahraničia predstavovali medziročný pokles o 29,4 % a dosiahli 120,1 mld. USD, čo súvisí aj so zmenou stratégie investícií do zahraničia. Vyše desatina tejto sumy (14,4 mld. USD) bola investovaná v krajinách, ktoré sa pripojili k stratégii OBOR. Takmer tretinový prepád investícií do zahraničia je sprevádzaný tohtoročným ďalším sprísnením kontroly nad investíciami do zahraničných projektov. Vláda v súvislosti s tým vydala dva dokumenty: *Opatrenia pre investície do zahraničia* a *Zoznam citlivých odvetví pre priame investície do zahraničia* (obidva nadobudli účinnosť v marci 2018).

Pokračuje úsilie revidovať stratégiu investícií do zahraničia, čo sa odrazilo aj v značnom poklese investícií v niektorých oblastiach. Z hľadiska štruktúry investícií do zahraničia došlo pri väčšine kategórií k poklesu v rozmedzí od -4,4 % (baníctvo) až po -79,6 % (nehnuteľnosti). Najväčší objem týchto investícií smeroval do lízingových a podnikateľských služieb (34,9 mld. USD), obchodu a maloobchodu (24,9 mld. USD), výroby (19,1 mld. USD) a softvéru a informačných technológií (10,3 mld. USD).

Štandardnými subjektmi, cez ktoré krajina v zahraničí investuje, sú štátne investičné fondy. Čínsky štátny investičný fond *China Investment Corporation* (CIC)²⁹ patrí k najznámejším v Európe napríklad pre svoje investície v ČR. Fond plánuje svoje investície v Európe rozšíriť a prehĺbiť. Podľa jeho vedenia je však v Európe pomerne málo rozmáhajúcich sa priemyselných odvetví.

V prípade EÚ sa tu objavujú obavy z nákupu európskych firiem, ktoré majú pokročilé technológie. Európska komisia pripravuje vytvorenie mechanizmu na posudzovanie investícií z tretích štátov a ich vplyvu na bezpečnosť a verejný poriadok v EÚ.

V roku 2017 získali firmy z nakontrahovaných inžinierskych projektov v zahraničí príjmy vo výške 168,6 mld. USD (rast o 5,8 %). Takmer polovica príjmov z týchto kontraktov pochádzala z krajín angažovaných v stratégii OBOR (85,5 mld. USD). Vyše pol milióna pracovníkov bolo poslaných do zahraničia v rámci pracovných zmlúv. Čína takto exportuje svoju pracovnú silu, často v spojení s podpisom infraštruktúrnych kontraktov³⁰.

Hongkong má zabezpečené špeciálne postavenie³¹ v rámci Číny na obdobie 50 rokov od roku 1997. Mesto profituje z úzkych vzťahov s čínskymi firmami, pre ktoré ponúka vyspelú logistickú a finančnú infraštruktúru. Až 12,3 % exportu z Číny smeruje cez Hongkong. Táto skutočnosť zneprehľadňuje štatistiku zahraničného obchodu Číny, lebo tento export následne smeruje do ďalších regiónov sveta.

²⁹ Fond CIC vznikol v roku 2007 s cieľom investovať časť čínskych devízových rezerv. V roku 2017 zaznamenal svoj najlepší výsledok v histórii. Jeho čistý zisk totiž vzrástol v dôsledku rekordných výnosov zo zahraničných portfólií o 37,5 %, t. j. na 103,6 mld. USD (v roku 2016 zisk predstavoval „len“ 75,3 mld. USD). V roku 2017 bola vysoká aj miera návratnosti zahraničných investícií fondu, dosiahla úroveň 17,6 %, čo je takmer trojnásobok hodnoty z predchádzajúceho roku (2016 = 6,2 %).

³⁰ Typickým môže byť príklad výstavby Pelješackého mosta v Chorvátsku. Most od roku 2018 stavia čínska spoločnosť China Road and Bridge Corporation, súčasť najväčšej stavebnej spoločnosti na svete China Communications Construction Company. Most budú stavať čínski robotníci, ktorí budú ubytovaní na lodi, čo počas výstavby oslabí efekty pre domácu ekonomiku.

³¹ Osobitná administratívna oblasť.

Zahraničný obchod SR – ČLR

Bez výraznejšej zmeny zostáva situácia v obchodnej výmene medzi SR – ČLR. Dlhodobý je jej charakteristickým znakom pasívne saldo na strane SR (Brzica – Vokoun, 2017). Pasívne saldo mierne pokleslo v porovnaní s rokom 2016, je však 3,3-krát väčšie ako hodnota exportu zo SR do Číny (tab. 6.1).

T a b u ľ k a 6.1

Vývoj zahraničného obchodu Slovenska a Číny v rokoch 2012 – 2017
(v mld. USD)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Export	1,733	2,119	1,827	1,134	1,263	1,444
Import	4,720	5,902	6,503	6,040	6,163	6,150
Saldo	-2,986	-3,629	-4,677	-4,905	-4,900	-4,706

Prameň: Brzica – Vokoun (2017); Štatistický úrad – Celkový dovoz a celkový vývoz podľa kontinentov a ekonomických zoskupení krajín, <http://statdat.statistics.sk>; vlastné výpočty

Potenciál čínskeho trhu je nedostatočne využitý zo strany slovenských výrobcov a investorov. Deklarovaná podpora rozvoja ekonomickej spolupráce na rôznych úrovniach zatiaľ neprináša reálne komerčné výsledky.

Perspektívne oblasti vývozu do Číny sú strojárské výrobky, produkty a služby spojené s ochranou životného prostredia a produkty potravinárskeho priemyslu. Napríklad čínsky trh s vínom sa radí medzi najväčšie svetové trhy. To vytvára príležitosť pre slovenských výrobcov vína, avšak stretáva sa tu silná svetová konkurencia.

6.4. Sociálny rozvoj

Prirodzená je snaha o zlepšovanie kvality života a riešenie situácie najchudobnejších skupín obyvateľstva. Počet obyvateľov sa zvýšil o 7,4 mil. (rok predtým bol rast o 8,1 mil.) a dosiahol 1,390 mld. Počet obyvateľov v mestách vzrástol o 1,2 %, takže miera urbanizácie naďalej postupne rastie a koncom roka 2017 dosiahla 58,5 % (rok predtým 57,4 %).

Počet zamestnaných bol mierne vyšší ako v predchádzajúcom období 776,4 mil. (rast o 400 tis.), z toho v mestách 424,6 mil. (tu bol nárast o 10,3 mil.), čo ukazuje hlavný smer domácej migrácie. Počet migrujúcich pracovníkov bol 286,5 mil. (rast 1,7 %). Od roku 2012 bolo v mestských oblastiach každoročne vytvorených vyše 13 mil. pracovných miest (Hu, 2018b).

Rast ekonomiky sa prenáša aj do vysokého rastu príjmov obyvateľov. Disponibilný ročný príjem pripadajúci na jednotlivca bol 3 847,0 USD (mesačný príjem 320,6 USD), čo predstavuje rast o 9,0 % a reálny rast o 7,3 %. Pritom ročný disponibilný príjem pripadajúci na jednotlivca v mestských domácnostiach bol 5 390,6 USD (mesačný príjem 449,2 USD), čo predstavovalo rast o 8,3 % a reálne zvýšenie o 6,5 % (graf 6.4). V prípade vidieckych domácností je priemerný disponibilný príjem pripadajúci na jednotlivca 2,7-krát nižší oproti mestským domácnostiam a predstavuje 1 989,4 USD (mesačný príjem 165,8 USD). Mestské oblasti trvale priťahujú záujemcov o prácu z vidieka a regulovaná vnútorná migrácia za prácou predstavuje flexibilný zdroj rastu čínskej ekonomiky. Mzdová úroveň sa približuje k mzdovej úrovni ekonomicky najslabších krajín EÚ a naznačuje zmeny v zdrojoch konkurenčnej výhody čínskych firiem. Zaujímavý efekt vzniká pri obyvateľoch s vyššími príjmami vo vidieckych oblastiach, keď sa z nich stanú migranti. Na jednej strane ovplyvňujú zníženie príjmov vo vidieckych oblastiach, a keďže príjmy v nich sú všeobecne nižšie, znižujú príjmy aj po príchode do mestských oblastí, ak tam pracujú za nižšie mzdy v porovnaní s priemerom v mestských oblastiach.

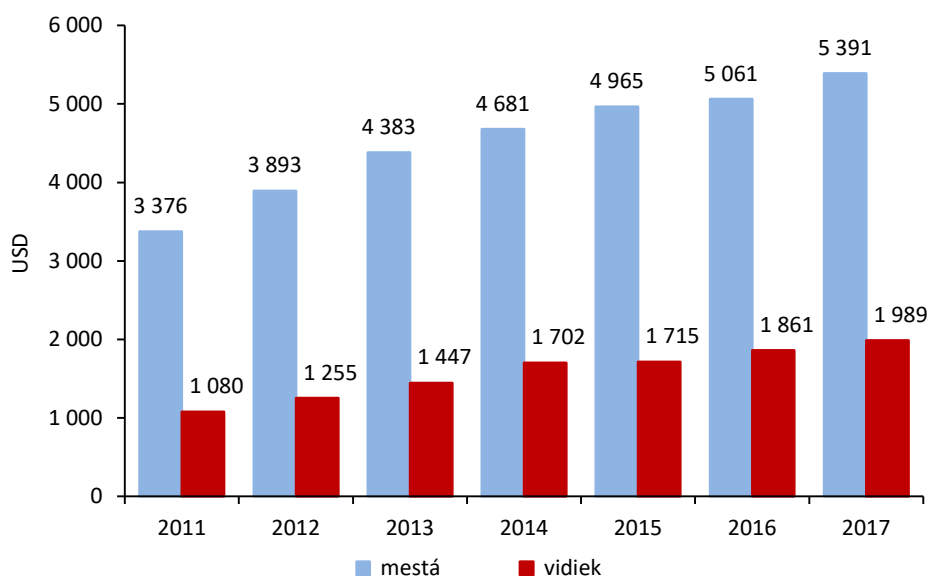
Počet osôb, ktoré poberajú podporu v nezamestnanosti na základe svojho poistenia proti nezamestnanosti, zostal na úrovni 2,2 mil. osôb.

Čína od roku 1979 obmedzuje populačný rast politikou jedného dieťaťa. Od roku 2015 môže mať rodina 2 deti bez toho, že by ju postihli sankcie za vyšší počet detí. Pôrodnosť klesá aj prirodzeným spôsobom, keď podobne ako inde vo svete klesá s rastom majetku počet detí v rodine. Sprievodným znakom je starnutie obyvateľstva. Ku koncu roka 2017 bolo v Číne 241 mil. ľudí vo veku 60 a viac

rokov (čo predstavuje 17,3 % celkového počtu obyvateľstva), z toho 158 mil. bolo starších ako 65 rokov (11,4 % z celkového počtu obyvateľstva). Podľa medzinárodných štandardov sa krajina považuje za starnúcu spoločnosť, ak počet ľudí starších ako 60 rokov presiahne 10 %. Čína si udržiava toto postavenie od roku 1999. Vláda predpokladá, že starí ľudia budú v roku 2030 tvoriť približne štvrtinu obyvateľstva.

Graf 6.4

Vývoj ročného čistého disponibilného príjmu pripadajúceho na jedného obyvateľa v mestských a vidieckych domácnostiach v rokoch 2011 – 2017 (v USD)

Prameň: NBSC (2018)

Riešenie otázok súvisiacich s chudobou je zamerané najmä na najchudobnejšie oblasti na východe krajiny. Hranica chudoby na vidieku je stanovená na ročný príjem 340 USD, čo predstavuje približne 1 USD na deň. I keď ide o extrémne nízku výšku príjmu, predsa je považované za úspech výrazné znižovanie počtu obyvateľov s príjmom pod hranicou chudoby. V roku 2017 sa znížil počet obyvateľov na vidieku s príjmom pod stanovenou hranicou chudoby o 12,9 mil. (na 30,5 mil.).

Rast urbanizácie je možný vďaka masívnej výstavbe, ktorá však prináša aj negatívne externality. Vláda má na ovplyvnenie masívnej výstavby tieto možnosti:

- zníženie rozsahu povolenej zastavanej plochy (už sa realizuje v Šanghaji);
- obmedzenie podnikania v niektorých oblastiach (obmedzenia v oblasti budovania peších zón eliminujú podnikanie v maloobchode akým sú napr. stánky s občerstvením);
- obmedzenia počtu obytných jednotiek v danej lokalite;
- ďalšie sprísnenie podmienok súvisiacich so systémom hukou;
- regulácia výstavby dopravnej, energetickej a inej siete;
- limitácia počtu verejnoprospešných zariadení (školy, škôlky, obchody – v niektorých prípadoch už došlo napr. k zbúraní školských zariadení);
- uvažuje sa o ďalších opatreniach, ktoré by sa mohli prevziať zo skúseností z miest v zahraničí.

Narastá počet menších miest, začína sa budovať sieť tzv. zelených miest, menia sa prístupy pri výstavbe vysokých budov. Na rozdiel od miest súčasnosti, ktoré trpia znečistením ovzdušia, značným zahustením, dopravnými zápchami a nedostatkom vody, by mestá budúcnosti mali byť ekologické a sofistikované. Mesto Xiong-an (Siung-an) sa môže stať modelom pre nový typ „vysoko kvalitnej“ urbanizácie v Číne. Podobné pilotné programy sa začali v mestách Guangdong (Kuang-tung), Guizhou (Kuej-čou), Jiangxi (Ťiang-si), Zhejiang (Če-ťiang) a Xinjiang (Sin-ťiang); (Li, 2018). Najväčšie mestá Peking a Šanghaj si stanovili limity rastu počtu obyvateľov. V štyroch najväčších čínskych mestách – Peking, Šanghaj, Shenzhen (Šen-čen) a Guangzhou (Kuang-čou) – žije len 5 % obyvateľstva krajiny, vytvára sa tam však 12 % ekonomickej produkcie (Grabar, 2018). V súčasnosti migranti tvoria 40 % obyvateľov Šanghaja (Pak, 2018). V megamestách je HDP na obyvateľa dvojnásobkom národného priemeru. Ak by ich rast pokračoval v nezmenenej miere, potom by sa zhoršili rozdiely medzi najprosperujúcejšími časťami krajiny a tými priemernými.

Pracujúci reagujú na problémy, ktoré vznikajú v rôznych odvetviach. Napríklad odborové zväzy v nemocniciach podporujú svojich členov v požiadavkách, aby lekári mali slušný plat v bezpečnom pracovnom prostredí. Nespokojnosť vyúsťuje do štrajkov pracovníkov s požiadavkou vyriešiť nezaplatené mzdy. Oficiálne inštitúcie reagujú na úmyselné neplatenie miezd vo firmách napríklad zverejnením zoznamu takýchto firiem. V roku 2017 bolo zaznamenaných 1 257 štrajkov a protestov (CLB, 2018). Boli zamerané na rôzne oblasti: prevažujú nevyplatené mzdy, ale týkali sa aj rastúcich cien plynu, rovnosti v odmeňovaní (za rovnakú prácu rovnaké mzdy), vyplácania kompenzácií, sociálneho poistenia, premiestnenia firmy, ilegálnej subkontraktácie, nedovolenej konkurencie atď. Protesty sa týkali súkromných i štátnych firiem a inštitúcií.

6.5. Vzdelávanie, veda a technológie

V snahe ďalej posilňovať svoje postavenie na globálnom trhu pokračujú investície do oblastí vzdelania, vedy a výskumu. Hlavným zdrojom konkurenčnej výhody v budúcnosti nebude lacná pracovná sila, ale tvorba a komercializácia znalostí. Čína si uvedomuje hodnotu poznatkov nielen v komerčnej oblasti, ale aj pri správe rozsiahlej krajiny.

V roku 2017 bolo na postgraduálne štúdium zapísaných 2,6 mil. študentov. To predstavuje medziročný rast o vyše 0,6 mil. študentov. Na vysokých školách študovalo 27,5 mil. študentov, z čoho 7,6 mil. boli noví študenti a 7,4 mil. absolventi. Na stredných odborných školách bolo 16 mil. študentov. Na nižších stredných školách študovalo 44,4 mil. študentov. Vyššie stredné školy absolvovalo 23,7 mil. študentov. Základné školy navštevovalo 100,9 mil. žiakov (NBSC, 2018).

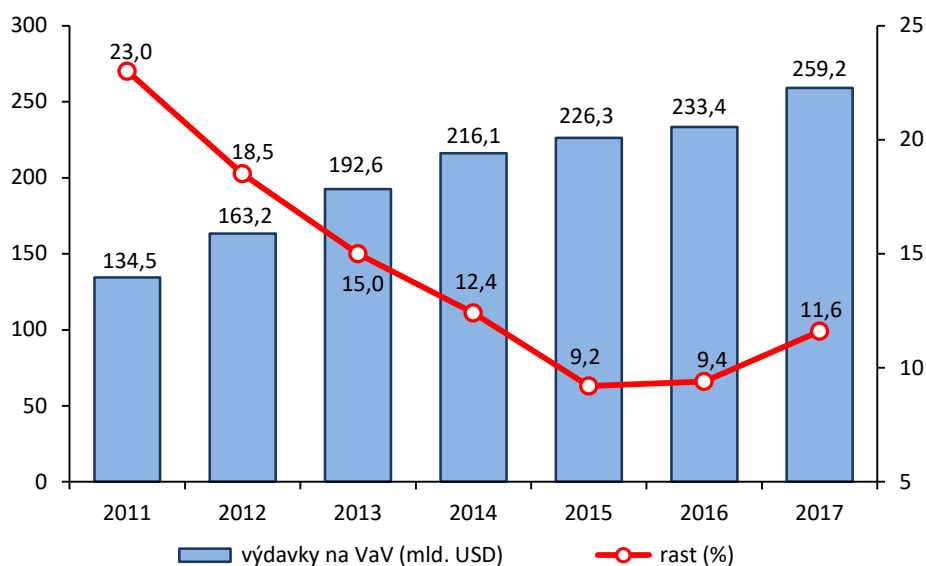
Čínske univerzity sú úspešné v medzinárodnom porovnávaní. Medzi najlepšimi sto univerzitami dominujú školy v USA, rastie tu však váha čínskych univerzít. Ako najlepšia čínska univerzita je vyhodnotená (QS World University Rankings, 2018) na 25. mieste Tsinghua University (Univerzita Čching-chua). Vysoko hodnotené

sú The University of Hong Kong (26. miesto), The Hong Kong University of Science and Technology (30.), Peking University (38.), Fudan University (Univerzita Fu-tan; 40.), The Chinese University of Hong Kong (46.), City University of Hong Kong (49.), Shanghai Jiao Tong University (Šanghajska univerzita dopravy; 62.), Zhejiang University (Če-ťianska univerzita; 87.), The Hong Kong Polytechnic University (95.) a University of Science and Technology of China (97.). Kvalitné vzdelávacie inštitúcie tvoria potenciál rozvoja založeného na znalostiach.

Výdavky na výskum a vývoj (VaV) vzrástli o 11,6 % a dosiahli 259,2 mld. USD (graf 6.5). Podiel výdavkov na VaV na HDP sa udržal na úrovni na 2,1 %, z čoho 13,6 mld. USD bolo vyčlenených na programy základného výskumu. V rámci národného programu kľúčového výskumu a vývoja bolo zrealizovaných 1,1 tis. vedeckých a technologických projektov a rieši sa 42 prioritných projektov. Národný fond pre transfer technológií a komerčné využitie založil 5 podriadených fondov s celkovou hodnotou 3,7 mld. USD (NBSC, 2018).

G r a f 6.5

Výdavky na výskum a vývoj v rokoch 2011 až 2017 (v mld. USD, %)

Prameň: NBSC (2018)

Jedným z indikátorov inovačného rozvoja je patentová aktivita. Z domova i zo zahraničia bolo prijatých približne 3,7 mil. patentových žiadostí a celkovo bolo schválených 1,8 mil. patentov. Ku koncu roka 2017 bolo registrovaných 7,1 mil. patentov v platnosti, z čoho 1,4 mil. boli domáce patenty. Počet patentov prepočítaný na tisíc obyvateľov bol 1,0 (pred rokom bolo 0,8). Spolu bolo podpísaných 368-tisíc kontraktov technologického transferu, ktoré predstavovali hodnotu 198,8 mld. USD (rast o 17,7 %).

Čína zvládla viaceré výzvy v kozmickom výskume a svoju silu dokazuje v dlhodobom projekte vesmírneho letu k planéte Mars. V súvislosti s tým vyvíja raketu Changzheng 9 (Čchang-čeng 9; Dlhý pochod 9)³². V roku 2016 dokončila najväčší rádioteleskop na svete. Má priemer 500 m (Five-hundred-meter Aperture Spherical Telescope) a kvôli zamedzeniu rušivému elektromagnetickému žiareniu je postavený v odľahlej oblasti Pingtang (Pching-tchang) na juhozápade krajiny. Od roku 2017 prináša nové poznatky o vesmíre (Chen, 2017).

6.6. Životné prostredie, doprava a energetika

Znečistenie životného prostredia zostáva problémom a je výzvou pre celú spoločnosť. Rozvoj veľkých aglomerácií a rozmach priemyslu komplikujú situáciu a jej riešenia. Zmena v štruktúre energetických zdrojov, ďalšie posilňovanie ekologických druhov dopravy a snahy vychovávať „zeleno mysliacu“ spoločnosť predstavujú snahy o zlepšenie situácie s ovzduším. S účinnosťou od 1. 1. 2018 Čína oficiálne zakázala dovoz plastového odpadu. Ide o reakciu na nežiaduci jav dovozu a spracúvania plastu na výrobu rôznych produktov s negatívnymi dôsledkami na kvalitu životného prostredia. Zaviedla sa daň na ochranu životného prostredia na základe *zákona o dani na ochranu životného prostredia*.

Oproti roku 2016 došlo k poklesu celkovej prepravy z hľadiska počtu osôb o 2,6 %. Z hľadiska štruktúry druhov dopravy pokles

³² Názov *Dlhý pochod* je na pamiatku vojenského ústupu Červenej armády Komunistickej strany Číny v rokoch 1934 – 35.

nastal len v prípade diaľničnej cestnej prepravy. Najväčší nárast znamenala letecká preprava (o 13,0 %, 550 mil. osôb) a železničná preprava (o 9,6 %, celkovo 3,1 mld. osôb). Podľa počtu osobokilometrov (okm) zostal objem cestnej diaľničnej prepravy a železničnej prepravy aj v tomto období podobný (1,0 bil. okm, resp. 1,3 bil. okm).

Budovanie vyspelej dopravnej infraštruktúry dokladá skutočnosť, že z 10 najdlhších mostov sveta sa až 7 nachádza v Číne (Parona, 2018). V roku 2018 bol otvorený 54 km dlhý most Hongkong – Zhuhai (Ču-chaj) – Macau. Vďaka zvládnutiu náročných stavebných technológií, ako aj výhodným finančným podmienkam je tu vytvorený silný potenciál na získavanie zákaziek výstavby mostov vo svete.

Medziročný nárast celkovej spotreby energie v roku 2017 bol 2,9 % (rok predtým to bolo 1,4 %). Napriek tomu, že spotreba uhlia medziročne mierne vzrástla o 0,4 %, ide o negatívny signál, keďže rok predtým bol zaznamenaný pokles o 4,7 %, čo súviselo so snahou obmedziť tento zdroj energie. Pozitívom je, že sa naďalej zvyšuje podiel spotreby „čistej“ energie na celkovej spotrebe energie. Kým v roku 2012 bol tento podiel 14,5 % a v roku 2016 19,7 %, vlni (2017) to bolo už 20,8 %. V snahe o dosiahnutie optimálneho energetického mixu bude potrebné udržať trend poklesu podielu spotreby uhlia. Pomôcť má pri tom pokračovanie v budovaní nových jadrových reaktorov.

Čína ako najväčší dovozca ropy na svete chce svoju dôležitosť využiť pri rozhodovaní o cenách ropy. V roku 2018 začala realizovať projekt na denomináciu ropných futures v jüanoch, ktoré budú prevediteľné na zlato. Petrojüan bude konkurovať americkému doláru, ktorý dominuje v obchode s ropou. Kontrakty budú prebiehať na Šanghajskej medzinárodnej energetickej burze (Shanghai International Energy Exchange). Zámerom je, aby takto vytváraná hodnota ropy lepšie odrážala generovanie cien pre dovoz a spotrebu. Popri rope North Sea Brent a rope West Texas Intermediate tak vzniká nový benchmark. Najväčším dodávateľom ropy do Číny je Rusko, nasledujú Angola a Irak.

6.7. Správa krajiny, hospodárska politika a regulácia

Fungovanie krajiny vyžaduje efektívnu voľbu nástrojov hospodárskej politiky. Centrálna vláda zdôrazňuje potrebu venovať väčšiu pozornosť realizácii inovačných aktivít čínskymi subjektmi. Je to výrazný posun od čias, keď bolo prioritou získať zahraničných investorov a oboznámiť sa s technológiami pochádzajúcimi z cudziny.

Podľa indexu globálnej konkurencieschopnosti sa Čína v roku 2016 umiestnila na 27. mieste medzi 137 krajinami. Za najväčšiu výhodu sa považuje veľkosť čínskeho trhu (1.) a vysoko hodnotené je makroekonomické prostredie (17.; WEF, 2018). Z hľadiska medzinárodného porovnania je problematická efektívnosť správy firiem, celkové dane, rozbeh podnikania, clá. Na druhej strane, vysokú konkurencieschopnosť dosahuje v oblasti kvality vzdelávacieho systému, rozsahu hodnotového reťazca firiem, efektívnosti verejných výdavkov atď.

Krajina prijíma opatrenia, ktoré uľahčia príchod Číňanov, ktorí žijú v zahraničí. Tí získajú 5-ročné víza bez obmedzenia počtu vstupov do Číny. Uľahčuje to spájanie rodín, príchod podnikateľov, kultúrne kontakty a pod. Aj takýmto spôsobom chce krajina získať talenty, ktoré sú úspešné v zahraničí (Luo – Li, 2018).

Čína na ochranu svojich záujmov zriadila v Džibutsku logistické centrum, ktoré bude podporovať protipirátske, mierové a humanitárne misie v Afrike a západnej Ázii. Je to jej prvá vojenská základňa v zámorí.

V roku 2018 začali USA zavádzať obchodné sankcie voči Číne. Na tovar v hodnote 34 mld. USD uvalili colnú sadzbu vo výške 25 % (6. 7. 2018). Čína reagovala rovnakým spôsobom. Potom nasledovali ďalšie sankcie, keď bola zavedená colná sadzba vo výške 25 % na tovar z Číny v hodnote 16 mld. USD (23. 8. 2018). Obchodná vojna sa stupňuje a zvýšené clo môže zasiahnuť ďalší tovar v hodnote 500 mld. USD. Spor sa rieši na pôde WTO. Eskalácia obchodného sporu zasiahne ďalšie krajiny, pretože čínska ekonomika je vysoko globalizovaná. Čína očakáva, že EÚ bude podporovať

voľný obchod v duchu pravidiel WTO. Prístup americkej vlády³³ poškodzuje tie americké firmy, ktoré sú odkázané na čínsky dovoz, lebo majú vyššie náklady, a exportéri z USA doplácajú na odvetné čínske clá, lebo znižujú dopyt. Obchodná vojna poškodí aj zahraničné firmy pôsobiace na čínskom trhu. Napríklad firmy z Japonska a Južnej Kórey tam vyvážajú polotovary.

Čína uskutočňuje opatrenia, ktoré majú znížiť účinnosť zavádzaných ciel. Podnecuje zahraničných investorov k investíciám v Číne dodatočnými stimulmi a oslabovaním reštrikcií³⁴. Z geopolitického pohľadu súvisia tieto kroky s otvorenosťou Číny. Pripravujú sa kroky na zníženie nákladov podnikov, aby pomohli znížiť vplyv amerických ciel³⁵. Čínska vláda plánuje v prípade potreby zvýšiť výdavky v prospech čínskych zamestnancov poškodených obchodnou vojnou. Zo strany Číny sa očakávajú aj netarifné opatrenia v podobe zintenzívnenia inšpekcií, prietahy na úradoch, bojkot spotrebiteľov a pod. Obchodný spor mal vplyv na devalváciu čínskej meny, čo v konečnom dôsledku zlacní čínsky export a tak oslabí dôsledky zavedenia dodatočného cla zo strany USA. Clá sa zatiaľ nedotkli dovozu lietadiel Boeing do Číny. Čínske letecké spoločnosti do roku 2037 nakúpia 7 690 nových lietadiel za 1,2 bil. USD (ČTK, 2018c).

* * *

V roku 2018 plánuje Štátna rada vypracovať, novelizovať a schváliť množstvo nových zákonov a regulácií. Patria k nim zákon o zahraničných investíciách, zákon o kontrole exportu, patentový zákon, zákon o copyrighte, zákon o dani z príjmu korporácií, zákon

³³ Politika protekcionizmu s názvom *Amerika na prvom mieste* spochybňuje postup dosiahnutý v globalizácii.

³⁴ Napríklad provincia Guangdong (Kuang-tung) umožní zahraničným investorom zriadiť podniky na výrobu vozidiel, lietadiel a ďalších technologicky náročných produktov. Doteraz boli zahraničné firmy, ktoré chceli pôsobiť v týchto odvetviach, povinné mať v joint venture miestneho partnera (He, 2018). Ohlásené boli investície spoločností Exxon-Mobil a BASF v Číne.

³⁵ Zníženie dane z príjmov, sociálnych odvodov, nákladov na energiu, dopravu a pod.

o rozpočte, zákon o ochrane práv spotrebiteľov a investičné regulácie vlády. Zmeny inštitucionálneho rámca môžu naďalej zlepšovať podmienky pre domácich i zahraničných investorov, čo sa odrazí vo vyššej dynamike inovačných zmien a technologického rozvoja. Ďalší vplyv zmien sa prejaví na vyššej ochrane spotrebiteľov a zaistení kvalitnejších produktov a služieb.

Modernizácia a pokrok prinesie v strednodobom horizonte rad výziev. Medziiným aj problém súvisiaci s dilemou postupnej substitúcie pracovnej sily priemyselnými robotmi v dôsledku rastúcej mzdovej hladiny a rýchleho rozvoja technológií.

Súčasná *obchodná vojna* nadobúda čoraz väčší rozmer a krajiny SVE môžu byť výrazne postihnuté zmenami v obchodnej politike Číny a USA. Trecie plochy sa zvyšujú aj z toho dôvodu, že obidve krajiny realizujú svoje záujmy vo viacerých regiónoch sveta a uplatňujú pri nich odlišné pohľady (napríklad v prípade Iránu). Meniaca sa podoba čínsko-amerických vzťahov posilňuje kontext rozvoja spolupráce Číny s Ruskou federáciou v ekonomickej a geopolitickej oblasti.

Stabilný rozvoj čínskej ekonomiky priaznivo pôsobí na svetovú ekonomiku, ale platí to aj opačne: čínska ekonomika profituje z rastu svetovej ekonomiky. Rizikom vývoja bude úroveň zadlženosti krajiny. Je to i dôsledok uvoľnenej menovej politiky v minulých rokoch, krajina má však k dispozícii viaceré regulačné mechanizmy, s ktorými udržiava stabilný vývoj.

7. RUSKO – OBNOVA HOSPODÁRSKEHO RASTU NA POZADÍ PRETRVÁVAJÚCEHO NAPÄTIA VO VZŤAHOCH SO ZÁPADOM

Ekonomika Ruska pokračovala v roku 2017 v zotavovaní z recesie, do ktorej upadla v rokoch 2015 – 2016. V priebehu roka bol vývoj nerovnomerný – v prvom a poslednom štvrtroku boli výsledky z hľadiska medziročnej dynamiky nepresvedčivé (menej než jednopercentný rast), o niečo solídnejší rast outputu uprostred roka však napokon zabezpečil výslednú hodnotu rastu HDP na úrovni 1,5 %. Výsledok prvého štvrtroka 2018 potvrdil pokračovanie trendu.

Z externých faktorov sa pod návrat ruskej ekonomiky na rastovú trajektóriu podpísali najmä dva aspekty: priaznivejší vývoj svetových cien ropy a rast globálnej ekonomiky, ktorý predstihol očakávania. Aj výhľad rastu svetovej ekonomiky na rok 2018 ostáva najoptimistickejší po roku 2011, k zlepšeniu prispelo oživenie investícií, spracovateľského priemyslu i obchodu (ekonomiky exportujúce komodity profitovali z vyšších cien surovín). Po stagnácii až miernom poklese v prvej polovici roka 2017 začali ceny ropy v druhom polroku rásť, ich nárast sa postupne zrýchľoval. Nebol za tým len silnejší rast spotreby ropy, ale i rastúce geopolitické napätie (americké sankcie voči Iránu, eskalácia situácie v Sýrii, spor medzi Saudskou Arábiou a Iránom) a lepšie dodržiavanie dohodnutých limitov v produkcii ropy (nielen u producentov zo zoskupenia OPEC), čo viedlo k zníženiu zásob (popri dohodnutých obmedzeniach došlo k poklesu ponuky i v dôsledku neplánovaných strát v produkcii vo Venezuele). Ceny tak rástli i v prvej polovici 2018, keď napríklad cena ropy Brent sa v júni vyšplhala na najvyššiu hodnotu od novembra 2014.

Z domácich faktorov k vymaneniu sa z recesie prispeli prehlbujúca sa makroekonomická stabilita, adekvátne stabilizačné kroky hospodárskej politiky, pokračovanie v uvoľňovaní monetárnej

politiky, solídny domáci dopyt (najmä na strane súkromnej spotreby, ale veľmi nezaostával ani investičný dopyt).

Významnejšej expanzii outputu však bránili následky stupňujúceho sa napätia medzi Ruskom a USA a niektorými európskymi krajinami. Pokračovala preto reorientácia sa na spoluprácu s bližšími trhmi v regióne Ázie. V nasledujúcich častiach okrem priblíženia pozadia makroekonomického vývoja sústredíme pozornosť práve na politické a hospodárske súvislosti napätých geopolitických vzťahov a v závere prinášame i podrobnejší výhľad ďalšieho vývoja.

7.1. Vybrané oblasti makroekonomického vývoja – od recesie k miernemu rastu

Z pohľadu produkcie prispeli k rastu HDP v roku 2017 najmä neobchodovateľné sektory, z nich v najväčšom rozsahu maloobchod a veľkoobchod, doprava a činnosti v oblasti nehnuteľností. Odvetvia odchodu profitovali z rastu spotreby domácností, ktorá zas ťažila zo zvýšenia reálnej mzdy, silnejšieho rubľa, oživenia spotrebiteľských úverov a z celkovej stabilizácie makroekonomiky. Naopak, príspevok obchodovateľných sektorov tlmili obmedzenia produkcie ropy (v dôsledku dohody OPEC+) a spracovateľský priemysel, ktorý stagnoval. Medziročná zmena produkcie v ťažbe minerálnych zdrojov bola v druhom polroku dokonca záporná, a to i napriek slušnému celoročnému rastu v produkcii zemného plynu (svoju úlohu zohrala pred koncom roka aj vysoká porovnávacía základňa z roku 2016). Spracovateľský priemysel sa stabilizoval už v roku 2016, medziročne si teda výraznejšie nepolepšil.

Domáci dopyt zosilnel medziročne o 3,6 %, čo je solídny nárast, ale i v prípade tohto zdroja rastu v roku 2017 došlo ku koncu roka k zhoršeniu. K ročnému rastu HDP prispela tak spotreba domácností, ako aj investičný dopyt. Práve investičný dopyt, ktorý sa v druhej polovici roka oslabil, a čerpanie zásob súviseli so spomaľením rastu HDP v poslednom štvrtroku. Súkromná spotreba bola podporovaná vyššími príjmami (rast reálnej mzdy a dôchodkov

vďaka rekordne pomalej inflácii), úvermi i silnejúcim rubľom. Úlohu zohral i pokračujúci pokles nezamestnanosti, začiatkom roka 2018 na 5 %. Miera chudoby sa oproti predošlému obdobiu významnejšie nemenila, očakáva sa však jej zníženie v ďalšom období (i vďaka nízkej inflácii a oživeniu súkromných príjmov a spotreby). Stále však ostane nad predkrízovou úrovňou.

Robustný vonkajší dopyt podporil rast ruského vývozu. Na 5 % medziročné zlepšenie (v reálnom vyjadrení) nemal vplyv len vývoz neropnej produkcie, darilo sa i službám. Zvýšil sa vývoz služieb v oblasti dopravy, cestovania, stavebníctva či IKT. Nastal aj rast dovozu, k jeho oživeniu dochádzalo už od druhej polovice 2016. K pokračovaniu zotavovania dovozu prispeli makroekonomická stabilizácia, relatívne silnejší rubel a výsledný rast spotrebiteľského a investičného dopytu. V reálnom vyjadrení narástol import o viac ako 17 %, jeho negatívny príspevok k rastu HDP prevážil pozitívny príspevok vývozu (čistý vývoz teda prispel k rastu outputu negatívne).

Vývoj na bežnom účte platobnej bilancie reflektoval priaznivú situáciu. Kľúčovým faktorom za posilňovaním bežného účtu bol rastúci obchodný prebytok. Bankový sektor splácajúci externé dlhy prispel k vyššiemu čistému odlevu kapitálu. Vo výsledku sa medzinárodné rezervy za rok 2017 zvýšili o niečo viac ako 15 mld. USD. Celkový vonkajší dlh vo vyjadrení ako % HDP (32,9 %) sa v porovnaní s rokom 2016 mierne zmenšil.

Centrálna banka pokračovala v uvoľňovaní monetárnej politiky, konala teda konzistentne so svojím plánom prechodu od mierne reštriktívnej politiky k neutrálnej menovej politike. Keďže inflácia sa v roku 2017 pohybovala na rekordne nízkych hodnotách (celoročná priemerná hodnota spotrebiteľskej inflácie 3,7 % je v súlade s inflačným cieľom 4 %), centrálna banka mohla pokračovať v znižovaní kľúčovej úrokovej sadzby. Tá vstúpila do roku 2017 s hodnotou 10 % a banka ju postupne v priebehu roka znížila 6-krát: naposledy po tom, čo novembrová hodnota inflácie poklesla na 2,5 %, centrálna banka v decembri 2017 prekvapila znížením kľúčovej

sadzby z 8,25 % až na 7,75 % (očakávalo sa zníženie len o 25 základných bodov podobne, ako to banka urobila v októbri). Banka tento krok komentovala tým, že dohoda o obmedzení produkcie ropy medzi Ruskom a OPEC-om zmiernila neistoty ohľadne dynamiky vývoja cien energetických surovín a vyššie ceny ropy posilnia rubľ. Pozitívne hodnotenie dohody s OPEC-om a v tom období stabilný rubľ umožnili banke pristúpiť k radikálnejšiemu zníženiu sadzby.

Aj v oblasti fiškálnej politiky sa autority držali pôvodného plánu a pokračovali v konsolidačnom úsilí. Vyššie príjmy v porovnaní s rokom 2016 (najmä z ropy a plynu vďaka vyšším cenám, ale aj vďaka lepšiemu výberu daní a silnejšiemu rastu) pri o niečo menších výdavkoch než v roku 2016 viedli k zlepšeniu fiškálnej pozície federálneho rozpočtu (zmenšenie deficitu z 3,4 % HDP na 1,4 % HDP) aj rozpočtu verejnej správy (deficit rozpočtu verejnej správy poklesol z 3,6 % v roku 2016 na 1,5 % HDP). Výdavky federálneho rozpočtu boli nakoniec nižšie, než plánoval zákon o rozpočte (platy štátnych zamestnancov i sporivý pilier dôchodkového systému boli v roku 2017 zmrazené na úroveň rokov 2015 – 2016, resp. 2014 – 2016 v prípade kapitalizačného piliera).

7.2. Politicko-ekonomické súvislosti napätých vzťahov so Západom

V rokoch 2017 a 2018 pokračovali v medzinárodných vzťahoch Ruskej federácie (RF) základné trendy z predchádzajúcich rokov. Pokračovala viacrovinová konfrontácia zo strany USA, Spojeného kráľovstva, Nemecka, Poľska a ďalších západných krajín, na druhej strane pokračovalo prehlbovanie spolupráce s Čínou a ďalšími krajinami nielen v ekonomickej, ale aj vo vojenskej oblasti. Vláda RF pokračovala v implementovaní z tejto konfrontácie plynúcich stratégií, ako sú stratégia náhrady importu, stratégia znižovania podielu amerického dolára v domácej ekonomike a v zahraničnom obchode, stratégia znižovania závislosti na západnom finančnom systéme a ďalšie.

Jednou z rovín konfrontácie je diplomatická oblasť. V septembri 2017 Spojené štáty zatvorili diplomatickú misiu RF v San Franciscu a zatvorili niekoľko objektov využívaných ruským veľvyslanectvom vo Washingtone a v New Yorku. Začiatkom roka 2018 Spojené kráľovstvo obvinilo vládu RF z pokusu o otrávenie bývalého tajného agenta Sergeja Skripaľa nervovou látkou *novičok*. Toto obvinenie, ktoré Rusko jednoznačne odmietlo, vyústilo do veľkého vyhostovania diplomatov – USA, Kanada, Austrália, Francúzsko, Poľsko, Nemecko, Litva, Česká republika, Dánsko, Taliansko, Španielsko, Holandsko, Estónsko, Lotyšsko, Švédsko, Belgicko, Fínsko, Rumunsko, Chorvátsko, Maďarsko, Írsko, Ukrajina, Moldavsko, Albánsko, Nórsko, Macedónsko, Gruzínsko, Čierna Hora a NATO koordinovane vyhostili ruských diplomatov. Rusko odpovedalo vo väčšine prípadov takmer zrkadlovo a spolu bolo vyhostených na obidvoch stranách 342 diplomatov (Al Jazeera, 2018). Z hľadiska počtu zapojených krajín išlo v histórii diplomacie za výnimočnú udalosť.

Spojené štáty pokračovali vo vyvíjaní aktivít v susedných krajinách Ruska a v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu, ktoré Rusko považuje za provokatívne a nepriateľské. Napätie vo svete medzi veľmocami sa odrazilo aj v ďalšom posunutí hodín skazy časopisu jadrových vedcov *Doomsday Clock*, ktoré boli na rok 2018 posunuté na 23:58, čiže o dve minúty dvanásť (Meclin, 2018). V niekoľkých európskych krajinách, predovšetkým v tých, ktoré susedia s Ruskom alebo sú v jeho blízkosti, opäť prebehli desiatky veľkých vojenských cvičení USA a NATO. Ministerstvo obrany RF vydalo vyhlásenie, že početnosť a rozsiahlosť vojenských aktivít NATO v blízkosti ruských hraníc neustále narastá a situácia na západných hraniciach Ruska sa vyostruje (RIA Novosti, 2017). Prezident Putin zadal úlohu vedeniu armády zabezpečiť pripravenosť všetkých strategických a veľkých podnikov nezávisle od formy ich vlastníctva na vojenskú produkciu (Independent, 2017). Začiatkom roka 2018 minister zahraničia RF Sergej Lavrov na konferencii o odzbrojení v Ženeve uviedol, že Spojené štáty pripravujú armády európskych krajín na použitie taktických jadrových zbraní proti Rusku.

Prezident Vladimir Putin vo svojom výročnom prejave pred federálnym zhromaždením v marci 2018 predstavil domácej a svetovej verejnosti zbrane novej generácie, ktoré majú byť odpoveďou na konfrontáciu zo strany západných krajín. Prejav sa stretol s reakciami po celom svete.

Prezidentské voľby 2018

Najdôležitejšou vnútropolitickou udalosťou boli voľby prezidenta, ktoré sa uskutočnili v marci 2018 a jednoznačne ich vyhral Vladimir Putin už v prvom kole so ziskom 76,69 % pri volebnej účasti 67,54 %. Jeho štvrté prezidentské funkčné obdobie bude trvať do roku 2024. Dlhodobé pôsobenie prezidenta Vladimira Putina vo vedení štátu od roku 1999 (tab. 7.1) predstavuje v súčasnom dynamickom svete zriedkavú politickú kontinuitu, a tým zároveň príležitosť na realizáciu dlhodobých politík.

T a b u ľ k a 7.1

Pôsobenie prezidenta Vladimira Putina v najvyšších štátnych funkciách RF

Obdobie	Pozícia
1999	predseda vlády RF <i>Vymenovaný prezidentom Borisom Jeľcinom.</i>
1999 – 2000	prezident RF <i>Ako úradujúci predseda vlády nastúpil podľa ústavy do prezidentskej funkcie po odstúpení úradujúceho prezidenta Borisa Jeľcina.</i>
2000 – 2004	prvé prezidentské funkčné obdobie
2004 – 2008	druhé prezidentské funkčné obdobie
2008 – 2012	predseda vlády RF <i>Počas prezidentúry Dmitrija Medvedeva, ktorý navrhol zmenu ústavy na predĺženie funkčného obdobia úradu prezidenta zo štyroch na šesť rokov a parlamentu zo štyroch na päť rokov.</i>
2012 – 2018	tretie prezidentské funkčné obdobie
2018 –	štvrté prezidentské funkčné obdobie <i>Riadna dĺžka funkčného obdobia sa končí v roku 2024.</i>

Prameň: autor

Mimoriadne významnou vnútropolitickou a ekonomickou udalosťou bolo otvorenie cestnej časti Krymského mosta (EÚ uvalila na šesť ruských firiem stavajúcich most sankcie) v dĺžke 19 km cez Kerčský prieliv v máji 2018 po troch rokoch výstavby (železničná časť má byť spustená v roku 2019). Most má pre Rusko aj symbolický význam³⁶ a pre Krym aj význam ekonomickorozvojový, keďže doterajšie spojenie s ruskou pevninou bolo v dôsledku blokády a zlých vzťahov s Ukrajinou len letecké a trajektové. Rusko pokračuje aj vo výstavbe federálnej diaľnice pokračujúcej z mosta až do Sevastopoľa, ktorá má byť ukončená v roku 2020. Obnova a vybudovanie novej dopravnej infraštruktúry na Kryme je súčasťou rozsiahlych rozvojových investícií, ktoré na polostrove prebiehajú od pripojenia k Rusku v roku 2014.

Pokračujúca dedolarizácia a deoffshorizácia

Vláda RF naďalej pokračovala v stratégii dedolarizácie, a to aj v spolupráci s ďalšími krajinami. Okrem toho v rámci tzv. deoffshorizácie na jar 2018 začala ďalšiu fázu programu amnestie pre návrat kapitálu do krajiny. Očakáva sa, že bude úspešnejšia ako predchádzajúca fáza z roku 2016, keďže obavy firemných kruhov z perzekúcií sa nenaplnili.

Centrálna banka Ruska (CBR) pokračovala v navyšovaní zlatých rezerv obdobným tempom ako v predchádzajúcich rokoch. Z 1 615,2 t zlata na konci roku 2016 zvýšilo Rusko svoje rezervy na 1 838,8 t na konci 2017. Tento nárast o 13,8 % bol podobný ako nárast 14,2 % v predchádzajúcom roku 2016. Hodnota zlatých rezerv v USD vzrástla oproti roku 2010 2,14-násobne a oproti roku 2000 až 22,5-násobne, čo je zo skupiny veľkých významných krajín jednoznačne najviac (v tonách z necelých 400 t v roku 2000 na viac ako 1 800 t v roku 2017). Historické maximum krajina dosiahla ako

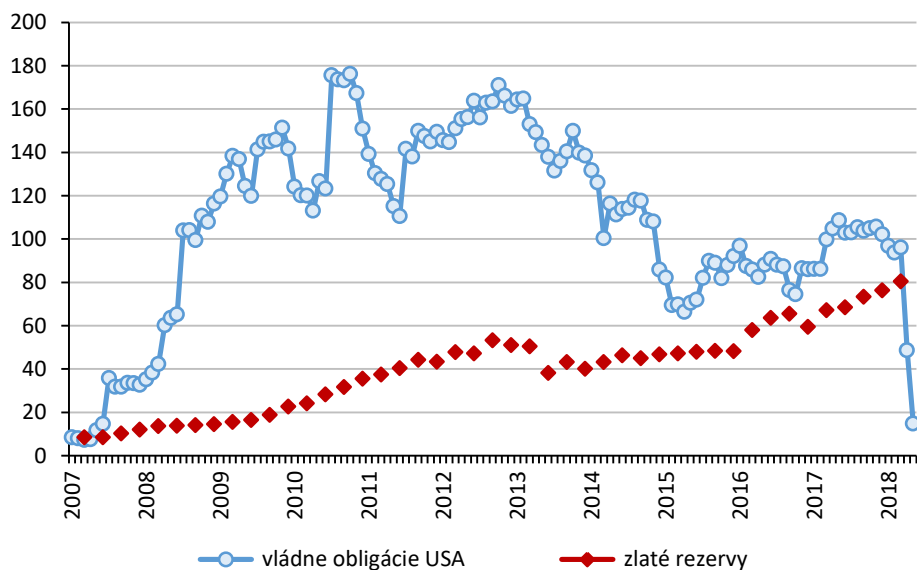
³⁶ Vstup Krymu do Ruskej federácie v roku 2014 je v Rusku vnímaný ako návrat územia, keďže polostrov patril Ruskému impériu od roku 1783 a súčasťou Ukrajinskej zväzovej socialistickej republiky sa stal iba v roku 1954. Postaveniu mosta je preto pripisovaný veľký symbolický význam.

ZSSR v roku 1941 v objeme 2 800 t zlata. Rusko je už mnoho rokov najväčším nákupcom zlata na svete a zároveň patrí aj k jeho najväčším producentom. Z celkovej celosvetovej produkcie v roku 2017 vo výške 3 247 t vyťažilo Rusko 270,7 t, pred ním sú Čína so 426 t a Austrália s 295,1 t, za ním USA s 230 t a Kanada so 175,8 t. Každoročne takmer celú domácu produkciu zlata odkupuje centrálna banka.

CBR sa v apríli a v máji 2018 náhle zbavila veľkej časti štátnych obligácií USA. Z celkového objemu držaných vládnych obligácií USA v marci 2018 v hodnote 96,1 mld. USD znížila tento objem na 14,9 mld. USD v máji 2018, čiže o 84,5 % (graf 7.1). Objem devízových rezerv vo forme vládnych obligácií USA klesol pod objem zlatých rezerv a dostal sa na úroveň z roku 2007. Podľa analytikov je takýto náhly odpredaj a v takomto objeme nevídaný a objavilo sa množstvo špekulácií o dôvodoch CBR na takéto kroky.

G r a f 7.1

Objem vládnych obligácií USA a objem zlatých rezerv v mld. USD v držbe CBR v rokoch 2007 až 2018

Prameň: U. S. Department of the Treasury (2018b); World Gold Council (2018)

Podľa CBR bol tento odpredaj v súlade s cieľmi diverzifikácie medzinárodných rezerv, ktorá zohľadňuje nielen finančné, ale aj ekonomické a geopolitické riziká. Rusko tak vypadlo zo zoznamu významných veriteľov Ministerstva financií USA, keďže hranica pri tejto kategórii je 30 mld. USD. Z pohľadu Ministerstva financií USA ide o zanedbateľnú záležitosť, keďže celkový objem obligácií vlády USA držaný vládami iných krajín predstavoval v decembri 2017 6 209,2 mld. USD. Z hľadiska strategického súperenia USA s RF však tento krok pre USA znamená o jeden geopolitický nástroj menej.

Centrálna banka aktívne podporovala rozširovanie používania vlastného platobného systému SPFS³⁷, ktorý je ruskou alternatívou systému SWIFT. Ohlásila úmysel sprístupniť systém SPFS v krajinách EHU pre banky a veľké firmy, aby znížili závislosť od systému SWIFT. Perspektívne CBR oznámila aj úmysel ponúknuť systém aj krajinám BRICS. Systém však zatiaľ nie je ani dominantným systémom v samotnej RF, keďže asi iba polovica bánk je k systému pripojená a iba približne 5 % medzibankových transakcií je realizovaných jeho prostredníctvom. Hoci služby systému SPFS sú v porovnaní so systémom SWIFT lacnejšie, systém SPFS zatiaľ neponúka také široké množstvo služieb. Zatiaľ je zväčša považovaný za rezervný kanál, ktorý je možné využiť v prípade, že zo strany západných krajín dôjde k naplneniu hrozieb, a teda k odpojeniu ruských bánk od systému SWIFT, tak ako sa to stalo v prípade sankcií voči Iránu v rokoch 2012 až 2016. Atraktivitu systému SPFS chce CBR zvyšovať aj implementáciou nových finančných technológií, ako sú napríklad blockchain, SupTech a cloudové služby.

Systém platobných kariet MIR, ktorý bol spustený na konci roka 2015 ako alternatíva za systémy Mastercard a VISA, ktoré v rámci protiruských sankcií USA v roku 2014 a 2015 prestali poskytovať služby časti ruských bánk, sa postupne a za výraznej podpory vlády rozširuje. Do začiatku roku 2018 bolo vydaných takmer 37 miliónov týchto kariet približne s 11 % podielom na trhu platobných kariet.

³⁷ Сервис по передаче финансовых сообщений (СПФС), v preklade *Služba na prenos finančných správ*.

Do konca roku 2018 má počet vydaných kariet dosiahnuť 54 miliónov kusov a do roku 2019 sa predpokladá nárast trhového podielu na 40 %. Rusko rokuje s Iránom o vzájomnom uznaní národných platobných systémov, aby boli funkčné v obidvoch krajinách.

Doterajšiu úspešnosť, resp. rýchlosť dedolarizácie zachytáva tabuľka 7.2. Od roku 2013 do roku 2017 sa v zahraničnom obchode celkovo znížil podiel amerického dolára v štruktúre valutových príjmov z 79,6 % na 68,2 %, pričom v roku 2017 sa tento pokles spomalil. Tento pokles o 11,4 p. b. sa najviac prejavil v náraste podielu eura o 6,5 a rubľa o 4,1 p. b. Podiel USD však aj naďalej zostáva dominantný. V štruktúre valutových výdavkov je pomer medzi USD, EUR a RUB takmer vyrovnaný a v podstate sa od roku 2013 nejako výraznejšie nezmenil. Pri pohľade na vývoj valutovej štruktúry zahraničného obchodu podľa vybraných regiónov (tab. 7.3) vidno prebiehajúce zmeny detailnejšie. V roku 2017 oproti roku 2013 najviac poklesol podiel dolára na príjmoch z obchodu s EÚ a s Indiou, a to viac ako o 20 p. b. v obidvoch prípadoch. Podiel využívania eura najviac prirodzene narástol na príjmoch z obchodov s EÚ (+15,9 p. b.). Rubel najviac posilnil svoj podiel na príjmoch z obchodu s Indiou (+19,3 p. b.), potom s krajinami EHU (+15,8 p. b.) a SNŠ (+15,3 p. b.) a najmenej s EÚ (+3,6 p. b.). Iné valuty najviac posilnili svoj podiel na príjmoch z obchodu s Čínou, a to o 6,3 p. b. (pravdepodobne išlo o čínsky jüan).

T a b u ľ k a 7.2

Zahrančný obchod RF v jednotlivých menách (v %)

	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Export</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	10,2	13,2	12,3	14,8	14,3
USD	79,6	76,0	72,9	69,2	68,2
EUR	9,1	8,4	13,1	14,1	15,6
iné valuty	1,1	2,4	1,7	1,8	1,9
<i>Import</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	28,0	30,2	28,0	29,4	30,7
USD	40,6	39,6	41,4	36,7	36,3
EUR	29,9	28,1	28,4	31,1	30,1
iné valuty	1,5	2,0	2,2	2,7	2,9

Prameň: CBR (2018a)

Zmeny v roku 2017 oproti roku 2013 v štruktúre valútových výdavkov v zahraničnom obchode RF s vybranými regiónmi a krajinami (tab. 7.3, tab. 7.4) sú menšie ako v prípade štruktúry valútových príjmov. Dolár svoj podiel najviac znížil v prípade EÚ (-17,3 p. b.) a Číny (-14,5 p. b.) a, naopak, mierne zvýšil svoj podiel v prípade Indie (+4,6 p. b.). Euro svoje podiely vo valutovej štruktúre zmenilo len veľmi málo, celkovo však svoj podiel mierne zvýšilo. Rubľ svoj podiel na štruktúre valútových výdavkov v zahraničnom obchode RF zvýšil najmä s krajinami EÚ (+17,4 p. b.), potom s krajinami SNŠ (+6,3 p. b.) a mierne aj s EÚ (+3,7 p. b.). Naopak, svoj podiel mierne znížil v prípade Indie (-2,5 p. b.) a Číny (-1,1 p. b.). Podiel výdavkov v iných valútach najviac narástol v obchode s Čínou, a to o 13,9 p. b. (pravdepodobne išlo o čínsky jüan).

Nie je známe, aké konkrétne ciele má CBR, čo sa týka cieleného pomeru valútových príjmov a výdavkov v zahraničnom obchode, a v akom časovom horizonte majú byť dosiahnuté. Z tohto dôvodu nie je vhodné doterajšie zmeny ďalej hodnotiť. V každom prípade možno konštatovať, že trend dedolarizácie ruskej ekonomiky je viditeľne prítomný aj v zahraničnom obchode krajiny.

T a b u ľ k a 7.3

Zahraníčny obchod RF s EÚ, SNŠ a EÚ v jednotlivých menách (v %)

	Export			Import		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017
EÚ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	6,8	9,8	10,4	25,3	25,6	29,0
USD	73,0	59,0	51,8	27,4	29,7	22,0
EUR	18,1	27,6	34,0	46,1	43,2	47,7
iné valuty	2,1	3,6	3,8	1,2	1,5	1,3
SNŠ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	47,0	56,7	62,3	58,5	60,1	64,8
USD	44,4	36,0	30,5	34,9	32,6	28,8
EUR	7,7	6,0	6,0	5,2	5,2	4,7
iné valuty	0,8	1,3	1,2	1,4	2,1	1,7
EÚ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	53,8	66,2	69,6	60,7	68,5	78,1
USD	36,4	25,7	22,7	33,4	25,0	16,1
EUR	8,8	6,7	6,3	4,2	4,0	3,6
iné valuty	1,0	1,4	1,4	1,7	2,5	2,2

Prameň: CBR (2018a)

T a b u ľ k a 7.4

Zahraničný obchod RF s Čínou a Indiou v jednotlivých menách (v %)

	Export			Import		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017
<i>Čína</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	1,2	1,9	9,5	3,9	2,6	2,8
USD	96,2	94,2	79,2	90,1	84,8	75,6
EUR	0,9	2,2	3,3	3,8	3,1	5,5
iné valuty	1,7	1,7	8,0	2,2	9,5	16,1
<i>India</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
RUB	1,1	14,8	20,4	24,1	18,9	21,6
USD	96,6	81,6	75,7	61,8	70,0	66,4
EUR	2,2	3,6	3,9	7,7	7,6	6,9
iné valuty	0,0	0,0	0,0	6,5	3,5	5,1

Prameň: CBR (2018a)

V októbri 2017 spustila Čína nový platobný systém typu *payment versus payment system*³⁸ na zúčtovanie transakcií v čínskych jüanoch a v ruských rubľoch. Cieľmi systému sú znížiť riziko a zvýšiť efektivitu devízových transakcií. Je pravdepodobné, že systém ďalej urýchli rast podielu rubľa a jüanu na vzájomnom obchode a urýchli ďalší pokles podielu amerického dolára. Rozhovory o vytvorení systému platieb v národných menách prebiehajú už aj na pôde BRICS. Na medzinárodných trhoch je dopyt po menách väčšiny krajín BRICS relatívne nevýznamný, čo však nie je prekážkou pri zavádzaní používania národných mien v dvojstranných obchodoch bloku.

Dedolarizáciu ruskej ekonomiky má podporiť aj nový zákon, ktorý RF prijala v lete 2018, o povinnom uvádzaní taríf za služby v ruských námorných prístavoch v rubľoch. Pri tejto zmene bolo stanovené prechodné obdobie do konca roka 2024, a to z dôvodu, že mnohé subjekty pôsobiace v týchto prístavoch majú dlhodobé záväzky v USD.

V roku 2015 založila CBR ratingovú agentúru Analytical Credit Rating Agency (ACRA) s cieľom zbaviť sa závislosti od ratingových agentúr z USA (Standard and Poor's, Moody's a Fitch), ktoré

³⁸ Tento typ platobného, resp. zúčtovacieho systému je určený na platby vo dvoch alebo vo viacerých menách. Mechanizmus zabezpečuje, že finálna platba v jednej mene prebehne iba vtedy, ak prebehla finálna platba v druhej mene.

znížili rating Ruska po pripojení Krymu. Centrálna banka vylúčila tieto zahraničné agentúry z konzorcia Fintech, ktoré je hlavným nástrojom CBR pri zavádzaní nových finančných technológií do praxe. Začiatkom roka 2018 kúpila ACRA v snahe preniknúť na trh EÚ slovenskú ratingovú agentúru ERA (European Rating Agency).

Konfrontácia Ruska a USA v roku 2018 sa prejavila aj odmietnutím Ruska podieľať sa na navýšení kapitálu Svetovej banky vo výške 13 mld. USD, ktoré bolo odsúhlasené členskými krajinami. Podľa niektorých analytikov sa Rusko odmietlo zúčastniť na tejto kapitalizácii z dôvodu, že USA využívajú Svetovú banku na boj proti Rusku.

Eurázijská hospodárska únia (EHÚ)

V roku 2018 uzavrela EHÚ s Čínou dohodu o obchode a hospodárskej spolupráci a s Iránom dohodu o vytvorení zóny voľného obchodu. Potom ako USA v máji 2018 odstúpili od multilaterálnej jadrovej dohody s Iránom a znovu zaviedli voči Iránu sankcie, vidí Rusko v spolupráci s Iránom ešte väčší potenciál. Mnoho západných firiem musí v dôsledku sankcií prestať v Iráne pôsobiť a napríklad ruský letecký priemysel vidí príležitosť nahradiť Airbus či Boeing.

V apríli 2018 došlo v Arménsku, bývalej republike ZSSR a súčasnom členovi EHÚ, pod tlakom pouličných protestov k zmene vlády. Na pozíciu premiéra bol zvolený opozičný politik Nikol Pašinjan, ktorý v roku 2013 nesúhlasil so vstupom Arménska do EHÚ s odôvodnením, že toto členstvo by ohrozovalo národnú bezpečnosť a suverenitu Arménska. Zástupca EÚ v Arménsku Piotr Switalski privítal úspech občianskych protestov a následnú zmenu vlády, v ktorej EÚ vidí prísľub k rýchlejšej ratifikácii Komplexnej a rozšírenej dohody o partnerstve EÚ a Arménska, tzv. CEPA (The Comprehensive & Enhanced Partnership Agreement between the European Union & Armenia). Nová vláda rozhodla o účasti arménskej armády na vojenských cvičeniach USA a NATO v Gruzínsku. Niekoľko ruských politikov vrátane ministra zahraničia Sergeja Lavrova verejne vyjadrilo znepokojenie z politiky nového vedenia Arménska. Arménsko vstúpilo do EHÚ v roku 2015, čiže len

nedávno, a zmena politického kurzu v Jerevane vyvoláva v Moskve obavy, keďže EÚ núti bývalé sovietske krajiny vybrať si medzi Ruskom alebo EÚ, tak ako sa stalo na Ukrajine v roku 2014.

V snahe o rozšírenie EÚ ponúklo Rusko štatút pozorovateľa EÚ Tadžikistanu, bývalej republike ZSSR. Štatút pozorovateľa má už Moldavsko. Tento štatút nenesie so sebou žiadne politické záväzky. V snahách o ďalšie rozšírenie EÚ je Tadžikistan už dlhšie obdobie primárnym cieľom. Rovnako ako Kirgizsko je veľmi závislý od remitencií svojich občanov pracujúcich v RF či v Kazachstane a práve voľný pohyb pracovných síl v EÚ je preň hlavným lákadlom na vstup do únie. Tadžická vláda sa však s členstvom neponáhľa a na dôkladné preštudovanie výhod a nevýhod prípadného vstupu do EÚ si vyžiadala čas. Niektorí experti však varujú, že vstupom Tadžikistanu do EÚ pribudne bloku množstvo nových problémov, keďže získa hranicu s Afganistanom (EurAsia Daily, 2017).

Objem vzájomného obchodu členských krajín EÚ (tab. 7.5) má kolísavú tendenciu. Od roku 2010 do roku 2013 mal rastúci trend, nasledujúce roky však klesal a v roku 2016 dokonca pod úroveň roku 2010, a to aj napriek tomu, že od roku 2015 pribudli ako členovia Arménsko a Kirgizsko. Pre tieto dve malé krajiny však vstup do EÚ znamenal doposiaľ každý rok zvýšenie objemu vzájomného obchodu. Pre všetky členské krajiny znamenal rok 2017 obnovenie rastu vzájomného obchodu.

Vývoj vzájomného obchodu, resp. exportu v krajinách EÚ je potrebné hodnotiť v kontexte celkového exportu každej krajiny. Tabuľka 7.6 zachytáva objem a dynamiku celkového exportu každej členskej krajiny a oscilujúcu a odlišnú dynamiku trendu celkového exportu. V roku 2015 bola výraznejšie negatívna. Výsledkom je, že podiel exportu do krajín EÚ (vzhľadom na veľkosť krajín ide predovšetkým o export do RF) na celkovom exporte krajín narástol, a to najmä v prípade Arménska a Kirgizska. Určitý podiel na tomto náraste majú nepochybne aj sankcie RF voči krajinám EÚ, kde bolo potrebné nájsť vhodné náhrady a krajiny EÚ boli prirodzenou voľbou.

Tabuľka 7.5

Vzájomný obchod (export) colnej únie/EHÚ (v mil. USD) a jeho dynamika (v %) v rokoch 2010 až 2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
EHÚ	47 134,6	63 100,9	67 856,4	64 520,0	58 511,0	45 615,7	42 960,3	54 697,9
Bielorusko	10 418,4	15 182,9	17 116,3	17 708,4	16 061,1	11 007,8	11 384,8	13 651,1
Kazachstan	5 999,2	7 103,3	6 228,7	5 933,6	6 449,9	5 120,3	3 930,2	5 262,5
Rusko	30 717,0	40 814,7	44 511,4	40 878,0	36 000,1	28 821,2	26 804,3	34 685,5
Arménsko	-	-	-	-	-	256,2	393,9	557,2
Kirgizsko	-	-	-	-	-	410,2	447,2	541,5
EHÚ	-	134 %	108 %	95 %	91 %	78 %	94 %	127 %
Bielorusko	-	146 %	113 %	103 %	91 %	69 %	103 %	120 %
Kazachstan	-	118 %	88 %	95 %	109 %	79 %	77 %	134 %
Rusko	-	133 %	109 %	92 %	88 %	80 %	93 %	129 %
Arménsko	-	-	-	-	-	-	154 %	141 %
Kirgizsko	-	-	-	-	-	-	109 %	121 %

Prameň: Euroasian Economic Council (2017)

Tabuľka 7.6

Objem celkového exportu jednotlivých krajín EHÚ v mil. USD (v bežných cenách USD), dynamika vývoja a podiel exportu do krajín EHÚ na celkovom exporte jednotlivých krajín v rokoch 2010 až 2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Celkový export krajiny</i>								
Bielorusko	29 396,8	48 458,5	51 744,7	44 058,2	43 301,1	32 749,8	29 831,1	36 259,5
Kazachstan	65 502,3	89 503,3	91 747,5	91 381,3	87 108,8	52 581,5	43 714,8	0,0
Rusko	445 513,2	573 991,8	594 193,2	592 497,4	558 283,1	391 450,6	330 161,9	410 780,8
Arménsko	1 928,9	2 409,4	2 927,4	3 154,0	3 316,3	3 137,3	3 495,8	4 390,1
Kirgizsko	2 471,7	3 380,2	2 933,0	3 099,1	2 796,7	2 350,0	2 440,8	2 679,3
<i>Dynamika celkového exportu</i>								
Bielorusko	-	164,8 %	106,8 %	85,1 %	98,3 %	75,6 %	91,1 %	121,5 %
Kazachstan	-	136,6 %	102,5 %	99,6 %	95,3 %	60,4 %	83,1 %	0,0 %
Rusko	-	128,8 %	103,5 %	99,7 %	94,2 %	70,1 %	84,3 %	124,4 %
Arménsko	-	124,9 %	121,5 %	107,7 %	105,1 %	94,6 %	111,4 %	125,6 %
Kirgizsko	-	136,8 %	86,8 %	105,7 %	90,2 %	84,0 %	103,9 %	109,8 %
<i>Podiel exportu do EHÚ na celkovom exporte krajiny</i>								
Bielorusko	35,44 %	31,33 %	33,08 %	40,19 %	37,09 %	33,61 %	38,16 %	37,65 %
Kazachstan	9,16 %	7,94 %	6,79 %	6,49 %	7,40 %	9,74 %	8,99 %	-
Rusko	6,89 %	7,11 %	7,49 %	6,90 %	6,45 %	7,36 %	8,12 %	8,44 %
Arménsko	-	-	-	-	-	8,17 %	11,27 %	12,69 %
Kirgizsko	-	-	-	-	-	17,45 %	18,32 %	20,21 %

Prameň: World Bank (2018b; 2018c); Euroasian Economic Council (2018); výpočty autora

Projekt EHÚ nie je analogický svojím zameraním a obsahom s projektom EÚ. Asi najlepšie je pozerieť sa na EHÚ ako na colnú

úniu s dodatočnou a bohatou agendou (Vinokurov, 2017), ako je spoločný pracovný trh či spoločné technické a sanitárne normy. EHÚ má vytvorené a stabilizované inštitúcie – Komisiu EHÚ (Eurasian Economic Commission), vlastný súd (Court of the Eurasian Economic Union), rozvojovú banku (Eurasian Development Bank) a stabilizačný a rozvojový fond (Eurasian Stabilization and Development Fund).

Rusko predstavuje ďaleko najdominantnejšieho člena EHÚ. Hlasovacie práva má však zámerne rovnaké ako každá iná členská krajina. Napriek tomu vzájomné obchodné vzťahy členských krajín nie sú rozhodne ideálne. Bielorusko ústami prezidenta Alexandra Lukašenka obvinilo Rusko z nečestnej konkurencie a z neplnenia záväzkov plynúcich z členstva v EHÚ (RIA Novosti, 2018).

Veda, výskum a technológie

Jednou z hlavných priorít vlády RF sú investície do vedy a výskumu a do informačných technológií. Podľa globálneho inovačného indexu, ktorý každoročne v spolupráci s ďalšími inštitúciami vydáva Svetová organizácia duševného vlastníctva, sa Rusko v tejto oblasti posunulo (tab. 7.7). V roku 2016 bolo v tomto rebríčku o jedenásť priečok vyššie ako v roku 2007, v rebríčku roka 2018 však opäť mierne kleslo. Povaha tohto rebríčka vylučuje nejakú výraznú dynamiku a potvrdzuje to aj jeho prvá desiatka, ktorá je počas mnohých rokov veľmi stabilná (stabilne sa ukazuje aj pozícia Slovenska). Ďalší posun Ruska v tomto rebríčku si určite vyžiada niekoľko rokov. Vláda RF plánuje v najbližších rokoch výstavbu nových medzinárodných výskumných centier, a ak sa ohlásené investície do vedy a výskumu naozaj uskutočnia, môžu sa prejaviť aj v zlepšení inovatívnosti ekonomiky.

Ruská vláda schválila vytvorenie fondu 3,04 mld. RUB (53,14 mil. USD) na financovanie programu Digitálna ekonomika Ruskej federácie. Tento štátny program schválený v 2017 má trvať do roku 2024 a má sa prelínať a dopĺňať s ďalšími štyrmi štátnymi programami: Informačná spoločnosť; Ekonomický rozvoj a inovatívna

ekonomika; Rozvoj dopravných systémov; Rozvoj elektronického a rádioelektronického priemyslu. Rozvoj digitálnej ekonomiky je považovaný za jeden zo strategických rozvojových cieľov.

T a b u ľ k a 7.7

Pozícia RF v celosvetovom hodnotení Global Innovation Index v rokoch 2007, 2011, 2016, 2018

2007			2011			2016			2018		
1.	USA	5,80	1.	Švajčiarsko	63,82	1.	Švajčiarsko	66,28	1.	Švajčiarsko	68,40
2.	Nemecko	4,89	2.	Švédsko	62,12	2.	Švédsko	63,57	2.	Holandsko	63,32
3.	Spojené kráľovstvo	4,81	3.	Singapur	59,64	3.	Spojené kráľovstvo	61,93	3.	Švédsko	63,08
4.	Japonsko	4,48	4.	Hongkong	58,80	4.	USA	61,40	4.	Spojené kráľovstvo	60,13
5.	Francúzsko	4,32	5.	Fínsko	57,50	5.	Fínsko	59,90	5.	Singapur	59,83
6.	Švajčiarsko	4,16	6.	Dánsko	56,96	6.	Singapur	59,16	6.	USA	59,81
7.	Singapur	4,10	7.	USA	56,57	7.	Írsko	59,03	7.	Fínsko	59,63
8.	Kanada	4,06	8.	Kanada	56,33	8.	Dánsko	58,45	8.	Dánsko	58,39
9.	Holandsko	3,99	9.	Holandsko	56,31	9.	Holandsko	58,29	9.	Nemecko	58,03
10.	Hongkong	3,97	10.	Spojené kráľovstvo	55,96	10.	Nemecko	57,94	10.	Írsko	57,19
35.	Slovensko	2,97	37.	Slovensko	39,05	37.	Slovensko	41,70	36.	Slovensko	42,88
52.	Jamajka	2,63	54.	Saudská Arábia	36,44	41.	Spojené arab. emir.	39,35	44.	Thajsko	38,00
53.	Jordánsko	2,61	55.	Srbsko	36,31	42.	Turecko	39,03	45.	Vietnam	37,94
54.	Rusko	2,60	56.	Rusko	35,85	43.	Rusko	38,50	46.	Rusko	37,90
55.	Chorvátsko	2,59	57.	Omán	35,51	44.	Čile	38,41	47.	Čile	37,79
56.	Poľsko	2,53	58.	Argentína	35,36	45.	Kostarika	38,40	48.	Moldavsko	37,63
107.	Angola	1,53	125.	Alžírsko	19,79	128.	Jemen	14,55	126.	Jemen	15,04

Poznámka: v roku 2011 tvorcovia indexu zmenili metodiku výpočtu; v tabuľke je pri každom uvedenom roku prvá desiatka rebríčka, pozícia Slovenska, pozícia Ruska a posledná krajina rebríčka v danom roku

Prameň: Cornell University, INSEAD, World Intellectual Property Organization (2018)

Štátna jadrová spoločnosť Rosatom spustila na vodu v apríli 2018 prvú komerčnú ruskú plávajúcu jadrovú elektrárňu Akademik Lomonosov, ktorá je v súčasnosti jedinou plávajúcou elektrárnou na svete. Jej výkon je dostatočný pre mesto s 200 000 obyvateľmi a jej prvou určenou misiou bolo nahradenie výkonu jadrovej elektrárne Bilibino v odľahlom regióne Čukotky. Rusko a Egypt podpísali dohodu o výstavbe prvej jadrovej elektrárne v Egypte v meste Dabaa, ktorá má byť postavená do roku 2028 – 2029. Rusko zároveň poskytne na túto výstavbu úver vo výške 25 mld. USD,

čo predstavuje 85 % nákladov projektu. Rosatom postaví aj dva ďalšie reaktory v Indii v meste Kudankulam. Hodnota zahraničných projektov Rosatomu počas ďalších desiatich rokov je v objeme 133,5 mld. USD (Rosatom, 2018).

Rast zahraničného obchodu Ruskej federácie

Sankcie voči Rusku zo strany USA³⁹, Kanady, Austrálie, krajín EÚ a Ukrajiny a odvetné sankcie zo strany Ruska zmenili a stále menia obraz medzinárodného obchodu. Ekonomické a spoločenské šoky, ktoré tieto sankcie spôsobili v mnohých krajinách na niekoľko rokov, sú ukážkovým príkladom (podľa neoklasickej ekonómie) negatívnych zásahov štátu do ekonomiky. Súdiac podľa objemov zahraničného obchodu Ruska, trvalo absorbovanie týchto šokov a prispôbenie sa novej realite medzinárodných politických a ekonomických vzťahov dva roky. Po tomto období relatívne výrazného poklesu zahraničného obchodu RF narástol v roku 2017 zreteľne vývoz do Číny (tab. 7.8), a to takmer o 39 %, ako aj dovoz z Číny – o 26 %. Celkový objem obchodu medzi RF a Čínou sa priblížil obdobiu 2012 – 2014, keď bol najvyšší pred zavedením sankcií v roku 2014.

T a b u ľ k a 7.8

Zahraničný obchod Ruska s Čínou (v mld. USD) v rokoch 2010 až 2017

Rok	Export do Číny	Zmena exportu	Import z Číny	Zmena importu	Obchod spolu	Zmena obchodu	Deficit	Zmena deficitu	Podiel Číny na celkovom obchode RF
2011	35,030		48,202		83,232		-13,172		10,12 %
2012	35,766	102,10 %	51,628	107,11 %	87,394	105,00 %	-15,862	120,43 %	10,38 %
2013	35,625	99,61 %	53,173	102,99 %	88,799	101,61 %	-17,548	110,63 %	10,54 %
2014	37,505	105,28 %	50,884	95,70 %	88,389	99,54 %	-13,380	76,25 %	11,29 %
2015	28,605	76,27 %	34,950	68,69 %	63,556	71,90 %	-6,345	47,42 %	12,08 %
2016	28,021	97,96 %	38,087	108,97 %	66,108	104,02 %	-10,066	158,64 %	14,13 %
2017	38,922	138,90 %	48,042	126,14 %	86,964	131,55 %	-9,120	90,61 %	14,89 %

Prameň: Russian Foreign Trade (2018)

³⁹ Z nových sankcií zavedených voči RF boli najvýznamnejšie sankcie USA voči niektorým ruským firmám a osobám pôsobiacim v obrannom a energetickom priemysle – Rosoboronexport, United Company Rusal, Russian Machines, Basic Element, Renova Group, Gaz Group, Kuban Agro, Gazprom Drilling, Gazprom Burenie a ďalšie.

Tabuľka 7.5 ilustruje nárast obchodu RF s krajinami EĽÚ v roku 2017 po rokoch prepadu 2014 – 2016. Podobný trend v roku 2017 zaznamenal aj vzájomný obchod RF s EÚ, tabuľka 7.9. Export RF do krajín EÚ zaznamenal výrazné prepady v rokoch 2014 až 2016, ale v roku 2017 zaznamenal rast o 22 %, čo je zreteľné zlepšenie. Celkový objem však ešte stále nedosahuje ani hodnoty z roku 2014, nehovoriac o objemoch z rokov 2013 či 2012. Zastavenie prepadu exportu a, naopak, jeho relatívne významný nárast môžu byť považované za určitý signál prekonania krízy z predchádzajúcich rokov. Takisto dovoz do RF z krajín EÚ zaznamenal v roku 2017 výraznejší nárast v hodnote 19 %.

T a b u ľ k a 7.9

Vzájomný obchod (tovary spolu) EÚ a RF v období 2007 až 2017

Rok	Dovoz z RF			Vývoz do RF			Deficit	Obchod spolu
	Objem v mil. €	Zmena v %	Extra EÚ v %	Objem v mil. €	Zmena v %	Extra EÚ v %		
2007	147 734		10,2	89 196		7,2	-58 538	236 931
2008	180 446	22,1	11,4	104 970	17,7	8,0	-75 476	285 416
2009	119 569	-33,7	9,7	65 697	-37,4	6,0	-53 872	185 266
2010	162 079	35,6	10,6	86 308	31,4	6,4	-75 771	248 387
2011	201 329	24,2	11,6	108 587	25,8	7,0	-92 741	309 916
2012	215 131	6,9	12,0	123 469	13,7	7,3	-91 662	338 599
2013	206 972	-3,8	12,3	119 447	-3,3	6,9	-87 525	326 420
2014	182 389	-11,9	10,8	103 271	-13,5	6,1	-79 118	285 660
2015	136 394	-25,2	7,9	73 788	-28,6	4,1	-62 607	210 182
2016	118 899	-12,8	6,9	72 443	-1,8	4,1	-46 457	191 342
2017	145 094	22,0	7,8	86 186	19,0	4,6	-58 908	231 280

Poznámka: zmena v % je relatívna zmena oproti predchádzajúcemu obdobiu; extra EÚ v % je podiel obchodu EÚ s Ruskom na celkovom zahraničnom obchode EÚ (mimo vzájomného obchodu členov EÚ)

Prameň: EC (2018i)

Po štyroch rokoch výrazného poklesu vzrástol v roku 2017 aj obchod s Ukrajinou, i keď veľmi napäté vzťahy medzi obidvoma krajinami pretrvávajú. Tento rast pokračoval aj v prvej polovici roku 2018. Rast exportu Ukrajiny do Ruska vzrástol viac ako vývoz Ukrajiny do EÚ, čo tiež naznačuje určitú normalizáciu, a to aspoň v ekonomických vzťahoch.

Trend meniacej sa štruktúry podielov jednotlivých krajín obchodujúcich s RF pokračoval a ďalej narastal význam obchodu s Čínou a s krajinami EÚ a tzv. blízkeho zahraničia a pokračoval pokles podielu krajín EÚ. K už existujúcim sankciám ako faktoru prispievajúceho k meniacej sa štruktúre medzinárodného obchodu Ruska pribudol aj nový faktor, a to dovozných ciel, ktoré USA začali v roku 2018 uvažovať na určité komodity a krajiny. Čína, India, EÚ, Nórsko, Mexiko, Kanada, Rusko, Švajčiarsko a Turecko podali na USA sťažnosti za dovozné clá na oceľ a hliník.

V roku 2017 jednoznačne došlo k zastaveniu negatívnych trendov v zahraničnom obchode Ruska a badať dokonca zreteľný nárast. USA však už v polovici roka 2018 ohlásili nové, ostrejšie sankcie voči Ruskej ekonomike, a preto ďalšie nové šoky nie sú vylúčené.

Dodávky energií do EÚ boli aj v roku 2017 predmetom súperenia s USA, ktoré vyvíjajú tlak na EÚ, aby kupovala viac LNG⁴⁰ americkej produkcie. USA sa pozíciu Ruska na európskom energetickom trhu snažia oslabiť prekazením výstavby plynovodu Nord Stream 2. Cena plynu z USA je vyššia ako cena ruského a pre európske firmy by to znamenalo zníženie ich konkurencieschopnosti. EÚ preto váha s nahradzovaním dodávok plynu z RF plynom z USA. Nemecko, ktoré už udelilo administratívne povolenia na výstavbu plynovodu Nord Stream 2, zatiaľ odoláva tlakom USA na zastavenie projektu.

V roku 2017 podpísalo Poľsko s USA päťročný kontrakt na dodávku LNG napriek takmer dvojnásobnej cene oproti dodávkam z RF. Ako významný a aktívny protivník Ruska na medzinárodnej scéne a silný spojenec USA sa Poľsko chce zbaviť závislosti od dodávok zemného plynu z RF. Poľská vláda už ohlásila, že v roku 2022 už neplánuje predĺžiť kontrakt s Gazpromom. V roku 2017 prijalo Poľsko od USA prvú dodávku LNG, väčšinu však vzápätí odpredalo Ukrajine. Napriek politickým vyhláseniam o odklone od ruských energetických zdrojov Poľsko v roku 2017 a 2018 zvýšilo nákup energií z RF a uzatvorilo ďalšie dodatočné kontrakty

⁴⁰ *Liquefied natural gas*, v preklade skvapalnený zemný plyn.

na dodávku plynu i ropy. Prvú dodávku LNG od USA dostala v roku 2017 aj Litva. Boj o budúcu podobu európskeho energetického trhu je vyhrotený. USA sa snažia prostredníctvom sankcií a politického nátlaku zabrániť výstavbe plynovodu NordStream II. Ak sa nakoniec jeho výstavba začne, budú spolu s plynovodom TurkStream, ktorého výstavba už prebieha, predstavovať pre USA s jeho LNG veľmi silnú konkurenciu.“

Medzitým Gazprom v roku 2017 opäť prekonal rekord dodávok zemného plynu do Európy a v rekordných objemoch pokračoval aj v prvej polovici 2018.

7.3. Výhľad očakávaného vývoja ruskej ekonomiky

Pokiaľ ide o výhľad makroekonomického vývoja krajiny, k pretrvaniu rastu ekonomiky v najbližšom období by mali prispieť dva pozitívne momenty v domácom prostredí. Prvým je očakávaný obrat vo vývoji disponibilných príjmov – pod ich rast by sa mal podpísať pozitívny trend vo vývoji reálnej mzdy aj valorizácia plátov zamestnancov štátu. To spolu s oživením spotrebiteľských úverov prispeje k solídnym výdavkom v súkromnej spotrebe, ktoré vykompenzujú chabý príspevok na strane spotreby verejnej správy (chabý v dôsledku fiškálnej konsolidácie). Druhý pozitívny moment sa očakáva v oblasti investičnej aktivity, a to najmä na strane v predošlých rokoch klesajúcich kapitálových výdavkov. Po rokoch zvyšovania efektívnosti využitia kapacít a dočerpávania zásob si situácia vyžiada ďalšie kapitálové investície. Rast investičných výdavkov by mal byť podporený aj pokračujúcim uvoľňovaním monetárnej politiky, silnejúcim domácim dopytom či zlepšujúcim sa investorským sentimentom. Naopak, proti ešte výraznejšiemu rastu investícií budú pôsobiť obmedzenia spojené s kvalitou podnikateľského prostredia, ktoré s výnimkou energetického sektora často limitujú atraktivitu investovania. Pokračovať bude záporný príspevok čistého exportu rastu HDP, o niečo by sa však mal zmierniť, a to ako dôsledok spomalenia rastu dovozu (v porovnaní s jeho výrazným, viac ako 17 % nárastom v roku 2017). Domáci

dopyt teda ostane hlavným strojcom rastu ekonomiky, pričom pri stále rastúcej tvorbe kapitálu, ale už pomalšie (z pohľadu hrubej tvorby kapitálu bol strednodobo najúspešnejším práve rok 2017) to bude hlavne spotreba domácností. Rast HDP by mal byť rozsahom podobný tomu z roka 2017, do roku 2020 by sa mal držať v intervale 1,5 % až 2,0 %. Rizikom budúceho vývoja ostáva slabý rast produktivity a dôsledky pretrvávajúcich sankcií.

Predpoklad pokračujúceho solídneho dopytu zo strany domácností umocňuje aj najnovší vývoj indikátora spotrebiteľskej dôvery, ktorý publikuje Rosstat. Jeho hodnoty kontinuálne rástli už v priebehu roka 2017 a v prvom štvrtroku 2018 dosiahol indikátor svoju najvyššiu úroveň od tretieho štvrtroka 2014. V prieskume boli domácnosti viac optimistické ohľadne budúcej hospodárskej situácie krajiny, o niečo slabšie hodnotili vlastnú finančnú situáciu. Hodnotu z prvého štvrtroka si indikátor zachoval aj v druhom štvrtroku 2018, treba však poznamenať, že i napriek už zhruba dvojročnému kontinuálnemu rastu indikátora, ten ostáva stále pod úrovňou 0, čo znamená, že prevažuje počet pesimistov nad optimistami. Rovnako ako v roku 2017 by mala súkromná spotreba i v roku 2018 rásť viac ako 3 % tempom, až v roku 2019 by sa jej rast mal spomaliť pod 3 %.

Prílišný optimizmus ohľadne rastu HDP schladzuje, naopak, sektorový pohľad, konkrétne vývoj priemyselnej výroby z prelomu jari a leta 2018. Znepokojenie priniesol vývoj indexu PMI priemyselnej aktivity už v prvom štvrtroku, keď vo februári klesol na 50,2, čo je najnižšia hodnota od júla 2016. Po miernom zlepšovaní sa napokon v máji predsa len prepadol pod kritickú úroveň 50 (hranica 50 oddeľuje expanziu aktivity od jej kontrakcie) – ide o najslabšie výsledky po roku 2016. Index signalizuje útlm v aktivite ruského spracovateľského priemyslu, problémom sú drahšie suroviny, ale i menej objednávok. Index PMI v službách tiež poklesol, nachádza sa však na vyšších hodnotách než v prípade priemyslu. Trend načrtnutý indexom PMI, ktorý vychádza z prieskumu vo firmách, podporuje i štatistika: podľa Rosstatu index priemyselnej

produkcie sa v júni 2018 spomalil na 6-mesačné minimum (2,2 %). Spolu s pomalším rastom v spracovateľskom priemysle na to vplýval i prepád v ťažobnom odvetví. V medzimesačnom vyjadrení tak priemyselná produkcia uzavrela prvý polrok 2018 s viac ako pol-percentným poklesom. Odhad priemernej ročnej hodnoty za rok 2018 je niečo nad 2 %, v ďalšom roku sa rast priemyslu ešte mierne spomalí.

Po výraznom prepade zahraničného obchodu medzi rokmi 2012 až 2016 došlo v roku 2017 k jeho zotavovaniu. Aj od konca roka 2017 môžeme sledovať silný rast ruského exportu, jeho objem dosahuje celý prvý polrok 2018 stabilne aspoň o štvrtinu vyššie hodnoty než rok predtým. Tento vývoj bol podporený vyššími cenami komodít a solídnym vývojom svetovej ekonomiky. V polovici roka síce prišlo k miernemu spomaleniu expanzie ruského exportu (stále však ide o rast na úrovni 23,8 %), ďaleko viac sa však spomalil import – júnový rast na úrovni 1,1 % je najnižším od júla 2016. Narástol teda i výsledný prebytok obchodnej bilancie – práve vývoj 12-mesačných objemov prebytku obchodnej bilancie najlepšie dokumentuje oživenie ruského externého sektora: v júni 2018 prekonal 12-mesačný prebytok (146 mld. USD) dvojročné maximum. Hodnota ruského vývozu by mala v roku 2018 prevýšiť 400 mld. USD, v roku 2019 by mala byť ešte vyššia. K vyšším príjmom federálneho rozpočtu by mali prispieť aj vyššie príjmy z exportu, čo by spolu s pokračujúcou fiškálnou konsolidáciou malo priniesť vyrovnaný rozpočet (podľa Európskej komisie; EC, 2018j) už v roku 2019.

Inflácia sa nielenže už od polovice roka 2017 nachádza pod úrovňou 4-percentného inflačného cieľa centrálnej banky, ale v prvej polovici 2018 dobývala pre Rusko kedysi nepredstaviteľné historické minimum. Júnová hodnota 2,3 % bola vôbec najnižšou zaznamenanou infláciou v súdobej histórii krajiny. Prispeli k tomu pokračujúce spomalenie potravinovej inflácie, regulované ceny palív a energií a pretrvanie efektu predošlého zhodnocovania rubľa. Aj keď odhad priemernej ročnej inflácie na rok 2018 predstavuje 3,8 – 4,2 % (podľa CBR, 2018b; inflácia sa totiž od polovice roka

zrýchľuje v dôsledku opätovne rastúcich cien potravín a slabšieho kurzu, v auguste jej hodnota vzrástla na 3,1 %) a pre rok 2019 následkom vývoja v lete 2018 zvýšila centrálna banka jej odhad až na 5 – 5,5 % (inflácia sa zrýchli v dôsledku silnejšieho rastu miezd a pod vplyvom stabilizácie meny), očakávaný vývoj by mal stále umožňovať centrálnej banke opäť pokračovať v uvoľňovaní monetárnej politiky, aj keď priestor na ďalšie znižovanie kľúčovej úrokovej sadzby sa v budúcnosti už o niečo zmenší. V súlade s očakávaniami sa centrálna banka už v apríli 2018 rozhodla ďalej neznižovať kľúčovú úrokovú sadzbu, ponechala ju na úrovni 7,25 %, čo bola už beztak najnižšia hodnota od apríla 2014. Za týmto rozhodnutím prerušiť uvoľňovanie monetárnej politiky stáli zvýšená volatilita na ruskom finančnom trhu a citeľnejšie znehodnotenie rubľa (ruské aktíva sa dostali pod tlak po novom kole sankcií zo strany USA zo začiatku apríla 2018 a prepád rubľa zvýšil inflačné očakávania). Následne sa banka spolu na troch stretnutiach Rady riaditeľov CBR za sebou rozhodla nepokračovať v znižovaní sadzby – k dôvodom z apríla sa neskôr pridali i obavy z vyššej inflácie v súvislosti s plánovaným zvýšením dane z pridanej hodnoty, rástli i ceny potravín. I z tohto titulu banka revidovala inflačné očakávanie až na hodnotu, ktorá prekoná jej inflačný cieľ, banka však očakáva, že sa pod úroveň vráti 4 % v roku 2020 (inflácia by mala kulminovať v prvej polovici 2019). Prerušenie uvoľňovania monetárnej politiky ponecháva centrálnej banke určitý priestor na reakciu v prípade šokov (ako sú práve prepád menového kurzu či hlbšie následky sankcií), zatiaľ na poslednom stretnutí banka schválila dokonca zvýšenie kľúčovej sadzby o 25 bázických bodov (september 2018). Vzhľadom na plán centrálnej banky prejsť na neutrálnu menovú politiku sa očakáva, že po upokojení situácie bude banka pokračovať v znižovaní úrokovej sadzby (zrejme až v roku 2019), ale pri pomalšom tempe, než aké sa predpokladalo pred aprílovými udalosťami. Za neutrálnu kľúčovú úrokovú sadzbu je považované rozpätie 6 – 7 %. Monetárne podmienky už teraz banka považuje za blízke neutrálnej menovej politike.

Po výsledku marcových prezidentských volieb a začiatku štvrtého funkčného obdobia prezidenta Putina možno z pohľadu strategického smerovania ekonomiky očakávať len minimálne zmeny, prípadné zmeny v ekonomike budú skôr pod vplyvom vývoja svetových cien komodít (hlavne ropy) a následkov hospodárskych sankcií. Prezident predstavil vo svojom výročnom prejave v marci svoje ciele: zvýšenie verejných výdavkov na infraštruktúru a sociálne opatrenia, predlžovanie strednej dĺžky života, rast HDP, zníženie miery chudoby. Ďalšie časti prejavu naznačili i pretrvanie napätia vo vzťahu k Západu. Doterajšie oživenie ekonomiky profitovalo z vyšších cien ropy, uvoľňovania monetárnej politiky a silnej súkromnej spotreby. Popri sankciách, ktoré už priniesli prerušenie prechodu k neutrálnej menovej politike, môže jedno z rizík ďalšieho vývoja preto predstavovať i dohoda o obmedzení produkcie ropy s OPEC-om. Výrazný výpredaj ruských finančných aktív (v dôsledku aprílových sankcií) síce pominul, rubel však ostal pod tlakom aj pre všeobecný trend výpredaja aktív rozvíjajúcich sa ekonomík (len v dôsledku sankcií rubel stratil za mesiac, medzi aprílom a májom 2018, viac ako 9 % svojej hodnoty voči doláru). Napätie medzi USA a Ruskom môže eskalovať aj v prípade neúspešných rokovaní o riešení konfliktu v Sýrii. K externým rizikám patria prezidentské aktivity Trumpa, oslabenie jednoty Únie a situácia po brexite, ukrajinský konflikt a krehké prímerie v Donbase. Prevažne nepriateľské správanie EÚ k Rusku sa zrejme nezmení, aspoň nie počas pôsobenia kancelárky Merkelovej a kým Rusko ostane na Kryme a bude podporovať povstalcov na Donbase (Havlik, 2017). Rusko však môže vyťažiť i zo samotného napätia vo vzťahoch medzi USA a EÚ, svoju úlohu ako rovnocenného globálneho hráča už potvrdzuje (Sýria, Balkán).

Spotrebu domácností a oživenie investičnej aktivity sme označili ako dva piliere pretrvania hospodárskeho rastu (v rozsahu do 2 %), prípadné ďalšie oslabenie domácej meny a vyššia inflácia však predstavujú riziko pre predikované výdavky domácností a neisté geopolitické podmienky zas môžu ohroziť investície. Americké sankcie podmýňajú investorskú dôveru, ale zvyšujú i neistotu

na finančných trhoch, vedú k obmedzeniu prístupu k externému financovaniu a, samozrejme, poškodzujú vzájomný obchod. Na druhej strane centrálna banka disponuje dostatočnými rezervami na obranu menového kurzu a zatiaľ postačujúce ceny ropy a nízka nezamestnanosť spolu s rastúcimi mzdami vytvárajú istý vankúš na ekonomickú aktivitu. K vnútorným rizikám, ktoré bránia rýchlejšej ekonomickej expanzii, možno zaradiť pomalé tempo diverzifikácie ekonomiky (závislosť od energetických surovín ostáva napriek miernemu zlepšeniu vysoká), obmedzenia spojené s podnikateľským prostredím a trhom práce, nie ideálna investičná klíma, korupcia, a do určitej miery i posilnenie rubľa, ktoré môže ukrojiť z výhod predtým plynúcich z cenovej konkurencieschopnosti spracovateľského priemyslu. Vyhliadky rastu ekonomiky na najbližšie dva roky však ostávajú v pozitívnom teritóriu. Bez normalizácie vonkajších vzťahov s dosahom na protekcionizmus, investičné prostredie a hospodársku integráciu však môže Rusko za partner-skými ekonomikami zaostávať aj v dlhšom horizonte.

* * *

V roku 2017 a v prvej polovici roku 2018 pokračovali základné geopolitické trendy – na jednej strane naďalej pretrvávala konfrontácia s USA a so západnými štátmi, predovšetkým so Spojeným kráľovstvom a s Kanadou, na druhej strane pokračovalo prehľbovanie spolupráce s Čínou, ako aj posilňovanie finančnej a ekonomickej suverenity krajiny. Znovuzvolenie Vladimira Putina za prezidenta krajiny vytvára predpoklad, že strategický kurz zostane zachovaný, a to prinajmenšom do konca jeho funkčného obdobia v roku 2024. V roku 2017 došlo k zastaveniu poklesu zahraničného obchodu a objem obchodnej výmeny s EÚ, v rámci EHU, s Čínou a aj s Ukrajinou zaznamenal významný nárast. USA však počas roka 2018 ohlásili nové a prísnejšie sankcie voči RF, čo vytvára predpoklad, že vývoj v najbližšom období bude aj naďalej ovplyvňovaný pokračujúcou konfrontáciou zo strany USA a časti západných krajín.

8. INDIA: PROBLÉMY S DOSAHOVANÍM INKLUZÍVNEHO RASTU PRETRVÁVAJÚ

Hospodársky vývoj Indie bol v roku 2017 najviac ovplyvnený dvoma najvýznamnejšími reformami: demonetizáciou a zavedením novej dane známej ako daň z tovarov a služieb (GST – Goods and Services Tax), ako aj úsilím vlády o stabilizáciu makroekonomického prostredia a udržanie dynamiky ekonomického rastu. Z hľadiska ekonomického rastu sú dôležité už uskutočnené reformy v predchádzajúcich rokoch týkajúce sa najmä: zavedenia inflačného cielenia v rámci menovej politiky, schválenia zákona o insolventnosti a bankrote (Insolvency and Bankruptcy Code), liberalizačných krokov v oblasti prílevu PZI do krajiny či zlepšenia podnikateľského prostredia. V záujme dosahovania inkluzívneho a udržateľného rastu Indie sa z pohľadu hospodárskej politiky v strednodobom horizonte ukazujú ako významné nasledovné oblasti: trh práce, vzdelávanie, zdravotníctvo a poľnohospodárstvo. V záujme udržania relatívne vysokého ekonomického rastu bude potrebné uskutočniť ešte viaceré nevyhnutné reformy, pričom bude naďalej dôležité podporovať rast súkromných investícií, exportu a tvorbu nových pracovných miest tak, aby sa dal naplno využiť potenciál vyplývajúci s demografickej dividendy. V budúcnosti by ekonomický rast mohli spomaliť rastúce protekcionistické tendencie vo svetovej ekonomike, ako aj pretrvávajúce problémy na trhu práce.

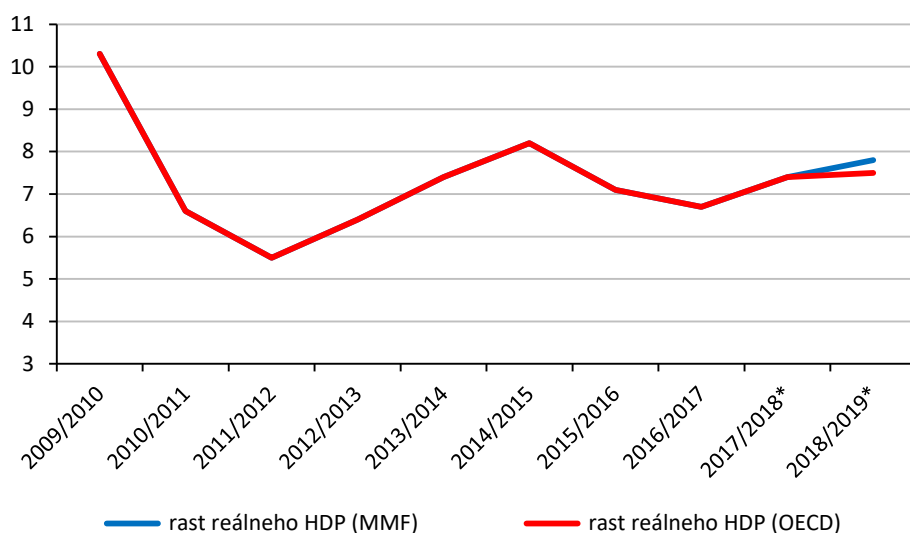
8.1. Hospodársky vývoj

V roku 2018 bude India podľa prognóz Medzinárodného menového fondu (IMF, 2018b) najrýchlejšie rastúcou ekonomikou južnej Ázie. Rast reálneho HDP by sa mal v porovnaní s fiškálnym rokom 2017/2018, keď by mal dosiahnuť 7,4 %, zvýšiť vo fiškálnom roku 2018/2019 na 7,8 % (graf 8.1). Hospodársky rast by mal byť podporený najmä rastom súkromnej spotreby. Pozitívne by malo na ekonomický vývoj v porovnaní s predchádzajúcim fiškálnym rokom

vplývať aj postupné odznievanie negatívnych vplyvov súvisiacich so zavedením menovej reformy (v rámci ktorej prestali v relatívne krátkom čase platiť najvyššie bankovky, čo spôsobilo problémy s hotovosťou), ako aj daňovej reformy, ktorá sa považuje za najväčšiu daňovú reformu od čias nezávislosti Indie. V rámci tejto reformy išlo o implementovanie novej dane známej ako daň z tovarov a služieb (GST – Goods and Services Tax), a teda o zjednotenie daňových sadzieb na celom území Indie.

G r a f 8.1

Reálny rast HDP Indie (v %)

* odhadované údaje

Prameň: vlastné spracovanie podľa údajov IMF (2018b) a OECD (2018e)

Hnacím motorom ekonomického rastu Indie vo fiškálnom roku 2017/2018 bol naďalej sektor služieb, ktorý prispel k zvýšeniu hrubej pridanej hodnoty až 72,5 %. Sektor služieb je v Indii podstatný aj z pohľadu exportu, pričom v roku 2016 bola India s podielom 3,4 % ôsmym najväčším vývozcom obchodných služieb na svete. O náraste významu služieb pri exporte nasvedčuje aj rast pomero-
vého ukazovateľa exportu služieb k exportu tovaru, ktorý sa zvýšil z 35,8 % v roku 2000/2001 na 58,2 % v roku 2016/2017

(Ministry of Finance, Government of India, 2018). Podľa existujúcich prognóz by mal v roku 2018 rásť svetový obchod s tovarmi a so službami, v budúcnosti však môže výrazne ovplyvniť indický export služieb najmä prevládajúca neistota v svetovej ekonomike, protekcionizmus či prísnejšie pravidlá migrácie.

Podľa Medzinárodného menového fondu (IMF, 2018c) bude musieť indická centrálna banka z dôvodu vyššej očakávanej inflácie v nasledujúcich rokoch zaviesť reštriktívnu monetárnu politiku (tab. 8.1). Očakáva sa, že miera inflácie by mohla v tomto fiškálnom roku (2018/2019) vzrásť až na úroveň 5,2 %, čo znamená značný nárast v porovnaní s predchádzajúcim rokom, keď bola miera inflácie najnižšia za posledných 17 rokov, a to na úrovni 3,6 %⁴¹. Miera inflácie by sa tak výrazne priblížila k hornému pásmu inflačného cieľa, ktorý bol stanovený na 4 % $\pm$ 2 %. Na vyššiu mieru inflácie vplýva celý rad ekonomických faktorov, napríklad vyššia cena ropy, nedávne znehodnotenie meny, príspevky na bývanie⁴² či doťované ceny v poľnohospodárstve⁴³.

Deficit bežného účtu platobnej bilancie sa vo fiškálnom roku 2017/2018 mierne zvýšil (na 1,9 % HDP), a to v dôsledku rastu ceny ropy a importu, ktorý bol čiastočne kompenzovaný miernym zvýšením remitencií. Prílev kapitálu do krajiny ostal relatívne silný a pomohol čiastočne vykompenzovať saldo bežného účtu platobnej bilancie.

Miera otvorenosti indickej ekonomiky je naďalej relatívne nízka. Obchodné bariéry ostávajú stále vysoké, prioritné tak ostáva ich znižovanie. Ide napríklad o neprimerané požiadavky na dokumentáciu a o zdĺhavé procedúry získavania povolení. V obchode

⁴¹ Nízka miera inflácie súvisela najmä s relatívne nízkymi cenami potravín, so zmierením monzúnových dažďov, s uskutočnenými reformami v oblasti poľnohospodárstva (zlepšenie zavlažovania, zavedenia poistenia plodín a pod.) či so zhodnotením meny.

⁴² Pre mnoho pracujúcich v Indii je bežnou súčasťou platu príspevok na bývanie (Housing rent allowance). Daňovo zvýhodnené sú tie osoby, ktoré bývajú v prenajatej nehnuteľnosti. V prípade, že zamestnanec býva vo svojej vlastnej nehnuteľnosti alebo neplatí žiadne nájomné, je tento príspevok od zamestnávateľa plne zdaniteľný.

⁴³ Ide o tzv. minimálne garantované ceny vládou (Agriculture minimum support prices), ktoré sa používajú ako poistenie pre poľnohospodárov pred prudkým poklesom cien poľnohospodárskych výrobkov. Tieto ceny sa vyhlasujú každoročne.

so službami pretrvávajú výrazné obmedzenia pre zahraničné firmy a problémy s transparentnosťou. V tejto oblasti by výrazne pomohlo zredukovanie tarifných a netarifných prekážok v zahraničnom obchode, pričom je potrebné naďalej zlepšovať podnikateľské prostredie v krajine. Vláda uskutočnila v tejto oblasti viacero zmien, ktoré sa pretransformovali do zlepšenia podnikateľského prostredia, o čom svedčí aj správa Doing Business, ktorú každoročne zverejňuje Svetová banka. Podľa tejto správy si India polepšila svoju pozíciu v rokoch 2017 – 2018 (o 30 priečok), keď sa posunula zo 130. miesta na pozíciu číslo 100 (World Bank, 2018d). Výrazne si tak zatraktívnila imidž a stala sa sľubnou destináciou pre priame zahraničné investície. Naďalej však pretrvávajú problémy s veľmi zložitými obchodnými predpismi, so zdĺhavými súdnymi spormi, s korupciou či s rozsiahlou byrokraciou.

Zahraničný dlh vo výške približne 20 % HDP je relatívne nízky v porovnaní s ostatnými rozvíjajúcimi sa ekonomikami. Financovanie vonkajšej zadlženosti je nateraz udržateľné, no v budúcnosti môže byť ovplyvnené potenciálnymi vnútornými alebo vonkajšími nerovnováhami.

T a b u ľ k a 8.1

Vybrané ukazovatele hospodárskeho vývoja Indie

Obdobie	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019*	2019/ 2020*
Cenový vývoj						
Inflácia (v %)	5,8	4,9	4,5	3,6	5,2	4,8
Zahraničný obchod						
Export tovaru (v mld. US dolárov)	316,5	266,4	280,1	309,0	349,7	385,0
Percentuálna medziročná zmena	-0,6	-15,9	5,2	10,3	13,2	10,1
Import tovaru (v mld. US dolárov)	461,5	396,4	392,6	469,0	546,6	592,2
Percentuálna medziročná zmena	-1,0	-14,1	-1,0	19,5	16,5	8,3
Platobná bilancia (v mld. US dolárov)						
Bežný účet platobnej bilancie	-26,8	-22,1	-15,2	-48,7	-70,6	-68,3
V % HDP	-1,3	-1,1	-0,7	-1,9	-2,6	-2,2
Prílev PZI do krajiny	31,3	36,0	35,6	30,3	38,7	47,1
Zahraničný dlh						
Zahraničný dlh (v mld. US dolárov)	474,7	485,0	471,8	514,4	559,3	609,5
Zahraničný dlh (v % HDP)	23,3	23,1	20,8	19,8	20,2	20,0

* odhadované údaje

Prameň: spracované z údajov IMF (2018c)

Indická vláda podporuje hospodársky vývoj krajiny prostredníctvom mnohých programov a iniciatív s cieľom zatraktívniť výrobu, uľahčiť investovanie, podporiť inovácie, ochrániť duševné vlastníctvo či prilákať zahraničné investície. V roku 2018 indická vláda uviedla iniciatívu Make in India verzia 2.0, v rámci ktorej identifikovala 10 odvetví (vrátane futuristických segmentov ako robotika či genomika), ktoré majú potenciál podporiť dvojciferný rast vo výrobe, ako aj tvorbu nových pracovných miest. V týchto sektoroch by sa mali výrazne zvýšiť výdavky na inovácie. Oproti pôvodnej iniciatíve Make in India verzia 1.0, v ktorej bolo identifikovaných až 25 odvetví, ide o výraznú redukciu počtu odvetví, na ktoré by sa mala v budúcnosti upriamovať pozornosť. Táto iniciatíva zameraná na podporenie imidžu Indie ako dôležitej investičnej destinácie a významného globálneho uzla vo výrobe, v dizajne či v inováciách by mala byť podporená ďalšou iniciatívou zameranou na získavanie zručností (Skill India initiative), ktorej cieľom je poskytovanie tréningu širokej mase pracovnej sily.

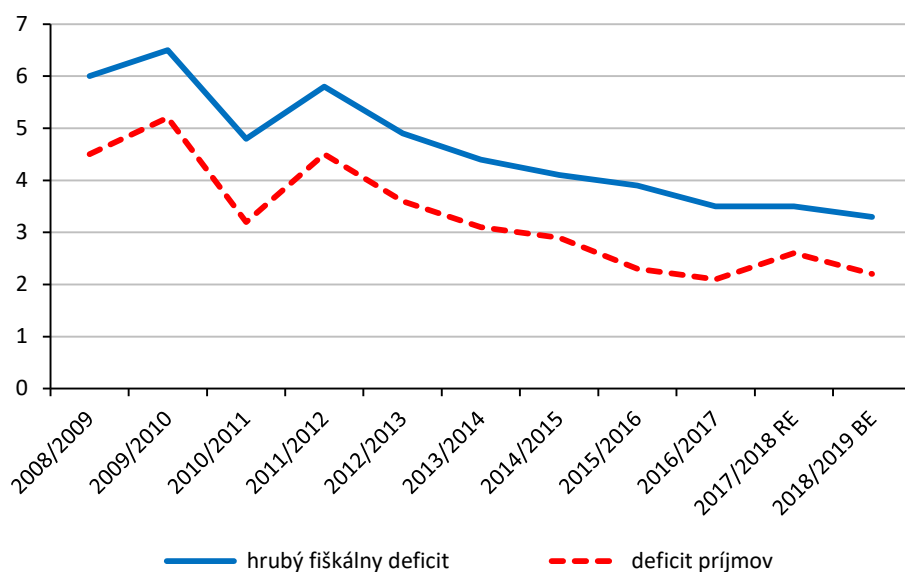
8.2. Fiškálna politika

Vo federálnom rozpočte na rok 2018/2019 sa vláda snažila vyvážiť politický tlak na rozpočet vyplývajúci z budúcoročných federálnych volieb a potrebu zachovať fiškálnu obozretnosť. Väčšia pozornosť na nový rozpočet sa v krajine sústreďuje aj z toho dôvodu, že ide o prvý rozpočet po tom, ako sa v druhej polovici roka 2017 uskutočnila reforma nepriamych daní a do platnosti sa dostala nová daň z tovarov a služieb (GST – Goods and Services Tax), ktorá nahradila veľký počet dovtedy existujúcich nepriamych daní. Oblasť príjmov rozpočtu by mal pozitívne ovplyvniť rast registrovaných platiteľov nepriamych daní. Podľa indického ministerstva financií (Ministry of Finance, Government of India, 2018) sa počet nových platcov nepriamych daní zvýšil v porovnaní s predchádzajúcim systémom o 50 %.

Ďalším dôležitým reformným opatrením, ktoré by malo mať pozitívny vplyv v dlhodobom horizonte nielen na hospodárstvo, ale aj na rozpočet, bola demonetizácia. Cieľmi tohto opatrenia, v rámci ktorého vláda stiahla približne 86 % obeživa, boli najmä pomoc v boji s korupciou, ale aj s tzv. čiernymi peniazmi v obehu a urýchlenie procesu formalizácie, čím by sa znížili daňové úniky. Podľa indického ministerstva financií (Ministry of Finance, Government of India, 2018) demonetizácia dočasne znížila dopyt a pribrzdila výrobu najmä v neformálnom sektore, v ktorom sa väčšina platieb realizuje v hotovosti. Negatívne účinky tohto opatrenia však vo veľkej miere odzneli do polovice roka 2017, keď sa podľa ministerstva pomer peňažnej hotovosti k HDP stabilizoval.

G r a f 8.2

Hrubý fiškálny deficit a deficit príjmov za fiškálne roky 2008/2009 – 2018/2019 (v % HDP)⁴⁴

Poznámka: BE – pôvodný odhad (Budget estimate); RE – revidovaný odhad (Revisited estimate)

Prameň: spracované z údajov Database on the Indian Economy, <https://dbie.rbi.org.in>

⁴⁴ Deficit príjmov vzniká, ak skutočné príjmy vlády sú nižšie ako očakávané príjmy. Hrubý fiškálny deficit môže vzniknúť buď z dôvodu nižších príjmov, alebo z dôvodu významnej zmeny v kapitálových výdavkoch.

Vo federálnom rozpočte na nový fiškálny rok 2018/2019 sa pozornosť sústreďuje najmä na posilnenie hospodárstva vo vidieckych oblastiach krajiny, na podporu poľnohospodárskeho sektora, bývania, sprístupnenia zdravotnej starostlivosti väčšej časti obyvateľstva, zlepšenia (sociálnej) infraštruktúry či kvality vzdelávania v krajine. Fiškálny deficit vo výške 3 % HDP by sa mal dosiahnuť v roku 2020/2021, pričom sa predpokladá, že v súčasnom fiškálnom roku 2018/2019 by mal byť na úrovni 3,3 % HDP (pozri graf 8.2).

Miera rastu celkových výdavkov centrálnej vlády by mala byť v roku 2018/2019 na úrovni 10,1 % (tab. 8.2). Miera rastu kapitálových výdavkov by mala byť v súčasnom fiškálnom roku na úrovni 9,9 %, ich výška by však mala byť len na úrovni 1,6 % HDP. V porovnaní s inými rozvíjajúcimi sa ekonomikami sú však kapitálové výdavky uvádzané ako % HDP naďalej na nízkej úrovni, a to aj napriek relatívne vysokému fiškálnemu deficitu (RBI, 2018).

T a b u ľ k a 8.2

Výdavky centrálnej vlády (2016/2017 až 2018/2019)

Položka	% HDP			Miera rastu (%)		
	2016/2017	2017/2018 RE	2018/2019 BE	2016/2017	2017/2018 RE	2018/2019 BE
Celkové výdavky	12,9	13,2	13,0	10,3	12,3	10,1
Kapitálové výdavky	1,9	1,6	1,6	12,5	-3,9	9,9

Prameň: spracované z údajov RBI (2018)

V rozvíjajúcich sa ekonomikách sú vládne výdavky na sociálnu infraštruktúru (najmä na vzdelávanie a zdravotníctvo) kľúčové. Ako však vidieť v tabuľke 8.3, vládne výdavky na sociálnu infraštruktúru by mali byť v tomto fiškálnom roku len na úrovni 6,6 % HDP, čo zodpovedá zhruba úrovni z roku 2012/2013, t. j. v tejto oblasti teda nedošlo za posledné roky k zásadným zmenám.

T a b u ľ k a 8.3

Celkové vládne výdavky na sociálne služby

	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018 BE
	% HDP					
Celkové výdavky	27,1	26,7	26,4	24,7	26,7	26,4
Výdavky na sociálnu infraštruktúru	6,6	6,6	6,2	5,8	6,5	6,6
a) vzdelávanie	3,1	3,1	2,8	2,4	2,6	2,7
b) zdravotníctvo	1,3	1,2	1,2	1,1	1,5	1,4
c) iné	2,2	2,3	2,1	2,2	2,4	2,6
	% celkových výdavkov					
Výdavky na sociálne služby	24,4	24,9	23,4	23,4	24,2	24,9
a) vzdelávanie	11,6	11,6	10,8	9,8	9,7	10,0
b) zdravotníctvo	4,7	4,6	4,5	4,5	5,6	5,1
c) iné	8,2	8,6	8,1	9,1	8,9	9,7
	% na sociálne služby					
a) vzdelávanie	47,5	46,7	46,1	41,9	40,2	40,3
b) zdravotníctvo	19,1	18,7	19,4	19,2	22,9	20,6
c) iné	33,4	34,7	34,6	38,9	36,9	39,1

Prameň: Ministry of Finance, Government of India (2018)

Školstvo

Indická vláda sa zaviazala do roku 2030 zabezpečiť inkluzívne a kvalitné vzdelávanie pre všetkých, ako aj podporiť celoživotné vzdelávanie. Zákon z roku 2009 týkajúci sa povinného vzdelávania (Right to Free and Compulsory Education Act) umožnil bezplatný prístup pre 6- až 14-ročné deti k základnému vzdelaniu založený na princípoch rovnosti a nediskriminácie, čím sa dosiahol v niektorých ukazovateľoch (napr. miera zápisu) pokrok. Problematickým ostáva klesajúca hodnota pomeru pohlaví u detí vo veku 0 – 6 rokov: kým v roku 1981 pripadalo na 1 000 chlapcov približne 962 dievčat, v roku 2011 už iba 914. V oblasti znižovania diskriminácie vo vzdelávaní mužov a žien sa dosiahol výrazný pokrok najmä pri prvom a druhom stupni vzdelávania. Diskriminácia však naďalej pretrváva najmä v oblasti vysokoškolského vzdelávania. Ženy sú naďalej znevýhodňované aj na trhu práce, veľkou mierou participujú v neformálnej ekonomike, sú zapájané do činností s nižšou produktivitou práce a častokrát majú signifikantne nižší príjem ako muži.

Z dôvodu demografických a technologických zmien či potrieb priemyslu vznikol v Indii tlak aj na transformáciu a modernizáciu vzdelávania. India si stanovila za cieľ dosiahnuť hrubú mieru zápisu⁴⁵ do roku 2020 na úrovni 30 %, v súčasnosti však v tomto ukazovateli naďalej zaostáva za niektorými inými rozvíjajúcimi sa ekonomikami (napr. v Číne je tento ukazovateľ na úrovni 43,39 %). Problematická ostáva aj participácia na treťom stupni vzdelávania. Hrubá miera zápisu na terciárnej úrovni sa zvýšila len veľmi mierne, a to z 24,5 % v roku 2015/2016 na 25,2 % v roku 2016/2017 (Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Education, Government of India, 2017). Celkovo až v ôsmich štátoch je tento ukazovateľ pod úrovňou celonárodného priemeru. Patria sem štáty ako Uttarpradéš (24,9 %), Madhjadpradéš (20 %), Urísa (21 %), Gudžarát (20,2 %), Radžastan (20,5 %), Mizorám (24,5 %) či Západné Bengálsko (18,5 %). Bihár mal najmenší podiel populácie vo veku 18 – 23 rokov participujúcej na vysokoškolskom vzdelávaní, pričom dosahoval len úroveň 14,4 %. Veľkou výzvou pre Indiu ostáva modernizovanie univerzít, a to z dôvodu potreby zvýšenia konkurencieschopnosti krajiny v globálnej znalostnej ekonomike. Doposiaľ sa dosiahol aj relatívne malý pokrok v oblasti internacionalizácie vysokého školstva. Počet zahraničných študentov sa medziročne zvýšil len zo 45 424 v roku 2015/2016 na 47 575 v roku 2016/2017. Najväčšie počty týchto študentov pochádzali zo susedných krajín ako Nepál (23,6 %), Afganistan (9,3 %), či Bhután (4,8 %). Podpora mobility na terciárnej úrovni je dôležitá najmä z pohľadu zhodnocovania ľudského kapitálu či zvyšovania zamestnanosti.

Zdravotná starostlivosť

Celkové výdavky Indie na zdravie sú relatívne nízke nielen v porovnaní so svetovým priemerom, ale aj v porovnaní s Čínou. Kým celkové výdavky Indie na zdravotnú starostlivosť uvádzané

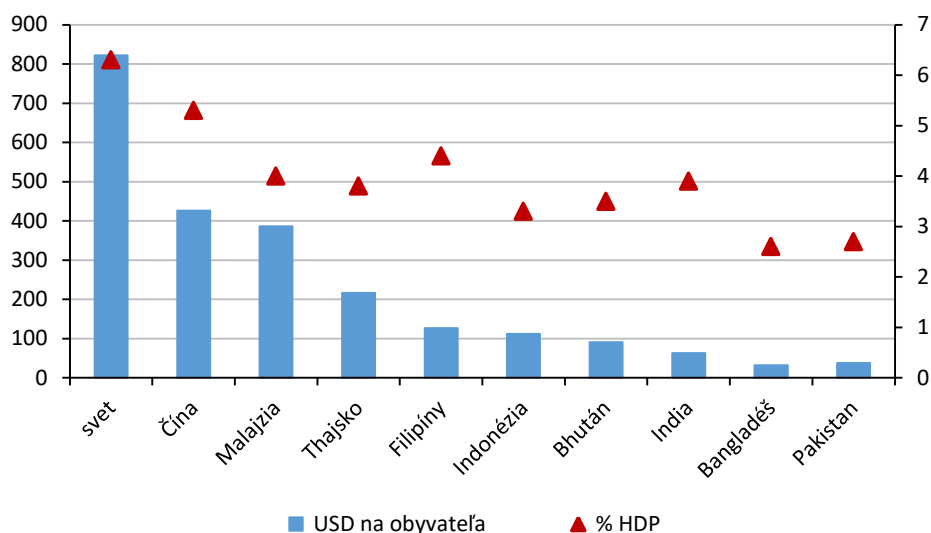
⁴⁵ Hrubá miera zápisu vyjadruje počet žiakov zapísaných do určitého stupňa bez ohľadu na vek vyjadrený ako percentuálny podiel obyvateľstva v rámci príslušnej oficiálnej vekovej skupiny.

ako percento HDP boli v roku 2015 približne na úrovni 3,9 %⁴⁶, v Číne sa pohybovali na úrovni 5,9 % (WHO, 2018). Situácia v zdravotníctve v Indii vyzerá ešte o niečo problematickejšie, ak porovnáme ďalší ukazovateľ, a to výdavky na zdravie na obyvateľa. Kým celosvetový priemer tohto ukazovateľa sa pohyboval v roku 2015 na úrovni 822 USD, tak v Indii boli tieto výdavky len na úrovni 63 USD, t. j. takmer sedemnásobne nižšie ako v Číne (423 USD).

Priority v oblasti zdravotnej politiky sa za posledných 14 rokov mierne zmenili. V Národnej zdravotnej politike sa deklaruje posilňovanie úlohy vlády v oblasti zdravotníctva (Ministry of Health and Family Welfare, Government of India, 2017). Do roku 2025 by sa mali v rámci vytýčených cieľov zvýšiť verejné výdavky do zdravotníctva zo súčasných 1,15 % na 2,5 % HDP. Toto však vzhľadom na relatívne nízku úroveň celkových výdavkov na zdravie v porovnaní s inými krajinami nemožno považovať za veľmi ambiciózny cieľ (graf 8.3).

G r a f 8.3

Celkové výdavky na zdravie vo vybraných krajinách (2015)

Prameň: spracované z údajov WHO (2018)

⁴⁶ Verejné výdavky boli v danom období na úrovni 1,15 % HDP.

Vzhľadom na postupné znižovanie materskej a detskej úmrtnosti je ďalšou zmenou v oblasti priorít zdravotnej politiky posun smerom k riešeniu chronických a infekčných ochorení. Veľkú výzvu predstavuje aj rastúci výskyt tzv. katastrofických výdavkov⁴⁷ na zdravotnú starostlivosť, ktoré sa odhadujú, že sú v súčasnosti jedným z hlavných faktorov, ktoré zvyšujú riziko chudoby. Do roku 2025 by sa mal podiel domácností, ktoré čelia katastrofickým výdavkom na zdravotnú starostlivosť znížiť o 25 %.

Národný program ochrany zdravia (Ayushman Bharat Scheme)

Vláda ohlásila v rámci tejto schémy v zdravotníctve dve nové iniciatívy, ktoré budú podporené v rozpočte na roky 2018 – 2019. Prvou z nich je vytvoriť 150 000 nových centier v krajine na poskytovanie komplexných služieb zdravotnej starostlivosti, ktoré by pomohli viac sprístupniť zdravotnú starostlivosť pre chudobné skupiny obyvateľstva. S týmto cieľom vláda vyčlenila z rozpočtu 12 miliárd indických rupií (Deloitte, 2018). Druhá iniciatíva je zameraná na zníženie súkromných výdavkov na zdravotnú starostlivosť súvisiacich najmä s hospitalizáciou pacienta, a to rozšírením krytia nákladov prostredníctvom verejného zdravotného poistenia⁴⁸. Táto iniciatíva je dôležitá najmä preto, že z dôvodu vysokých nákladov na zdravotnú starostlivosť sa približne 63 miliónov ľudí ročne dostane pod hranicu chudoby (SBI, 2018). Cieľovými príjemcami pomoci by malo byť 100 miliónov rodín, ktoré v súčasnosti nemajú takmer žiadny prístup k sekundárnej a terciárnej zdravotnej starostlivosti. Išlo by o posilňovanie podpory pre tie najzraniteľnejšie a najchudobnejšie skupiny obyvateľstva. Výhody vyplývajúce z tejto iniciatívy bude môcť príjemca uplatniť u verejného, ale aj u súkromného poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, pričom benefity budú pokrývať výdavky nielen počas hospitalizácie, ale aj

⁴⁷ Katastrofické výdavky na zdravotnú starostlivosť sú definované ako výdavky na zdravie, ktoré prevyšujú 10 % celkových mesačných spotrebných výdavkov alebo 40 % celkových mesačných spotrebných výdavkov znížených o výdavky na potraviny.

⁴⁸ <https://www.pradhanmantriyojana.in/wp-content/uploads/2018/02/Ayushman-Bharat-Program-official-notification.pdf>.

pred ňou a po nej. Toto opatrenie by malo pomôcť okrem iného aj zvýšiť očakávanú dĺžku života pri narodení, ktorá by sa mala podľa Národnej zdravotnej politiky zvýšiť zo súčasných 67,5 roka na 70 rokov, a to do roku 2025 (Ministry of Health and Family Welfare, Government of India, 2017).

Nová schéma ochrany zdravia by mala zvýšiť počet obyvateľov so zdravotným poistením, keďže penetrácia zdravotného poistenia v Indii je relatívne veľmi nízka aj v porovnaní s inými rozvíjajúcimi sa ekonomikami. V priemere je v Indii len na úrovni 5 %, pričom v mestských oblastiach je o niečo vyššia, a to na úrovni 13 – 15 % (SBI, 2018).

Bývanie

Medzi kľúčové priority vlády patrí zvýšenie celkovej úrovne bývania v krajine, ako aj zlepšenie jeho cenovej dostupnosti pre rôzne skupiny obyvateľstva. Je to najmä z toho dôvodu, že kvalita bývania a jeho dostupnosť bývajú veľmi často spájané so životnou úrovňou obyvateľstva v krajine. V Indii je relatívne vysoká mobilita pracovnej sily, z tohto dôvodu na túto skutočnosť musia reagovať aj opatrenia týkajúce sa bývania. Trh s prenájomom bytov v Indii za posledné desaťročia výrazne obmedzovali najmä problémy s vlastníckymi právami, kontrolovaným nájomným či zlá vymožiteľnosť práva. Uprednostňovanie vlastného bývania pred prenájomom je typický najmä pre vidiecke oblasti. V roku 2011 žilo v prenajatej nehnuteľnosti vo vidieckych oblastiach iba približne 5 % domácností, pričom v mestských oblastiach to bolo 31 % domácností.

Určitým paradoxom v tejto krajine je, že napriek problému s bývaním v mestských častiach Indie možno v krajine pozorovať rastúci trend opustených nehnuteľností, ktorých počet za zvýšil zo 6,5 milióna v roku 2001 na 11,1 milióna v roku 2011, t. j. približne 12 % z celkového bytového fondu v mestských oblastiach (Ministry of Finance, Government of India, 2018). Fenomén tohto trendu nie je doteraz plne pochopený, odhaduje sa však, že vo veľkej miere

súvisí s čiernou ekonomikou v krajine, s relatívne nízkymi výnosmi z prenájmu nehnuteľností či s nejasnými majetkovými právami.

Aj napriek určitej snahe vlády riešiť bytovú otázku, problémom naďalej ostáva relatívne vysoký počet domácností žijúcich v slumoch. Podľa sčítania obyvateľstva (Cenzus, 2011) z roku 2011 žilo v slumoch v Indii 13,92 milióna domácností, čo predstavovalo približne 5,4 % celkovej populácie krajiny (Ministry of Housing and Urban Poverty Alleviation, Government of India, 2015). Slumy sa častokrát vyskytujú na nevysporiadaných pozemkoch, majú nízku dostupnosť základnej občianskej vybavenosti (napr. problémy s pitnou vodou, odvádzaním dažďovej vody, kanalizáciou, vzdelávaním či so zdravotnou starostlivosťou). Mnohé z týchto obydľí sa nachádzajú v ekologicky nebezpečných zónach, sú ohrozované záplavami, zosuvmi pôdy či inými katastrofami, ktoré robia ich obyvateľov veľmi zraniteľnými.

V rozpočte na fiškálny rok 2018/2019 sa vláda zaviazala poskytnúť pomoc v rámci iniciatívy Pradhan Mantri Awas Yojana (Bývanie pre každého) pri výstavbe 3,7 milióna domov v mestských oblastiach, čo však len z malej časti rieši problém s bývaním, ktorý postihuje najchudobnejšie a najviac marginalizované obyvateľstvo v mestách. Cieľom tejto iniciatívy spustenej v roku 2015 bolo poskytnúť dostupné bývanie pre chudobné obyvateľstvo, pričom do roku 2022 by sa malo vystať 20 miliónov nových domov v mestských častiach a 30 miliónov vo vidieckych oblastiach.

Poľnohospodárstvo

Z pohľadu zabezpečenia udržateľného a inkluzívneho rastu sa bude potrebné zamerať predovšetkým na reformy v poľnohospodárskom sektore, v ktorom prevládajú viaceré problémy ako: *obmedzený prístup ku kvalitným vstupom do výroby, napríklad k osivám, ako aj k službám; relatívne slabé väzby na domáce odberateľské odvetvia; obmedzené príležitosti participovať v regionálnych alebo v globálnych hodnotových reťazoch; zväčšujúci sa tlak na prírodné zdroje; pretrvávajúce ohrozenie niektorých častí obyvateľstva potravinovou nedostatnosťou.*

Zamerať sa bude potrebné aj na *relatívne nízku produktivitu v porovnaní s inými krajinami v regióne*. Aj napriek už dosiahnutému určitému pokroku v tejto oblasti ostáva veľkou výzvou zvyšovanie produktivity v poľnohospodárstve. Z dôvodu jej nízkej úrovne sa nedarí dostatočne zvyšovať ani príjmy poľnohospodárom, čo je tiež jedným z dôležitých cieľov vlády premiéra Narendru Modiho. Vláda si dala za cieľ do roku 2022/2023 zdvojnásobiť príjmy poľnohospodárskych rodín, ktoré sú v súčasnosti približne len na tretinovej úrovni v porovnaní s nefarmárskymi rodinami (Chand, 2017).

Farmári, ale aj investori narážajú v krajine často na rozdrobené vlastníctvo pôdy. Priemerná veľkosť farmy je len na úrovni 1,15 ha, pričom postupne dochádza k jej znižovaniu. Iba 5 % farmárov hospodári na ploche väčšej ako 4 ha (Agriculture Census Division, 2016). Problémom je aj relatívne zložitý manažment vlastníctva pozemkov, a to jednak z hľadiska právnych predpisov, jednak z organizačného hľadiska. Trh s pôdou na vidieku nefunguje dostatočne efektívne, a to z dôvodu nedostatočných pozemkových záznamov, obmedzeného toku informácií, nedostatočných sprostredkovateľských služieb a pod.

Vyriešiť bude treba aj *dodávateľské reťazce, ktoré sú dlhé a fragmentované*. Vytvoreniu efektívnych dodávateľských reťazcov v agropotravinárskom sektore bráni relatívne slabá infraštruktúra, čo neúmerne zvyšuje transakčné náklady najmä malých farmárov. Nedostatočná je aj skladovacia infraštruktúra, čo vedie po zbere úrody k výrazným stratám odzrkadľujúcim sa aj na príjmoch farmárov. Najväčšie straty sú pri pestovaní ovocia a zeleniny, ktoré sa v roku 2015 pohybovali na úrovni 4 % až 16 % z celkového outputu v jednotlivých štátoch (OECD, 2018f). V konkurenčných východoázijských krajinách výrazne lepšie aj kvalita ciest, železníc, prístavov, leteckej dopravy či dodávok energie.

Pri riešení bude potrebné nadviazať na už nedávno uskutočnené iniciatívy, ako je napr. podpora zavlažovania pre poľnohospodárov. V roku 2016 sa v rozpočte výrazne podporila schéma (Accelerated Irrigation Benefits Programme) na podporu 99 zavlažovacích

projektov, ktoré by mali byť ukončené do decembra 2019. Na tento rok vláda v rozpočte vyčlenila 4,5 mld. rupií na manažment a reguláciu podzemných vôd vo vidieckych oblastiach. Na podporu malých farmárov, ktorí majú problémy s uvedením svojej produkcie na trh, vláda spustila iniciatívu na vybudovanie 22 000 vidieckych lokálnych trhov (Gramin Agricultural Markets). Vláda tiež podporila zavedenie spoločnej elektronickej platformy pre národný poľnohospodársky trh (tzv. e-NAM), čo výrazne uľahčilo poľnohospodárom, obchodníkom, ale aj kupujúcim online obchodovanie s komoditami. Týmto sa uľahčilo prepojenie lokálnych poľnohospodárskych trhov.

8.3. Trh práce

Veľkou výzvou naďalej ostáva zabezpečiť to, aby sa hospodársky rast intenzívnejšie premietal do lepších podmienok na trhu práce. Za posledné dve desaťročia sa zamestnanosť v neorganizovanom sektore postupne znižuje, ale ďalším trendom, ktorý možno pozorovať, je rast pracovných pozícií v organizovanom sektore, ktoré majú neformálny charakter, keďže zamestnanci nemajú prístup k zamestnaneckým benefitom či k sociálnemu zabezpečeniu. Celkový podiel zamestnanosti v neorganizovanom sektore a neformálnej zamestnanosti v organizovanom sektore ostáva relatívne stabilný, a to na úrovni 92 % celkovej zamestnanosti (ILO, 2017). V tejto oblasti sa vláda zaviazala uskutočniť viaceré zmeny vrátane implementovania schém na ich dosiahnutie. V roku 2016 indické ministerstvo práce a zamestnanosti implementovalo novú schému pod názvom Pradhan Mantri Rojgar Protsahan Yojana, v rámci ktorej si vytýčilo cieľ podporiť zamestnanosť vo formálnom sektore. V rámci tejto schémy indická vláda pôvodne platila počas troch rokov za zamestnávateľa dôchodkové poistenie vo výške 8,33 % zo zúčtovanej mzdy pre každého nového zamestnanca zamestnaného od 1. apríla 2016 s mesačným platom nižším ako 15 000 rupií. V textilnom priemysle bol tento príspevok vyšší

o 3,67 % (t. j. plných 12 % odvodov), ktoré štát odvádzal za zamestnávateľa do tzv. sporiaceho fondu pre zamestnancov (Provident Fund for Emloyees). V marci 2018 Výbor pre hospodárske záležitosti schválil rozšírenie tejto schémy, čo znamená, že vláda bude hradiť od 1. 4. 2018 všetky povinné odvody zamestnávateľov za nových nízkopríjmových zamestnancov, a to počas nasledujúcich troch rokov od nástupu do zamestnania, pričom toto opatrenie sa uplatní na zostávajúce obdobie aj na tých zamestnancov, ktorí sú už zapojení do tejto schémy. V rozpočte na rok 2018/2019 sa na túto schému vyčlenilo 16,5 mld. rupií, čo je približne trojnásobok v porovnaní s minuloročným revidovaným rozpočtom (Ministry of Labour & Employment, Government of India, 2018). Dátum ukončenia registrácie príjemcov prostredníctvom tejto schémy bol určený na 31. 3. 2019, pričom do marca 2018 sa vo formálnom sektore prostredníctvom tejto podpory v celkovej hodnote 5 mld. rupií zamestnalo 3,1 milióna zamestnancov.

V nasledujúcom období vláda uvažuje o podpore zamestnávania žien vo formálnom sektore prostredníctvom úľav pre zamestnávateľov pri platení poistného. Rodové nerovnosti na trhu práce sa v Indii prejavujú najmä v nižšej miere formálnej zamestnanosti žien, a to predovšetkým z dôvodu ich starostlivosti o rodinu a domácnosť či z dôvodu ich častejšieho zamestnávania sa v neformálnom sektore. Vzdelanie je jedným z najvýznamnejších faktorov na trhu práce najmä z pohľadu zamestnanosti žien. Ženy s veľmi nízkou úrovňou vzdelania z nízkopríjmových domácností nemajú obyčajne inú možnosť, ako vstúpiť na trh práce, a tým zvýšiť príjem svojej rodiny. Ženy so stredným vzdelaním sú pod väčším tlakom, aby odišli z trhu práce a starali o deti alebo o iných rodinných príslušníkov, a to aj z toho dôvodu, že si oveľa ťažšie hľadajú pracovné pozície zodpovedajúce dosiahnutému stupňu vzdelania. Opačná situácia potom opäť nastáva pri vysokoškolsky vzdelaných ženách, ktoré sú motivované vrátiť sa na dobre platené pracovné pozície, ktoré zodpovedajú ich vzdelaniu a zručnostiam. V niektorých komunitách však naďalej pretrváva určitá sociálna

stigma týkajúca sa nemanuálne pracujúcich žien mimo domova, ktorá zvyšuje rodinný tlak na to, aby žena opustila trh práce. Ako vidieť v tabuľke 8.4 aj napriek hospodárskemu pokroku, ktorý sa v krajine dosiahol, miera účasti žien na trhu práce dlhodobo klesá, pričom došlo k celkovému poklesu tohto ukazovateľa zo 42,7 % v roku 2004/2005 na 31,2 % v roku 2016/2017. India sa tak dlhodobo zaraďuje medzi krajiny s najnižšou mierou participácie žien na pracovnej sile na svete.

T a b u ľ k a 8.4

Kľúčové ukazovatele trhu práce v rokoch 2014/2015 až 2016/2017

	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Zamestnanosť (v mil.)	457,9	459,0	472,9
Nezamestnanosť (v mil.)	11,3	9,8	10,8
Miera participácie pracovnej sily (v %)	63,7	57,1	55,9
ženy	42,7	32,6	31,2
muži	84,0	80,6	79,8
Miera nezamestnanosti (v %)	2,3	2,0	2,1
ženy	2,6	2,3	2,3
muži	2,1	1,9	2,1

Prameň: spracované z údajov ILO (2017)

Do zamestnanosti sa premietajú aj štrukturálne zmeny, pričom možno sledovať, ako sa postupne presúvajú zdroje (kapitál aj pracovná sila) zo sektorov s nižšou produktivitou do takých, kde je produktivita vyššia. Tento proces bol charakteristický pre krajiny východnej a juhovýchodnej Ázie, v Indii sa však prechod od poľnohospodárstva smerom k priemyselnej výrobe neuskutočnil v rovnakom rozsahu. Aj napriek tomu, že tam došlo k poklesu zamestnanosti v poľnohospodárstve zo 48,9 % v roku 2011/2012 na 47,3 % v roku 2015/2016, možno konštatovať, že naďalej relatívne veľká časť pracovnej sily je závislá od poľnohospodárskeho sektora. Poľnohospodársky sektor je z pohľadu tvorby zamestnanosti významný najmä vo vidieckych oblastiach, kde sa podieľa na celkovej zamestnanosti až 62,7 %. Veľká časť zamestnancov predtým pracujúcich v poľnohospodárstve prešla najmä do sektora

stavebníctva, čo bolo ovplyvňované najmä rozvojom mestskej výstavby. Kým v roku 1993/1994 sa sektor stavebníctva podieľal na zamestnanosti 3,1 %, v roku 2011/2012 bol tento podiel už na úrovni 10,6 %. Za jednu dekádu sa tak zvýšil počet pracujúcich v sektore stavebníctva o 26 miliónov, a to zo 17,5 milióna v roku 1999/2000 na 44,1 milióna v roku 2009/2010⁴⁹ (Verick, 2018). Časť nízko kvalifikovanej pracovnej sily pochádzajúcej z vidieckych oblastí tak získala lepšie platené zamestnanie v stavebníctve v mestskej časti, vo väčšine prípadov však jej predstavy o dôstojnej práci neboli naplnené. Podiel poľnohospodárstva na pridanej hodnote tiež neustále klesá, a to z 18,5 % v roku 2011/2012 na 15,2 % v roku 2016/2017 (ILO, 2017). Z hľadiska indickej ekonomiky je naďalej rozhodujúci sektor služieb, ktorý sa v roku 2016/2017 podieľal na tvorbe pridanej hodnoty až 53,7 %. Tvorba pracovných miest ostáva aj vzhľadom na dôležitosť tohto sektora z pohľadu ekonomického rastu veľkou výzvou, keďže tvorí len 26,8 % z celkovej zamestnanosti⁵⁰. Problematické je aj to, že veľký podiel pracovných miest vytvorený v sektore služieb sa za poslednú dekádu týkal tradičných služieb s nízkou pridanou hodnotou, kde pretrváva neformálne zamestnávanie (ILO, 2018).

Samotný sektor výroby generuje približne len 12,6 % zamestnanosti, čo je výrazne nižší podiel ako vo väčšine juhoázijských krajín. Vláda vyvíja relatívne veľkú aktivitu, aby podporila rozvoj tohto sektora (predstavené boli napr. už vyššie spomenuté iniciatívy Make in India či Skill India, ktorých cieľom je vytvoriť desiatky nových pracovných miest v tomto sektore a podporiť ekonomický rast v budúcnosti). Nejde o jednoduchú úlohu vlády zvýšiť podiel pracovníkov vo výrobe aspoň na tú úroveň, ktorá sa dosahuje v Číne (18,5 %), počet pracovných miest sa musí zvýšiť o 27,9 milióna.

⁴⁹ Na porovnanie: v rovnakom období sa v sektore výroby zvýšil počet pracovníkov len o 6,6 milióna, pričom v sektore služieb bol tento rast výraznejší, a to o 22,1 milióna.

⁵⁰ Tento sektor sa významnejšie podieľa na tvorbe zamestnanosti v mestských oblastiach (58,7 %) ako vo vidieckych častiach (16,1 %).

Vzťah medzi ekonomickým rastom a zamestnanosťou bude v budúcnosti závisieť od viacerých faktorov, napríklad aj toho, či sa postupne s procesom urbanizácie a industrializácie vytvoria vhodné podmienky na väčšie zapojenie žien do pracovného procesu v sektore výroby. Na druhej strane počas nasledujúcich dekád bude mať demografia výrazne pozitívny vplyv na ekonomický rast, pričom podiel populácie v produktívnom veku (15- až 64-ročných) bude postupne rásť, až kým nedosiahne v roku 2040 maximum, t. j. 52,9 %. Podľa prognóz tak bude pracovná sila rásť počas nasledujúcich piatich rokov približne o deväť miliónov ročne (Verick, 2018). Otázkou však ostáva, ktoré sektory budú schopné takýto rast pracovnej sily absorbovať a teda či tento potenciál bude naplno využitý.

Za posledné roky boli v oblasti trhu práce uskutočnené pozitívne zmeny najmä vzhľadom na zvyšovanie počtu zamestnancov s pravidelnou mzdou a platom. Ich podiel sa v rokoch 2014/2015 a 2016/2017 zvýšil podľa odhadov ILO (2017) z 14,4 % na 17,9 %. Situácia sa značne zlepšila aj v oblasti boja proti detskej práci. Počet pracujúcich detí vo veku od 5 do 14 rokov klesol v Indii medzi rokmi 2001 – 2011 o 2,6 milióna, t. j. na 10,1 milióna. Naďalej problematickým však ostáva relatívne vysoký počet detí nenavštevujúcich školské výchovno-vzdelávacie zariadenia, ich počet sa odhaduje na 42,7 milióna.

8.4. Investície a úspory

Po bezprecedentnom vzostupe investícií a úspor na historické maximá v polovici minulej dekády nasledoval ich pokles, pričom toto postupné spomaľovanie investovania a tvorby úspor naďalej prebieha. Podľa indického ministerstva financií (Ministry of Finance, Government of India, 2018) tvorba hrubého fixného kapitálu ako % HDP vzrástla z 26,5 % v roku 2003 na 35,6 % v roku 2007, keď dosiahla svoj vrchol, pričom v roku 2017 opätovne klesla na 26,4 %. Miera domácich úspor ako % HDP sa vyvíjala veľmi

podobne, v roku 2003 bola na úrovni 29,2 %, vrchol dosiahla v roku 2007, a to 38,3 % a potom následne v roku 2016 poklesla naspäť na 29 %. Ako je uvedené v tabuľke 8.5, za ich poklesom je najmä ich znižovanie v súkromnom sektore. Tu treba tiež zdôrazniť, že pre pokles investičnej aktivity je charakteristický jej relatívne mierny, ale dlhotrvajúci priebeh. Tento pokles zapríčinili také faktory, ako sú napríklad problémy s nadobúdaním vlastníctva pozemkov, s dostupnosťou úverov či s infraštruktúrou. D. Rodrik (2000) dokázal, že spomaľovanie investičnej aktivity má väčší vplyv na ekonomický rast ako spomaľovanie tvorby úspor. Hospodárska politika by sa tak v budúcnosti mala sústrediť nielen na podporu zvyšovania tvorby úspor, ale najmä na oživenie investícií v krajine.

T a b u ľ k a 8.5

Zmena v miere investícií a úspor (v percentuálnych bodoch)

	Zmena v investíciách		Zmena v úsporách	
	od 2004/2005 do 2007/2008	od 2007/2008 do 2015/2016	od 2004/2005 do 2007/2008	od 2007/2008 do 2015/2016
Verejné	1,4	-1,3	3,9	-4,0
Súkromné	7,6	-5,0	5,2	-3,8
a) súkromné korporácie	8,9	-4,4	5,2	1,4
b) domácnosti	-1,3	-0,6	0,0	-5,2
Spolu	9,1	-6,3	9,1	-7,7

Prameň: CSO (Central Statistics Office)

V budúcnosti bude z hľadiska posilňovania konkurencieschopnosti krajiny kľúčové zvýšiť najmä výdavky na vedu a výskum. Ako vidieť v tabuľke 8.6, hrubé výdavky na vedu a výskum sa v sledovanom období značne zvyšovali v absolútnom vyjadrení, za posledné dve dekády predstavovali však iba približne 0,7 % hrubého domáceho produktu. Na výskum a vývoj India vyčleňuje výrazne nižší objem výdavkov aj v porovnaní s Čínou, ktorej výdavky smerujúce do tejto oblasti boli na úrovni 2,1 % HDP. V štruktúre výdavkov Indie na vedu a výskum naďalej dominujú najmä výdavky verejného sektora, pričom ich podiel sa mierne

znížil, a to zo 75 % v roku 2004/2005 na 58 % v roku 2016/2017. Súkromné výdavky na vedu a výskum sú v Indii charakteristické dlhodobým podfinancovaním, pričom za posledné dve dekády nedosiahli ani úroveň 0,5 % HDP. India je špecifická aj v tom, že jej univerzity zohrávajú len relatívne veľmi malú úlohu pri výskumných aktivitách v krajine. V mnohých krajinách pritom zohrávajú dôležitú úlohu práve univerzity, a to nielen pri formovaní absolventov pre potreby trhu práce, ale aj v základnom a aplikovanom výskume. V Indii sa však výskum a vývoj financovaný z verejných zdrojov sústreďuje v špecializovaných výskumných ústavoch spadajúcich pod rôzne ministerstvá. Univerzity sa tak sústreďujú najmä na vzdelávaciu činnosť.

T a b u ľ k a 8.6

Hrubé výdavky na vedu a výskum (v crore rupií a v % nom. HDP)

	Verejné výdavky	Súkromné výdavky	Spolu
2004/2005	18 078 (0,5 %)	6 039 (0,2 %)	24 117 (0,7 %)
2008/2009	32 988 (0,5 %)	14 365 (0,2 %)	47 353 (0,7 %)
2012/2013	46 886 (0,4 %)	27 097 (0,2 %)	73 983 (0,6 %)
2016/2017	60 869 (0,4 %)	43 995 (0,3 %)	104 864 (0,7 %)

Prameň: Ministry of Finance, Government of India (2018)

* * *

Uskutočnené štrukturálne reformy a vhodné nastavenie makroekonomických politík sa postupne odzrkadľujú v hospodárskom vývoji krajiny. Napriek relatívne silnému ekonomickému rastu, ktorý bol typický pre Indiu v posledných rokoch, však trh práce značne zaostáva za hospodárskymi výsledkami. V posledných rokoch je v krajine možné pozorovať znižovanie participácie žien na trhu práce, pozitívne však možno hodnotiť najmä znižovanie podielu detskej práce či zvyšovanie počtu zamestnancov s pravidelnou mzdou a platom. Nadálej pretrvávajú problémy so zvyšovaním neformálnej zamestnanosti v organizovanom sektore, čo znamená, že pracovníci nemajú prístup k sociálnemu poisteniu či

k iným zamestnaneckým benefitom. Podiel pracovných miest vytvorených v poľnohospodárstve postupne klesá, naďalej však ostáva relatívne vysoký. V budúcnosti možno očakávať, že tento trend znižovania zamestnanosti v poľnohospodárstve bude pokračovať, pričom sa zvýši tlak najmä na vytváranie pracovných miest v mestských oblastiach. Veľkou výzvou do budúca ostáva schopnosť sektora služieb vytvárať pracovné miesta, pretože napriek tomu, že je kľúčovým z hľadiska ekonomického rastu, nie je však dominantným z hľadiska tvorby pracovných miest. Medzi kľúčové makroekonomické výzvy patria aj dlhodobé pretrvávajúce relatívne vysoké inflačné očakávania domácností či problémy s deficitom a verejným dlhom. Zabezpečenie inkluzívneho rastu v krajine však bude vyžadovať najmä reformy v poľnohospodárskom sektore, v ktorom je produktivita naďalej na veľmi nízkej úrovni.

III.

VYBRANÉ AKTUÁLNE PROBLÉMY SVETOVEJ EKONOMIKY

9. FINANČNÉ A FIŠKÁLNE RIZIKÁ V SÚČASNEJ GLOBÁLNEJ EKONOMIKE

Problematika finančných a fiškálnych rizík má svoje pevné miesto v hodnotení vývoja a perspektív svetovej ekonomiky, čo je logickým dôsledkom rastúcej integrácie globálneho finančného systému a jeho prepojenia s reálnou ekonomikou. *Finančné riziko* možno všeobecne definovať ako potenciálnu finančnú stratu subjektu, nie však existujúcu realizovanú či nerealizovanú finančnú stratu, ale ako možnú stratu v budúcnosti, ktorá vzniká použitím daného finančného alebo komoditného nástroja alebo portfólia (Sivák – Gertler – Kováč, 2015). Ekonomické subjekty, či už sú to subjekty primárne pôsobiace na finančnom trhu, alebo mimo neho, sa pri svojich aktivitách stretávajú s rôznymi druhmi finančných rizík. Zaužívané je členenie finančných rizík na päť kategórií: tržové riziko, úverové (kreditné) riziko, riziko likvidity, operačné riziko, obchodné riziko (Christoffersen, 2012).

Alternatívne je možné finančné riziko rozčleniť na systematickú a nesystematickú zložku. *Systematické finančné riziko* je časť rizika, ktorá pôsobí simultánne na všetkých participantov a všetky nástroje finančného trhu. Medzi jeho dôležité zdroje patria najmä zmeny tržových úrokových sadzieb, neočakávané zmeny miery inflácie a tržové riziko ako dôsledok kolísania cien na finančných trhoch (tzn. dôsledok volatility). *Nesystematické finančné riziko* vyplýva z rizík špecifických pre konkrétny ekonomický subjekt (napr. chybné manažérske rozhodnutia) alebo z rizík nepriaznivého vývoja v oblasti aktivít danej firmy.

S finančným rizikom úzko súvisia aj fiškálne riziká, ktoré Medzinárodný menový fond (ďalej len MMF) definuje ako faktory, ktoré môžu viesť k rozdielom medzi vládnu prognózou a skutočne dosiahnutou fiškálnou pozíciou (IMF, 2012). Skúsenosti z posledných dekád totiž ukazujú, že (čo sa týka frekvencie výskytu

a intenzity dôsledkov) medzi najvýznamnejšie fiškálne riziká patria makroekonomické šoky a otrasy finančného sektora.

Pri hodnotení aktuálnej intenzity pôsobenia finančných a fiškálnych rizík v globálnej ekonomike sa bude v ďalšom texte pozornosť koncentrovať najmä na ukazovatele systematického finančného rizika. Výkyvy rizikových faktorov systematickej povahy totiž v porovnaní s nesystematickými rizikovými činiteľmi môžu viesť s oveľa väčšou pravdepodobnosťou k rozkolísaniu celého finančného systému a globálnej ekonomiky. Rizikové faktory systematickej povahy zároveň do značnej miery podmieňujú aj intenzitu fiškálnych rizík.

9.1. Indikátory finančných rizík v globálnej ekonomike

So sledovaním súboru finančných rizík úzko súvisí pojem finančná stabilita. Vzájomný vzťah finančných rizík a finančnej stability možno intuitívne chápať ako inverzný: vyššia intenzita finančných rizík zvyšuje pravdepodobnosť výskytu finančnej nestability. Finančná stabilita je komplexný pojem, pričom jej aktuálne hodnotenie, resp. zhodnotenie aktuálnej intenzity pôsobenia finančných rizík, musí vychádzať z kontinuálneho monitorovania veľkého množstva indikátorov finančných rizík v globálnom meradle. Podmienky v globálnom finančnom systéme sa neustále menia, objavujú sa nové nástroje finančného trhu a nové súvislosti, zatiaľ čo význam iných nástrojov a súvislostí postupne upadá.

Finančná stabilita (na rozdiel od cenovej stability) nemá všeobecne akceptovanú definíciu a ani žiadny agregujúci ukazovateľ, ktorý by bol použiteľný na jej meranie (Geršl – Heřmánek, 2006). Borio – Drehmann (2009) uvádzajú, že aj napriek absencii všeobecne akceptovanej definície finančnej stability väčšina zaužívaných charakteristík tohto pojmu obsahuje nasledovné prvky: *po prvé*, zameriavajú sa na finančný systém ako celok, teda nie na jednotlivé inštitúcie (cielené na kontext systematického finančného rizika); *po druhé*, finančný systém nie je chápaný ako izolovaný prvok, ale

berú sa do úvahy prínosy a náklady jeho fungovania v kontexte reálnej ekonomiky (resp. celkovej ekonomickej aktivity); *po tretie*, výslovne odkazujú na finančnú nestabilitu (ako opak finančnej stability), ktorej prejavy sú konkrétnejšie a jednoduchšie pozorovateľné (v porovnaní s finančnou stabilitou).

Pomerne komplexný súbor indikátorov finančnej stability uvádza a pravidelne monitoruje MMF (IMF, 2006). Ďalšie z možných klasifikácií ponúkajú autori Israël et al. (2013) alebo Gadanecz – Jayaram (2009). Stručne možno ukazovatele finančných rizík, resp. ukazovatele finančnej stability, rozčleniť do nasledovných skupín:

- a) *makroekonomické ukazovatele* – reálny ekonomický rast, miera inflácie, miera nezamestnanosti a pod.; do tejto skupiny patria aj indikátory fiškálnej pozície vlády, najmä ukazovatele dlhu a deficitu verejnej správy,
- b) *sektorové ukazovatele* – ukazovatele finančnej stability v podnikoch nefinančnej sféry a v sektore domácností,
- c) *ukazovatele finančného sektora* – výkonnosť subjektov finančného sektora, ukazovatele zadlženosti, likvidity a pod.; vývoj úrokových sadzieb a prípadné anomálie na finančnom trhu (prudké zmeny ocenenia akcií, rizikových prémieí na dlhopisovom trhu, výkyvy volatility a pod.),
- d) *ukazovatele externej ekonomickej pozície krajiny* – bežný účet platobnej bilancie (ďalej len BÚPB), výkyvy menového kurzu, ukazovatele zahraničného dlhu z menového hľadiska a z hľadiska času splatnosti a pod.

V ďalšom texte bude pozornosť venovaná vývoju vybraných aspektov uvedených skupín ukazovateľov finančnej stability. Nasledujúci výpočet rizikových faktorov nemá za cieľ vyvolávanie „paniky“ alebo predikovanie skorého nástupu novej finančnej krízy. Cieľom je identifikovanie najvýraznejších nerovnováh, ktoré majú v budúcnosti potenciál odchyliť globálnu ekonomiku a finančný systém zo súčasnej, relatívne stabilnej rastovej trajektórie.

9.2. Makroekonomické ukazovatele v rozhodujúcich ekonomických entitách

Ukazovatele vývoja reálnej ekonomiky a finančného trhu sú úzko prepojené a navzájom sa podmieňujú. Teoreticky aj prakticky je vylúčený stabilný vývoj celkovej ekonomickej aktivity pri finančnej nestabilite. Na druhej strane výraznejšie nerovnováhy reálnej ekonomiky sa skôr alebo neskôr prejavia aj prostredníctvom finančnej nestability. Z tohto hľadiska treba makroekonomické veličiny chápať (okrem iného) ako rizikové činitele globálneho finančného systému.

Vývoj v posledných rokoch a strednodobá prognóza hlavných ukazovateľov reálnej ekonomiky v rozhodujúcich svetových ekonomických entitách sú podrobne analyzované v prvom bloku tejto monografie. Z hľadiska reálneho HDP svetová ekonomika aktuálne prechádza obdobím vcelku stabilného rastu a v prípade realizácie základného scenára by mal stabilný rast globálnej ekonomiky pokračovať aj v najbližších rokoch. Pokračovanie aktuálneho priaznivého vývoja je však vystavené pôsobeniu viacerých rizikových faktorov.

Jedným z akútnych rizikových faktorov globálneho makroekonomického prostredia je zavádzanie protekcionistických opatrení v zahraničnom obchode. Americká vládna administratíva na čele s prezidentom Trumpom v priebehu roka 2018 zaviedla, prípadne zvýšila clá na dovoz produktov do USA. Oficiálnym zdôvodnením takýchto opatrení USA je eliminácia neférových obchodných praktík zahraničných partnerov, ako aj eliminácia obrovského a rastúceho deficitu zahraničného obchodu USA⁵¹. Na každé zvýšenie ciel reagovali obchodní partneri USA, najmä Čína a EÚ, odvetnými opatreniami obdobného charakteru. Protekcionistické opatrenia

⁵¹ Podľa údajov agentúry U. S. Census Bureau (2018) v roku 2017 dosiahol obchodný deficit USA pri všetkých tovaroch (t. j. okrem služieb) výšku 795 mld. USD, čo je medziročné prehĺbenie obchodného deficitu o 60 mld. USD, resp. 8 %. V rámci toho obchodný deficit USA s Čínou dosiahol 375 mld. USD (t. j. ide o podiel 47 % na celkovom obchodnom deficite USA) a obchodný deficit s krajinami EÚ bol 151 mld. USD, čo predstavuje podiel 19 % na celkovom obchodnom deficite USA v roku 2017.

v zahraničnom obchode medzi najvýznamnejšími ekonomickými blokmi zhoršujú podnikateľské prostredie a zvyšujú mieru neistoty v globálnom meradle. Ďalšie kolá opatrení a odvetných opatrení v rámci prebiehajúcej tzv. obchodnej vojny by mohli v pomerne rýchlom čase významne zmeniť (t. j. zhoršiť) kvalitu prostredia globálnej ekonomiky so zodpovedajúcim dosahom na ekonomický rast. Zhoršenie makroekonomického prostredia by následne viedlo k realizácii jedného z podstatných prvkov finančného rizika.

Z hľadiska koncentrácie finančných rizík možno v rámci makroekonomických ukazovateľov označiť za problematickú oblasť najmä verejné financie (t. j. fiškálne riziká). Vývoj verejných financií nie je bezproblémový v žiadnej z kľúčových ekonomík sveta, pričom spoločnými menovateľmi sú najmä vysoký verejný dlh v rozvinutých krajinách a dynamika rastu dlhu a deficitov v skupine rozvíjajúcich sa a rozvojových ekonomík (ďalej len EMRE).

Vysoká úroveň verejného dlhu má v jednotlivých rozvinutých ekonomikách rôzne dôvody, ako aj odlišujúce sa okolnosti, ktoré sú detailnejšie rozobrané v publikácii Sivák (2017). V Spojenom kráľovstve, v Japonsku, a najmä v eurozóne však postupne dochádza ku konsolidácii verejných financií, ktorá sa prejavuje v poklese dynamiky tvorby deficitu rozpočtu verejnej správy (RVS) a následne v stabilizácii, prípadne v poklese hrubého verejného dlhu.

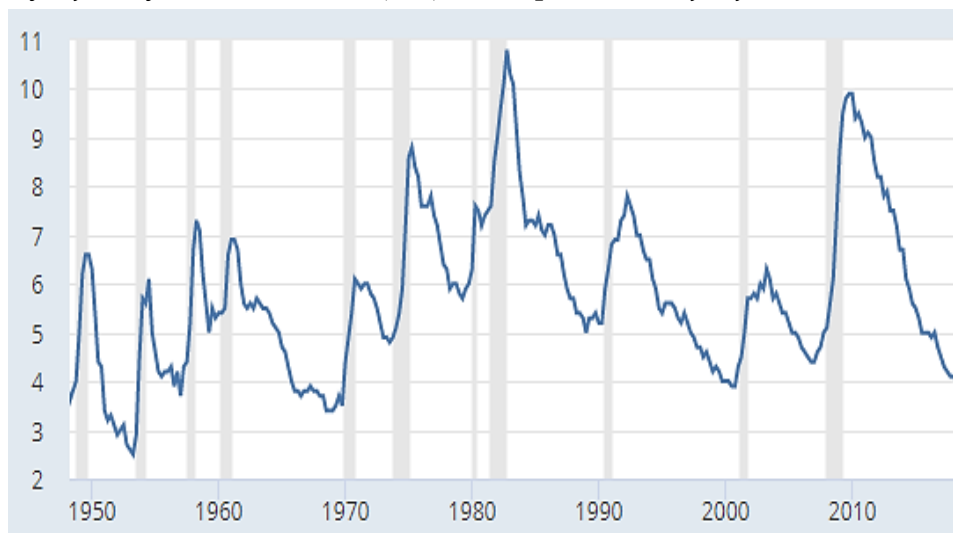
Na odlišnej trajektórii sa nachádzajú fiškálne riziká v USA, najväčšej svetovej ekonomike. Jednou z hlavných príčin očakávaného rastu deficitu RVS a verejného dlhu USA je tzv. daňová reforma schválená koncom roka 2017. Podstata novej daňovej legislatívy v USA spočíva v masívnom znížení daňového zaťaženia. Podľa nezávislého odhadu Rozpočtového úradu Kongresu (Congressional Budget Office, 2017) daňoví rezidenti USA počas najbližších 10 rokov na platbe federálnych daní ušetria 1 455 mld. USD. Z pohľadu daňovníkov ide o zaujímavý prírastok disponibilného príjmu, z pohľadu verejných financií je to však citeľný výpadok na príjmovej strane v objeme takmer 1,5 bilióna USD v rokoch 2018 až 2027 (statický odhad abstrahujúci od dynamických efektov rastu

disponibilného dôchodku a prípadného rýchlejšieho ekonomického rastu na výber daní).

Podľa iného nezávislého odhadu (Baumann – Dizioli, 2018) sa negatívne fiškálne efekty novej daňovej legislatívy v USA budú najviac koncentrovať do prvých rokov ich platnosti. V rokoch 2018 až 2020 by „daňová reforma“ USA mala viesť k prehĺbeniu deficitu RVS každoročne najmenej o 1 % HDP a celkový (čistý) negatívny efekt za najbližších 10 rokov by mal dosiahnuť priemernú ročnú hodnotu 0,7 % HDP. Rovnako ide o statický odhad, z povahy uskutočnených daňových škrtov sa však dá očakávať, že priaznivé dynamické efekty nižších daní (vyšší výber daní v dôsledku pozitívneho stimulu na ekonomický rast) budú pôsobiť len krátkodobo, resp. prinajlepšom v strednodobom horizonte.

Graf 9.1

Vývoj miery nezamestnanosti (v %) v USA po 2. svetovej vojne

Prameň: U. S. Bureau of Labor Statistics, Federal Reserve Bank of St. Louis

Riziká vyplývajúce z aktuálnej fiškálnej expanzie v USA sa stávajú ešte výraznejšími, ak zohľadníme aktuálnu fázu ekonomického cyklu tejto ekonomiky. Na grafe 9.1 je znázornený vývoj miery nezamestnanosti v USA po 2. svetovej vojne, pričom časové

intervaly zvýraznené sivou farbou sú za obdobia, keď sa americká ekonomika nachádzala v recesii. Miera nezamestnanosti v USA v posledných mesiacoch osciluje okolo hodnoty 4 %, čo je úroveň typická pre vrcholiacu expanziu a stav plnej zamestnanosti, t. j. obdobie bezprostredne predchádzajúce ekonomickému útlmu.

Takýto pohľad na aktuálnu cyklickú pozíciu americkej ekonomiky potvrdzuje aj prognóza MMF (IMF, 2018d), ktorá pre roky 2018 až 2020 uvažuje s jednoznačne pozitívnou hodnotou produkčnej medzery USA⁵². Neznamená to, že americká ekonomika v najbližších rokoch nevyhnutne skĺzne do recesie, ale je evidentné, že USA sa aktuálne nachádzajú veľmi blízko vrcholu aktuálnej konjunktúry. Historické skúsenosti v tejto situácii nabádajú k opatrnému nastaveniu politík, ktorých súčasťou by mala byť proticyklická fiškálna reštrikcia. Inak povedané, v čase vrcholiaceho ekonomického rastu by bola na mieste skôr snaha o prebytkové hospodárenie RVS a znižovanie verejného dlhu tak, aby mala fiškálna politika dostatočný priestor na podporu ekonomiky v prípade negatívneho vývoja v budúcnosti.

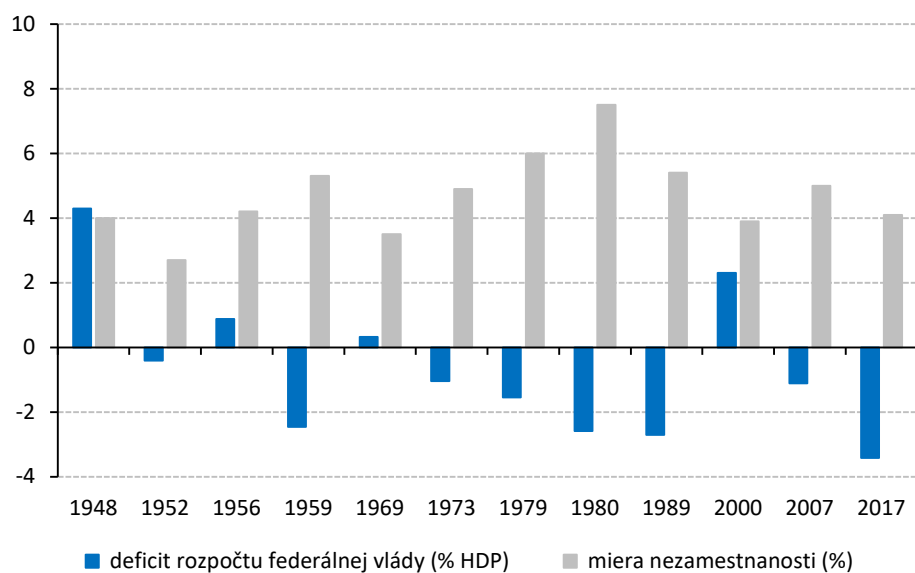
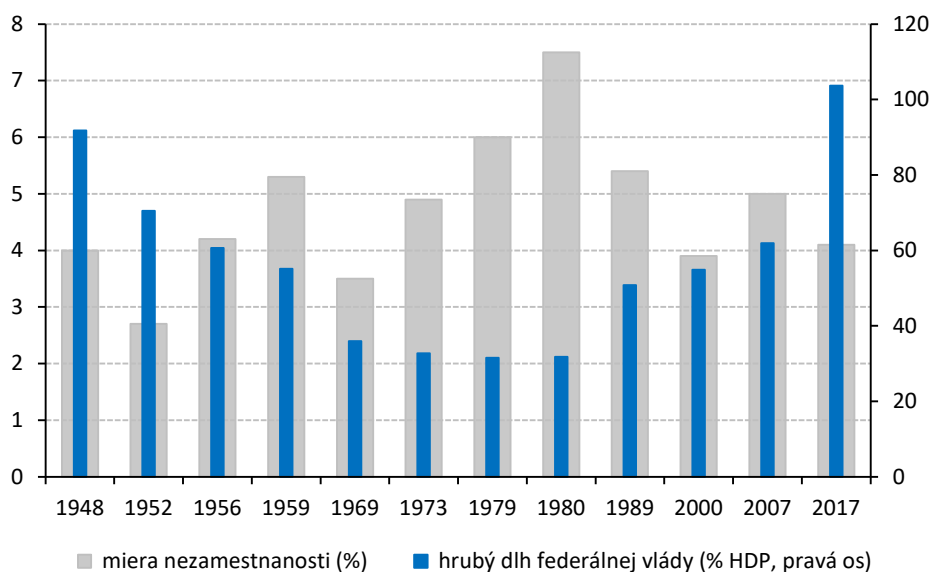
Fiškálna politika USA však v súčasnosti sleduje celkom opačné hľadisko: fiškálna expanzia by mala v najbližších rokoch viesť (okrem očakávaného efektu ďalšieho zrýchlenia ekonomického rastu USA) k prehĺbeniu deficitov RVS a rastu verejného dlhu. Riziká plynúce zo spojenia fiškálnej expanzie a vrcholiacej konjunktúry americkej ekonomiky naberajú na intenzite pri pohľade na historické porovnanie znázornené na grafe 9.2. Z tohto porovnania vyplýva, že v období po 2. svetovej vojne ekonomika USA nikdy nevstúpila do recesie s natoľko nepriaznivými hodnotami federálneho deficitu a dlhu, ako je to v súčasnosti⁵³.

⁵² Pozitívna hodnota produkčnej medzery znamená, že aktuálna hodnota agregátneho outputu (t. j. skutočný HDP) sa nachádza nad jeho potenciálnou (udržateľnou) hodnotou.

⁵³ Údaje o federálnom dlhu a deficite sú v prípade USA použité z dôvodu dostupnosti dlhodobého časového radu. V súčasnosti sú fiškálne ukazovatele za celý verejný sektor v porovnaní s federálnym dlhom a deficitom horšie. V roku 2017 (posledné definitívne údaje v čase tvorby tohto textu) vykázali USA hrubý verejný dlh 107,8 % HDP, hrubý dlh federálnej vlády 103,7 % HDP, deficit RVS 4,6 % HDP a deficit rozpočtu federálnej vlády 4,1 % HDP.

Graf 9.2

Porovnanie miery nezamestnanosti a vybraných fiškálnych ukazovateľov federálnej vlády USA v rokoch bezprostredne predchádzajúcich recesii a v roku 2017

Prameň: Federal Reserve Bank of St. Louis, vlastné spracovanie autora

Zámerom zdôrazňovania týchto skutočností nie je predikovanie recesie v USA, ale upozornenie na riziko, že verejné financie tejto krajiny sa môžu v strednodobom horizonte ocitnúť v problematickej situácii v prípade, že dôjde k nečakaným nepriaznivým zmenám makroekonomického a/alebo finančného prostredia. Podľa štúdie autorov Bova et al. (2016) náklady verejných financií na záchranu finančných inštitúcií v prípade výskytu finančného šoku dosiahli v rokoch 1990 – 2014 priemernú hodnotu až 9,7 % HDP, pričom pravdepodobnosť výskytu takejto udalosti je v každom roku 4,2 % (t. j. udalosť sa dá očakávať v priemere raz za 24 rokov)⁵⁴. Z hľadiska načrtnutého súvisu medzi aktuálnou fázou ekonomického cyklu a fiškálnou pozíciou je relevantná štúdia IMF (2016), podľa ktorej priemerné fiškálne náklady makroekonomického šoku dosiahli v rovnakom období (1990 – 2014) priemernú hodnotu 9 % HDP s pravdepodobnosťou výskytu 8,3 % (t. j. približne raz za 12 rokov). V porovnaní s finančnými krízami teda makroekonomické šoky vedú k porovnateľne vysokým fiškálnym nákladom, ale majú oveľa vyššiu frekvenciu výskytu.

Aj uvedené odhady fiškálnych nákladov potvrdzujú, že verejné financie USA nevstupujú do vrcholnej fázy ekonomického cyklu v optimálnej pozícii. Nezanedbateľné fiškálne riziká sú však prítomné aj v eurozóne. Klesajúce zadlženie a klesajúce deficity RVS za menovú úniu ako celok zakrývajú značne rozdielnú situáciu jednotlivých krajín. Podľa aktuálnej prognózy Európskej komisie (European Commission, 2018) by hrubý verejný dlh v roku 2018 mal presiahnuť 100 % HDP v piatich krajinách eurozóny, menovite v Belgicku, Grécku, na Cypre, v Taliansku a v Portugalsku. Ďalšie dve veľké ekonomiky eurozóny – Francúzsko a Španielsko – sú k tejto nepriaznivej hodnote veľmi blízko s hrubým verejným dlhom prekračujúcim 95 % ročného výkonu svojich ekonomík.

⁵⁴ Autori v spomínanej štúdii skúmali fiškálne náklady realizácie rôznych rizikových faktorov, ktoré z pohľadu verejných financií vystupujú ako tzv. podmienené záväzky. Výskum realizovali za obdobie rokov 1980 – 2014 na vzorke 80 krajín (z toho 34 vyspelých ekonomík a 46 krajín EMRE). Okrem finančných nákladov patria podľa tejto štúdie medzi podmienené záväzky s najvýraznejšími fiškálnymi nákladmi právne spory, hospodárenie na nižších vládnych úrovniach a štátnych podnikov a prírodné katastrofy.

Verejné financie vysoko zadlžených krajín predstavujú úzke miesto finančnej stability v eurozóne, nakoľko tieto štáty majú výrazne limitovaný priestor na absorbovanie negatívnych šokov plynúcich z cyklickej povahy ekonomického vývoja. Napriek tomu, dynamika fiškálnych rizík je v eurozóne oproti USA predsa len odlišná. V eurozóne prakticky plošne prebieha fiškálna konsolidácia (a teda fiškálne riziká postupne klesajú), naopak v USA intenzita fiškálnych rizík narastá. Odlišný charakter fiškálnej politiky oboch blokov je možné demonštrovať na príklade primárnej bilancie RVS⁵⁵. Podľa aktuálnej prognózy Európskej komisie (European Commission, 2018), všetky členské krajiny menovej únie s výnimkou Španielska, Francúzska a Lotyšska by mali v roku 2018 dosiahnuť primárny prebytok RVS. Celkovo by mali krajiny eurozóny ako celok v roku 2018 dosiahnuť primárny prebytok RVS na úrovni 1,2 %, pričom primárny deficit RVS by v žiadnej z troch „deficitných“ krajín nemal presiahnuť 0,6 % HDP. Na porovnanie, MMF (IMF, 2018d) prognózuje v prípade USA na rok 2018 primárny deficit RVS vo výške 3 %. Spomedzi 39 krajín, ktoré MMF klasifikuje ako rozvinuté ekonomiky, by v roku 2018 mali dosiahnuť (v porovnaní s USA) horšiu hodnotu primárneho salda RVS iba dve krajiny – Portoriko (-4,5 % HDP) a Japonsko (-3,2 % HDP).

Japonsko bude musieť v budúcnosti riešiť dlhové bremeno verejných financií, ktoré už dlhší čas presahuje 2-násobok jeho ročného HDP. Obrovský objem japonského hrubého verejného dlhu zatiaľ nemal za následok finančnú nestabilitu krajiny hlavne z dôvodu, že zahraniční investori tradične držia len malú časť dlhových cenných papierov japonskej vlády (11,2 % koncom roku 2017), a zároveň centrálna banka (*Bank of Japan* – BOJ) vystupuje ako veriteľ s vysokým podielom na všetkých dlhových emisiách Japonska (podľa údajov Ministry of Finance, Japan (2018) to bolo 41,1 % koncom roku 2017). Ďalšie takmer 2/5 štátnych dlhových cenných

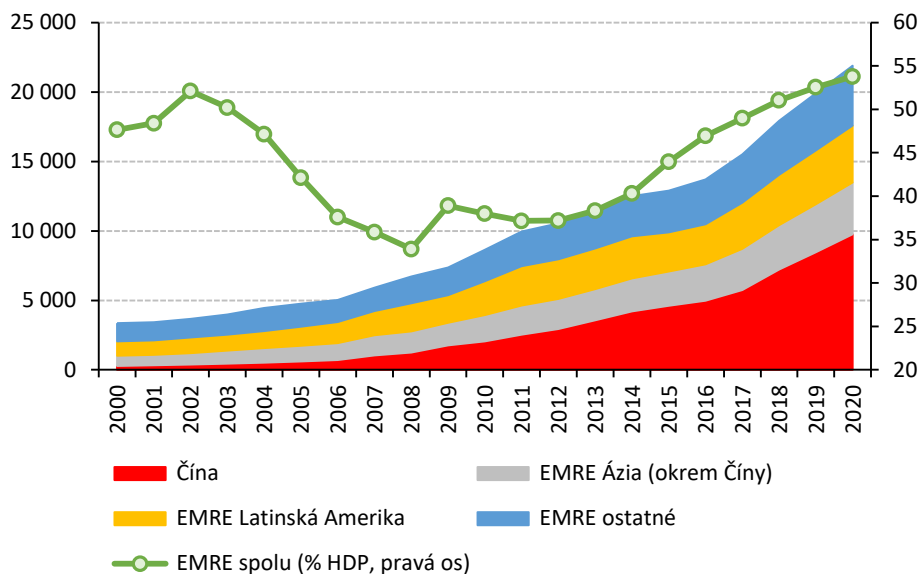
⁵⁵ Primárna bilancia (t. j. deficit alebo prebytok) RVS označuje výsledok hospodárenia RVS po odpočítaní úrokových výdavkov. Ide o analytický indikátor hodnotenia aktuálneho charakteru fiškálnej politiky, keďže platené úroky sú z veľkej časti dôsledkom minulých rozhodnutí.

papierov Japonska držia v rukách „stabilní“ investori ako domáce banky a poisťovne. Napriek výhodnej štruktúre veriteľov však ťažko možno označiť aktuálnu fiškálnu pozíciu japonskej vlády za dlhodobu udržateľnú.

V posledných rokoch dochádza k zvýšenej koncentrácii fiškálnych rizík aj v skupine krajín EMRE. Od roku 2014 im pomerne rýchlo rastú hodnoty verejného dlhu aj deficitov RVS. K citeľnému zhoršeniu fiškálnej pozície krajín EMRE došlo súčasne s prudkým prepadom cien komodít na svetových trhoch, pretože viaceré veľké rozvíjajúce sa ekonomiky sú orientované na export primárnych surovín (napr. Rusko, Brazília, Juhoafrická republika, krajiny OPEC). Prepád cien komodít viedol v týchto krajinách k nižším príjmom z ich ťažby a zároveň výpadku príjmov verejných financií v dôsledku útlmu ekonomickej aktivity.

G r a f 9.3

Vývoj objemu a štruktúry hrubého verejného dlhu krajín EMRE (v mld. USD)

Prameň: IMF (2018d), výpočty autora

Ďalším dôležitým faktorom rastu celkového dlhu skupiny krajín EMRE je rast zadlženia Číny a zároveň jej dynamický ekonomický

rast, čo zvyšuje váhu čínskeho dlhu v celej skupine krajín EMRE. Kým v roku 2000 sa hrubý verejný dlh Číny na celkovom verejnom dlhu krajín EMRE podieľal len 8,2 %, v roku 2017 tento podiel vzrástol už na 37 %. Výsledkom vývoja v poslednej dekáde je skutočnosť, že skupina krajín EMRE dnes vykazuje výrazne vyšší podiel hrubého verejného dlhu v porovnaní s obdobím pred globálnou finančnou krízou (49 % v roku 2017 v porovnaní s 33,9 % v roku 2008). Na rýchlom raste dlhu krajín EMRE sa najvýraznejšie podieľala práve Čína, kde v rokoch 2007 až 2017 rástol hrubý verejný dlh denominovaný v USD ročne v priemere o 18,7 % (a zároveň rástla váha Číny v skupine krajín EMRE). Na porovnanie, „dólarový“ dlh ostatných ázijských krajín EMRE rástol v tomto období priemerne o 7,4 % ročne, v EMRE krajinách Latinskej Ameriky o 6,7 % ročne a v ostatných krajinách EMRE bol priemerný ročný rast hrubého verejného dlhu 7,5 %.

Priemerná výška hrubého verejného dlhu v krajinách EMRE dosiahla v roku 2017 hodnotu 49 % ich HDP a do roku 2020 by sa podľa prognózy MMF (IMF, 2018d) mal tento podiel priblížiť k 54 %. Ide o hodnotu výrazne nižšiu v porovnaní s vyspelými krajinami, avšak z historických skúseností vyplýva tiež nižšia tolerancia krajín EMRE k rastu zadlženia. K všeobecným faktorom vyššieho vnímaného rizika dlhu krajín EMRE, patrí vysoký podiel emisií dlhu v cudzej mene v dôsledku obmedzenej kapacity domáceho kapitálového trhu, relatívne nízky stupeň diverzifikácie domácej ekonomiky a nižší stupeň inštitucionálnej stability v porovnaní s rozvinutými ekonomikami.

V súčasnom období sa prejavujú aj ďalšie konkrétne faktory, ktoré stavajú vývoj fiškálnych indikátorov krajín EMRE do rizikovejšej pozície. Krajiny EMRE v posledných rokoch v porovnaní s vyspelými ekonomikami dosahovali horšie hodnoty celkového aj primárneho deficitu RVS⁵⁶, čo dokumentuje rýchlejšiu dynamiku

⁵⁶ Podľa údajov MMF v roku 2017 vykázali vyspelé ekonomiky celkový deficit RVS 2,6 % a primárny deficit RVS 1,1 %. Krajiny EMRE dosiahli v tomto roku celkový deficit RVS 4,4 % HDP a primárny deficit RVS 2,5 %.

eskalácie fiškálnych rizík v skupine EMRE. Ďalej, štúdia autorov Kose et al. (2017) upriamuje pozornosť aj na oveľa nižšie krytie rozpočtových deficitov krajín EMRE daňovými príjmami a v porovnaní s vyspelými ekonomikami neporovnateľne nižšie (priemerné) ratingové ohodnotenie kredibility krajín EMRE, čo implikuje vyššiu volatilitu (a vyššie riziko) emitovaných dlhopisov krajín EMRE.

Vývoj ďalších dvoch makroekonomických ukazovateľov – miery nezamestnanosti a miery inflácie – v globálnom meradle nenačňuje zvýšené riziko pre finančnú stabilitu (prinajmenšom v krátkodobom horizonte). Miera nezamestnanosti⁵⁷ v skupine vyspelých ekonomík v posledných rokoch kontinuálne klesá. Miera inflácie bola v uplynulých rokoch celosvetovo pod silným vplyvom výkyvov cien komodít. Aktuálny, vcelku stabilný vývoj cien komodít, vytvára predpoklady na stabilizáciu ročnej miery inflácie okolo úrovne 2 %, čo je inflačným cieľom menovej politiky mnohých centrálnych bánk.

9.3. Finančné riziká v sektore domácností a v podnikovej sfére

Zhodnotenie vývoja intenzity finančných rizík v sektore domácností v globálnom meradle nie je jednoznačné. Finančná situácia domácností je vo väčšine vyspelých ekonomík priaznivo ovplyvnená pozitívnym vývojom na trhu práce (klesajúca miera nezamestnanosti a rast reálnych miezd v období nízkej inflácie) a primeraným podielom úspor na disponibilnom dôchodku. Naopak, zadlženie domácností (merané prostredníctvom podielu celkového dlhu na disponibilnom príjme domácností) má vo väčšine vyspelých ekonomík narastajúcu tendenciu.

⁵⁷ Miera nezamestnanosti je dôležitým indikátorom intenzity finančných rizík. Okrem toho, že miera nezamestnanosti vypovedá o celkovom „zdraví“ ekonomiky a jej cyklickej pozícii, spolu s mierou zadlženia je kľúčovým indikátorom finančných rizík v sektore domácností.

V roku 2015 (posledné dostupné údaje v období písania tohto príspevku) boli spomedzi krajín OECD najviac zadlžené domácnosti v Austrálii, vo Švajčiarsku, v Nórsku, Holandsku a Dánsku (OECD, 2017). V týchto krajinách dlh priemernej domácnosti presiahol dvojnásobok čistého ročného disponibilného príjmu. V prípade Holandska a Dánska bola hodnota ukazovateľa zadlženia domácností v roku 2015 dokonca vyššia ako 2,5.

Finančné riziká plynúce z rastu zadlženia domácností vo vyspelých ekonomikách sú zmiernené skutočnosťou, že väčšina spomedzi krajín, v ktorých mala globálna finančná kríza najintenzívnejší priebeh, sa zaradili medzi štáty s klesajúcim dlhom domácností. Do tejto skupiny krajín korigujúcich svoje nerovnováhy (z pohľadu dlhu domácností) patria USA, Írsko, Portugalsko, Španielsko, pobaltské krajiny a Maďarsko.

Naopak, v Číne, ktorá je najväčšou ekonomikou skupiny EMRE a zároveň druhou najväčšou ekonomikou sveta, zadlženie domácností v poslednej dekáde prudko vzrástlo. Podľa dostupných odhadov (Klein, 2018) priemerná čínska domácnosť v polovici roku 2017 dlhovala 106 % svojho ročného disponibilného príjmu, čo je značný nárast oproti 40 % v roku 2009. V podobnej situácii z pohľadu rastu zadlženia sa nachádzajú aj domácnosti v SR. V roku 2015 bola ich priemerná zadlženosť 68 % ročného disponibilného príjmu, čo je v rámci krajín OECD relatívne nízka hodnota, ale zároveň bol rast zadlženia slovenských domácností v rokoch 2007 – 2015 najrýchlejší spomedzi členov OECD.

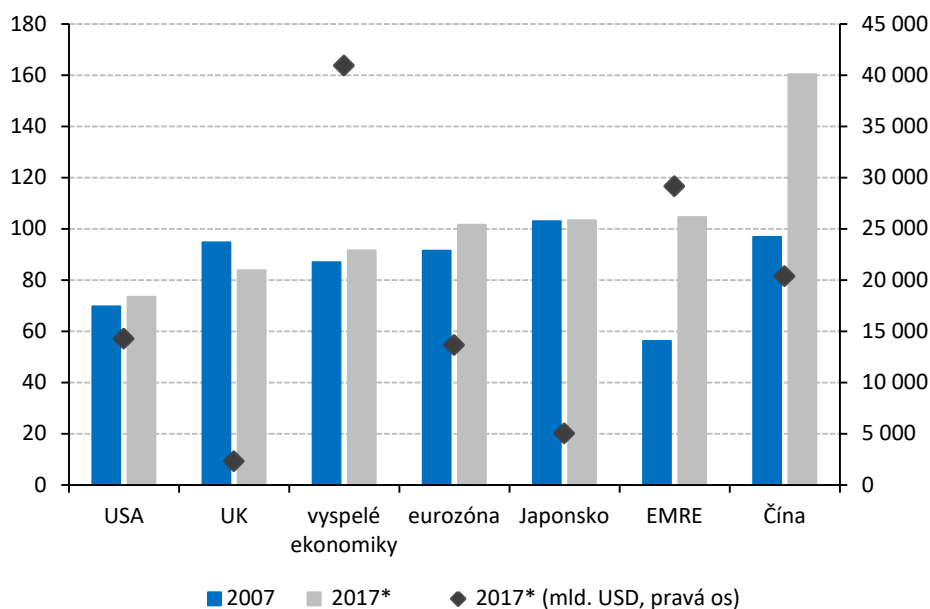
Krajiny s rýchlo rastúcim dlhom domácností čelia zvýšeným finančným rizikám. Empirický výskum totiž dokazuje, že rastúce zadlženie domácností predikuje spomalenie ekonomického rastu a rast miery nezamestnanosti v danej krajine (Mian – Sufi, 2018). Zároveň v prípade vzniku recesie sa opakovane a v globálnom meradle prejavuje tendencia hlbších recesií v krajinách, kde v predošlých rokoch rýchlo rástlo zadlženie domácností.

V odvetví podnikov nefinančnej sféry (alebo tzv. nefinančných korporácií) má vývoj zadlženia ako jednej z hlavných premenných

intenzity finančných rizík odlišnú dynamiku vo vyspelých ekonomikách a v skupine krajín EMRE. Vo vyspelých ekonomikách od roku 2007 (t. j. od obdobia tesne pred globálnou finančnou krízou) objem dlhu v podnikovej sfére približne kopíroval vývoj reálnej ekonomiky, t. j. pomer dlhu a HDP bol v tejto skupine krajín stabilizovaný. Naopak, zadlženosť nefinančných korporácií v krajinách EMRE sa v pomere k ich ročnému HDP za poslednú dekádu takmer zdvojnásobila.

G r a f 9.4

Celkový dlh podnikov nefinančnej sféry vo vybraných ekonomických entitách (v % HDP)

* hodnoty za 4. štvrťrok

Prameň: Bank for International Settlements (2018)

Proces rýchleho rastu korporátneho dlhu v krajinách EMRE je opäť pod výrazným vplyvom vývoja v Číne, kde v rokoch 2007 až 2017 rástol celkový dlh nefinančných spoločností ročne v priemere o 19 % (vo vyjadrení v USD). Podiel čínskych spoločností na náraste dlhu nefinančných spoločností celej skupiny EMRE v poslednej

dekáde bol až 80 %. Dlh nefinančných korporácií v Číne vzrástol za posledných 10 rokov o takmer 16 biliónov USD a koncom roku 2017 bol čínsky trh s korporátnym dlhom s celkovou hodnotou prevyšujúcou 20 biliónov USD najväčší na svete, s veľkým odstupom pred USA a eurozónou.

9.4. Vybrané trhové indikátory finančných rizík

Existuje veľké množstvo indikátorov finančného trhu, ktoré je možné využiť pri hodnotení aktuálnej intenzity finančných rizík. Tieto ukazovatele je vhodné rozčleniť do dvoch hlavných skupín:

- a) *ukazovatele rizika nepriamo vyplývajúce z ocenenia rizikových aktív*, napríklad akcií. V tomto prípade vysoké ocenenie rizikových aktív (*ceteris paribus*) nepriamo indikuje nízku hladinu požadovaných rizikových prémie, a teda nízku úroveň vnímaného rizika medzi investormi na finančnom trhu (a naopak);
- b) *ukazovatele rizika priamo vyplývajúce z ocenenia rizikových aktív*, napríklad index volatility (ďalej len VIX) odvodený z ocenenia opčných kontraktov alebo kreditné riziko plynúce z ocenenia CDS. Vyššia hodnota VIX a vyššia cena CDS v tomto prípade znamená vyššie vnímané riziko medzi investormi na finančnom trhu.

Pri obidvoch skupinách trhových ukazovateľov finančných rizík je výhodou, že sú výsledkom trhového konsenzu, tzn. výstupom tisícov investičných rozhodnutí účastníkov finančného trhu. V súlade s tzv. hypotézou efektívneho trhu by tak malo ísť o objektívne a rovnovážne zhodnotenie aktuálnej intenzity finančných rizík. Z historického hľadiska možno konštatovať, že predikčná schopnosť týchto indikátorov je limitovaná, a to z dôvodu, že s nástupom finančných kríz často dochádza k výrazným a náhlým zmenám ich ocenenia. Preto trhové indikátory finančného trhu treba vnímať skôr ako ukazovatele pociťovaného rizika zo strany investorov v reálnom čase, resp. v krátkodobom horizonte.

Detailnejšia pozornosť vývoju a charakteristike viacerých trhových indikátorov finančného rizika bola venovaná v publikácii Sivák (2017). V stručnosti možno konštatovať, že za posledných 12 mesiacov (t. j. v období august 2017 – august 2018) vývoj sledovaných trhových indikátorov bezprostredne nenaznačuje eskaláciu finančných rizík. Silný rastový trend hlavných svetových akciových indexov síce postupne slabne, ale vysoké a stabilizované ceny akcií implikujú nízku úroveň vnímaného rizika medzi investormi na akciových trhoch.

Podobne, a to podľa aktuálnych hodnôt indexu VIX a ocenenia kontraktov CDS, uvažujú v súčasnosti investori len s miernou volatilitou a relatívne nízkym kreditným rizikom. Istou anomáliou je aj naďalej simultánne vysoké ocenenie akcií aj dlhopisov (t. j. vysoké ocenenie akcií a zároveň nízka požadovaná výnosnosť štátnych dlhopisov)⁵⁸. Prípadný rýchlejší ako očakávaný rast úrokových sadzieb preto môže v najbližších rokoch viesť k výraznejším výkyvom dlhopisového trhu, resp. vyššiemu kreditnému riziku úverov s flexibilným úročením.

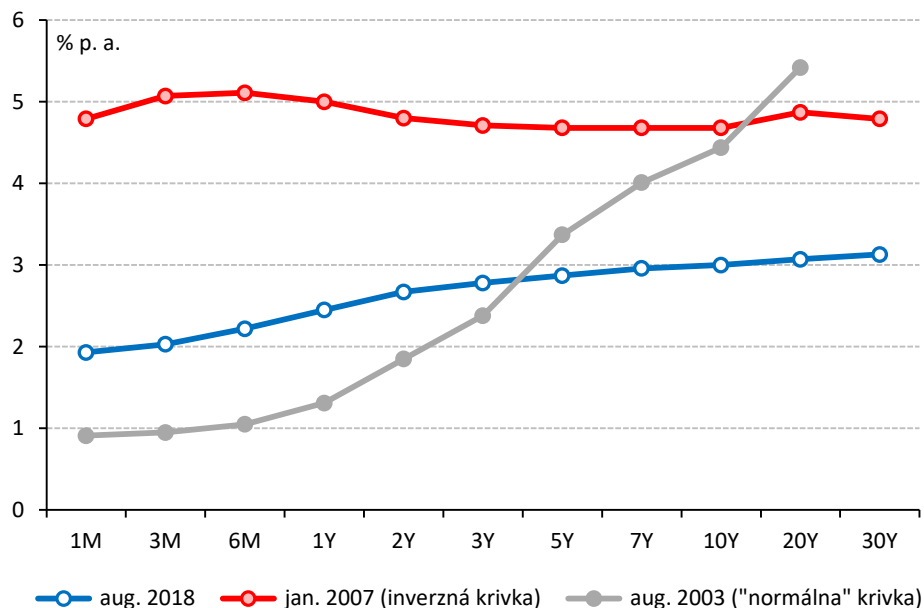
Veľmi nízky požadovaný výnos štátnych dlhopisov aj pri dlhodobých splatnostiach (t. j. vysoké nominálne ceny dlhopisov) je do istej miery logickým dôsledkom mimoriadne uvoľnenej menovej politiky centrálnych bánk v rozvinutých ekonomikách v reakcii na globálnu finančnú krízu. Trhové úrokové sadzby boli v období po globálnej finančnej kríze jednoducho stláčané dolu extrémnou monetárnou expanziou. Varovným signálom a istou anomáliou je však to, že požadovaný výnos amerických štátnych dlhopisov výraznejšie nerastie ani v čase, keď už centrálna banka (FED) začala proces „normalizácie“ menovej politiky prostredníctvom zastavenia programu nákupu aktív a rastu úrokových sadzieb⁵⁹.

⁵⁸ Porovnáваме (p. a.) výnosnosť akcií v americkom indexe S&P 500 s požadovaným výnosom dlhopisov federálnej vlády USA s 10-ročnou splatnosťou.

⁵⁹ Od decembra 2015 do júna 2018 FED zvýšil referenčnú úrokovú sadzbu celkovo sedemkrát o 0,25 %, t. j. v súhrne o 1,75 %. Požadovaný výnos federálnych dlhopisov s 10-ročnou splatnosťou sa však od decembra 2015 do súčasnosti (august 2018) zvýšil len o 0,6 až 0,7 %.

Graf 9.5

Výnosová krivka štátnych dlhopisov USA v rôznych obdobiach

Poznámka: jednotlivé body na vodorovnej osi symbolizujú odlišné lehoty splatnosti dlhopisov (napr. 3M = 3 mesiace; 2Y = 2 roky a pod.)

Prameň: U. S. Department of the Treasury (2018a)

Výsledkom je, že tzv. výnosová krivka dlhopisov federálnej vlády USA má v súčasnosti neštandardný, veľmi plochý tvar (pozri graf 9.5). Plochý tvar výnosovej krivky (vyjadrený nízkym rozdielom požadovaného výnosu medzi dlhopismi s krátkou a dlhou lehotou splatnosti) signalizuje z hľadiska teórie neistotu investorov na dlhopisovom trhu ohľadom ďalšieho vývoja ekonomického rastu a miery inflácie⁶⁰. Alternatívne vysvetlenie aktuálneho mierneho sklonu výnosovej krivky možno nájsť v krokoch samotného FED-u v posledných rokoch.

⁶⁰ Výnosovú krivku možno voľne definovať ako líniu spájajúcu aktuálne (p. a.) úrokové sadzby požadované investormi pri rôznej lehote splatnosti dlhopisu jedného emitenta (v tomto prípade federálnej vlády USA). Výnosová krivka je typicky rastúca, pričom vyššia výnosnosť pri dlhšej lehote splatnosti je vyjadrením kompenzácie za vyššie riziko v dôsledku dlhšej lehoty splatnosti.

Po prvé, v reakcii na globálnu finančnú krízu FED realizoval bezprecedentnú monetárnu expanziu, či už prostredníctvom historicky najnižšej úrovne referenčnej úrokovej sadzby, alebo rozsiahlym „kvantitatívnym uvoľnením“ menovej politiky, t. j. nakupovaním aktív na finančnom trhu (vrátane štátnych dlhopisov). Je pravdepodobné, že v prípade potreby by FED tieto opatrenia neváhal znovu použiť a nepriamo tak obmedzuje rast dlhodobých úrokových sadzieb.

Po druhé, FED pôsobí proti rastu dlhodobých úrokových sadzieb v podstate aj priamo prostredníctvom komunikácie svojich menovopolitických rozhodnutí tým, že kontinuálne znižuje odhad „rovnovážnej“ úrokovej sadzby v dlhodobom horizonte. Ešte začiatkom roku 2012 bol medián odhadu základnej úrokovej sadzby členov FOMC⁶¹ 4,3 % pre dlhodobý horizont. Do leta 2018 sa tento odhad posunul na 2,9 %, čo sa dá interpretovať ako silný signál toho, že členovia FOMC vidia strop úrokových sadzieb v aktuálnom cykle na čoraz nižšej úrovni. Investori na dlhopisovom trhu tento signál môžu interpretovať tak, že sa cenných papierov s dlhšími splatnosťami nezbavujú ani napriek pomerne rýchlemu rastu úročenia dlhopisov s krátkou lehotou splatnosti.

Plochá výnosová krivka sa prejavuje (z hľadiska historického porovnania) veľmi nízkym rozdielom medzi požadovaným výnosom dlhopisov s krátkodobou až strednodobou splatnosťou a výnosnosťou dlhopisov s dlhou lehotou splatnosti. V auguste 2018 bol rozdiel v úročení dlhopisov s desaťročnou a dvojročnou splatnosťou 0,3 percentného bodu (p. b.), čo je najnižšia hodnota za ostatných 11 rokov. Dá sa povedať, že aktuálna štruktúra úrokových sadzieb má z hľadiska času splatnosti veľmi blízko stavu tzv. inverznej výnosovej krivky, ktorá je definovaná nižším úročením dlhopisov s dlhou splatnosťou v porovnaní s požadovaným výnosom cenných papierov s kratšou splatnosťou.

⁶¹ FOMC je výbor v rámci FED-u, ktorý je zodpovedný za určovanie menovej politiky.

Graf 9.6

Historický vývoj sklonu výnosovej krivky dlhopisov federálnej vlády USA (úrokový diferenciál medzi dlhopismi s 10- a 2-ročnou splatnosťou, v % p. a.)

Poznámka: časové intervaly zvýraznené sivou farbou sú obdobia ekonomickej recesie v USA

Prameň: Federal Reserve Bank of St. Louis (2018)

Ide o významný varovný signál, keďže inverzná výnosová krivka predchádzala všetkým recesiám americkej ekonomiky od roku 1970. Na druhej strane, zatiaľ nie je dôvod na paniku, keďže výnosová krivka ešte nenadobudla inverzný tvar. Podobnú úroveň úrokového diferenciálu medzi dlhopismi s 10- a 2-ročnou splatnosťou (a teda podobný sklon výnosovej krivky) ako v lete 2018 sme pozorovali aj v polovici 90. rokov 20. storočia, pričom vtedy nasledovalo ešte 5 rokov rastu americkej ekonomiky (pozri graf 9.6). V každom prípade je pravdepodobné, že tvar výnosovej krivky bude v blízkej dobe intenzívne sledovaným indikátorom finančného trhu.

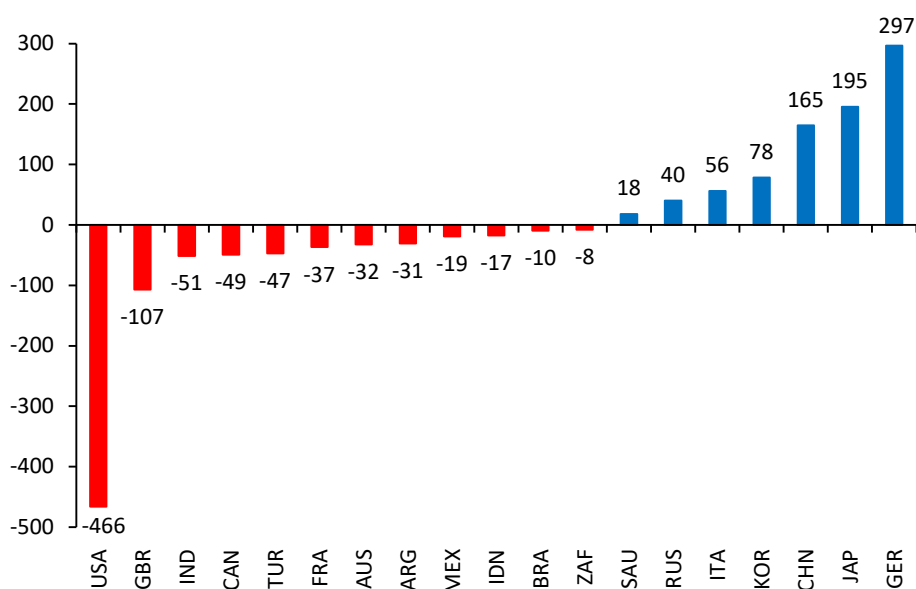
9.5. Ukazovatele externej pozície vybraných ekonomík

Bežný účet platobnej bilancie (ďalej len BÚPB) je často používaným ukazovateľom externej pozície ekonomiky s vysokou výpočtovou schopnosťou. Pozitívne saldo BÚPB znamená v danom období pozíciu čistého veriteľa voči zahraničiu (resp. rast čistej

hodnoty zahraničných aktív) a opačne, deficit BÚPB znamená, že časť domácej spotreby a/alebo investícií je krytá zahraničnými úsporami. Z hľadiska finančnej stability sú zvýšené riziká spojené najmä s dlhodobou deficitnou pozíciou BÚPB, pričom náhle zastavenie prílevu zahraničného kapitálu, resp. jeho reverzný tok môžu viesť až k finančnej kríze.

G r a f 9.7

Bežný účet platobnej bilancie v krajinách G20 (2017, mld. USD)

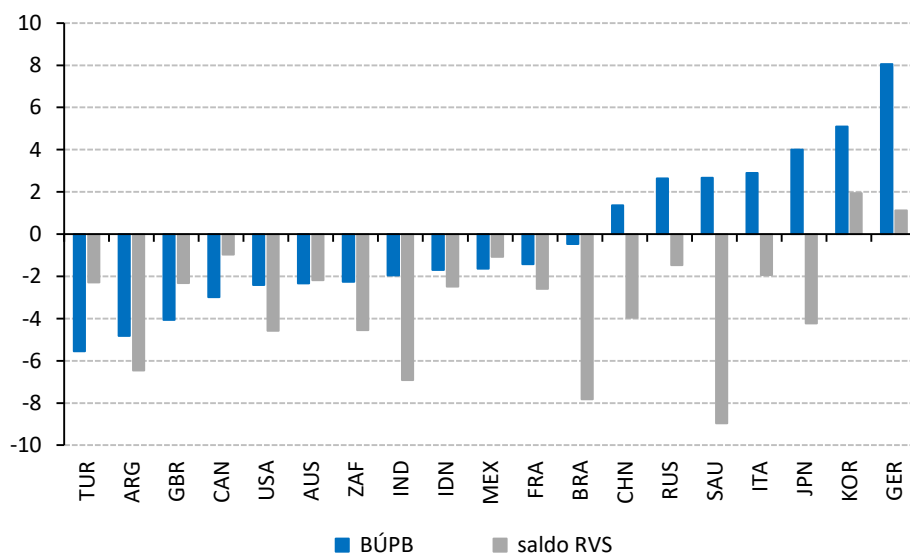
Prameň: IMF (2018d)

V roku 2017 v absolútnom vyjadrení spomedzi krajín G20 vykázali najvyšší deficit USA, s veľkým odstupom nasledované Spojeným kráľovstvom, Indiou, Kanadou a Tureckom. Podľa aktuálnej prognózy MMF (IMF, 2018d) by sa americký deficit BÚPB mal v roku 2018 ešte prehĺbiť o ďalších takmer 150 mld. USD, čo je ekvivalent 0,6 % ročného HDP. Naopak najvyššie prebytky BÚPB v rámci krajín G20 v posledných rokoch dosahujú Nemecko, Japonsko, Čína, Južná Kórea a Taliansko. Pohľad na obidva póly na grafe 9.7 v zjednodušenej podobe objasňuje pôvod eskalujúceho napätia v medzinárodných obchodných vzťahoch: USA sa aktuálne

nachádzajú v pozícii „svetového spotrebiteľa“, ktorého konzumný apetít uspokojujú krajiny EÚ (predovšetkým Nemecko) a východnej Ázie.

G r a f 9.8

Bežný účet platobnej bilancie a saldo RVS v krajinách G20 (2017, % HDP)

Prameň: IMF (2018d)

Deficit BÚPB je v rámci ekonómie hlavného prúdu vnímaný ako obzvlášť problematický najmä v prípade, ak je súbežne sprevádzaný výrazným deficitom RVS⁶², čo je situácia označovaná ako dvojitý deficit (*twin deficit*). Dvojitý deficit je obvykle prejavom nezdravých procesov v ekonomike, kedy sú domáca spotreba a/alebo investície kryté dovozom zo zahraničia, a súčasne je financovanie tohto dovozu závislé od zahraničných pôžičiek.

V relatívnom vyjadrení (t. j. v pomere k ročnému HDP) v roku 2017 v rámci krajín G20 vykázali najvýraznejšie deficity BÚPB Turecko, Argentína a Spojené kráľovstvo. Najmä v prípade Argentíny

⁶² Samozrejme, extrémne vysoké deficity BÚPB sú vnímané ako problematické aj bez súčasného deficitu RVS.

bol deficit BÚPB spojený aj s výrazným deficitom RVS. Rastúci dvojitý deficit v spojení s hyperinfláciou viedli v uplynulých rokoch k prudkému oslabeniu argentínskeho pesa a dramatickému rastu domácich úrokových sadzieb⁶³. Krajina bola nútená požiadať o pomoc MMF, s ktorým sa v júni 2018 dohodla na „záchrannej“ úverovej linke v celkovej hodnote 50 mld. USD.

Vývoj v Turecku a v Argentíne, dvoch relatívne veľkých rozvíjajúcich sa ekonomikách, opäť potvrdzuje riziká vyplývajúce z nevyváženej vonkajšej pozície ekonomiky. Vysoké a/alebo prudko rastúce deficity BÚPB sú osobitne rizikové v prípade, že sa objavujú súčasne s niektorou, alebo viacerými negatívnymi okolnosťami, ako napríklad deficit RVS, vysoká miera inflácie, vysoký objem záväzkov v cudzej mene (bez zodpovedajúceho krytia aktívami), alebo politická nestabilita.

* * *

Z globálneho hľadiska možno konštatovať, že za posledný rok došlo k miernemu nárastu intenzity pôsobenia finančných a fiškálnych rizík. Dôležitým všeobecným faktorom intenzívnejších finančných rizík je rastúce napätie v medzinárodných obchodných vzťahoch. Finančná stabilita môže byť v nasledujúcich rokoch negatívne ovplyvnená aj postupujúcou akumuláciou dlhu. Fiškálne riziká vo vyspelých ekonomikách sú naďalej zvyšované akumulovanými nákladmi globálnej finančnej krízy pre verejný sektor, ktoré sa prejavujú vo vysokej úrovni verejného dlhu.

Vysoký verejný dlh a mimoriadne uvoľnené menovopolitické podmienky aktuálne znižujú manévrovací priestor menovej a fiškálnej politiky najmä v eurozóne a v Japonsku, v menšej miere aj v USA a Spojenom kráľovstve. Existuje teda významné riziko, že menové a fiškálne autority v uvedených krajinách nebudú schopné

⁶³ Od začiatku roku 2016 do polovice roku 2018 argentínske peso stratilo voči USD 2/3 svojej hodnoty a v máji 2018 tamojšia centrálna banka zvýšila svoju referenčnú úrokovú sadzbu na 40 %.

v prípade nepriaznivého vývoja realizovať adekvátne proticyklické opatrenia, resp. ich efekt bude veľmi malý.

V prípade USA už síce došlo k citeľnému sprísneniu menovej politiky, ale jeho efekt je z hľadiska reakčnej schopnosti hospodárskej politiky do značnej miery anulovaný prebiehajúcou fiškálnou expanziou. Riziká plynúce z aktuálnej fiškálnej expanzie v USA sa stávajú naliehavejšími v prípade, ak zohľadníme aktuálnu cyklickú pozíciu americkej ekonomiky. USA sa v súčasnosti pravdepodobne nachádzajú veľmi blízko vrcholu aktuálneho cyklu, čo si vyžaduje obozretnú fiškálnu politiku.

Z hľadiska koncentrácie finančných rizík bude v strednodobom horizonte potrebné venovať zvýšenú pozornosť vývoju v Číne, a to v dôsledku postupného spomaľovania ekonomického rastu a dynamického rastu zadlženia v tejto krajine. V priebehu poslednej dekády bola dynamika rastu zadlženia čínskych domácností, podnikov aj verejného sektora v porovnaní s celkovým rastom ekonomiky oveľa výraznejšia. Na druhej strane riziká plynúce z rýchleho rastu zadlženia ekonomických subjektov v Číne sú zmierňované niekoľkými dôležitými skutočnosťami. Relatívna nízka hladina externého dlhu, dostatočné devízové rezervy a dlhodobé prebytky BÚPB znamenajú, že Čína nie je závislá od prílevu zahraničného kapitálu, čo zvyšuje jej odolnosť proti prípadným finančným šokom.

Aktuálne ocenenie aktív na finančnom trhu nenaznačuje výraznejšiu koncentráciu finančných rizík. Podľa vývoja indexov VIX, kontraktov CDS alebo vysokého ocenenia akcií investori aktuálne uvažujú len s miernou volatilitou a relatívne nízkym kreditným rizikom. Určitou anomáliou je však simultánne vysoké ocenenie akcií aj dlhopisov. Pozorne sledovaným parametrom finančného trhu bude v najbližšom období aj tzv. výnosová krivka dlhopisov federálnej vlády USA.

10. MIGRAČNÁ A UTEČENECKÁ KRÍZA: ENVIRONMENTÁLNE NÁKLADY A KRÍZA PODPORY IMIGRAČNEJ EXPANZIE

Migračná a utečenecká kríza v Európe stratila v roku 2018 svoj pôvodný charakter a nabrala čoraz viac rysov spoločenskej krízy. Prísun migrantov sa zatváraním prístavov pre nelegálnych utečencov zo strany Talianska a Malty výrazne obmedzil, a tak sa nápor presunul na západný front. So vstupom novej vlády na čele so socialistom Pedrom Sánchezom sa tak zintenzívnili trend, ktorého príznaky boli citeľné už pred rokom (Puškárová, 2017) a *Španielsko sa stalo pre migrantov kľúčovou vstupnou bránou do EÚ*. Zaujímavosťou vývoja posledného roka je i nárast podielu *ekonomických migrantov v národnostnej štruktúre žiadateľov o azyl v EÚ*. Západnou stredomorskou cestou totiž na rozdiel od východnej (gréckej) a južnej (talianskej) cesty prichádzajú predovšetkým obyvatelia Maroka, ktorých žiadosti o azyl síce bývajú často zamietané ako neopodstatnené, proces vybavovania oprávnených žiadostí to však spomaľuje a s dĺžkou pobytu rastie riziko úteku migrantov v EÚ mimo oficiálneho záznamu.

Prečerpané kapacity záchytných táborov, ako aj negatívne skúsenosti s migrantmi a ich negatívny imidž v médiách výraznou mierou prispievajú k zhoršovaniu vzťahov v spoločnosti – *rastie napätie medzi migrantmi, ale najmä medzi obyvateľstvom a migrantmi* (Krčmárik, 2018). Táto spoločenská kríza je badateľná najmä v prudkom náraste pesimizmu a náraste *podpory ultrapravicových či anti-imigračne zameraných politických strán štátov Európskej únie*. Tento nárast badať najmä v regiónoch ekonomicky zaostalejších v porovnaní s rozvinutými regiónmi Únie (Rodriguez-Pose, 2018), ale i v regiónoch poznačených nezamestnanosťou (Butkus et al., 2016) či kriminalitou a degradáciou prírodných zdrojov (Puškárová – Dancáková, 2018).

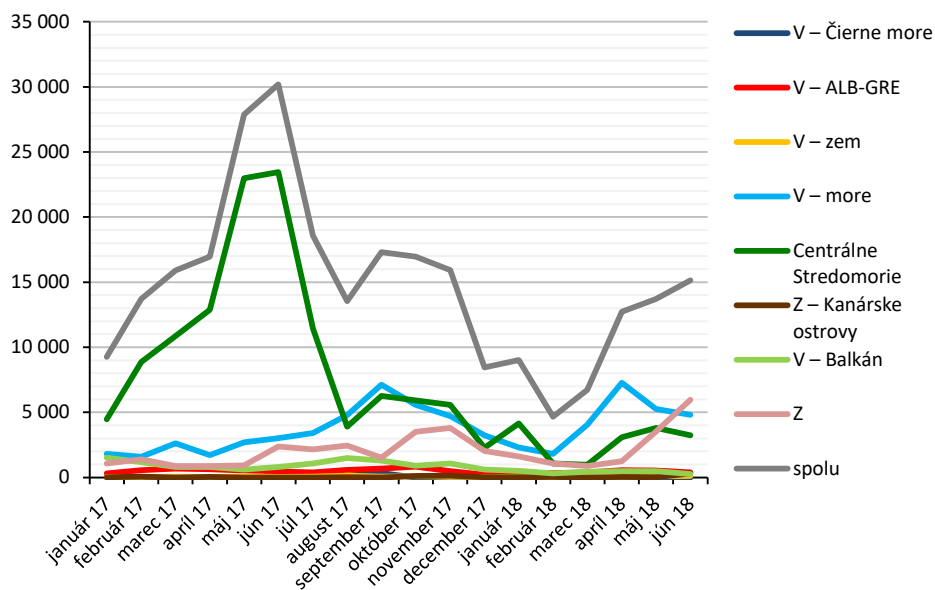
V nasledujúcich častiach tejto kapitoly sa venujeme týmto trendom a dokumentujeme najmä efekt korelácie medzi environmen-tálnymi nákladmi a podporou reštriktívnych imigračných opatrení.

10.1. Migračná a utečenecká kríza v číslach

Podľa údajov agentúry pre ochranu vonkajších hraníc EÚ Fron-tex v roku 2017 vstúpilo na územie EÚ nelegálnych 204 653 mig-rantov, čo je pokles približne o 60 % oproti roku 2016. V prvom polroku 2018 prišlo k brehom EÚ už len 62 013 migrantov, čo je oproti prvému polroku 2017, keď Frontex zaznamenala príchod 113 908 migrantov, pokles o takmer 47 % (graf 10.1).

G r a f 10.1

Vývoj príchodov do EÚ do júla 2018

Prameň: Frontex, vlastné spracovanie

Taliansko bolo v roku 2017 síce ešte v medziročnom porovnaní stále hlavným prístupovým bodom nelegálnych migrantov do EÚ, vďaka reštriktívnym opatreniam však počet príchodov klesol o 34 % zo 181 000 príchodov v roku 2016 na 119 000 v roku 2017. Počet sa

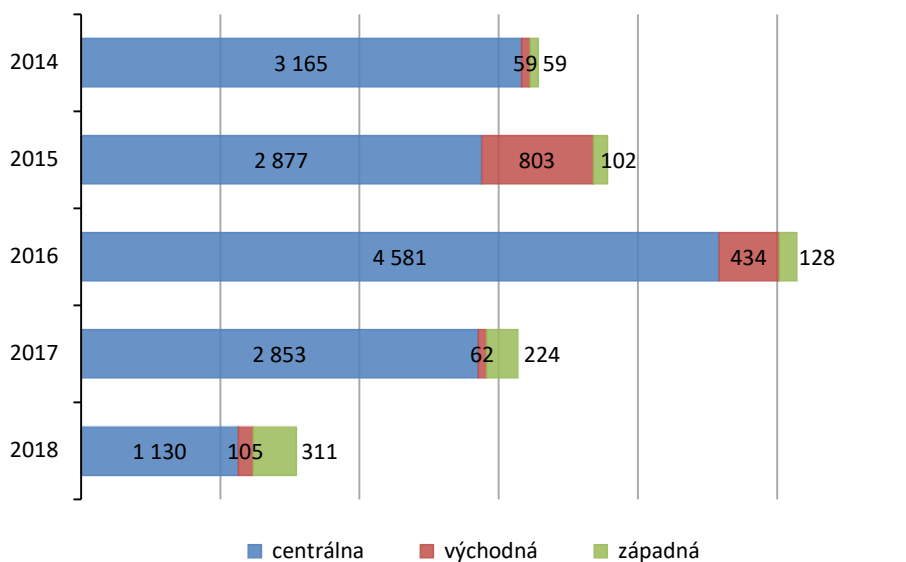
tak zredukoval na úroveň pred vypuknutím migračnej a utečeneckej krízy spred roku 2014.

Grécka cesta umožnila v roku 2017 prestup len 30 000 migrantom, pričom v roku 2016 to bolo až 173 000. Cez Balkán sa zase podarilo prejsť do EÚ len 12 000 migrantom, kým v roku 2016 to bolo až 130 000. Španielsko ako jediná krajina zaznamenala rapídny nárast migrantov, a to až dvojnásobný: zo 14 000 v roku 2016 na 28 000 v roku 2017.

Centrálna trasa Stredozemím stále zostáva najnebezpečnejšou cestou do Európy. Podľa údajov IOM (2018) v roku 2017 pripadlo na túto trasu až 90 % všetkých úmrtí nelegálnych migrantov v Stredomorí (graf 10.2). Zároveň až 76 % migrantov, ktorí sa dostali do Talianska, nahlásilo skúsenosť s pašeráctvom ľudí alebo so zneužívaním počas cesty. Na porovnanie, na východnej ceste Stredomorím nahlásilo tieto skúsenosti len 10 % prichádzajúcich nelegálnych migrantov.

G r a f 10.2

Počet úmrtí migrantov podľa trasy Stredomorím

Prameň: IOM (2018), vlastné spracovanie

Je teda zrejmé, že zatváranie hraníc pre migrantov ich prílev síce do istej miery zredukovalo, zároveň však došlo k otváraniu nových, nebezpečnejších trás na ich cestu k hraniciam Európskej únie. Táto hypotéza nefunkčnosti reštriktívnych opatrení na riešenie migračnej krízy je známa z literatúry už dlhšie (Bauman, 2002) a nedávno ju podporili aj závery rozsiahlej štúdie presunu migrantov v migračnej vlně do Európskej únie (Nakache a kol., 2015).

Počet žiadostí o azyl v členských štátoch EÚ v medziročnom porovnaní do konca roka 2017 výrazne klesol (tab. 10.1). V Nemecku napríklad zaznamenali pokles až o 70 % a v Rakúsku o 43 %. Výrazný nárast zaznamenalo iba Španielsko, a to o 95 %, veľmi mierny nárast zaznamenali aj Francúzsko (17 %), Grécko (15 %) a Taliansko (5 %).

T a b u ľ k a 10.1

Žiadosti o azyl podané v krajinách EÚ za rok 2016 a 2017

Krajina	2016	2017	% zmena	% úspešnosť
<i>Spolu EÚ</i>	1 293 260	722 772	-44	51
Nemecko	745 265	222 635	-70	56
Taliansko	122 960	128 865	5	43
Francúzsko	84 265	98 591	17	32
Grécko	51 105	58 710	15	38
Spojené kráľovstvo	39 845	33 947	-15	33
Španielsko	15 760	30 700	95	35
Švédsko	28 850	26 045	-10	62
Rakúsko	42 285	24 295	-43	61
Ostatné krajiny	162 295	98 984	-39	52

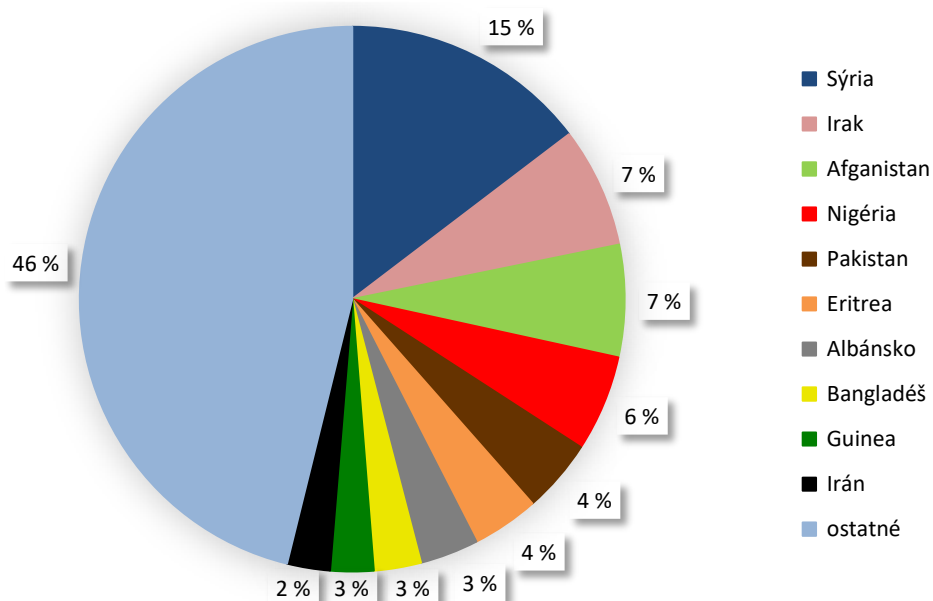
Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

Z grafu 10.3 je zreteľné, že v národnostnej štruktúre žiadateľov o azyl ešte stále dominujú obyvatelia Sýrie, Iraku a Afganistanu – a tí sú aj najúspešnejší pri získavaní azylu v EÚ, ich podiel na celkovom počte žiadostí o azyl sa však výrazne zredukoval. Z tabuľky 10.2 je viditeľnejší nárast žiadateľov o azyl v EÚ, ktorí pri podávaní žiadosti o azyl udali občianstvo krajín nezasiahnutých konfliktom, napríklad Bangladéša a Guiney. Je zreteľné, že od začiatku krízy, keď v štruktúre dominovali utečenci Sýrie zmietanej v občianskej vojne, v súčasnej štruktúre migrantov dominujú skôr

ekonomickí migranti, ktorých žiadosti sú aj častejšie zamietané. Ako spomína Puškárová (2017), obyvatelia Bangladéša utekajú do EÚ napríklad najmä v dôsledku politickej a ekonomickej destabilizácie, v ktorých sa Líbya ocitla po páde režimu Kaddáfího.

G r a f 10.3

Podiel top národností žiadateľov o azyl do EÚ v roku 2017

Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

T a b u ľ k a 10.2

Top národnosti žiadateľov o azyl do EÚ v 2016 a 2017

Národnosť	2016	2017	% zmena	% úspešnosť
Spolu EÚ	1 437 950	722 772	-44	51
Sýria	341 990	105 860	-69	96
Irak	131 700	51 635	-61	59
Afganistan	190 250	48 000	-75	52
Nigéria	48 945	41 310	-16	22
Pakistan	50 130	31 475	-37	12
Eritrea	40 240	28 690	-29	92
Albánsko	32 990	25 060	-24	5
Bangladéš	17 280	20 240	17	18
Guinea	14 960	18 525	24	30
Irán	42 110	18 435	-56	55
Ostatné	382 665	333 542	-13	27

Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

Vzhľadom na to, že počet prichádzajúcich oprávnených žiadateľov o azyl poklesol v celej EÚ, v odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s názorom, že migračná a utečenecká kríza v Európe sa *de facto* skončila (Simmons, 2018). I keď sa prílev nelegálnych migrantov podarilo dostať pod istú kontrolu, len ťažko možno považovať ekonomickú a humanitárnu situáciu žiadateľov o azyl spojenú s masívnym prílevom posledných rokov za vyriešenú. Zdĺhavé procesy spracúvania žiadostí a deportácie neúspešných žiadateľov, ako aj integrácia úspešných žiadateľov či nezaregistrovaných maloletých migrantov bez sprievodu predstavujú výzvy, ktoré budú rezonovať v spoločnosti v Európe a zamestnávať ju ešte dlhodobo. Kontroverzné diskusie plodia aj snahy viacerých vládnych a mimovládnych organizácií vykonávať záchranné akcie plavidiel s nelegálnymi migrantmi v Stredomorí.

EÚ nevyriešila otázku akceptačných kapacít a prerozdelenia migrantov. Členské štáty sa zhodujú len v tom, že navrhnutý systém kvót zo septembra 2015 ako prechodné a výnimočné opatrenie navrhnuté so zámerom relokovať 160 000 žiadateľov o azyl z Grécka a Talianska počas dvoch rokov, t. j. do septembra 2017, nefunguje, a je zrejmé, že si bude vyžadovať nové riešenia integrácie – osobitne s prihliadnutím na fakt, že s postupom času negatívne efekty koncentrácie migrantov v úbohých ekonomických a sociálnych podmienkach len silnejú (Puškárová, 2017).

Akokoľvek, v nadväznosti na dohodu medzi EÚ a Tureckom, ktorá zredukovala objem príchodov do Grécka o 96 %, a v dôsledku toho, že majorita žiadateľov o azyl prichádzajúcich do Talianska nebola vhodná na relokáciu, bol pôvodný plán počtu relokácií upravený na približne 98 000. Podľa Európskej komisie bolo ku koncu novembra 2017 prerozdelených z Grécka len 21 238 a z Talianska 10 265 nelegálnych migrantov. Celkovo teda bolo presídlených približne 31 500 nelegálnych migrantov, čo predstavuje približne 32 % ich upraveného plánovaného počtu. Pri porovnaní s pôvodným plánovaným počtom dosiahol počet prerozdelených žiadateľov o azyl len necelých 19,7 % (tab. 10.3).

Spoločnosť sa zároveň triešti na snahách posilňovať bezpečnosť a budovať kapacity na zachytávanie nelegálnych migrantov v Stredomorí pri brehoch severnej Afriky, a najmä Líbye.

T a b u ľ k a 10.3

Relokácie z Grécka a Talianska podľa členského štátu (október 2015 – október 2017)

Krajina	Z Talianska	Z Grécka	Spolu	Právny záväzok – kvóta	Plnenie kvóty
Rakúsko	15	0	15	1 953	0,8 %
Belgicko	361	698	1 059	3 812	27,8 %
Bulharsko	0	50	50	1 302	3,8 %
Chorvátsko	18	60	78	968	8,1 %
Cyprus	47	96	143	320	44,7 %
Česko	0	12	12	2 691	0,4 %
Estónsko	0	141	141	329	42,9 %
Fínsko	779	1 201	1 980	2 078	95,3 %
Francúzsko	377	4 322	4 699	19 714	23,8 %
Nemecko	3 972	5 197	9 169	27 536	33,3 %
Maďarsko	0	0	0	1 294	0,0 %
Írsko	0	646	646	600	107,7 %
Lotyšsko	27	294	321	481	66,7 %
Lichtenštajnsko	0	10	10		n/a
Litva	29	355	384	671	57,2 %
Luxembursko	211	271	482	557	86,5 %
Malta	67	101	168	131	128,2 %
Holandsko	842	1 709	2 551	5 947	42,9 %
Nórsko	816	693	1 509		n/a
Poľsko	0	0	0	6 182	0,0 %
Portugalsko	315	1 192	1 507	2 951	51,1 %
Rumunsko	45	683	728	4 180	17,4 %
Slovensko	0	16	16	902	1,8 %
Slovinsko	60	172	232	567	40,9 %
Španielsko	205	1 096	1 301	9 323	14,0 %
Švédsko	1 202	1 619	2 851	3 766	75,7 %
Švajčiarsko	877	574	1 421		n/a
<i>Spolu</i>	<i>10 265</i>	<i>21 238</i>	<i>31 503</i>	<i>98 255</i>	<i>32,1 %</i>

Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20171114_relocation_eu_solidarity_between_member_states_en.pdf

V neposlednom rade veľkou výzvou zostáva poskytovanie humanitárnej pomoci žiadateľom o azyl. Tabuľka 10.4 zachytáva humanitárnu pomoc poskytnutú prichádzajúcim sýrskym utečencom v rokoch 2013 – 2017. Najväčšou mierou prispievalo Nemecko, ale i Spojené kráľovstvo a spoločný centrálny mechanizmus EÚ na poskytovanie humanitárnej pomoci – ECHO (oddelenie Európskej komisie pre humanitárnu pomoc a civilnú ochranu, *European Commission's Humanitarian Aid and Civil Protection department*). Je zaujímavé, že Nemecko zostáva jedinou krajinou v EÚ, ktorá minulý rok navýšila svoje prostriedky humanitárnej pomoci, a to i napriek tomu, že počet príchodov žiadateľov o azyl sa medziročne zredukoval. Najvýraznejšie škrtý v rozpočte humanitárnej pomoci urobili Spojené kráľovstvo a Holandsko. Holandsko v roku 2017 nevyčlenilo na humanitárnu pomoc žiadne vlastné výdavky. Spojené kráľovstvo po referende o brexite zaznamenalo kumulatívne za rok 2016 prepad rozpočtu na humanitárnu pomoc sýrskym občanom medziročne o viac ako polovicu, pričom v roku 2017 sa tento rozpočet ďalej prepadol až na 8 % rozpočtu v porovnaní s rokom 2015. Celkovo však v EÚ humanitárna pomoc klesala v rokoch 2015 – 2017 rovnomerne a mierne. Spojené kráľovstvo tak zaznamenalo najvýraznejší prepad spomedzi všetkých krajín súčasnej EÚ.

T a b u ľ k a 10.4

Humanitárna pomoc poskytnutá sýrskym utečencom top 5 krajinami EÚ (2013 – 2017, v miliónoch eur)

Krajina	2013	2014	2015	2016	2017	Spolu
Nemecko	194,8	165,2	590,7	543,3	674,5	2 168,5
Spojené kráľovstvo	248,5	310,2	373,9	158,2	30,6	1 121,4
Holandsko	31,5	47,0	96,9	63,0	0,0	238,4
Dánsko	31,1	12,7	68,8	57,1	33,9	203,6
Švédsko	22,8	15,9	24,6	16,2	14,4	93,9
Ostatné krajiny	182,1	248,6	481,5	484,8	192,8	1 589,8
<i>Spolu</i>	<i>710,7</i>	<i>799,6</i>	<i>1636,4</i>	<i>1322,7</i>	<i>946,2</i>	<i>5 415,6</i>

Prameň: EDRIS, vlastné spracovanie, údaje stiahnuté v auguste 2018

10.2. Environmentálne náklady a podpora proimigračnej politiky

S vypuknutím migračnej a utečeneckej krízy v Európskej únii došlo k výraznému posunu v podpore proimigračnej politiky Únie ako celku, ako aj jednotlivých členských štátov. Kým na začiatku krízy našla *politika otvorených dverí* nemeckej kancelárky Angely Merkelovej širokú podporu medzi obyvateľstvom a médiami, s postupujúcou krízou a neutíchajúcim náporom na individuálne azylové a sociálne politiky štátov, ako aj s rastúcim výskytom negatívnych skúseností so správaním žiadateľov o azyl (o. i. medializované informácie o znásilneniach či o priznaní migrantov, že prichádzajú do EÚ s cieľom profitovať z finančnej azylovej podpory štátov) došlo k zhoršovaniu mediálneho obrazu o migrantoch a k strate podpory proimigračnej politiky Nemecka, ale aj ostatných krajín Európskej únie.

Z literatúry sú známe viaceré štúdie, ktoré sa zaoberajú dekompozíciou individuálnej podpory proimigračnej politiky. Viaceré štúdie (Card a kol., 2005; Brenner – Fertig, 2006; Paas – Halapuu, 2012; Butkus a kol., 2016) poukazujú na úlohu vzdelávania, príjmu a zamestnania, ako aj vlastnej skúsenosti so životom v zahraničí. Nedávno poskytli Hainmueller a Hopkins (2014) interdisciplinárny prehľad individuálnych a sociotropických vlastností, ktoré formujú individuálny názor na expanzívnu imigračnú a azylovú politiku. V každom prípade sa štúdie doposiaľ vyhli skúmaniu environmentálnych nákladov migrácie do EÚ a hľadaniu ich funkčných prepojení na názory populácie.

Argument nutnosti reštrikcií rastu populácie vzhľadom na obmedzenosť prírodných zdrojov je verejnosti dobre známy. Ako prvý ho formuloval Thomas Robert Malthus (1798) tým, že extrapoláciou dát poukázal na divergenciu rastu populácie geometrickým radom a rastu poľnohospodárskej produkcie aritmetickým radom. Tento maltuziánsky argument sa rozvinul do teorémy, že imigrácia podobne ako ďalšie formy rastu populácie zvyšuje nároky na environmentálnu únosnosť daného prostredia vrátane jeho

schopnosti uspokojovať dopyt populácie po energiách, vode, ako aj nároky na schopnosť prostredia hospodáriť s odpadom, znečistením, využívať pôdu a manažovať i ostatné environmentálne problémy (Staples – Cafaro, 2009; Beck – Kolankiewicz, 2000; Foster, 2002). Na lokálnej úrovni tak rapídna imigrácia zvyšuje populačné tlaky (napr. hustotu osídlenia) (Bartlett – Lytwak 1995; Daily et al., 1995) alebo sociálne dezorganizuje komunity a znemožňuje rezidentom efektívne bojovať so zdrojmi environmentálnej degradácie či s inými sociálnymi problémami (Lee et al., 2001; Stowell, 2007).

Na druhej strane, niektoré štúdie poukazujú na to, že imigrácia má malý alebo zanedbateľný efekt na životné prostredie (Squalli, 2010), keďže imigranti majú menšiu ekologickú stopu ako rezidenti vyspelých ekonomík (Bohon et al., 2008; Neumayer, 2006; White, 2007; Dustmann – Okatenko, 2011). Je to skôr rast spotreby ako čistý rast populácie, ktorý determinuje vývoj environmentálnych nákladov, a teda antiimigračné politiky sú neetické (Neumayer, 2006; Kellstedt et al., 2008).

Puškárová a Dancáková (2018) sa nedávno zaoberali otázkou, do akej miery je maltuziánsky efekt (bez ohľadu na to, akokoľvek iracionálny či kauzálny slabý) prítomný pri rozhodovaní o podpore expanzívnej azylovej a migračnej politiky na individuálnej úrovni. Ich štúdia využila posledné kolo Európskeho sociálneho prieskumu (*European Social Survey*, ESS) z roku 2016 a regresnú analýzu s individuálnymi, sociotropickými i štrukturálnymi premennými. Výsledky poukazujú na to, že obavy z obmedzeného prístupu k prírodným zdrojom a z degradácie životného prostredia vskutku zohrávajú úlohu pri rozhodovaní o podpore expanzívnej imigračnej politiky. Tieto environmentálne obavy sú dokonca pri formovaní názoru na imigráciu významnejšie ako vplyv náboženstva, vzdelania či osobnej skúsenosti so životom v zahraničí. Dominantnejší vplyv podľa ich záverov má už len strach zo straty bezpečnosti – z kriminality, a zo straty sociálneho kapitálu v multikultúrnej spoločnosti.

V nadväznosti na závery tejto štúdie sa možno bližšie pozrieť na kauzalitu tohto vzťahu, konkrétne na link, ktorý zachytáva subjektívne zhodnocovanie environmentálnych nákladov imigrácie až po formovanie individuálnej podpory reštrikcií v imigračnej politike.

10.3. Ohniská environmentálnych a integračných rizík v EÚ

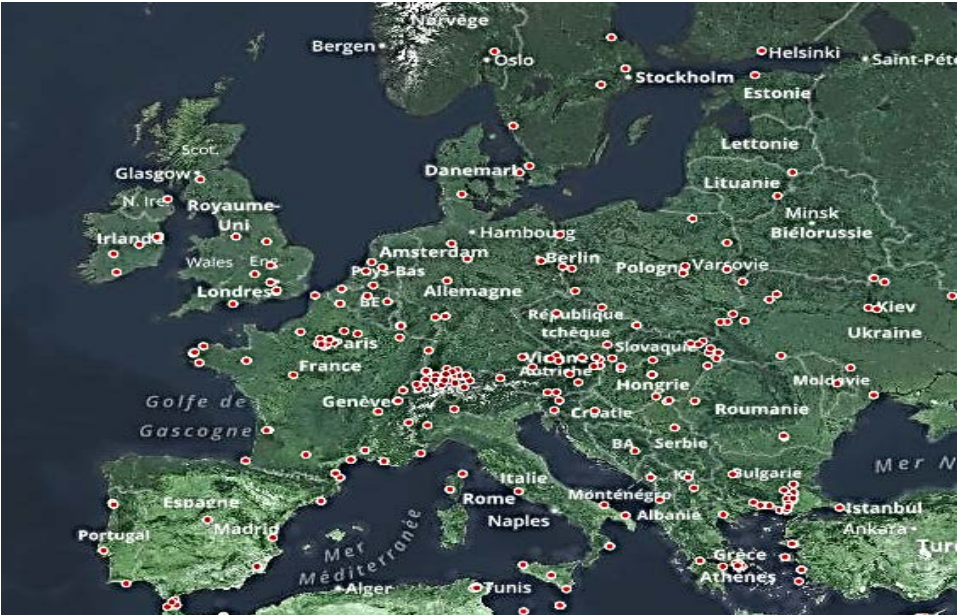
V literatúre sa zhodne uvádza, že environmentálny dosah migrácie je podmienený časom a rozsahom. Utečenecká a migračná kríza v EÚ je charakteristická náhlym a rozsiahlym nárastom populácie, a je teda ako taká vhodná pri skúmaní populačných tlakov a s nimi spojenými environmentálnymi rizikami. Kľúčovým zostáva geografický prístup, a to hľadanie lokalít, ktoré sú najväčšími vystavené populačným a integračným tlakom.

V EÚ sú utečenecké tábory veľmi nerovnomerne rozmiestnené (obr. 10.1). Slabá dostupnosť údajov znemožňuje načrtnúť kapacity jednotlivých táborov či dokonca súčasný stav naplňania ich kapacít. Vo veľmi hrubých rysoch však z obrázka 10.1 môžeme len naznačiť, že oblasti v okolí Paríža, na juhu Nemecka či vo Švajčiarsku predstavujú potenciálne ohniská populačných a integračných externalít: environmentálnych – súvisiacich s koncentráciou dopytu po prírodných zdrojoch v týchto lokalitách, ako aj spoločenských – s dosahom na lokálne komunity a ich sociálny kapitál.

Údaje o kapacite táborov sú dostupné len pri niektorých krajinách, resp. regiónoch. Dobre zmapované je Francúzsko (tab. 10.5). Údaje naznačujú, že kapacitne sú utečenci rozmiestnení nerovnomerne. Na niektorých miestach počet pobývajúcich utečencov prekračuje kapacitu tábora len 1,9-násobne (Hendaye na juhozápade Francúzska), na iných miestach, napríklad na severe v obci Coquelles, prekračuje počet pobývajúcich utečencov kapacitu takmer 38-násobne. Podľa oficiálnych štatistík (Forum refugees, 2018) je kapacita Coquelles 79 osôb, no v roku 2016 tam bolo sústreďených až 2 996 osôb.

Obrázok 10.1

Mapa distribúcie utečeneckých záchytných táborov v EÚ

Prameň: <http://www.borderline-europe.de/sites/default/files/background/Refugee%20camps%2026%20detention%20centers%202B%20map%20-%20Migszol.pdf>

Tabuľka 10.5

Nerovnomerné rozmiestnenie kapacít utečeneckých táborov vo Francúzsku

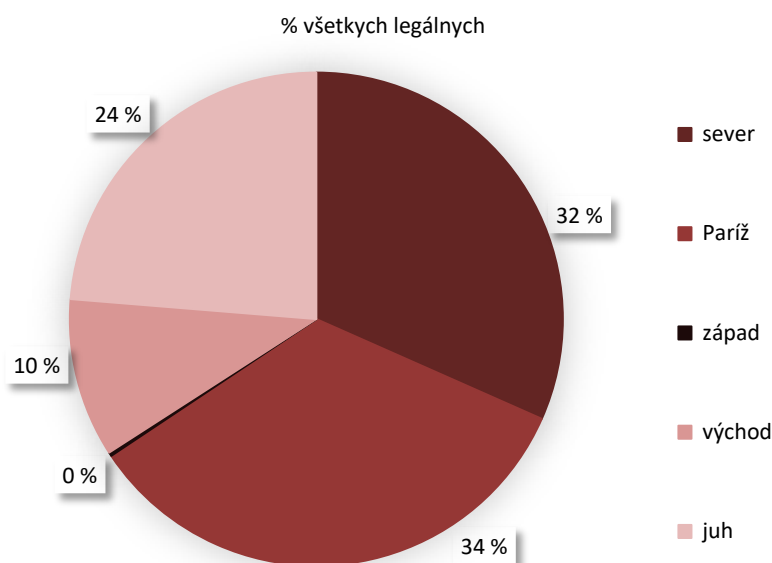
Názov zariadenia	Kapacita	Zachytení v 2016	Vyťaženosť (%)	Lokalita vo FR
Bordeaux	20	257	12,85	západ
Coquelles	79	2 996	37,92	sever
Hendaye	30	57	1,90	juh
Lille-Lesquin	86	2 111	24,55	sever
Lyon-Saint Exupéry	112	1 205	10,76	východ
Marseille	136	1 401	10,30	juh
Mesnil-Amelot (2 zariadenia)	240	2 841	11,84	Paríž
Metz-Queuleu	98	1 149	11,72	sever
Nice	38	957	25,18	juh
Nîmes	66	930	14,09	juh
Palaiseau	40	506	12,65	Paríž
Paris-Palais de Justice	40	434	10,85	Paríž
Paris-Vincennes (3 zariadenia)	178	3 582	20,12	Paríž
Perpignan	46	808	17,57	juh
Plaisir	26	333	12,81	Paríž
Rennes	56	902	16,11	sever
Rouen-Oissel	72	1 149	15,96	východ
Sète	28	351	12,54	juh
Toulouse-Cornebarrieu	126	861	6,83	juh

Prameň: FORUM REFUGIES (2017), vlastné spracovanie

Z porovnania koncentrácie utečencov v záchytných táboroch v jednotlivých regiónoch Francúzska (graf 10.4) vyplýva, že najvyššia koncentrácia je na severe krajiny. Najvyšší podiel všetkých utečencov v krajine sústredených v utečeneckých táboroch hostí samotný Paríž – v jeho širšom okolí je sústredených 8 845 žiadateľov o azyl, i keď oficiálne štatistiky rátajú s kapacitou necelých 524. V týchto štatistikách pritom nie sú zahrnuté údaje o utečencoch po získaní azylu. Tam je predpoklad, že vyhľadávajú tiež Paríž, a to v dôsledku jeho rozsiahlych možností na zabezpečenie živobytia, ale i pre sociálne siete, ktoré vznikli v tomto meste pri predchádzajúcich vlnách imigrácie do Francúzska.

G r a f 10.4

Podiel utečencov v regiónoch na celkovom počte utečencov vo Francúzsku

Prameň: FORUM REFUGIES (2017), vlastné spracovanie

Štatistiky takisto nezahrňajú utečencov v nelegálnych zariadeniach, napríklad Jungle pri Calais. Tento známy tábor bol vyprataný v roku 2016 a v tom čase podľa Pascala Bricea, riaditeľa OFPRA (Francúzsky úrad pre ochranu utečencov a osôb bez štátnej príslušnosti, *Office français de protection des réfugiés et apatrides*) a hlavného

koordinátora vypratania tábora Jungle v Calais, v ňom sídlilo viac ako 10 000 utečencov. To je viac ako najväčší legálny tábor kdekoľvek inde vo Francúzsku a tvorí to aj takmer tretinu všetkých utečencov v záchytných táboroch vo Francúzsku. Je teda zrejmé, že štatistiky koncentrácie utečencov by vyzerali odlišne po prihliadnutí na tieto skutočnosti. Okrem toho sa utečenci sústreďujú v okolí veľkých miest i z ďalších, ekonomických či kultúrnych a socializačných dôvodov. Medzi ne patrí aj strach z lesov, duchov a voľnej prírody (AP, 2015).

Osobitne zraniteľné voči negatívnym populačným, environmentálnym, ako aj sociálnym efektom sa tak zdajú byť urbánne územia. Práve nekontrolovateľné rozširovanie populácie v mestských sídlach môže mať za následok nárast environmentálnych obáv domácej populácie z imigrácie a rastúci negatívny postoj k expanzívnej imigračnej a azylovej politike. Tentatívne teda môžeme prijať hypotézu, že migračná a utečenecká kríza v EÚ sa sústredila do miest populačne a environmentálne už aj tak vyťažených.

Populačné a environmentálne efekty sú podľa viacerých empirických pozorovaní vnútorne prepojené. Viaceré mediálne zdroje poukazujú napríklad na negatívny vplyv záchytných táborov v EÚ na prostredie. The Guardian (2017) hovorí o:

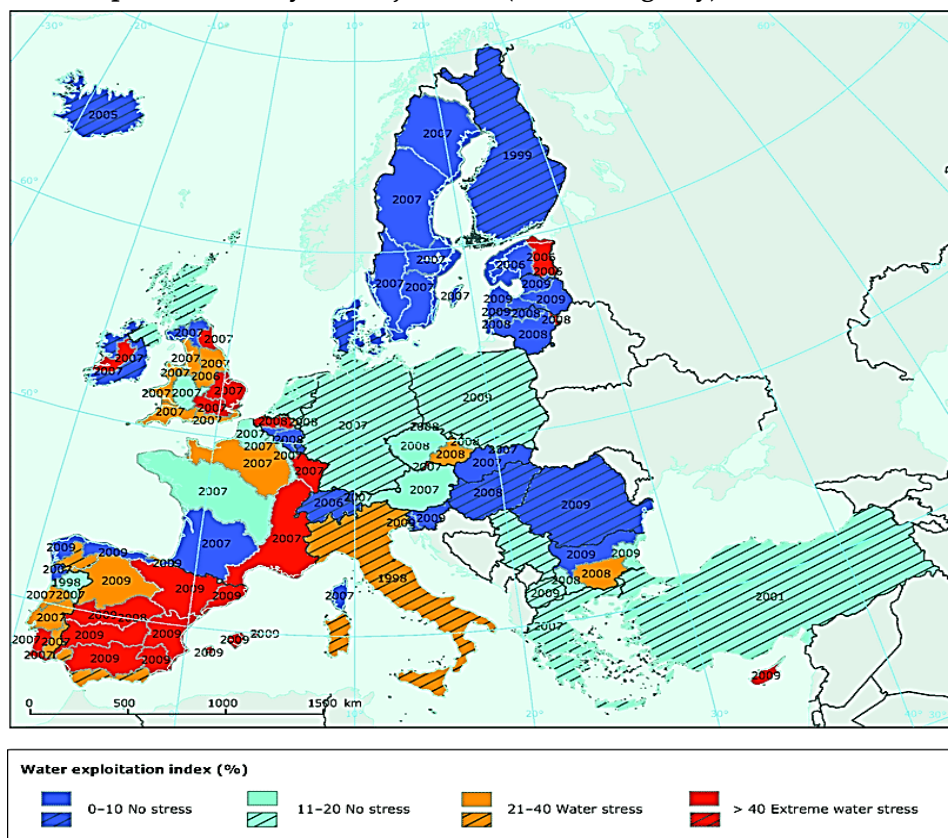
1. strese zdrojov pitnej vody – migranti zvyšujú lokálny dopyt po zdrojoch pitnej vody,
2. odlesňovaní – migranti využívajú drevo z lesa na ohrev vody, varenie, ako aj na stavbu obydlií,
3. degradácii pôdy – nedostatočné odpadové hospodárstvo v okolí táborov výraznou mierou poškodzuje kvalitu pôdy.

UNHCR (2001) takisto poukazuje na „deforestáciu, eróziu pôdy a vyčerpávanie a znečisťovanie vodných zdrojov“, pričom sa opiera o viaceré štúdie utečeneckých osídlení v rozvojovom svete, napríklad v Afrike po občianskej vojne a genocíde v Rwande 1994 – 1996, keď Tanzánia prišla o lesný porast, ktorý bol na rozlohe 167 km² vyklčovaný a na 570 km² zničený, či v Zimbabwe po príleve mozambických utečencov, keď bolo vyklčovaných či zničených až 58 %

lesného porastu. Národný park Virunga bol v tom čase znehodnotený do takého stavu, ktorý je podľa názoru niektorých expertov (Shepherd, 1995) nezvratný. Muradian (2006, s. 209) sumarizuje, že imigranti vo vyspelých krajinách „prispievajú priamo k degradácii lokálneho prostredia, a to nekontrolovateľným rozširovaním miest, dopravných preťažení, tvorbou odpadov, spotrebou vody, zmenou pôdných podmienok, odčerpávaním prírodných zdrojov a stratou biodiverzity“.

Obrázok 10.2

Index exploitácie vodných zdrojov v EÚ (NUTS 2 regióny)

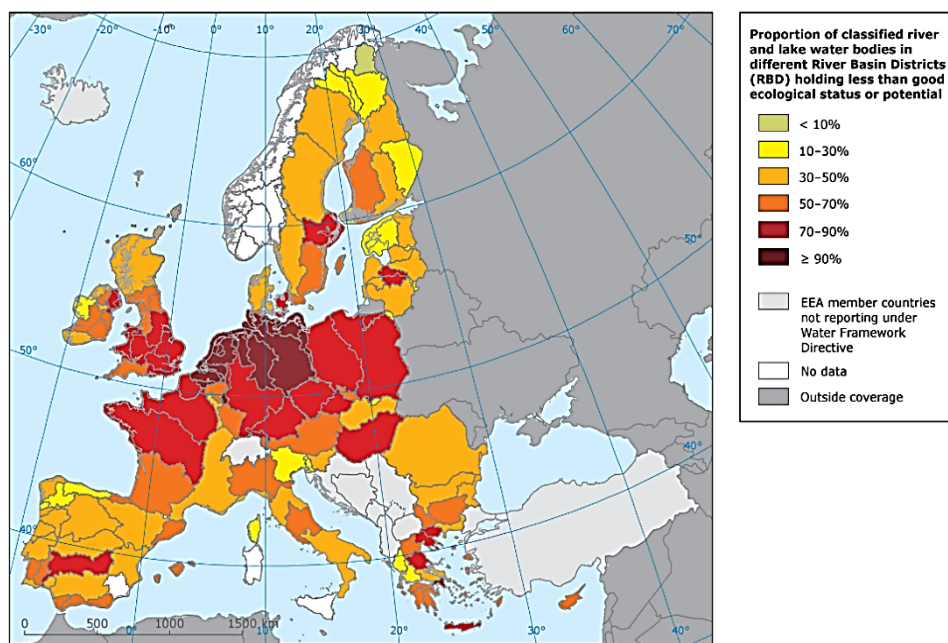
Prameň: dáta Eurostatu, graf prebratý z Water Reuse in Europe – Relevant guidelines, needs for and barriers to innovation

Pozrime sa teda na stav prírodných podmienok v Európe. Z hľadiska exploitácie vodných zdrojov sú najzraniteľnejšími oblasťami

južné štáty, ale i Britské ostrovy (obr. 10.2). Južné štáty sú pritom „vstupnou bránou“ do Európy a momentálne sa v nich zdržiava veľké množstvo žiadateľov o azyl. Alarmujúcim faktom je aj to, že v Nemecku je napriek relatívnemu dostatku vody (obr. 10.2) jej znečistenie vysoké – podobne ako v štátoch Beneluxu či na severe Francúzska (obr. 10.3). Znečistenie riek vytvára priesaky do spodných vôd a v konečnom dôsledku vedie k znečisťovaniu zásob pitnej vody. Vodné zdroje sú pritom pri populácii kľúčové, a to nielen z hľadiska osobnej spotreby, ale i z hľadiska produkcie poľnohospodárstva. V neposlednom rade zásoby úžitkovej vody si vyžaduje takisto priemysel.

Obrázok 10.3

Znečistenie vodných zdrojov v EÚ, podiel klasifikovaných vodných zdrojov v rozličných oblastiach povodia riek (*River Basin Districts, RBD*) s menej ako dobrým ekologickým statusom alebo potenciálom (2015)

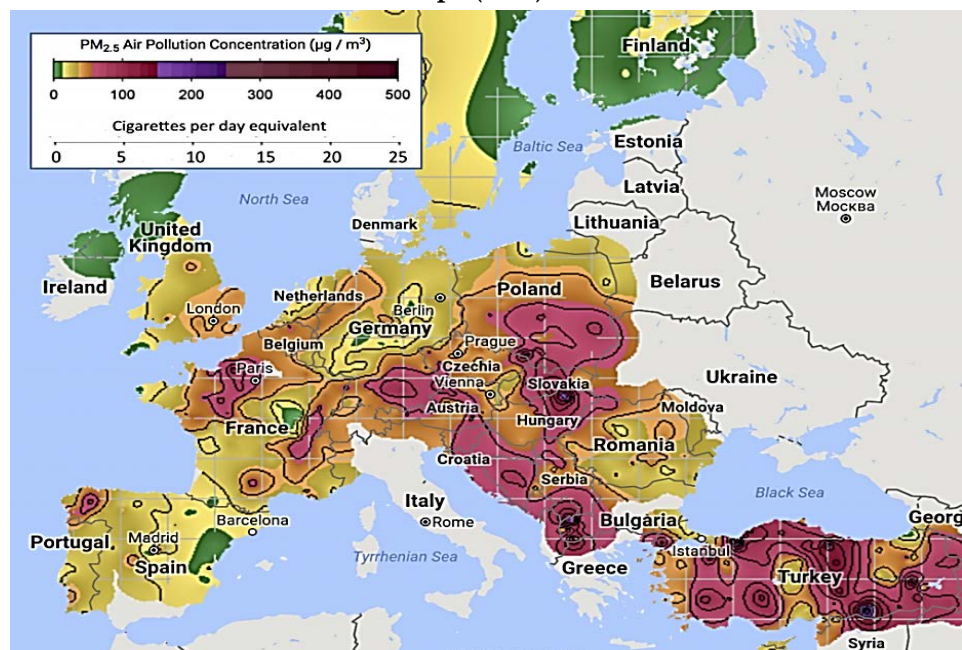
Prameň: WISE WFD Database

Z hľadiska znečistenia vzduchu (obr. 10.4) je zreteľné, že toto znečistenie sa vyskytuje v okolí priemyselne silných oblastí, a najmä

veľkých miest. Opäť tak dochádzame k záveru, že mestá, už i tak environmentálne a populačne zraniteľné, sú vystavené imigráciou ešte väčšiemu tlaku.

O b r á z o k 10.4

Znečistenie ovzdušia PM_{2.5} v Európe (2016)

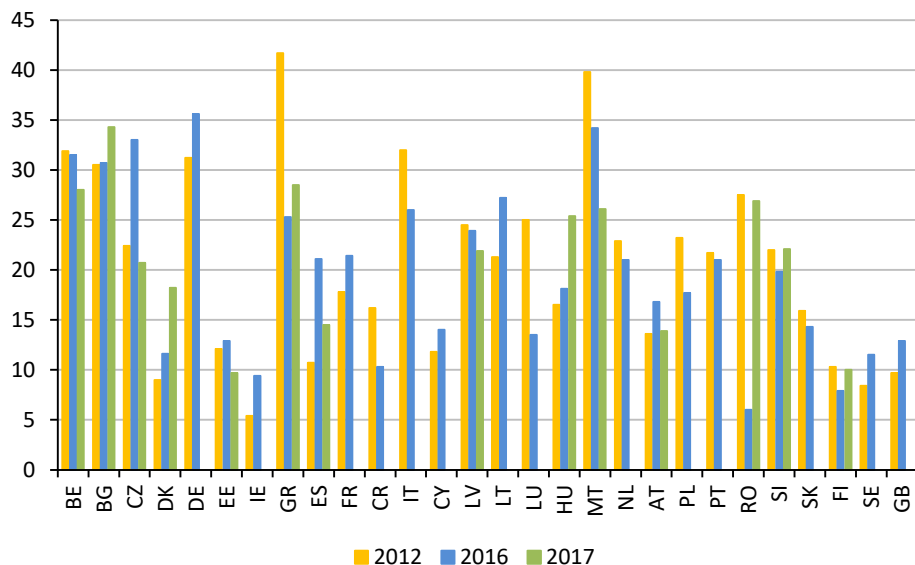
Prameň: Berkeley Earth (2017)

Z hľadiska špiny či znečistenia môžeme použiť informácie z posledného európskeho prieskumu Eurobarometra (graf 10.5). Výsledky dokazujú, že práve Nemecko, ktoré prijalo najväčší podiel migrantov počas celej migračnej a azylovej krízy v EÚ, je krajinou s najvyššou nespokojnosťou populácie s environmentálnym stavom prostredia.

Tieto závery sú zarážajúce, keďže pred migračnou a utečenec-kou krízou pripadlo toto prvenstvo Grécku. Tam však nespokojnosť postupne klesala, kým v Nemecku stúpa. Je teda otázne, ako Nemecko zvládne environmentálne zaťaženie rapidného nárastu populácie posledných rokov.

Graf 10.5

Znečistenie, špina a iné environmentálne problémy EÚ podľa stupňa urbanizácie (% miest pod 60 % mediánového ekvalizovaného príjmu)

Prameň: dáta Eurostatu, vlastné spracovanie

Nedávno publikovaná štúdia (Missirian – Schlenker, 2017) poskytuje zaujímavý pohľad na súčasných žiadateľov o azyl v EÚ ako klimatických migrantov, a to vzhľadom na fakt, že konflikty v rozvojových krajinách, napríklad i ten v Sýrii, vznikajú v dôsledku klimatických zmien a boja o obmedzený prístup k surovinám. Takéto konflikty sa potom prelievajú do rozvinutých krajín cez nárast azylových žiadostí. Missirian a Schlenker na vzorke fluktuácií počasia v 103 krajinách pôvodu v rozmedzí rokov 2000 až 2014 presvedčivo ukazujú, ako sa zmeny v podnebí transferovali do približne 351 000 žiadostí o azyl ročne v Európskej únii. Zdôrazňujú, že teploty, ktoré sa odchyľili od mierneho optima ($\sim 20^{\circ}\text{C}$), zvýšili počet azylových žiadostí nelineárne, čo implikuje akcelerovalý nárast pod vplyvom postupného otepľovania. *Ceteris paribus*, žiadosti o azyl na sklonku storočia, môžu narásť v priemere až o 28 % (98 000 dodatočných žiadostí o azyl ročne) pri scenári reprezentatívneho koncentračného trendu (*representative concentration*

pathway, RCP) 4.5 a o 188 % (660 000 dodatočných žiadostí o azyl ročne) pri RCP 8.5 pri 21 klimatických modeloch projekcií NASA Earth Exchange Global Daily Downscaled Projections (NEX-GDDP). V tomto prípade teda migrácia nadobúda charakter adaptačnej stratégie na klimatické zmeny (Zickgraf, 2018).

Ako sme však naznačili v predošlej časti (10.3), environmentálne náklady migrácie môžu byť neopodstatnené, i keď sú prítomné v rozhodovacích procesoch jednotlivcov o podpore politických strán s antiimigračným programom. Bojovať s nimi sa dá predovšetkým osvetou.

V neposlednom rade teda záleží na obraze utečencov v spoločnosti a na ďalších rizikách či možných nákladoch, ktoré môžu spôsobovať. Integrácii utečencov, ako aj budovaniu sociálneho kapitálu bránia predovšetkým riziká pre domácich obyvateľov, a to existenčné, resp. ekonomické (migranti „kradnú“ domácomu obyvateľstvu prácu), ako aj bezpečnostné (migranti sú kriminálnici). V otázke nárastu ekonomickej konkurencie či ponuky práce náchádzajú nedávne štúdie, napríklad Kemenyho a Cooka (2017), len slabý, resp. pozitívny efekt z diverzity podmienenej integráciou utečencov na trhu práce. Pozitívne efekty sú zreteľné najmä medzi pracovníkmi s komplexnými úlohami, kde sa aktivizujú efekty prelievania, ktoré sú disproporčné medzi vysokokvalifikovanou a nízkokvalifikovanou pracovnou silou. Jacobsen (2006) a Phillimore a Goodson (2007) zase ilustrujú, že kým novoprichádzajúca pracovná sila reprezentovaná žiadateľmi o azyl a utečencami má aj zručnosti, aj kvalifikáciu, na trhu práce si hľadá prácu len ťažko – buď pracuje na nízkokvalifikovaných pracovných pozíciách, alebo nepracuje vôbec. Tento obmedzený prístup k pracovnému trhu zabraňuje integrácii migrantov do lokálnej komunity a zhoršuje efekty sociálnej exklúzie.

Bezpečnostné obavy z imigrácie súvisia predovšetkým s populačnými tlakmi a nespokojnosťou na obidvoch stranách. Vezmime si napríklad prípad ostrova Lesbos a jeho hlavného utečeneckého tábora Moria. Ako vysvetľuje The Guardian (2017), tábor hostí

8 000 utečencov napriek tomu, že pôvodná kapacita tábora bola 2 000. Nedostatok životného priestoru, ako i obmedzené zásoby potravy, vody, pôdy a dlhodobá nečinnosť spôsobujú, že utečenci v táboroch začínajú viesť drobné vojny o jedlo, drevo na kúrenie či o ostatné zdroje. Výsledkom je, že podľa oficiálnych gréckych štatistík ministerstva vnútra je takmer 15 000 mužov, žien a detí uväznených na ostrovoch Lesbos, Chios, Kos, Samos a Leros, ktoré sú v Egejskom mori najbližšie k hraniciam s Tureckom. Grécko pozastavilo prevoz utečencov na pevninu, prílev z Turecka sa však nezastavuje. Frustrácia domáceho, gréckeho obyvateľstva na ostrove Lesvos v počte asi 86 000 ľudí tak dosiahla maximum a pred Vianocami 2017 prijali ponuku gréckej vlády presunúť sa na pevninu. Vznikol tak zaujímavý paradox – imigrácia do Grécka vypudila lokálne obyvateľstvo z ostrova Lesvos – viedla tak k prelievaniu migračných rozhodnutí.

* * *

Migračnú a utečeneckú situáciu v Európskej únii bola v posledných 12 mesiacoch charakteristická najmä trendom postupného ústupu príchodov s výnimkou španielskeho frontu, na ktorom dominovali ekonomickí migranti. Kľúčovou zmenou bol i nástup spoločenskej a integračnej krízy, ktorú sprevádzal výrazný prepád podpory expanzívnej azylovej politiky krajín EÚ. Tento prepád sme sa snažili dať do funkčných súvislostí s environmentálnymi nákladmi migrácie a prišli sme k záveru, že integračná a spoločenská kríza sa môže ešte prehĺbovať, a to predovšetkým vzhľadom na to, že migranti prichádzajú do krajín s už aj tak vysokou mierou environmentálnej zraniteľnosti, akými sú napríklad Španielsko, Taliansko a Grécko (obmedzené vodné zdroje) či Nemecko (znečistenie a celková nespokojnosť obyvateľov so špinou). Je teda dôležité, aby sa zodpovedné autority angažovali vo svojich stratégiách zmierňovania populačných efektov imigrácie aj na efekty environmentálne a aby dôsledne aplikovali geografický prístup založený na identifikácii a riešení ohnísk týchto efektov.

11. GEOPOLITIKA A VÝVOJ GLOBÁLNEJ EKONOMIKY

V súčasnosti sme svedkami mnohých zaujímavých zmien v oblasti geopolitického vývoja. Na jednej strane to vyzerá tak, akoby sa znova obnovovali tradičné nástroje ekonomického a geopolitického súperenia, ako sú colné ochranné bariéry, individualizácia národných ekonomík, ich ochranné opatrenia atď., na druhej strane sme svedkami vytvárania úplne novej generácie lokálnych konfliktov, ktoré sa (podobne ako vietnamský konflikt v 70. rokoch minulého storočia) stávajú konfliktom mocností a mocenských záujmov. Vtedy to bol konflikt Spojených štátov amerických (USA) a Ruska (Sovietskeho zväzu), v súčasnosti však ide o konflikt záujmov viacerých skupín. Klasickým príkladom v tomto prípade je Sýria, kde sa stretávajú viaceré línie záujmov: a to Ruska, Iránu, USA, Saudskej Arábie, ale aj ďalších záujmových skupín sústredujúcich sa na vytváranie špecifickej štruktúry lokálnych konfliktov, ktoré majú často oficiálne charakter občianskej vojny, fakticky konfliktu mocenských záujmov na určitom teritóriu používajúcich v konečnom dôsledku daný štát ako rukojeťníka pri vytváraní svojich mocenských ambícií.

Takisto sme svedkami začiatku vytvárania nových významných svetových hráčov. Výrazný nárast svojej úlohy v globálnom svete, v globálnej ekonomike, ale aj v globálnych geopolitických záujmoch dnes dáva najavo, i keď skryto, Čína. Prejavuje sa to nielen v jej vzrastajúcom tlaku v oblasti Juhočínskeho mora, ale aj v snahe ďalej výrazným spôsobom posilňovať svoje postavenie v Afrike či v juhovýchodnej Ázii. Zároveň výrazne narastá aj úloha niektorých nových lídrov, akými sú napríklad Irán a Saudská Arábia, a niektorých ďalších regionálnych lídrov, ktorí sa snažia presadzovať svoje záujmy napríklad v oblastiach, kde prebieha občianska vojna, t. j. v Jemene, Afganistane a Iraku, ako aj v oblastiach, kde dochádza ku konfliktu mocenských záujmov.

Zároveň však treba konštatovať, že samotná globálna ekonomika prechádza veľmi zvláštnym vývojom. Na jednej strane sa hovorí o tom, že sa podarilo zvládnuť dôsledky krízy z roku 2008, a to predovšetkým vďaka veľmi rýchlej aktivite národných bánk a centrálnych bánk (teda FED-u a Európskej centrálnej banky) použitím metódy kvantitatívneho uvoľňovania, prevzatia veľkej časti záväzkov bankového sektora na štáty a vytvorením situácie, keď došlo k obnoveniu stability finančného sektora. Následne na to malo nastať oživenie hospodárstva, čo mali podporiť lacné peniaze, minimálna inflácia a celkový zlepšujúci sa trend podmienok podnikateľského prostredia. Na druhej strane však dochádzalo k systematickým zmenám, ktoré viedli akoby k popretiu ekonomických zákonov. Obrovský nárast nekrytého obeživa nevedol k vytvoreniu inflácie, naopak, nastával výrazný nárast zadlženosti ekonomických subjektov. Dochádzalo k obrovským presunom majetku, k vytváraniu nových bublín, ako sú hypotekárna bublina, akcie na svetových kapitálových trhoch a pod. Vznikali teda javy, ktoré by skôr svedčili o prebytku voľného likvidného kapitálu a nemožnosti vhodného investovania. Je však zároveň sprevádzané ďalšími obrovskými vnútornými štrukturálnymi zmenami v jednotlivých globálnych ekonomikách.

Zmenami prechádza napríklad pracovný trh aj v krajinách, ako je Spojené kráľovstvo alebo Nemecko. Dochádza k obrovskému nárastu agentúrnych pracovníkov. Využívanie agentúrnych pracovníkov, ktorí sa stávajú súčasťou strategických plánov kľúčových transnacionálnych firiem, znamenalo zastavenie presunu lacných pracovných miest do rozvojových krajín, pretože títo pracovníci pracujú doma a je možné podstatne viac ich využívať. Obrovský tlak spôsobuje na nich systém dočasných zmlúv. Napríklad v Spojenom kráľovstve v posledných desiatich rokoch narástol počet agentúrnych pracovníkov až na 900-tisíc. Tí sa však zároveň stávajú jedným z kľúčových nástrojov tlaku aj na kmeňových pracovníkov. V niektorých situáciách sa dokonca prestáva z hľadiska pracovného a výkonnostného tlaku rozlišovať medzi agentúrnym

a kmeňovým pracovníkom a navyše tlak na agentúrnych pracovníkov sa stáva súčasťou tlaku na kmeňových pracovníkov. Výrazné ohrozenie sociálnych podnikov vo väčšine veľkých transnacionálnych firiem, sústredenie sa na tzv. suprakonkurenciu, ktorá vedie len k obrovskému tlaku na efektívnosť, produktivitu atď. za akúkoľvek cenu, vedie aj k vyhrocovaniu situácie v mnohých kľúčových svetových transnacionálnych firmách.

Treba brať do úvahy aj s tým súvisiace zavádzanie umelej inteligencie, robotických technológií a podobne, ktoré znova radikálnym spôsobom mení nielen firemnú stratégiu, ale zásadným spôsobom zasahuje aj do celkového strategického smerovania týchto kľúčových firiem, outsourcingu a offshoringu, subkontraktorských reťazcov, komunikácie s miestnymi a globálnymi hráčmi, a prepojenie medzi finančnými a priemyselnými kruhmi, čo sa deje napríklad vo väzbe na investície firiem do bankového sektora a vzájomné vymieňanie akcií medzi firmami a bankovým sektorom, ako je napríklad v Nemecku Deutsche Bank a Siemens, Deutsche Bank a Volkswagen a pod.

Tieto javy zároveň modifikujú aj podobu národnej ekonomiky, ale aj nadnárodnej, globálnej ekonomiky. Isté obdobie sa hovorilo o prechode globalizácie do fázy, ktorá svojím spôsobom akoby negovala jej doterajšie výsledky dané predovšetkým prechodom na systém globálnych trhov, globálnych tovarov, globálnych hráčov a systém, ktorý vyúsťuje do stále väčšej koncentrácie firiem ovládajúcich jednotlivé branže.

Spolu s tým však prebieha aj obrovský ďalší, dimenzionálny spor. Ekologické zmeny a tlak na ekologickú ekonomiku sa prejavujú nielen v podpise Parížskej dohody, ktorú v konečnom dôsledku nepodpísali USA, ktoré sú však hlavnými znečisťovateľom (okrem Číny), ale aj v rozpornosti názorov na systém dôsledkov globálneho otepľovania, a to z globálneho i národného hľadiska. Klimatológovia v posledných dvoch publikovaných štúdiách veľmi jasne poukazujú na dva zásadné momenty: 1. na *zmenu fungovania termodynamických čerpadiel na planéte*, t. j. atlantického Gofského

prúdu a tichooceánskeho prúdu Kuro-šio, ktorých proces zoslabovania prebieha podstatne rýchlejšie, podstatne sa však urýchlí aj proces kumulatívnych dôsledkov na celkový vývoj klímy oceánskych vôd, výmeny energií medzi oceánmi a atmosférou; 2. na *narastanie obrovského vplyvu extrémnych horúčav a zmeny hydrologických pomerov*, osobitne sucha. Sucho sa dnes stáva veľmi rizikovým fenoménom, z posledných analýz uskutočnených v rámci Európskej únie skupinami klimatológov v období 2014 – 2018 vyplýva, že ak doteraz bolo suchom ohrozených približne 13 % rozlohy EÚ a európskych krajín, v súčasnosti je to viac ako 25 % celkovej plochy EÚ. Tieto rozdiely sú, samozrejme, odlišné v Portugalsku, Taliansku, Španielsku či v Nemecku a Rakúsku a v niektorých ďalších krajinách. V každom prípade však dochádza k extrémnemu nárastu horúčav a zmene hydrologických pomerov, obrovský problém so suchom vytvára nový tlak napríklad na výrobu potravín, využívanie vodných zdrojov či otázku recyklácie vody.

11.1. Geopolitika a národné záujmy

V súčasnosti nadobúda stále viac na význame zvláštny fenomén, ktorým je vytváranie alebo smerovanie nových zoskupení krajín v nadnárodnej forme. Príkladmi sú nové pokusy o nadnárodnú integráciu v rámci afrických krajín – africká zóna voľného obchodu, ďalej transformovanie obchodných zoskupení, napríklad APEC-u, spolu so zmenou líderstva (Čína namiesto USA), vytváranie nadnárodných finančných inštitúcií, ako je Ázijská investičná a rozvojová banka, tentoraz už nie spätých s tradičnými strážcami nadnárodnej ekonomiky, ako sú MMF a Svetová banka, ale skôr pod vplyvom nových, nadnárodných lídrov.

Takisto vzniká otázka, akú úlohu budú zohrávať štátne suverénne fondy niektorých ázijských alebo arabských krajín vo väzbe na podporovanie geopolitických dimenzionálnych stratégií prezentovaných ich vládami. Z hľadiska úlohy štátnych suverénnych fondov Číny vo väzbe na expanziu čínskych firiem dosahovala

pôvodne napríklad expanzia čínskych firiem v EÚ ročne hodnotu 700 až 800 mil. USD, v súčasnosti je to viac ako 30 mld. USD. Dochádza k obrovskej expanzii čínskych firiem do väčšiny (teda nielen do niektorých vybraných, napr. citlivých) odvetví v rámci EÚ, ale aj do USA a Kanady, čo je pomerne často opomínané.

V USA existovalo už pred dvadsiatimi rokmi viac ako 4 000 čínskych firiem. Aj keď boli na území USA etablované, v skutočnosti naďalej fungovali ako čínske firmy. Veľkú časť kapitálu posielali naspäť do Číny (nielen do zvláštnych oblastí) a tvorili aj kľúčový podiel amerických investícií v čínskom teritóriu.

Je nevyhnutné si teda uvedomiť, že obrovskú úlohu pri investovaní zohráva aj civilizačný model, pretože vždy, aj v rámci čínskych firiem v zahraničí, platí rozhodujúca filozofia, a to filozofia spätosti s materskou krajinou. V prípade odklonenia vlastníkov firiem od určitých strategických záujmov definovaných čínskou vládou dochádza nielen k zastaveniu finančných tokov, ale aj k prehodnoteniu podpory a nakoniec v mnohých prípadoch k obžalovaniu.

Podobnú stratégiu začína uplatňovať aj Vietnam, to znamená, že ak súkromní investori plnia predstavy a zámery čínskeho vedenia, Čína a suverénne fondy čínskeho pôvodu ich podporujú. Pri odklonení od týchto strategických zámerov však dochádza nielen k zastaveniu finančných tokov, ale aj k prehodnoteniu podpory a nakoniec v mnohých prípadoch k obžalovaniu, trestnému stíhaniu a odsúdeniu osôb. Z tohto hľadiska treba konštatovať, že stratégia napríklad čínskych súkromných investorských skupín v skutočnosti nie je ich vlastnou, je súčasťou globálneho strategického rámca určeného čínskym vedením.

V západných krajinách však dochádza na druhej strane v rade prípadov k obrovskému posilneniu prepojenosti medzi politickými elitami a kľúčovými transnacionálnymi hráčmi. Vytvorením podmienok napríklad na obchodovanie, ktoré sú výsledkom napr. ciest nemeckej kancelárky Merkelovej alebo francúzskeho prezidenta Macrona do arabských, ale aj ďalších krajín, zvýšili odbytový

priestor pre významný potenciál, ktorý v týchto krajinách existuje. Treba však konštatovať, že napríklad v prípade Nemecka a Francúzska išlo práve o vytvorenie odbytového potenciálu, a to pre zbrojárske firmy, ktoré existujú v Nemecku a vo Francúzsku. Takisto je to v prípade USA, ktoré podpisujú obrovské miliardové kontrakty o dodávkach zbraní nielen pre africké krajiny, ale aj mnohé krajiny Blízkeho a Stredného východu, krajiny Južnej Ameriky a pod.

Ide teda čisto o expanziu súkromných záujmov, i keď veľkých a významných národných industriálnych hráčov (napr. Raytheon, Boeing a ďalší), alebo ide o koncentrovanú, geopoliticky motivovanú stratégiu, v ktorej sa prekrývajú záujmy mocenských elít veľkých štátov s predstavami kľúčových predstaviteľov korporácií predovšetkým v oblasti zbrojárskeho priemyslu. V súčasnosti sa opätovne veľmi intenzívne zbrojí. Zbrojné rozpočty sa zásadným spôsobom zvyšujú. Len samotný americký národný rozpočet sa znova blíži k hranici 800 mld. USD ročne. Veľkú časť z toho predstavujú pritom investície do nových generácií zbraňových systémov, vytvárania nových technológií orientovaných už aj na operácie v kozme a vytvárania nových typov ovládania mysle. Práve stratégie tzv. kontroly mysle sa dnes stávajú jedným z významných smerov výskumu vo vojenskej technológii.

Všetky tieto skutočnosti však svedčia o tom, že dochádza k vytváraniu novej modifikovanej podoby geopolitického prepájania záujmov mocenských elít industriálnych komplexov, finančných skupín, ale aj elít, ktoré chcú vytvárať určitú novú podobu celkového rozdelenia moci na planéte Zem.

Problém zadlženosti

Podľa záverov Medzinárodného menového fondu je jedným z najväčších rizík z hľadiska budúceho vývoja na planéte obrovský nárast zadlženosti. V materiáli, vydanom v roku 2018, sa konštatuje, že celková zadlženosť vyspelých krajín dosiahla hodnotu 140 bil. USD a rozvojových krajín zhruba 49 bil. USD. Celkovo sa teda

zadlženosť blíži k sume 200 bil. USD. Banka pre medzinárodné zúčtovanie v Bazileji však pritom pred rokom a pol vydala materiál, v ktorom už vtedy konštatovala, že v období 2008 – 2016 došlo k nárastu zadlženosti na planéte o 59 bil. USD a celková hodnota zadlženosti na planéte sa dosahovala na úrovni 232 až 235 bil. USD.

Vzniká teda otázka, či údaje, ktoré publikoval Medzinárodný menový fond, sú správne v plnom rozsahu a pokrývajú celkovú hodnotu dlhov alebo sa týkajú len vybraných segmentových častí dlhov. Podobne to je aj v prípade USA – oficiálne údaje americkej vlády udávajú zadlženosť na úrovni približne 14,6 bil. USD. Zároveň však existujú iné analýzy, ktoré do zadlženosti zahrňujú zadlženosť firiem aj obyvateľstva jednotlivých štátov USA a ktoré hovoria o celkovej zadlženosti USA na úrovni 71 bil. USD. Z tohto hľadiska treba teda hodnotiť aj relevantnosť jednotlivých údajov o náraste dlhov.

Na druhej strane je však nepopierateľnou skutočnosťou obrovský nárast dlhov, ktorý sa musí nevyhnutne prejavíť aj v obrovskom zvyšovaní nielen celkového dlhu vyspelých a rozvojových krajín a pri ktorom je dôležitá aj otázka jeho štruktúrovania. Ide o nárast dlhov podnikateľskej sféry? Ide o nárast zadlženosti obyvateľstva? Ide o nárast zadlženosti municipalít? Nárast zadlženosti podnikov, štátov, verejného sektora? Treba konštatovať, že v rade prípadov sa napríklad hovorí o zadlženosti štátu, nie však o obrovskom náraste zadlženosti municipálnych štruktúr. Napríklad v Nemecku pred dvanástimi rokmi dosahovala celková miera zadlženosti nemeckých municipalít úroveň približne 310 mld. eur., v súčasnosti sa celková zadlženosť podľa nemeckého ministerstva financií a nemeckých municipalít pohybuje na úrovni 500 mld. eur.

Čo sa týka zadlženosti francúzskych, talianskych alebo španielskych municipalít, opätovne vo väčšine dochádza k nárastu zadlženosti. Znamená to teda, že plnenie funkcií municipalít vo vzťahu k obyvateľstvu nie je dostatočne financované? Že dochádza k obrovským únikom finančných prostriedkov napríklad vo väzbe na

korupciu alebo na nevhodné investovanie? Alebo dochádza k zásadnej vnútornej reštrukturalizácii výdavkov municipalít, na čo nebola pripravená finančná stránka ich vlastného rozvojového pôsobenia.

Problémom je nielen definovanie stavu obrovského nárastu dlhov na planéte z hľadiska ekonomických subjektov (definovanie podľa jednotlivých štátov a ich príslušnosti – rozvojovo vyspelých krajín ako Nemecko, Francúzsko, USA či Japonsko), ale najmä určenie príčiny tohto nárastu zadlženosti väčšiny ekonomických subjektov. Znamená to, že žijú nad pomery? Že ich miera výdavkov a nákladov je podstatne vyššia ako miera príjmov? Že v podstate tento rozdiel vykrýva finančný sektor vďaka lacným peniazom poskytovanými centrálnymi bankami? A dokedy je možné udržiavať tento rozdiel medzi skutočnými potrebami a možnosťami a tým, čo je poskytované vo väzbe na lacné peniaze?

Ak dôjde k prehodnoteniu napríklad pozície centrálnych bánk z hľadiska kvantitatívneho uvoľňovania (náznaky badať tak pri ECB, ako aj pri FED-e), ako sa zmení situácia celkovej zadlženosti väčšiny ekonomických subjektov? Takisto treba uviesť aj niekoľko ďalších metodicko-taktických poznámok. Ak sa konštatuje obrovský nárast únikov peňazí cez tzv. systémy kreatívneho účtovníctva (ako je napr. transfer pricing), akým spôsobom sa v skutočnosti vyvíja ziskovosť väčšiny kľúčových hráčov? Používajú sa napríklad iba metódy „írskeho sendviča“ alebo niektoré ďalšie metódy „kreatívneho účtovníctva“ umožňujúce transferovať bez porušenia zákona obrovské finančné toky mimo jurisdikcie vlastnej krajiny, ale aj mimo zdaňovacích mechanizmov či prípadne minimalizovať výšku dane? Alebo ide o skutočnosť, že pri vnútornom prerozdelení firemných štruktúr a pri presmerovaní finančných tokov dochádza k uvoľňovaniu týchto tokov, k ich presúvaniu do daňových rajov a do oblastí, ktoré sú známe kreatívnym zdaňovaním a fiškálnym prístupom. Môžeme teda v takomto prípade hovoriť o vývoji korupcie, zakrývaní skutočnej ziskovosti firiem, kreatívnom

účtovníctve, finančných transferových operáciách? Či o akom type financií hovoríme?

Veľmi významnou je aj otázka, ktorá súvisí so zadlžením jednotlivých štátov. Oficiálne dochádza vo väčšine vyspelých krajín k neustálemu nárastu deficitného hospodárenia. Extrémny prípad je Japonsko, kde už dlh dosahuje hodnotu viac ako 230 % domáceho HDP, ale napriek tomu sa japonské dlhopisy obchodujú. Znamená to teda, že relatívnosť dlhov súvisí v podstate s renomé krajiny a ekonomickou schopnosťou splácať ich? Ak sa to však berie skutočne ako fakt, je potom možné chápať štátne dlhopisy Japonska ako vysoko bonitné, keď ho v podstate označujeme ako krajinu, ktorá stratila štvrtstoročie neschopnosťou vymaniť sa z krízy, ktorá vypukla v roku 1989? A je možné teda aj USA označovať ako vysoko kredibilnú krajinu, ktorá má zároveň dvojité deficit a každý rok potrebuje na jeho vykrývanie minimálne 600 až 700 mld. USD externého kapitálu? Dá sa teda takáto ekonomika hodnotiť ako ekonomika skutočne fungujúca, ekonomika kredibilná. Alebo USA len ťažia z pozície svetovej rezervnej meny, ako aj z pozície významného svetového globálneho hráča, ktorého sa nikto neodváža napadnúť a v skutočnosti hodnota národnej meny už nemá nič spoločné s reálnymi relevantnými ekonomickými ukazovateľmi.

Ak je hodnota amerického dolára krytá predovšetkým tým, že sa väčšina energetických zdrojov zobchodúva v dolároch, môže to byť jedným z vedľajších pozitívnych bonusov pri zvyšovaní vývozu plynu a ropy zo Spojených štátov amerických vďaka frakovaniu plynu a ťažbe ropných pieskov. Znamená to teda, že geopolitický tlak na krajiny OPEC-u ich vlastne prinúti naďalej zotrvať pri vyjadrovaní finančného zúčtovania energetických médií v dolárovej oblasti. Na druhej strane, pokiaľ by toto dolárové krytie neexistovalo a v plnej nahote by sa ukázala podoba americkej ekonomiky, bol by kurz dolára udržateľný v takej miere? Boli by americké štátne dlhopisy označované iba veľmi nízkou rizikovou prirážkou? A boli by USA chápané ako korektný obchodný partner?

Faktom je, že mnohokrát federálne inštitúcie niekoľko týždňov nepracujú, lebo politické subjekty v Kongrese sa nedohodnú na výške prijateľného deficitu, ale v rade prípadov je celkový stav ekonomiky z hľadiska prezentovania voči ostatnému svetu iba výsledným cieľom politických a geopolitických úvah, a nie odrazom reálnej sily. Metodické zmeny v oblasti výpočtu nezamestnanosti boli všeobecne známe, naopak, napriek tejto skutočnosti sa vysoko hodnotilo zvládnutie nezamestnanosti v USA a dosiahnutie minimálnej hodnoty nezamestnanosti práve ako keby vďaka úspechom americkej vlády. Hoci v rade prípadov to bola predovšetkým metodická zmena, aj keď sa nedá poprieť, že vďaka ťažbe ropy a zemného plynu sa zvýšil celkový počet pracovných miest o viac ako 1,6 milióna.

11.2. Geopolitika a hroziaca obchodná vojna

Pozrime sa na niektoré ďalšie zvláštnosti súčasnej geopolitickej hry, ktoré majú aj ekonomické pozadie. Dnes prezident Trump vyhlasuje colné ochranné opatrenia. Zavádzajú sa clá na hliník a oceľ. Na jednej strane existuje všeobecný odpor ekonómov a politických predstaviteľov formovaný predovšetkým tvrdením, že obchodná vojna nikdy nič neprinesie a jednostranné zvýšenie colných bariér povedie k recipročným opatreniam. Na druhej strane však treba otvorene a s plnou vážnosťou priznať aj skutočnosť, že niektoré argumenty prezidenta Trumpa z americkej strany sú oprávnené. Americká strana počítala s tým, že svojou podporou vstupu Číny do Svetovej obchodnej organizácie (WTO) sa zlepšia možnosti kontroly nelegálneho získavania *know-how* patentov a inovácií, ktoré Čína praktizovala, a v rámci jej členstva vo WTO bude musieť Čína dôsledne dodržiavať všetky opatrenia na ochranu duševného vlastníctva. V skutočnosti sa stal opak a čínska strana začala používať členstvo vo WTO opačne, ako ochranu svojich vlastných predátorských politík v oblasti inovácií, technologických zmien atď. Nemožno sa teda čudovať, že po dlhom období neúspešných

súdnych sporov (podľa amerických prameňov sa väčšina súdnych sporov amerických a čínskych firiem o *know-how* skončila neúspešne pre americké firmy) vytvára určitý psychologický moment reciprocity vo vzťahu k činnosti čínskych firiem.

Je zrejmé, že nerešpektovaním ekologických kritérií, pre nízke mzdy, minimalizovaním nákladov na výrobu produkcie čínske tovary v podstate zásadne boli pod úrovňou nutných nákladov napríklad v USA či v EÚ, a tým sa stávali nesmierne zaujímavými práve pre veľkú časť obyvateľstva a vytvárali obrovský tlak na domácich výrobcov z hľadiska znižovania cien. S týmto javom treba spojiť aj nárast vnútornej chudoby a polarizácie vnútri spoločnosti. V období, keď existovala rozsiahla stredná trieda, ktorá mala rozsiahle úspory, bolo zrejmé, že záujem o čínsky tovar je svojím spôsobom limitovaný práve preto, že predstava o určitých *low cost* znamená určitú potrebu nízkokvalitného tovaru. Čína sa medzitým z hľadiska kvalitatívnej produkcie posunula. Takisto práve nízka cena čínskych výrobkov dovoľovala kompenzovať vrstvám populácie vo vyspelých krajinách (ktoré schudobneli) pocit straty bohatstva.

Ak sa konštatuje, že posledných 10 až 12 rokov mzdy vo väčšine vyspelých krajín nerástli a zároveň existovala nutnosť splácať dlhy, ktoré existovali z minulosti, a spotrebiteľský apetít pokračoval, jediným riešením bolo spotrebúvať čínske výrobky, ktoré boli spravidla o 20 %, 30 %, ba až o 40 % lacnejšie ako výrobky domácich producentov. Malo to nielen ničujúci vplyv na odbyt domácich výrobcov, ale znamenalo to aj zásadný posun Číny do oblasti exportne dominujúcich krajín, čo sa koniec-koncov prejavilo aj tým, že sa stala najväčším exportérom na planéte. Na druhej strane však treba takisto konštatovať, že prevažná väčšina opatrení, ktoré sa uskutočňovali na zamedzenie dovozu čínskeho tovaru (napr. francúzske či nemecké opatrenia, množstevné kvóty a pod.), vyústili do situácie, v ktorej sa nepodarilo zastaviť prílev čínskeho tovaru. Naopak, postupným posunom čínskych tovarov do vyšších kvalitatívnych kategórií sa vytvárala štruktúra tovarov schopných

konkurovať aj tovarom z EÚ či z USA (napr. v oblasti mobilnej komunikácie). Výsledkom tohto procesu bolo nakoniec vytvorenie situácie, v ktorej čínske výrobky v oblastiach mobilnej komunikácie, počítačovej techniky a podobne, začali prekrývať aj tradičných výrobcov týchto technických zariadení z vyspelých krajín.

Paradoxne, vďaka ich zvláštnej „kreatívnej“ inovačnej politike sa čínskym výrobcom podarilo integrovať do svojich výrobkov aj technické „vychytávky“, ktoré pôvodne chystali producenti z vyspelých krajín, pričom podstata bola v tom, že výrobky čínskej proveniencie boli nakoniec rovnako kvalitné ako výrobky vyspelých krajín. Vďaka iným skutočnostiam však boli o tretinu, resp. o 50 % lacnejšie (napr. pri vývoji výrobkov firmy Apple a Huawei). V konečnom dôsledku to znamenalo, že priestor, na ktorý prenikali čínske výrobky, sa neustále zväčšoval, priestor, na ktorom fungovali výrobky z vyspelých krajín, sa zužoval.

Skutočnosťou, ktorú takisto nikto nezohľadňuje, je otázka veľkosti podielu kúpyschopnosti domáceho obyvateľstva, napríklad vekovej skupiny nad 65 rokov, na spotrebe na domácom trhu. Vo väčšine vyspelých krajín je vďaka vysokým dôchodkom (napr. v Rakúsku, Nemecku a pod.) podiel tejto kategórie spotrebiteľov na spotrebe na domácom trhu na úrovni 40 – 50 %. Znamená to, že tieto krajiny majú z hľadiska nutnosti exportovania svojich výrobových systémov podstatne voľnejšiu politiku.

Ak musia firmy menej exportovať, dochádza k vytvoreniu veľmi zvláštnej situácie, pretože v takomto prípade kurzové pohyby – napríklad eura, dolára alebo jenu – ich natoľko neohrozujú. Treba takisto konštatovať, že v záujme udržania vysokej zamestnanosti napríklad v Nemecku, musí sa udržať obrovský export nemeckých áut do USA. Ale aj tento faktor sa postupne mení práve preto, že samotné nemecké automobilky postavili rad produkčných tovární v USA a tie dnes zamestnávajú viac ako 100-tisíc ľudí a produkujú 800-tisíc áut v samotných USA. Dochádza teda len k tomu, že vlastný export áut z EÚ do USA je kriteriálnou funkciou ohrozenou napríklad clami? Alebo clami na hliník? Alebo platí veľmi

zaujímavý iný mechanizmus. Nemecké automobilky vyrábajúce v USA budú v konečnom dôsledku, paradoxne, postihnuté rastom cien ocele v USA preto, že ochranárske opatrenia zastavia dovoz čínskej ocele. Zvýšia síce produkciu amerického oceliarskeho priemyslu, ktorý je v súčasnosti využívaný zhruba na 70 %, ale zároveň sa zopakuje scenár, ktorý bol za prezidentúry Busha staršieho, keď zavedenie ciel viedlo k postupnému zvýšeniu ceny ocele na domácom trhu. Zvýšila sa síce produkcia a využitie kapacít na úroveň 90 %, ale nárast cien ocele na americkom trhu viedol v konečnom dôsledku k strate približne 100-tisíc pracovných miest z odvetví, ktoré využívajú oceľ, a prejavil sa svojím spôsobom Pyrrhovým víťazstvom pre americkú stranu.

Môže sa podobný scenár zopakovať aj v súčasnosti? Už všeobecné konštatovanie pohľadu na americký oceánsky sektor ukazuje, že funguje zhruba na úrovni 73 až 75 % svojich výkonových možností. Pokiaľ by dosiahol hladinu zhruba 90 %, ochránil by približne 170-tisíc pracovných miest. Zároveň by však zvýšenie cien ocele mohlo ohroziť až 6 miliónov pracovných miest v ostatných odvetviach, ktoré využívajú oceľ ako vstupný materiál. Sú to nielen americké, ale v rade prípadov aj nemecké, francúzske alebo aj anglické spoločnosti, ktoré postavili prevádzky na teritóriu USA.

V tomto ohľade sa treba teda pozerať na otázku colných alebo obchodných vojen z komplexného, systémového hľadiska, nielen z hľadiska bezprostredného dosahu napríklad na oblasť oceliarskeho vývozu alebo oceliarskeho importu alebo na oblasť bezprostredne vytváraných alebo ohrozovaných pracovných miest v spojitosti s oceliarskym priemyslom. Ukazuje sa, že kaskádovitá vlna dôsledkov býva spravidla 6- až 10-krát väčšia než vlastné možné pozitívne efekty v oblasti oceliarskeho priemyslu. Koniec-koncov, skúsenosti USA zo zavedenia ochranárskych opatrení za vlády prezidenta Busha staršieho ukázali veľmi jasne nielen nesystémovosť, ale predovšetkým protikladnosť dosahov, kde bola na jednej strane poskytnutá pomoc menšej skupine výrobcov – zamestnávateľov,

a na druhej strane podstatne širšia skupina doplácala na systémové dôsledky tejto menšej podpory. Pravdepodobne možno očakávať, že analogická situácia sa vytvorí aj vo väzbe na súčasné diskusie o colných ochranných opatreniach USA.

Práve obrovská vzájomná prepojenosť, skutočnosť, že mnohé firmy postavili prevádzkové podniky na území druhých krajín, vytvára nesmierne komplikovanú sieť systémových dôsledkov, ktoré môžu nakoniec viesť k opatreniam a dôsledkom, ktoré budú kontraproduktívne pre samotného vyhlasovateľa colných a ochranných opatrení. I keď je nepopierateľné, a pravdepodobne na tom bude spočívať americká obhajoba, že čínska strana i tak nedodržiava zásady Svetovej obchodnej organizácie v oblasti ochrany duševného vlastníctva či prípadných súdnych sporov na ochranu tohto vlastníctva.

Už dnes možno konštatovať, že prevažná väčšina procesov, ktoré prebiehajú v globálnej ekonomike a v ktorých je vyjadrenie obchodných ochranných opatrení na úrovni USA alebo rozsiahlejších lokálnych konfliktov s viacerými zapojenými skupinami hráčov, sa stáva dominantným rysom geopolitiky. Sú len jedným z možných dimenzionálnych vyjadrení politických zmien, ku ktorým dochádza vo vecnom a systémovom definovaní geopolitiky ako planetárneho fenoménu.

11.3. Geopolitika a mocenské ekonomické záujmy

V minulosti došlo na základe rozhodnutia OSN k rozparcelovaniu morského dna a jeho rozdeleniu medzi jednotlivé štáty. Cieľom bolo dosiahnuť východiskové rovnaké, resp. rovnomerné rozdelenie bohatstva na dne oceánov medzi jednotlivé krajiny na planéte (medzi členské štáty OSN). Takto sa dostalo aj na mnohé suchozemské krajiny, ktoré získali časť morského dna s tým, že vtedy to bolo len rozdelenie potenciálnych možných zdrojov. Dnes sa hovorí o rozdelení reálnych možných zdrojov predovšetkým vo väzbe na vysychajúce zdroje surovín na suchej zemi.

V súčasnosti sa začína veľmi intenzívna diskusia o možnosti ťažby napríklad vzácnych kovov, vzácnych surovín a pod. z morského dna. Prispieva k tomu aj objav na východ od japonského pobrežia, kde japonskí odborníci objavili pomerne rozsiahle ložiská nielen drahých kovov, ako sú zlato, striebro a platina, ale našli predovšetkým obrovské ložiská vzácnych surovín, ktoré sú zásadnou podmienkou na produkciu v oblasti počítačovej techniky atď. Doteraz boli hlavnými vlastníkami Čína a Brazília. Zrazu sa ukazuje, že do hry vstupuje tretí hráč (Japonsko), ktorý môže radikálne skomplikovať situáciu pri cene vzácnych surovín, a to práve vo väzbe na nový zdroj. Nový impulz sa môže tak stať zásadným faktorom zmeny na svetovom trhu. Ak by napr. došlo k výraznejšiemu posilneniu ťažby týchto vzácnych surovín a k zvýšeniu produkcie počítačového priemyslu práve vo väzbe na súčasnú etapu rozvoja internetu vecí, internetu technológií a vytvárania novej digitálnej ekonomiky, t. j. senzorických systémov, úložísk dát, softvérového vybavenia, obrovských transferových informačných systémov atď., znamenalo by to obrovské posilnenie pozície Japonska ako producenta elektronických zariadení (zároveň vlastníka obrovských ložísk surovinových zdrojov), ale mohlo by to viesť aj k posilneniu vnútorných lokálnych konfliktov.

Napríklad permanentný spor medzi Čínou, Vietnamom, Indonéziou a Japonskom o Spratlyho ostrovy a o celkové dno Juhočínskeho mora. Čínska predstava o 500-míľovom príbrežnom pásme je v diametrálnom rozpore s 12-míľovým príbrežným pásmom definovaným OSN. V súdnom spore sa rozhodlo, že v prípade Juhočínskeho mora ide o 12-míľové pásmo. Čínska strana však odmietla akceptovať rozhodnutie medzinárodnej arbitráže a naďalej trvá na 500-míľovom príbrežnom pásme. Vytvára umelé ostrovy ako sieť postupných oporných bodov v rámci Juhočínskeho mora. Môžeme potom tento stav hodnotiť ako proces popierania nadnárodných inštitúcií? Môžeme ho teda hodnotiť ako pokus o zmenu mocenskej rovnováhy alebo ako pokus o ochranenie vlastných surovinových záujmov Číny v Juhočínskom mori, kde boli objavené

obrovské ložiská zemného plynu a ropy (možnože väčšie ako v Saudskej Arábii). Znova teda vzniká otázka, čo je nadradené: ekonomický záujem, geopolitický záujem či mocenské hry, do ktorých vstupujú jednotlivé štáty?

Ďalšie obrovské ohnisko, ktoré je momentálne nechané ladom, predstavuje spor o surovinové zdroje pod Arktickým oceánom. Všetky zúčastnené krajiny, t. j. Rusko, USA, Dánsko a Nórsko, tvrdia, že majú právo na podstatne väčší rozsah morského dna ako predstavuje 12-míľové pásmo. Znamená to, že v budúcnosti môže dôjsť práve pre tieto surovinové zdroje v oblasti Arktického oceánu ku konfliktu, pretože celková štruktúra zdrojov na povrchu, na súši, sa postupne vyčerpáva.

Ďalšou zásadnou otázkou vo väzbe na túto skutočnosť sú úvahy o dosiahnutí ropného vrcholu a postupnom poklese možnosti ťažby. Vždy boli publikované s veľkým mediálnym krytím s tým, že dosiahnutie ropného vrcholu je buď o niekoľko rokov, alebo už bol dosiahnutý a sme na zostupnej trajektórii možnosti ťažby ropy. Tieto konštatovania o dosiahnutí ropného vrcholu však vždy v priebehu pár mesiacov pominú. Boli teda vedecké výpočty o možnostiach ropných ložísk na planéte chybné? Alebo došlo k tomu, že tieto výpočty iba sčasti zahŕňali reálne rozmery súčasných a budúcich zdrojov, alebo boli tieto výpočty len predmetom geopolitických nástrojov, ktoré mali demonštrovať ohrozenosť alebo povedzme vzácnosť určitých prírodných energetických zdrojov?

Okrem toho treba brať do úvahy aj niektoré ďalšie vedecké teórie, ktoré konštatujú a dokazujú na faktoch, že proces vzniku ropy prebieha aj v súčasnosti. Proces vzniku ropy pod obrovským tlakom z hniúcich živočíšnych zvyškov počas miliónov rokov nemusí byť jediným procesom tvorby ropy. A skutočnosť, že niektoré ropné územia, ktoré boli vyťažené, sa znova naplnili a dnes predstavujú naplnenosť na úrovni 70 – 80 %, ukazujú, že minimálne niektoré teoretické koncepty nového pohľadu na vznik ropy sú pravdepodobne aj z pohľadu fyzikálnych zákonov správne.

Geopolitika a energetické záujmy

Politický predstaviteľ, ktorý uvedie, že má pocit, že Irán nedodržiava jadrovú dohodu – nemusí uviesť fakty, ale povie, že má „pocit“. Takisto ďalšie argumenty, ktoré sprevádzali útok na Irak – stačilo presvedčenie tajných služieb o tom, že Irak vlastní zbrane hromadného ničenia, že je nutný preventívny úder atď. Neskôr sa však ukázalo, že žiadne zbrane hromadného ničenia v Iraku neboli. Obete ani ostatné geopolitické zmeny do stavu pred uvedením lživých argumentov nikto do pôvodného nevrátil. Treba sa teda úplne otvorene spýtať, či sa aj vedecké kruhy v rade prípadov (genetika, energetika, doprava) nespoľahli, bohužiaľ, len na zaplatenie a sú ochotné vedeckými argumentmi podporovať niektoré geopoliticky výhodné tvrdenia.

Narážame, bohužiaľ, aj na jeden zo zásadných problémov súčasnosti, a to, či veda hovorí pravdu a zaoberá sa pravdou. Dnes sú skutočnosťou obrovského významu génové sekvencie, génová architektúra, využívanie kmeňových buniek atď. Nie je však priestor na publikovanie alternatívnych a už vôbec nie kritických názorov, ktoré veľmi jasne ukazujú obmedzenosť použitia týchto technológií i neporovnateľne zúžený rozsah poznatkov o týchto technológiách. Treba takisto uviesť, že v oblasti genomického výskumu sa konštatuje, že je známych 23-tisíc slov, ale nevie sa, ako sú tieto slová spájané do viet, a ani to, čo obsahujú. Ale sme hrdí na to, že ideme robiť genetické inžinierstvo a genetické zásahy. Nakoniec, v rade prípadov sa aj samotné vedecké experimenty ukázali ako podvod, ako bolo napríklad klonovanie a pod. Ak sa vezme do úvahy tlak logistických skupín (výskum kmeňových buniek, genetické inžinierstvo na ľudských bunkách atď.), vyzerá to veľmi zvláštne, pretože ide stále len o zlepšenie podmienok života (s cieľom pomôcť ľuďom s chorobami). Štáty, ktoré financujú tento výskum, nie sú altruistami na svetovej scéne a v podstate ide len o vytvorenie nového mocenského priestoru, do ktorého niektorí hráči vstupujú.

Zvláštny fenomén predstavujú pracovníci, ktorí oficiálne pracujú v hostiteľských krajinách (od Európy až po arabské štáty). Vyspelé krajiny zároveň poskytujú pomoc zaostalým krajinám vo výške 30 – 40 mld. USD ročne, akoby tým plnili svoju ľudskú väzbu na zaostalé krajiny. Prúdi však zároveň obrovský finančný tok, ktorý je oficiálny – ide z vyspelých krajín do rozvojových krajín a predstavuje hodnotu v stovkách miliárd USD ročne (návratnosť peňazí, ktoré posielajú zamestnanci pracujúci v zahraničí svojim rodinám doma). Nastáva obrovský nárast tohto množstva. Pred 20 rokmi to bolo zhruba 220 mld. USD, v súčasnosti sa hovorí už o 800 mld. USD, ktoré sa vracajú do materských krajín a ktoré udržiavajú životnú úroveň a vôbec život týchto ľudí na určitých prijateľných štandardoch. Prečo sa teda hovorí o pomoci rozvojovým krajinám (v sume 35 – 40 mld. USD), keď neporovnateľne väčšie sumy, ktoré sú výsledkom poctivej práce týchto občanov na území ďalších krajín, sú najväčším stimulom na udržiavanie životnej úrovne alebo na riešenie kľúčových sociálnych a ostatných problémov v týchto krajinách. Občas sa síce objavia informácie o tom, že tieto finančné toky pomáhajú rozvojovým krajinám riešiť najväčšie sociálne excesy, ale nie sme schopní to zahrnúť do celkového globálneho rámca planéty.

Vzniká teda otázka, či geopolitika nezostáva stále na úrovni mocenských záujmov najvýznamnejších svetových hráčov. Ak globalizácia viedla vlastne k „zmenšeniu“ planéty, vytvoreniu planéty ako svetového trhu s jednými pravidlami (čo nakoniec deklaruje Svetová obchodná organizácia), nie je vlastne nevyhnutné v oblasti politickej a mocenskej štruktúry pristúpiť k chápaniu planéty ako celku? Geopolitika by teda mala byť skutočne geopolitikou, čiže politikou planéty.

Definovanie kľúčových rizík budúcnosti by malo byť faktorom zjednocujúcim záujmy jednotlivých krajín, nie nástrojom na využívanie vlastných, úzkych mocenských záujmov kľúčových svetových hráčov. Ak sa všetky krajiny, a to sú krajiny, ktoré podpísali Parížsku dohodu, zhodli na tom, že zmena prírodných podmienok

a globálne otepľovanie sú pre ľudskú civilizáciu jednými z najväčších výziev, nemalo by byť potom základom snahy spojiť sily na riešenie tohto problému nielen formálnym podpisom Parížskej dohody, ale faktickým riešením týchto problémov? Nemá byť potom prístup k chápaniu producentov CO₂ skutočne globálny a planetárny bez ohľadu na „padni komu padni“? V súvislosti so skutočným údajom o plavbe jednej kontajnerovej lode z Európy do USA alebo z USA do Ázie, ktorá za jedinú plavbu vyprodukuje CO₂ ako milión áut, si treba uvedomiť, že ak existuje vôľa skutočne riešiť emisné problémy, treba sa asi zásadným spôsobom pozrieť na štruktúru dopravy, jej zmysluplnosť, komplementaritu a všetko ostatné, čo s tým súvisí.

Pred pätnástimi rokmi sa veľmi intenzívne diskutovalo o téme kombinovanej dopravy – išlo o nakladanie kamiónov, prepravu kamiónov po železnici, zjazd z tejto železnice a dopravu do okruhu 100 km. Používali sa pritom argumenty, že táto doprava je ekologická, bezpečná, odstráni obrovské zápchy na dopravných trasách a vytvorí všetky pozitívne efekty pre dopravcov. Treba sa však spýtať, prečo dnes neexistujú takmer žiadne kontajnerové prekladiská a prečo neexistuje tento typ dopravy (ako jeden z významných komplementárnych typov dopravy v oblasti dopravy nákladov). Je to len preto, že výrobcovia kamiónov potrebujú mať odbytový trh alebo si železnice stanovili príliš vysoké cenové požiadavky za prevoz kamiónov na miesto určenia? Alebo je to súčasť inej stratégie (podpora elektromobility alebo komplementárnych druhov dopravy)?

Musíme si totiž uvedomiť jednu zásadnú vec – geopolitika v podstate akoby zostala na úrovni konca 19. alebo začiatku 20. storočia. Geopolitické vytváranie nepriateľov, geopolitické vytváranie mocenských zoskupení na ochranu vlastných záujmov a geopolitické vyhlasovanie jedinej svätej pravdy v podstate znamená skutočne návrat do čias koloniálnych ríš (čias 19. stor.), kde jedine iba najmocnejší mali právo povedať tzv. svätú pravdu a všetci ostatní sa jej museli podriaďovať. To však bolo možné

v časoch koloniálnych ríš, centrálnych štátov a podobne, nie však v súčasnosti, keď je už planéta ako celok zapojená do všetkých pohybov. Otrasy na finančnom trhu v Tokiu sa okamžite (priebehu pár hodín) premietnu do otrasov na finančných trhoch na celej planéte. Nemožno teda pri tomto obrovskom prepojení, ktoré má dnes úplne inú kvalitu, hovoriť o používaní geopolitických metód a geopolitických cieľov vlastných koncu 19. alebo začiatku 20. storočia.

Opätovne sme však svedkami vyhlasovania niektorých štátov za nepriateľov, niektorých zoskupení za jediné správne, demokratických a oprávnených bojovať za tzv. večné ľudské pravdy, a, bohužiaľ, v tomto prípade sa aj dnes deje to, že ekonomické nástroje sú vlastne používané len ako súčasť geopolitických snáh a už dávno nejde o otázku zisku zo surovinových zdrojov a podobne, ale o otázku mocenského prerozdelenia na planéte. Toto mocenské prerozdelenie sa potom uskutočňuje všetkými technickými prostriedkami. Nemožno sa teda čudovať, že niektoré krajiny bez ekonomického potenciálu ako USA alebo EÚ siahajú v snahe zmeniť túto asymetriu moci k podstatne lacnejším nástrojom boja. A tým je nielen terorizmus, ale aj kyberterorizmus, t. j. používanie hackerských útokov na počítačové siete významných štátnych inštitúcií a podobne. Úplne otvorene sa hovorí, že štátom podporovaní hackeri sa stávajú súčasťou oficiálnych armádnych štruktúr, pretože hackerský útok môže mnohokrát napáchať podstatne väčšie škody ako vlastné teroristické alebo vojenské útoky.

Znamená to teda, že sa nastáva situácia, v ktorej sa technológie stávajú postupne hlavným nástrojom konfrontácie. A aj keď to niektorí autori v oblasti geopolitiky nazývajú hybridnými vojnami, v skutočnosti je podstata takejto vojny o to horšia, že pri nej neexistujú frontové línie – boj prebieha aj na území štátov, ktoré sú oficiálne susedia alebo dokonca priatelia. (v minulosti boli frontové línie pomerne jasné a zreteľné, nezasahovali natoľko civilné obyvatelstvo). V takomto prípade treba naozaj hovoriť o tom, že geopolitika dostala nielen nové nástroje, ale aj ona sama sa zmenila a stala

sa iným výrazom vývoja na planéte. Treba však konštatovať aj to, že geopolitika prinútila v niektorých prípadoch pri riešení vitálneho problému kooperovať aj nepriateľov, všetky zúčastnené strany.

11.4. Duálny a triálny svet

Je potrebné si uvedomiť, akým spôsobom vzniká duálny a triálny svet záujmov v rámci geopolitiky, ak platí, že napríklad pod dohľadom určitých štruktúr sa prevážajú drogy, predávajú sa a zo zisku z ich predaja sa financujú operácie, ktoré neschvália kongresové výbory. V konečnom dôsledku sa takto prikrývajú geopolitické záujmy danej krajiny pod heslom ochrany vlastných občanov a vlastného územia.

Ak sa hovorí o geopolitike, treba konštatovať, že po 11. septembri 2001 sa dnes hlavným nástrojom geopolitiky stalo tvrdenie o ochrane vlastných občanov. Pritom opatrenia, ktoré sa prijímali, sú buď absolútne nedostatočné, alebo v skutočnosti generujú zvyšovanie rizika pre vlastných občanov. Z tohto hľadiska už je dnes zrejmé, že geopolitika prešla obrovskou metamorfózou a transformáciou nielen cieľov, ale predovšetkým nástrojov. Používanie špeciálne upravených webových sietí, vytváranie armád oficiálne platených internetových trollov a vytváranie štruktúr tzv. neformálnych a neoficiálnych organizácií sa stáva organickou súčasťou politiky vlád.

Príkladom je povedzme činnosť firmy Cambridge Analytica, ktorá zneužívala dáta z Facebooku. Hovorí sa o tom, že ruská strana používala a používa ruských žoldnierov v Sýrii, ale vôbec nie o tom, že súbežne s tým dlhé desaťročia existovala americká spoločnosť Academi (bývalý Blackwater), ktorá organizuje a riadi vyše 200-tisíc žoldnierov, čo sú bývalí príslušníci US Navy SEALs (špeciálne vojenské jednotky). Táto spoločnosť je vyzbrojovaná z prebytkov americkej armády a plní 30 až 40 % vojenských úloh na územiach, na ktorých pôsobí americká armáda. Dokumentujú to písomné závery kongresových výborov na kontrolu tajných služieb

a kongresových výborov a v oblasti armády. Aká je teda rovnocennosť informácií z obidvoch strán? Dá sa firma Academi (Blackwater) definovať ako súčasť oficiálnej americkej štruktúry obranných operácií alebo je to iba súkromná firma najímaná ako akákoľvek iná firma na riešenie úloh, ktoré americká armáda a americké vojenské zložky nechcú realizovať? Dá hovoriť, že je to čisto vojensko-obchodná operácia? Dnes možno hovoriť napríklad o tom, že obrovské zbrojné kontrakty, ktoré idú cez agentúru DARPA a ktoré v podstate znamenajú financovanie výskumu na kľúčových amerických univerzitách, sú len náhodou. Je to súčasť organizovaného procesu vývoja nových zbraňových systémov, výskumu a vývoja nových zbraní v záujme nového geopolitického prerozdelenia na planéte s tým, že DARPA má rozpočet na úrovni 40 mld. USD a z toho financuje väčšinu výskumných programov.

Vyvstáva teda v tejto súvislosti otázka, prečo Európska únia nemá podobnú agentúru, ktorá by mohla financovať obrovské množstvo výskumných projektov v oblasti technológií, materiálov, zbraňových systémov, leteckej techniky a podobne a nielen posúvať technickú úroveň EÚ a jej producentov, ale zásadným spôsobom aj znižovať nákladovosť vlastnej armády. Dnes sa hovorí o tom, že Európska únia má v rámci reformy zámer posilniť obrannú zložku, navýšiť Frontex deväťkrát a zásadným spôsobom zvýšiť úroveň technickej vybavenosti spoločnej armády EÚ. Môže nakúpiť zbrane zo zahraničia alebo sa vrátiť k vlastnému vývoju, rozvinutému zbrojnému potenciálu, ktorý existoval na území Francúzska, Nemecka a niektorých ďalších krajín a ktorého zbraňové systémy boli rovnako dobré ako americké, len podstatne lacnejšie.

Z tohto hľadiska sa geopolitika stáva ďalším, veľmi zaujímavým priestorom súperenia. Na jednej strane USA požadujú podstatne vyššiu vojenskú angažovanosť EÚ (EÚ sa zaväzuje zvýšiť rozsah zbrojných výdavkov minimálne na 2 % z hrubého domáceho produktu), na druhej strane vznikajú napr. otázky, či by nová generácia zbraňových systémov nemala byť výsledkom európskeho výskumu, či by úspešný projekt Airbus nebolo vhodné vrátiť znova

do reálneho prostredia, podobne ako bolo spoločné lietadlo Tornádo, ktoré svojimi parametrami bolo plne rovnocenné s americkými lietadlami.

Otázky geopolitiky môžu mať teda aj ekonomickú dimenziu, ale v tomto prípade by ekonomická dimenzia mala byť v záujme krajín, ktoré vstupujú do týchto geopolitických súperení.

Pri zohľadnení skutočnosti, že bude pokračovať trend zbrojenia, dajú sa očakávať obrovské sumy zbrojných výdavkov a zároveň vytváranie ďalších neformálnych štruktúr ozbrojených jednotiek súkromného charakteru, ktoré budú plniť tzv. špinavú úlohu, ale pritom budú financované zo štátnych rozpočtov cez ministerstvá obrany alebo cez navrhnuté firmy. Bohužiaľ, tento systém duálneho, resp. triálneho sveta, ktorý existuje v súčasnosti v rámci geopolitiky, akoby sa nebral do úvahy, akoby sa stále vychádzalo z pozície oficiálnych vládnych predstaviteľov zo začiatku 20. storočia, ich právomocí, kompetencií, vyjadrení a definovania toho, čo robia v prospech vlastných občanov.

V skutočnosti predstavuje takto vytvorený obrovský rozsah vojensko-priemyselného komplexu, zvláštnych služieb, informačných tokov, ale dnes už aj neprehľadná spleť záujmov, ktoré sú oficiálne prezentované ako napĺňanie geopolitickej dimenzie jednotlivých krajín, nesmierne zložitú sieť, ktorá sa pomerne ťažko definuje.

Dnes možno povedať, že ekonomika už nie je primárnym cieľom geopolitických tendencií. Napríklad Európska únia, ktorú protiruské sankcie zatiaľ stáli viac ako 500 mld. eur, naďalej pokračuje na základe želania americkej strany v zostrovaní sankcií. Je však jasné, že protiruské sankcie nefungujú, ale Európska únia aj napriek tomu (i napriek obrovským stratám) pokračuje v tejto línii. Postupne navyše preberá nákladovú vojenskú aj ľudskú stránku niektorých operácií, ktoré predtým uskutočňovali USA a ktoré v súčasnosti sama uskutočňuje, a hlavne v plnej miere si odnáša ekonomické dôsledky niektorých neuvážených krokov. Klasickou ukážkou toho, čo vzniklo po rozpade formálnych organizovaných štátnych štruktúr, je rozpad Líbye. V súčasnosti je veľký problém

nielen s utečencami, ale aj s tým, s ktorou stranou líbyjských mocenských štruktúr rokovať, ktorá je dostatočne silná na to, aby zabezpečila partnerské zmluvy. Vlastné rozdeľovanie sveta na jednotlivé mocenské skupiny, ktoré obhajujú vlastné záujmy a prepája sa v nich ekonomický, geopolitický, vojenský, ale aj etnický záujem, sa dnes stávajú jednou z bežných štruktúr geopolitického videnia sveta.

Niektorí autori o týchto skutočnostiach hovoria ako o konšpiračných teóriách, iní však akceptujú, že práve to sú symptómy transformácie súčasnej spoločnosti ubierajúce sa nie najšťastnejším smerom. Ďalší autori dokonca porovnávajú symptómy súčasnej geopolitickej transformácie planéty so symptómami, ktoré viedli k zániku mnohých vyspelých ríš v minulosti. A, bohužiaľ, nachádzajú veľké množstvo styčných a zhodných bodov medzi vývojom na planéte v súčasnosti a zánikmi týchto civilizácií. Pravda, problém je v tom, že tieto civilizácie sa vždy týkali iba lokálnej časti planéty. V súčasnosti je vzhľadom na obrovskú prepojenosť jednotlivých štátov možnosť obmedzeného pôsobenia krízy už neudržateľná a v tomto zmysle už nie je kam ujsť.

Zohľadňujúc tieto skutočnosti, možno definovať tri zmeny:

1. cieľ geopolitiky,
2. architektúru geopolitiky samotnej,
3. geopolitiku ako mocenský a ekonomický nástroj s úplne novým charakterom, cieľmi a fungovaním.

Kedysi išlo o presadzovanie záujmov jednotlivých krajín priamo – otvoreným vojenským, ekonomickým a iným tlakom. V súčasnosti dochádza k vytváraniu obchodných zoskupení, kde tlak na iné subjekty vyvíja obchodné zoskupenie, a nie jednotlivé krajiny. V takomto prípade je to podstatne zložitejšie, a to z hľadiska dohodnutia sa na tlaku, ale v momente, keď sa tento tlak dohodne a spustí, je veľmi ťažké polemizovať s takouto silou ekonomického tlaku.

Tento vývoj zároveň pravdepodobne súvisí aj so stratou pozície hegemóna, ktorým prešla americká strana. Nakoniec, rada amerických autorov upozorňuje, že USA neboli schopné dlhodobo uniesť pozíciu svetového lídra či svetového hegemóna (D. M. Kennedy) a boli nútené postupne nechávať časť svojich cieľov, úloh a záväzkov na iných. V súčasnosti sme svedkami tejto skutočnosti vo väzbe na Európsku úniu, keď sa pod prizmou tvrdenia, že EÚ sa má sama postarať o svoje záujmy, vyžaduje plnenie nie európskych, ale v podstate v tomto prípade amerických záujmov.

11.5. Geopolitika a európska integrácia

Dnes stojí otázka, či je Európska únia svojbytná a svojprávná a či je vôbec schopná definovať svoje vlastné geopolitické kriteriálne ciele. Akú úlohu chce hrať v budúcom geopolitickom rozložení mocenských síl na planéte? Chce byť partnerom USA, ale aj partnerom Číny, Ruska či iných krajín? Alebo chce zostať v podriadenej pozícii vo vzťahu k americkým predstavám? Treba o tom hovoriť úplne otvorene, pretože zakrývanie tejto podstaty nevyhnutne vedie k tomu, že sa prijímajú chybné opatrenia a chybné rozhodnutia.

Vitálne záujmy Slovenska i strednej Európy v tomto geopolitickom zmenenom vývoji budú radikálne vyžadovať definovanie vlastných národnoštátnych záujmov či prípadne v rámci toho aj záujmov styčných a zhodných v rámci EÚ. Stále výraznejšie vzniká rozdiel medzi mentálnym nastavením strednej Európy a krajín tradičnej EÚ 15. Dnes sa toto mentálne nastavenie prejavuje v inej forme vývoja v Poľsku, v Maďarsku, sčasti v Česku a vzbudzuje obavy na úrovni bruselskej centrály. A pretože tento vývoj zostáva autonómny a nepodriaduje sa predstavám Bruselu, začína sa vytvárať tlak na to, aby sa krajiny strednej Európy ekonomicky podriadili rozhodnutiam Bruselu. Nejde len o hlasovanie kvalifikovanou väčšinou, ale omnoho závažnejšie je tvrdenie o tom, že ak nebudú dodržiavané tzv. európske hodnoty (napr. v oblasti

migrácie, súdnictva a pod.), bude obmedzený prístup k eurofondom. Je to paradoxné práve preto, že z geopolitického hľadiska sľubovanie prístupu k eurofondom bolo najväčším lákadlom pre mnohé nové členské krajiny, ktoré v roku 2004 a po roku 2004 vstupovali do Európskej únie. Sľuby o tom, ako európske zdroje (európske fondy) pomôžu pri riešení chudoby regiónov, sociálnej nespravodlivosti a pod., boli hlavným politickým nástrojom pri vstupe nových členských krajín do EÚ. Dnes, po štrnástich rokoch, nastáva zrazu situácia, v ktorej krajinám nerešpektujúcim nariadenia hrozí obmedzenie prístupu k eurofondom.

V súčasnosti všetky krajiny Európskej únie musia rátať s tým, že zmena súvisiaca s brexitom Spojeného kráľovstva bude nielen geopolitickou, ale aj ekonomickou zmenou. Výpadok 13 mld. eur platieb Spojeného kráľovstva do európskeho rozpočtu je prvou významnou zmenou. Druhou je otázka výšky dorovnania britskej strany vo väzbe na záväzky, ktoré má voči Európskej únii. V akej sume? Bude to 34 mld. eur, 54 mld. eur či 80 mld. eur? Zásadná zmena z hľadiska naplňania európskeho rozpočtu vyplýva zo skutočnosti, že žiadna strana nechce platiť viac ako 1 % z HDP, a to ani napriek navrhovanému zvýšeniu na 1,3 %. Znamená to nutnosť zmeny štruktúry eurofondov a ich čerpania. A znamená to neobmedzenie prístupu k eurofondom, ale aj zmenu podmienok kofinancovania. Zo zásady a z princípu musí byť európsky rozpočet vyrovnaný. A už dnes existuje obrovský deficit, ktorý niet čím riešiť, treba pristúpiť k zásadnej vnútornej zmene financovania európskych priorít a európskych rozpočtov.

Geopoliticky by bolo z hľadiska súdržnosti Európskej únie podstatne prijateľnejšie, ak by európski lídri otvorene a jasne deklarovali nutnosť prechodu od čerpania eurofondov ako zdroja lacných peňazí k financovaniu európskych priorít zvyšujúcich súdržnosť, konkurencieschopnosť a kohéziu európskych krajín. V takomto prípade by bolo nutné definovať niekoľko kľúčových projektov, ktoré by radikálnym spôsobom nadobudli multiplikačné efekty

a priblížili snaženie európskych členských krajín k spoločnému cieľu.

Jednou z takýchto politík môže byť energetická politika, pretože reštrukturalizovanie 18 miliónov budov na teritóriu Európskej únie má obrovské multiplikačné efekty na stavebný priemysel, osídlenie i energetiku. Znamená významný zásah do financovania a činnosti rodinných rozpočtov, ako aj zásadný posun v oblasti geopolitickej potreby energetických médií atď. Ide teda o maximálny multiplikačný projekt.

Ak sa Európa plánuje navyše zapojiť aj do panázijských a pan-európskych sústav rýchlostných železníc, bude to ďalší zásadný a významný projekt s multiplikačnými efektmi. A v takomto prípade by bolo aj vzhľadom na geopolitickú situáciu úplne korektné, ak by európski lídri konštatovali, že sa treba sústrediť iba na niekoľko projektov s kľúčovými maximálne multiplikačnými prínosmi pre Európsku úniu ako celok. Toto riešenie by bolo podstatne korektnejšie a geopoliticky by prinieslo neporovnateľne viac ako vyhrážanie sa obmedzením prístupu k eurofondom, čo len posilní protieurópske a protiintegračné nálady a v konečnom dôsledku pri vyhrotení situácie môže viesť aj k ďalším odchodom z EÚ.

Je to paradoxné práve preto, že jedným z geopolitických, nesmierne významných momentov bola po dlhé roky skutočnosť, že európska integrácia, vývoj Európskej únie, sa chápala ako pozitívny vzor integrácie národných záujmov s vyšším, nadnárodným cieľom. Všeobecne sa chápalo, že tento spôsob integrácie prináša úspech a možnosť zlepšenia života občanov v EÚ, že je orientovaný na zvýšenie ich blaha.

Ak však bude vývoj pokračovať tak ako posledných niekoľko rokov, Európska únia a jej integračné snahy sa stanú, naopak, strašiacom, niečím, čo začne byť aj geopoliticky chápané ako mylný smer vývoja. Je to o to paradoxnejšie, že túto dimenziu vývoja ako by si európski predstavitelia v Bruseli neuvedomovali. Buď nechceli alebo nevedeli uvedomiť. Pritom je tento vývoj stále možné zvrátiť, nie je ho však možné zvrátiť ďalšími direktívnymi príkazmi,

hrozbami alebo vydávaním svojej pravdy za jedínú správnu. A veľmi rýchlo sa môže stať doslova skúšobným kameňom ďalšieho vývoja aj prípadná ďalšia vlna migrantov, ktorí sa môžu ocitnúť na hraniciach EÚ. Ak dôjde k vyhroteniu situácie a k tlačeniu na kvóty, je možné, že veľmi rýchlo nastane kaskádový a dominový efekt odchodu ďalších krajín z EÚ.

Treba si však v takomto prípade uvedomiť, že aj obyvateľstvo krajín, ktoré chcú odísť z EÚ (to bol aj prípad Spojeného kráľovstva), nerozmýšľalo o ekonomických dôsledkoch. Súčasné štúdie, ktoré publikuje britská vláda (podľa nich sa životná úroveň v dôsledku odchodu Spojeného kráľovstva z EÚ znížila o 15 – 20 %; zachytávajú problémy, ktoré bude mať Spojené kráľovstvo v budúcnosti), sa ukazujú ako nedostatočné. Ľudia už nechcú počúvať o čisto ekonomickej dimenzii týchto zmien. Zaujímajú ich ľudská či spoločenská stránka. Treba však konštatovať, že práve dôraz kladený na charakter spoločnosti, mieru bezpečnosti a svojprávnosti rozhodovania členov v tejto spoločnosti dnes začína zásadným spôsobom prevyšovať aj úvahy o čisto ekonomických prínosoch.

Ukazuje sa to aj na príklade Poľska či Maďarska, kde neustále diskusie o tom, že keďže západná Európa dáva peniaze Poľsku alebo Maďarsku, geopoliticky by teda tieto spomenuté krajiny mali byť za to vďačné. V skutočnosti sú popieraním reality a sú štúdie, ktoré ukázali, že bez otvorenia trhov strednej Európy by západná Európa už dávno mala obrovské ekonomické problémy. Keď vezmeme do úvahy dôsledky privatizácie, vstupu investorov z pôvodnej EÚ 15 do krajín strednej Európy, celkový vývoj miezd a produktivity, ziskovosti atď., vrátane dôsledkov transfer pricing, je zrejmé, že z geopolitického hľadiska zásadným spôsobom profitovali predovšetkým západoeurópske krajiny.

Všetky vnútorné protikladné procesy viedli ku kumulácii problémových javov a ukazujú dve zásadné zmeny:

1. V doterajšej geopolitickej línii vývoja mnohokrát dochádzalo k vzájomnému vyeliminovaniu protikladných procesov, pričom

konečný výsledný efekt na vývoj bol relatívne malý. Posledných 15 rokov je charakteristických skôr vzájomným posilňovaním negatívnych dôsledkov a kumulovaním jednotlivých negatívnych javov vedúcich v konečnom dôsledku k výraznému prekrytiu ekonomických dôsledkov geopolitickými cieľmi.

2. V súčasnosti sa geopolitika stáva predovšetkým nástrojom prerozdelenia moci na planéte, a nie ekonomickým nástrojom. Z tohto hľadiska sú ekonomické nástroje používané, naopak, skôr ako faktor donucujúci ako faktor vyzývajúci k prijímaniu určitých rozhodnutí, ktoré sú vytvárané pod geopolitickým tlakom. Nedochádza teda k tomu, že by bola snaha geopoliticky riešiť ekonómiu, ale ekonómiu sa používa ako nástroj riešenia geopolitických cieľov a geopolitických zmien. Vidno to vo všetkých brandžiach – od oblasti energetických industriálnych sektorov cez automobilový priemysel až po oblasť liekovej politiky a pod.

Zvolenie stratégie, v ktorej sa ekonomická dimenzia stáva len nástrojom geopolitického prerozdelenia moci, však neveští do budúcnosti nič dobré práve preto, že ak v spoločnosti nedôjde už ani k strachu z vlastných strán a prioritou je získanie určitých pochybných mocenských výsledkov, môže veľmi ľahko dôjsť k prekročeniu pomyslenej bariéry prijateľnosti vojnových opatrení a prípadnému rozšíreniu vojnového konfliktu. Práve preto vedci z viacerých medzinárodných organizácií posunuli riziko globálneho konfliktu na „o minútu dvanásť“! Spomeňme si na 90. roky minulého storočia, keď došlo k posunu na „o 10 minút dvanásť“. Bohužiaľ, po dvadsiatich piatich rokoch znova nastáva situácia, v ktorej sa hrozba veľkého globálneho konfliktu opätovne zväčšuje. A dnes sa všetky politické elity tvária, že riziko konfliktu je iluzórne, nereálne a nemôže k nemu dôjsť.

Z tohto hľadiska možno súhlasiť s niektorými autormi z oblasti geopolitiky, ktorí opätovne konštatujú veľmi výraznú zhodnosť medzi symptómami spoločenského a geopolitického vývoja v roku

1914 a situáciou v súčasnosti. Z tohto hľadiska už dnes treba konštatovať, že zatiaľ sú stále možnosti predísť veľkému konfliktu a riešeniu týchto problémov. Ak sa však spojí problém obrovských dlhov, problém vplyvov zmien prírodného prostredia, dosah technologickkej revolúcie na celkový charakter a fungovanie spoločnosti a ak sa k tomu pridá ešte aj riešenie ochrany vlastnej krajiny na úkor ostatných krajín, potom je nutné konštatovať, že miera rizika konfrontácie môže byť extrémne vysoká a v takomto prípade by potom tieto vedecké skupiny posunuli čas nie na „o minútu dvanásť“, ale v podstate na „o pár sekúnd dvanásť“.

Hovoriť o tom s takto otvoreným pohľadom treba práve preto, že kumulatívny efekt pôsobiacich faktorov a nástrojov geopolitického rozdelenia extrémne zvyšuje svoju údernosť. Snaha vytvárať zmenu mocenskej rovnováhy systémom kvetinových alebo farebných revolúcií či používanie technológie Majdanu môže viesť len k ďalšej deštrukcii a k obrovskému nárastu vnútorného pnutia v jednotlivých spoločnostiach. Príklad Ukrajiny nech je varovaním pred otváraním tejto Pandorinej skrinky (pritom hlavný nástroj riešenia možnosti na Ukrajine zostáva nevyužitý).

A práve to je ďalšia dimenzia geopolitického vývoja, pretože doteraz všetci politici a predstavitelia presviedčali vlastné národy i ostatných, že všetky kroky, ktoré uskutočňujú, robia vo väzbe na ich záujmy, bezpečnosť a ochranu. Vývoj veľmi jasne najmä v posledných približne dvoch rokoch ukazuje, že toto tvrdenie sa ukazuje, bohužiaľ, ako lživé. Ľudia začínajú vidieť rozdiel medzi tým, čo je proklamované, a tým, k čomu vedie skutočný vývoj, k tomu, v čom žijú jednotliví ľudia.

A práve tento problém sa dnes už stáva problémom nielen ekonomickým, ale aj geopolitickým. A tu sme v poslednej rovine. Ukazuje sa totiž, že používanie štatisticky priemerných ekonomických ukazovateľov, ako je priemerná mzda, hrubý domáci produkt v parite kúpnej sily, priemerná inflácia či priemerný dôchodok, je vzhľadom na obrovský nárast polarizácie spoločnosti už neúspešným ukazovateľom, neodrážajúcim nesmiernu zložitosť

vnútornej architektúry spoločnosti. A, bohužiaľ, i keď si to pôvodne možno autori predstavovali inak, vývoj technických zmien, ale aj spoločenského rozvoja, za posledných dvadsať rokov viedol k obrovskému prehĺbeniu vnútornej polarizácie na planéte. K prehĺbeniu, ktoré vedie k veľmi silnému pnutiu, k vytváraniu nových tektonických zlomov vnútri spoločnosti, a v konečnom dôsledku môže urýchliť celý proces vnútrogeopolitických zrážok, a ktoré sa deje jednak na úrovni národných štátov, a jednak na úrovni obchodných zoskupení.

Problémy sa nedajú vyriešiť vytvorením štatistiky priemerného Európana. Problémy, ktoré viedli k dnešnému stavu, však treba vyriešiť a zároveň dať členským štátom EÚ možnosť dosiahnuť spoločný cieľ rôznymi cestami.

* * *

Ak samotná príroda nastavila fungovanie ľudskej spoločnosti na princípe heterogenity a zároveň ukazuje, že v nej pokračuje proces polarizácie, treba sa zamyslieť nad tým, ako procesy polarizácie a hierarchizácie spoločnosti možno využiť na podstatné posilnenie integrity spoločnosti.

Vonkajšie hrozby nebudú fungovať ako spoľahlivý nástroj na zjednotenie spoločnosti proti vonkajšiemu nepriateľovi. Ukazuje to aj vývoj konfliktov za posledných pätnásť rokov. V tomto zmysle je jednou z kľúčových úloh geopolitiky nájsť spoločný cieľ integrujúceho spoločnosť ako celok a spoločnosti, ktoré by sa integrovali v spoločnom zoskupení. Tento cieľ by mohol byť spoločný pre všetkých. A práve zjednotenie sa v záujme spoločného cieľa by mohlo vyriešiť tie stránky geopolitiky a jej dimenzií, ktoré sa dnes ukazujú ako sebazničujúce. Ak totiž prevládnu iba filozofia mocenských elít a obrovský nárast vnútorného egoizmu a agresivity vnútri súčasnej spoločnosti, možno očakávať len obrovské problémy, najskôr ekonomické, následne spoločenské.

Je nevyhnutné teda konštatovať, že dnes už nie je možné deliť geopolitiku na ekonómiu, mocenské záujmy, vojenské záujmy ap. Geopolitika sa stala integrátorom všetkých záujmov a cieľov, ktoré dnes predstavujú modernú spoločnosť – v dobrom i v zlom. To je základné poslanstvo nového pohľadu na geopolitiku. Ak by sme využívali tieto možnosti, ešte stále je možné zastaviť sebadeštrukčné procesy, ktoré, bohužiaľ, prevládajú.

ZHRNUTIE

Globálna ekonomika zaznamenala v minulom roku vďaka oživeniu ekonomických aktivít v prevažnej väčšine krajín solídny ekonomický rast. Toto oživenie bolo takmer rovnomerné v rozvíjajúcich sa, rozvojových a rozvinutých ekonomikách. Zohralo pri ňom úlohu viacero dôležitých faktorov, ktoré najviac ovplyvňovali rast globálnej ekonomiky, napríklad oživenie investícií v rozvinutých krajinách, pokračujúci silný rast v krajinách rozvíjajúcej sa Ázie, jednoznačný vzostup ekonomických aktivít rozvíjajúcej sa Európy a opätovné oživenie mnohých ekonomík exportujúcich komodít. Priaznivý vývoj globálnej ekonomiky pokračuje aj v tomto roku (2018) a podľa predbežných odhadov MMF a Svetovej banky sa predpokladá, že globálny ekonomický rast bude vyšší, resp. rovnaký ako v predchádzajúcom roku. Tento pozitívny vývoj je podporovaný rastom investícií a spotreby vo všetkých regiónoch sveta, ako aj rastom cien komodít.

Tohtoročná vedecká monografia skúma najnovšie javy vo vývoji svetovej ekonomiky, ktoré sú podrobne analyzované v jednotlivých kapitolách, pričom sa berie do úvahy potreba periodicky sledovať a vedecky analyzovať ekonomické aktivity regiónov reprezentujúcich prevažnú väčšinu globálnej ekonomiky. Monografia je rozdelená v rámci troch blokov na jedenásť kapitol, v ktorých čitateľ nájde kvantum ekonomických informácií nielen o regiónoch, ale aj o niektorých globálne významných ekonomikách, doplnených o všeobecné teoretické úvahy o terajšom turbulentnom a globalizujúcom sa svete.

V prvej kapitole Saleh Mothana Obadi analyzuje vývoj makroekonomických ukazovateľov tak z globálneho, ako aj regionálneho hľadiska. Uzatvára ju tvrdením, že napriek solídному rastu globálnej ekonomiky v posledných rokoch existujú riziká, ktoré môžu túto priaznivú situáciu ohroziť. K najväčším patria neustále geopolitické napätie v rôznych regiónoch sveta a vojnové konflikty predovšetkým v regióne Stredného východu a severnej Afriky. K novým

rizikám sa zaraďuje napríklad hrozba obchodnej vojny, a to najmä po rozhodnutí americkej administratívy zaviesť dovozné clo na oceľ a hliník, čo vyvolalo vlnu kritických reakcií a viedlo k rozhodnutiu niektorých kľúčových hráčov globálnej ekonomiky (napr. Európskej únie a Číny) o odvetných opatreniach a zavedení ciel na dovoz vybraných výrobkov z USA, aby kompenzovali straty spôsobené dovoznými clami zavedenými USA. Takéto protekcionistické opatrenia sa môžu vymknúť spod kontroly a viesť ku globálnej obchodnej vojne, čo môže značne ohroziť globálny obchod a globálny ekonomický rast.

V druhej kapitole sa Saleh Mothana Obadi a Matej Korček zaoberajú vývojom globálneho obchodu a vývojom cien primárnych komodít. V jej závere konštatujú, že oživenie globálneho obchodu v roku 2017, ktoré bolo zaznamenané takmer vo všetkých regiónoch sveta, by malo s miernym spomalením pokračovať v nasledujúcich dvoch rokoch. Toto oživenie však môže byť brzdené viacerými rizikami, predovšetkým rastúcimi protekcionistickými opatreniami, ktoré môžu viesť k nekontrolovanej obchodnej vojne s neželateľnými dôsledkami pre globálny obchod. Negatívne dôsledky obchodnej vojny postihne nielen tovary zaťažované vývoznými clami, ale aj primárne komodity vrátane ropy a zemného plynu. Vývoj na trhu s ropou v posledných mesiacoch možno charakterizovať značnou neistotou. Ponuka je obmedzená neplánovanými odstávkami v Kanade, nepokojmi v Líbyi, neistotou okolo sankcií v Iráne, protestmi v Iraku a upadajúcou produkciou Venezuely. V prípade naplnenia najhoršieho scenára, podľa ktorého by vypadla všetka ohrozená ponuka, by Saudská Arábia s Ruskom a ďalšími partnermi neboli schopní v krátkom čase nahradiť všetky produkčné výpadky. A aj v tom prípade by svet prišiel o akúkoľvek voľnú produkčnú kapacitu, čo by ešte zvýšilo aj tak vysokú volatilitu cien ropy. Celú situáciu zároveň komplikuje ťažko čitateľná americká zahraničná politika, ktorej akcie môžu ceny ropy výrazne znížiť – v prípade, ak by naďalej eskalovalo zavádzanie reštrikcií v medzinárodnom obchode, či zvýšiť na úroveň 100 až 150 USD/bbl – ak by USA trvali na absolútnom zastavení exportu z Iránu.

Tretia kapitola je venovaná vývoju ekonomiky EÚ najmä z makroekonomického hľadiska. V jej závere Vanda Vašková konštatuje, že pre pokračujúce robustné oživenie, ktoré sa začalo v roku 2013, a postupné smerovanie k inflačnému cieľu boli rozhodujúce opatrenia ECB zavádzané od roku 2014, s ich pomalým doznievaním by sa však v súčasnosti mali výraznejšie aktivizovať zodpovedná fiškálna politika a štrukturálne reformy. V oblasti štrukturálnych politík by k zvýšeniu rastu v strednodobom horizonte pomohli opatrenia na zlepšenie fungovania trhov práce a tovarov, ako aj posilnenie procedúry na korekciu makroekonomických nerovnováh. Na strane rizík ďalšieho rastu sú najmarkantnejšie hrozba protekcionizmu a nárast napätia v obchode, celkovú neistotu podporujú aj výhľad vývoja menovej politiky USA a krehkosť rozvíjajúcich sa ekonomík, ako aj doposiaľ malý progres v rokovaní o brexite. S odchodom Spojeného kráľovstva budú ekonomiky EMU predstavovať asi 85 % hrubého domáceho produktu EÚ, takže silná a stabilná eurozóna s ochrannou a jednotiacou funkciou má kľúčový význam z hľadiska celej EÚ.

Štvrtá kapitola je venovaná vývojom ekonomík USA a Japonska. Boris Hošoff v nej konštatuje, že ak sa ekonomike USA podarí udržať hospodársky rast, tak sa prebiehajúca expanzia hospodárskeho cyklu stane v júli 2019 najdlhšou v histórii meraní. Už v máji 2018 sa zaradila na druhé miesto historických tabuliek, a to za expanziu z deväťdesiatych rokov minulého storočia. Z hľadiska možných nerovnováh ohrozujúcich prebiehajúcu konjunktúru je zaujímavým vývoj bilancie federálneho rozpočtu a nezamestnanosti. Hošoff ďalej uvádza, že USA sa aj napriek tomu, že nezamestnanosť je na mimoriadne nízkych hodnotách, rozhodli realizovať výraznú fiškálnu expanziu v podobe navýšenia výdavkov a zníženia daní, ktorej vyústením je rast deficitu federálneho rozpočtu. Takto vzniknutá kombinácia nízkej nezamestnanosti a rastúceho deficitu federálneho rozpočtu sa môže stať zdrojom rastu inflácie. Rizikom expanzie konjunktúry nemusí byť len negatívne vyústenie dôsledkov vysokých deficitov a nízkej nezamestnanosti, ale aj zväčšovanie sa tzv. dvojitého deficitu. Eskalácia obchodnej vojny a jej zavedenie do reality sa dotkne globálnych dodávateľských reťazcov, zvýši

náklady firiem aj domácností a môže ukončiť expanziu akciových trhov. Ak budú pokračovať politické trenice a postup USA vyvolá tvrdšie odvetné opatrenia ďalších krajín, môžu byť efekty obchodnej vojny z hľadiska svetovej ekonomiky zničujúce. Išlo by pravdepodobne o najväčšiu obchodnú vojnu v moderných dejinách, ktorej dôsledky je veľmi ťažké dopredu predvídať, keďže sa nedá presne odhadnúť, aký bude vplyv rastúcej neistoty a nižšej dôvery na rozhodovanie ekonomických subjektov (investície, spotreba), čo sú faktory, ktoré môžu zvýrazniť ekonomický šok z plnohodnotnej obchodnej vojny. Tá by sa zo strany USA netýkala len Číny, ale aj Európy, pri ktorej USA uvažujú o zavedení ciel na import automobilov, čo by tvrdo zasiahlo aj výrobcov na Slovensku. Hošoff v závere kapitoly konštatuje, že Japonsko si pri procese fiškálnej konsolidácie stanovilo jasný koncept v zmysle „bez ekonomickej revitalizácie nemôže byť fiškálnej konsolidácie“. Zodpovedné autority tak dôsledne dbajú o to, aby fiškálna konsolidácia nepodkopávala hospodársky rast. Ciele hospodárskej stratégie Tri šípy sa darí Japonsku naplňovať najmä v oblastiach fiškálnych stimulov a monetárnej akomodácie, ťažšie sa už realizujú ciele v tretej oblasti, oblasti štrukturálnych reforiem. V nej sa za posledné roky podarilo spraviť Japonsku pokrok hlavne v rámci zahraničnoobchodných vzťahov, ktoré môžu významnou mierou naštartovať štrukturálne zmeny. Na druhej strane je tu stále veľká výzva na reformu trhu práce, ktorý sa musí vyrovnávať s dôsledkami starnúceho obyvateľstva.

V piatej kapitole sa Ingrid Brocková zaoberá vplyvom neformálnej skupiny G20 v globálnej ekonomike. V jej závere konštatuje, že G20 svojím oživením a konkrétnymi koordinovanými krokmi dokázala, že spolupráca jej členských krajín a vybraných medzinárodných organizácií má kapacitu navrhovať potrebné a adekvátne riešenia existujúcich nerovnováh globálnej ekonomiky, podporovať rôzne oblasti ekonomík s potenciálom vybudovať odolné globálne ekonomické a finančné prostredie. Brocková ďalej uvádza, že v súčasnosti v krajinách G20 žije približne 62 % svetovej populácie a vytvára sa v nich 80 % svetového hrubého národného produktu. Aj keď G20 nemá stáleho predsedu ani sekretariát, od vypuknutia krízy si dokázala opodstatniť svoju existenciu. Schôdzky jej členov

na najvyššej politickej úrovni sú garanciou silného politického záväzku realizovať dohodnuté kroky koordinovanej činnosti. Faktom je, že záber G20 sa posunul riešením vplyvu globálnej finančnej a hospodárskej krízy k vzniku nových platforiem vo viacerých sektorových politikách, ktorých výzvy je v súčasnosti potrebné riešiť. Skupina G20 s cieľom uchopenia trendov globálnej ekonomiky má viac dimenzionálny, horizontálny charakter. Konkrétne, oceňovaný je jej posun do pozície stanovovania globálnych štandardov a noriem zacielených na systémové zlepšenie ekonomickej, finančnej a sociálnej kondície svetovej ekonomiky. V súčasnosti je legitimita a autorita jej rozhodnutí a návrhov vyššia ako predchádzajúcich G zoskupení a jednotlivých medzinárodných organizácií. Skupina G20 je relevantným prvkom medzinárodnej finančnej architektúry a v budúcnosti má potenciál stať sa rozhodujúcim fórom medzinárodnej ekonomickej spolupráce.

Šiesta kapitola je venovaná najnovšiemu vývoju čínskej ekonomiky, pričom jej autori Daneš Brzica a Jaroslav Vokoun sa sústredili na analýzu vybraných makroekonomických ukazovateľov čínskej ekonomiky a vybraných oblastí. V jej závere konštatujú, že čínska Štátna rada chce urobiť v roku 2018 zmeny v inštitucionálnom rámci, ktoré môžu naďalej zlepšovať podmienky pre domáчих i zahraničných investorov, čo sa odrazí vo vyššej dynamike inovačných zmien a technologického rozvoja. Ďalší vplyv zmien sa prejaví na vyššej ochrane spotrebiteľov a zaistení kvalitnejších produktov a služieb. Modernizácia a pokrok prinesie v strednodobom horizonte rad výziev, medziiným aj problém súvisiaci s dilemou postupnej substitúcie pracovnej sily priemyselnými robotmi v dôsledku rastúcej mzdovej hladiny a rýchleho rozvoja technológií. Súčasná obchodná vojna nadobúda čoraz väčší rozmer a krajiny SVE môžu byť výrazne postihnuté zmenami v obchodnej politike Číny a USA. Trecie plochy sa zvyšujú aj z toho dôvodu, že obidve krajiny realizujú svoje záujmy vo viacerých regiónoch sveta a uplatňujú pri nich odlišné pohľady (napríklad v prípade Iránu). Podľa Brzicu a Vokouna meniaci sa podoba čínsko-amerických vzťahov posilňuje kontext rozvoja spolupráce Číny s Ruskou federáciou v ekonomickej a geopolitickej oblasti. Stabilný rozvoj čínskej

ekonomiky priaznivo pôsobí na svetovú ekonomiku, ale platí to aj opačne, čínska ekonomika profituje z rastu svetovej ekonomiky. Rizikom vývoja bude úroveň zadlženosti krajiny. Je to i dôsledok uvoľnenej menovej politiky v minulých rokoch, krajina má však k dispozícii viaceré regulačné mechanizmy, s ktorými udržiava stabilný vývoj.

V siedmej kapitole sa Veronika Hvozdíková a Adrián Ondrovič zaoberajú vývojom ekonomiky Ruskej federácie. Sústredili sa v nej na analýzu vybraných makroekonomických ukazovateľov ruskej ekonomiky, pričom veľkú pozornosť venujú politicko-ekonomickým vzťahom so západnými krajinami. V závere kapitoly konštatujú, že v roku 2017 a v prvej polovici roku 2018 pokračovali základné geopolitické trendy – naďalej pretrvávala konfrontácia s USA a so západnými štátmi, predovšetkým so Spojeným kráľovstvom a s Kanadou, na druhej strane pokračovalo prehĺbovanie spolupráce s Čínou a posilňovanie finančnej a ekonomickej suverenity krajiny. Ďalej autori tejto kapitoly uvádzajú, že USA počas roka 2018 ohlásili nové a prísnejšie sankcie voči RF, čo vytvára predpoklad, že vývoj v najbližšom období bude aj naďalej ovplyvňovaný pokračujúcou konfrontáciou zo strany USA a časti západných krajín.

V ôsmej kapitole sa Gabriela Dováľová zaoberá vývojom indickej ekonomiky, pričom v jej závere konštatuje, že napriek relatívne silnému ekonomickému rastu, ktorý bol typický pre Indiu v posledných rokoch, trh práce značne zaostáva za hospodárskymi výsledkami. V posledných rokoch je v krajine možné pozorovať znižovanie participácie žien na trhu práce, pozitívne však možno hodnotiť najmä znižovanie podielu detskej práce či zvyšovania počtu zamestnancov s pravidelnou mzdou a platom. Naďalej pretrvávajú problémy so zvyšovaním neformálnej zamestnanosti v organizovanom sektore, čo znamená, že pracovníci nemajú prístup k sociálnemu poisteniu či k iným zamestnaneckým benefitom. Podiel pracovných miest vytvorených v poľnohospodárstve postupne klesá, naďalej však ostáva relatívne vysoký. Podľa Dováľovej možno v budúcnosti očakávať, že tento trend znižovania zamestnanosti v poľnohospodárstve bude pokračovať, pričom sa zvýši

tlak najmä na vytváranie pracovných miest v mestských oblastiach. Veľkou výzvou do budúcnosti ostáva schopnosť sektora služieb vytvárať pracovné miesta, pretože napriek tomu, že je tento sektor kľúčovým z pohľadu ekonomického rastu Indie, nie je dominantný z pohľadu tvorby pracovných miest. Medzi kľúčové makroekonomické výzvy Indie patria aj dlhodobé pretrvávajúce relatívne vysoké inflačné očakávania domácností či problémy s deficitom a verejným dlhom.

Rudolf Sivák v závere deviatej kapitoly konštatuje, že v poslednom roku v globálnej ekonomike došlo k miernemu nárastu intenzity pôsobenia finančných a fiškálnych rizík, pričom dôležitým všeobecným faktorom intenzívnejších finančných rizík je rastúce napätie v medzinárodných obchodných vzťahoch. Finančná stabilita môže byť v nasledujúcich rokoch negatívne ovplyvnená aj postupujúcou akumuláciou dlhu. Fiškálne riziká vo vyspelých ekonomikách sú naďalej zvyšované akumulovanými nákladmi globálnej finančnej krízy vo verejnom sektore, ktoré sa prejavujú vo vysokej úrovni verejného dlhu. Vysoký verejný dlh a mimoriadne uvoľnené menovopolitické podmienky aktuálne znižujú manévrovací priestor menovej a fiškálnej politiky najmä v eurozóne a v Japonsku, v menšej miere aj v USA a Spojenom kráľovstve. Existuje teda významné riziko, že menové a fiškálne autority v uvedených krajinách nebudú schopné v prípade nepriaznivého vývoja realizovať adekvátne proticyklické opatrenia, resp. ich efekt bude veľmi malý. Sivák ďalej konštatuje, že z hľadiska koncentrácie finančných rizík bude v strednodobom horizonte potrebné venovať zvýšenú pozornosť vývoju v Číne, a to v dôsledku postupného spomaľovania ekonomického rastu a dynamického rastu zadlženia v tejto krajine.

Desiata kapitola je venovaná migračnej a utečeneckej kríze. Paula Puškárová v jej závere konštatuje, že migračnú a utečeneckú situáciu v Európskej únii charakterizoval v posledných dvanástich mesiacoch najmä trend postupného ústupu príchodov s výnimkou španielskeho frontu, na ktorom dominovali ekonomickí migranti. Puškárová ďalej uvádza, že kľúčovou zmenou bol i nástup spoločenskej a integračnej krízy, ktorú sprevádzal výrazný prepád

podpory expanzívnej azylovej politiky krajín EÚ. Tento prepad sa autorka snažila dať do funkčných súvislostí s environmentálnymi nákladmi migrácie a prišla k záveru, že integračná a spoločenská kríza sa môže ešte prehĺbovať, a to predovšetkým vzhľadom na to, že migranti prichádzajú do krajín s už aj tak vysokou mierou environmentálnej zraniteľnosti, napríklad Španielska, Talianska a Grécka (obmedzené vodné zdroje) či Nemecka (znečistenie a celková nespokojnosť obyvateľov so špinou).

Peter Staněk v závere jedenástej kapitoly konštatuje, že vonkajšie hrozby nebudú fungovať ako spoľahlivý nástroj na zjednotenie spoločnosti proti vonkajšiemu nepriateľovi. Ukazuje to aj vývoj konfliktov za posledných pätnásť rokov. V tomto zmysle je jednou z kľúčových úloh geopolitiky nájdenie spoločného cieľa integrujúceho spoločnosť ako celok a spoločností, ktoré by sa integrovali pod spoločným integračným zoskupením. Tento cieľ by mohol byť spoločný pre všetkých. A práve zjednotenie sa v záujme spoločného cieľa by mohlo vyriešiť tie stránky geopolitiky a jej dimenzií, ktoré sa dnes ukazujú ako sebazničujúce. Ak totiž prevládne iba filozofia mocenských elít a obrovský nárast vnútorného egoizmu a agresivity vnútri súčasnej spoločnosti, potom možno očakávať len obrovské problémy – v prvej fáze ekonomické a následne spoločenské. Takto musíme konštatovať, že dnes už nie je možné deliť geopolitiku na ekonómiu, mocenské záujmy, vojenské záujmy atď. Podľa Staněka sa geopolitika stala integrátorom všetkých záujmov a cieľov, ktoré dnes zovšeobecňujú modernú spoločnosť – v dobrom i v zlom. A to je základné poslanstvo nového pohľadu na geopolitiku. Ak by sme využívali tieto možnosti, ešte stále je možné zastaviť sebadeštrukčné procesy, ktoré, bohužiaľ, prevládajú.

Saleh Mothana Obadi
vedúci autorského kolektívu

EXECUTIVE SUMMARY

THE DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES OF THE WORLD ECONOMY: POSITIVE ECONOMIC OUTLOOK AND IMPENDING TRADE WAR

The global economy has witnessed solid economic growth in the overwhelming majority of countries last year thanks to revitalizing economic activity. This recovery was almost equal in emerging, developing and developed economies. It has played a number of important factors that most boosted the growth of the global economy, such as boosting investment in developed countries, continued strong growth in emerging Asian countries, a clear rise in economic activity in emerging Europe, and the recovery of many commodity export economies. The favorable development of the global economy continues this year (2018), and according to IMF and World Bank estimates, global economic growth is projected to be higher or the same as in the previous year. This positive development is supported by growth in investment and consumption in all regions of the world, as well as by rising commodity prices.

This year's scientific monograph explores the latest developments in the world economy, which are analyzed in detail in individual chapters, taking into account the need to periodically monitor and scientifically analyze the economic activities of the regions representing the overwhelming majority of the global economy. The monograph is divided into three blocks and eleven chapters in which the reader finds the quantum of economic information not only about the regions but also about some of the globally significant economies supplemented by general theoretical considerations about the current turbulent and globalizing world.

In the first chapter, Saleh Mothana Obadi analyzes the development of macroeconomic indicators both globally and regionally. Obadi closes the chapter by arguing that, in spite of the solid growth of the global economy, there have been risks in recent years that could jeopardize this favorable situation. The largest one is the ever-growing geopolitical tensions in various regions of the world

and war conflicts, especially in the Middle East and North Africa. New business risks include, for example, the threat of a trade war, in particular following the US administration's decision to introduce an import duty on steel and aluminum, which triggered a wave of critical responses and led to some key players in the global economy (e.g. the European Union and China) and the imposition of duties on imports of selected US products to offset the losses caused by import duties introduced by the USA. Such protectionist measures can get out of control and lead to a global trade war, which can greatly endanger global trade and global economic growth.

Saleh Mothana Obadi and Matej Korček deal in the second chapter with the development of global trade and the development of primary commodity prices. Obadi and Korček conclude that the global trade boom in 2017, which was recorded in almost all regions of the world, should continue with a slight slowdown over the next two years. However, this recovery can be hampered by a number of risks, in particular by increasing protectionist measures that can lead to an uncontrolled trade war with unwanted consequences for global trade. The negative consequences of the war will affect not only goods burdened by export duties but also primary commodities, including oil and natural gas. Developments in the oil market in recent months can be characterized by considerable uncertainty. The offer is limited by unplanned outages in Canada, riots in Libya, uncertainty about sanctions in Iran, protests in Iraq, and declining Venezuelan production. If the worst scenario in which all threatened supply would fall, Saudi Arabia with Russia and other partners would not be able to compensate for all production failures in a short time. And in that case, the world would lose any free production capacity, which would even increase the high volatility of oil prices. The whole situation is complicated by a hard-to-read American foreign policy, whose shares may significantly reduce oil prices - should they continue to escalate the introduction of import tariffs or raise to 100-150 USD/bbl if they insist on an absolute halt to Iranian exports.

The third chapter is devoted to the development of the EU economy, especially from a macroeconomic point of view. At the end of this chapter, Vanda Vašková notes that for the continued robust recovery that began in 2013 and the gradual move towards the inflation target, the ECB's decisive measures introduced since 2014 are to be resolved with their slow saturation, but the responsible fiscal policy structural reforms. In the area of structural policies, measures to improve the functioning of labor markets and goods, as well as strengthening the procedure for correcting macroeconomic imbalances, would help to increase growth over the medium term. On the side of the risks of further growth, the most significant threat to protectionism and the increase in trade tensions, the overall uncertainty also supports the outlook for US monetary policy developments and the fragility of emerging economies, as well as little progress in negotiations on Brexit. With the UK leaving, EMU economies will account for about 85% of the EU's gross domestic product, so a strong and stable eurozone with a safeguard and one-off function is of key importance for the whole of the EU.

The fourth chapter is devoted to the development of US and Japanese economies. In this chapter, Boris Hošoff notes that if the US economy succeeds in sustaining economic growth, in July 2019, the ongoing expansion of the economic cycle will become the longest in the history of measurement. Already in May 2018, it ranked second in historical tables, and it was the expansion of the nineties of the last century. From the point of view of possible imbalances threatening the ongoing boom, the development of the federal budget balance and unemployment is interesting. Hošoff also claims that despite the fact that unemployment is at extremely low levels, the US has decided to implement a significant fiscal expansion in the form of higher spending and tax cuts, resulting in an increase in the federal budget deficit. This combination of low unemployment and the growing federal budget deficit can be a source of inflation growth. The risk of expansion of the boom may not only be a negative result of the consequences of high deficits and low unemployment, but also of the so- double deficiency. The escalation of the war and its introduction into reality will affect global supply

chains, increase costs for businesses and households and end the expansion of stock markets. As long as policy moves continue, and the US's approach to harder retaliatory measures in other countries, the effects of the war on the world economy may be devastating. This would probably be the biggest trade war in modern history, and its consequences are very difficult to predict in advance, as we can not accurately estimate the impact of growing uncertainty and lower confidence in economic decision-makers (investment, consumption), which are factors that can highlight the economic shock from a full-fledged business war. The US would not only concern China but also Europe where the US is considering introducing import tariffs for cars, which would also hit producers in Slovakia. Hošoff concludes that Japan has set a clear concept for the fiscal consolidation process in the sense that "without economic revitalization can not be fiscal consolidation." Responsible authorities are so vigilant that fiscal consolidation will not undermine economic growth. The goals of the "Tri arrows" economic strategy are being met by Japan in particular in the area of fiscal stimulus and monetary accommodation, and the objectives of the third area of structural reforms are more difficult to achieve. In this area, progress has been made in recent years in Japan, particularly in the context of foreign trade relations, which can significantly trigger structural change. On the other hand, there is still a major challenge to reform the labor market, which has to cope with the consequences of an aging population.

In the fifth chapter, Ingrid Brocková deals with the influence of an informal group of so called G20 in the global economy. In its conclusion, Brock notes that the G20 has demonstrated through its recovery and concrete coordinated steps that the cooperation of its member countries and selected international organizations has the capacity to propose the necessary and adequate solutions to address the existing imbalances of the global economy, to support various economic sectors with the potential to build robust global economic and the financial environment. Brocková further points out that in the G20 currently living about 62% of the world's population and create nearly 80% of the world's gross national product.

Although the G20 has neither a permanent chairman nor a secretariat, it has been able to substantiate its existence since the outbreak of the crisis. Meetings of its members at the highest political level are a guarantee of a strong political commitment to the agreed steps of a coordinated action. The fact is that the G20 has shifted to addressing the effects of the global financial and economic crisis on the emergence of new platforms in a number of sectoral policies, the challenges of which need to be tackled. The G20, in order to grasp the trends of the global economy, is of a more dimensional, horizontal nature. In particular, it is valued to shift it to a position of setting global standards and standards aimed at systemic improvement of the economic, financial and social condition of the world economy. At present, the legitimacy and authority of its decisions and proposals is higher than previous G-groupings and individual international organizations. The G20 is a relevant element of international financial architecture and, in the future, has the potential to become a decisive forum for international economic cooperation.

The sixth chapter is devoted to the latest development of the Chinese economy. The authors Daneš Brzica and Jaroslav Vokoun concentrating on the analysis of selected macroeconomic indicators of the Chinese economy and selected areas. In conclusion, Brzica and Vokoun conclude that the State Council's executive agency wants to make changes in the institutional framework in 2018, which can continue to improve conditions for both domestic and foreign investors, resulting in higher dynamics of innovation change and technological development. The further impact of changes will result in greater consumer protection and the provision of better products and services. Modernization and progress will bring a number of challenges in the medium term. Among others, the problem is related to the dilemma of gradual labor substitution by industrial robots due to rising wage levels and the rapid development of technologies. The current "trade war" is gaining an ever greater dimension and CEE countries can be severely affected by changes in China's and US trade policies. The friction faces are also increasing because both countries realize their interests in several

regions of the world and apply different views to them (for example, in the case of Iran). Brzica and Vokoun argue that the changing form of China-US relations strengthens the context for developing China's cooperation with the Russian Federation in the area of economic and geopolitical. The stable development of the Chinese economy has a positive effect on the world economy, but vice versa, and the Chinese economy benefits from the growth of the world economy. The risk of development will be the country's level of indebtedness. It is also the result of a relaxed monetary policy in recent years, but the country has several regulatory mechanisms with which it maintains stable development.

The seventh chapter is devoted to the development of the Russian Federation's economy. Veronika Hvozdková and Adrián Ondrovič focused on the analysis of selected macroeconomic indicators of the Russian economy in this chapter, paying close attention to the political and economic dimensions of the country with Western countries. In conclusion, Hvozdková and Ondrovič conclude that basic geo-political trends continued in 2017 and in the first half of 2018 - confrontation with the US and Western countries continued, in particular with the United Kingdom and Canada, on the other hand the deepening of cooperation with China continued, the strengthening of the financial and the economic sovereignty of the country. Further, the authors of this chapter claim that the United States will announce new and stricter sanctions against RF in 2018, suggesting that developments in the coming period will continue to be affected by continued confrontation by the US and some Western countries.

In the eighth chapter, Gabriela Dovál'ová deals with the development of the Indian economy, concluding at the end of the chapter that, despite the relatively strong economic growth typical of India in recent years, the labor market lags far behind the economic outcomes. In recent years, the decline in women's participation in the labor market has been observed in the country, but in particular the reduction in the share of child labor or the increase in the number of employees with regular wages and salaries can be appreciated. There are still problems with increasing informal

employment in the organized sector, which means that workers do not have access to social insurance or other employee benefits. The share of jobs created in agriculture is gradually declining, but remains relatively high. Dovál'ová further argues that in the future it will be expected that this trend of employment reduction in agriculture will continue, with pressure being exerted mainly on the creation of jobs in urban areas. A major challenge for the future remains the capacity of the service sector to create jobs, as this sector is significant to the economic growth of India, but is not dominant in terms of job creation. India's key macroeconomic challenges include long-standing relatively high household inflation expectations, deficits and public debt.

Rudolf Sivák, at the end of the ninth chapter, notes that the last year in the global economy there has been a slight increase in the intensity of financial and fiscal risks, with an increasing global tension in international business relations being an important factor behind the more intense financial risks. Financial stability can also be negatively affected in the coming years by the progressive accumulation of debt. Fiscal risks in advanced economies continue to grow with accumulated costs of the global financial crisis for the public sector, which are reflected in a high level of public debt. High public debt and exceptionally relaxed monetary policy conditions are currently curtailing monetary and fiscal policy mitigation, especially in the euro area and Japan, to a lesser extent in the US and the United Kingdom. There is, therefore, a significant risk that the monetary and fiscal authorities in the countries concerned will not be able to implement adequately counter-cyclical measures in the case of adverse developments, eventually their effect will be very small. Sivák further notes that in terms of concentration of financial risks, China's development needs to be heightened in the medium term as a result of a gradual slowdown in economic growth and dynamic debt growth in the country.

The tenth chapter is devoted to the migration and refugee crisis. Paula Puškárová, at the end of this chapter, notes that the migration and refugee situation in the European Union has characterized, in the last 12 months, the trend of gradual retreat, with the

exception of the Spanish front dominated by economic migrants. Puškárová further contends that the key change was also the onset of the social and integration crisis, accompanied by a significant fall in support for the EU's expansive asylum policy. We have attempted to bring this fall into a functional relationship with the environmental costs of migration, and we have come to the conclusion that the integration and social crisis can be further deepened, especially as migrants come to countries with already high levels of environmental vulnerability such as Spain, Italy and Greece (limited water resources) or Germany (pollution and the general discontent of the inhabitants with dirt).

Peter Staněk, at the end of the eleventh chapter, states that external threats will not act as a reliable tool for unifying society against an external enemy. It also shows the development of conflicts over the last fifteen years. In this sense, it is one of the key roles of geopolitics to find the common goal of an integrating society as a whole, and companies that integrate under a common integration group. This goal could be common to all. And just unification, the goals of geopolitics and its dimensions, which today seem to be self-defeating, can be solved for the common goal. If only the philosophy of power elites prevails and the enormous increase in internal egoism and aggression within contemporary societies, only huge problems can be expected - in the first phase of economic and then social. Thus, we have to say that it is no longer possible to divide geopolitics into economics, power interests, military interests, etc. Staněk further argues that geopolitics has become an integrator of all the interests and goals that today make generalized modern society - good and bad. And that is the fundamental message of a new perspective on geopolitics. If we use these options, it is still possible to stop the self-destructive processes which, unfortunately, prevail.

Saleh Mothana Obadi
editor and project coordinator

LITERATÚRA

AGRICULTURE CENSUS DIVISION (2016): All India Tables. [Online.] [Cit. 24. 8. 2018.] Dostupné na: <http://agcensus.dacnet.nic.in/nationalholdingtype.aspx>

AL JAZEERA (2018): Skripal case diplomatic expulsions in numbers. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/04/skripal-case-diplomatic-expulsions-numbers-180402121217839.html>

AP – ASSOCIATED PRESS (2015): Migrants demand to leave haunted Swedish refugee center. [Online.] [Cit. 2018-07-31.] Dostupné na: <https://nypost.com/2015/12/30/migrants-demand-to-leave-haunted-swedish-refugee-center>

ARGUS (2018): LNG Project tracker. [Online.] Dostupné na: <https://direct.argusmedia.com>

BANK FOR INTERNATIONAL SETTLEMENTS (2018): Credit to the non-financial sector. Updated 5 June 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-01.] Dostupné na: <https://www.bis.org/statistics/totcredit.htm>

BARTLETT, A. A. – LYTWAK, E. P. (1995): Zero growth of the population of the United States. *Population and Environment*, 16(5), 415 – 428

BAUMAN, Z. (2002): *Reconnaissance Wars of the Planetary Frontierland. Theory, Culture and Society*. London: SAGE, 19, č. 4, s. 81 – 90

BAUMANN, U. – DIZIOLI, A. G. (2018): The Macroeconomic Impact of the US Tax Reform. *ECB Economic Bulletin*, Issue 1/2018 – Boxes. [Online.] [Cit. 2018-07-28.] Dostupné na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ebbox201801_01.en.pdf?2729722f873878b10e06a365493c1bd9

BECK, R. – KOLANKIEWICZ, L. (2000): The environmental movement's retreat from advocating U.S. Population stabilization (1970-1998). A first draft of history, *Journal of Policy History*, 12: 123 – 156

BERKELY EARTH (2017): Horrific air pollution in Europe. [Online.] [Cit. 2018-08-23.] Dostupné na: <http://berkeleyearth.org/horrific-air-pollution-in-europe>

BLOOMBERG (2018): OPEC Oil-Cuts Compliance Slides as Saudis, Russia Open the Taps. [Online.] Dostupné na: <https://www.bloomberg.com/graphics/opec-production-targets>

BOERSMA, T. et al. (2018): A Changing Global Gas Order 2.0. [Online.] Dostupné na: <http://energypolicy.columbia.edu/research/commentary/changing-global-gas-order-20>

BOHON, S. A. – STAMPS, K. – ATILES, J. H. (2008): Transportation and migrant adjustment in Georgia. *Population Research and Policy Review*, 27(3), 273 – 291

BORIO, C. – DREHMANN, M. (2009): Towards an Operational Framework for Financial Stability: „Fuzzy“ Measurement and its Consequences. [BIS Working Papers, No. 284.] [Online.] Dostupné na: <http://www.bis.org/publ/work284.pdf>

BOVA, E. M. – RUIZ-ARRANZ, M. – TOSCANI, F. – TURE, H. E. (2016): The Fiscal Costs of Contingent Liabilities: A New Dataset. IMF Working Paper 16/14. Washington, DC: International Monetary Fund

BP (2018): BP Statistical Review, 2018. [Online.] Dostupné na: <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/using-the-review/downloads.html>

BR (2017): Internetový portál – rôzne čísla. Beijing Review. [Online.] Dostupné na: <http://www.bjreview.com>

BR (2018): Internetový portál – rôzne čísla. Beijing Review. [Online.] Dostupné na: <http://www.bjreview.com>

BRENNER, J. – FERTIG, M. (2006): Identifying the Determinants of Attitudes towards Immigrants: A Structural Cross-Country Analysis. IZA Discussion Paper No. 2306, Germany, September 2006

BRICE, P. (2018): The state of asylum in Europe. Keynote address at the EDGE summer school 2018 in Liege, September 4-8, 2018, Belgium

BROCKOVÁ, I. (2017): Zameranie činnosti Stálej misie SR pri OECD v Paríži. [Online.] Dostupné na: [http://www.mzv.sk/App/WCM/ZU/parizoecd/main.nsf/vw_ByID/ID_7824644288EACF04C12579A4002F5F8E_SK/\\$File/120214_Koncepcia_velvyslankyne.pdf](http://www.mzv.sk/App/WCM/ZU/parizoecd/main.nsf/vw_ByID/ID_7824644288EACF04C12579A4002F5F8E_SK/$File/120214_Koncepcia_velvyslankyne.pdf)

BROS, T. (2018): Quarterly Gas Review. Analysis of Prices and Recent Events. Oxford Institute of Energy Studies. [Online.] Dostupné na: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/03/Quarterly-Gas-Review-1.pdf>

BRZICA, D. – VOKOUN, J. (2015): Čínsky ekonomický rast: obdobie spomalenia alebo mäkké pristátie? In: OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, s. 145 – 169. ISBN 978-80-7144-245-5

BRZICA, D. – VOKOUN, J. (2016): Postupné znižovanie vysokých temp rastu čínskej ekonomiky. In: OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: vysoké riziká a väčšie neistoty. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, s. 123 – 144. ISBN 978-80-7144-271-4

BRZICA, D. – VOKOUN, J. (2017): Stabilizácia rastu čínskej ekonomiky. In: OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: krehký posun z oblasti rizika do rastovej trajektórie. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, s. 115 – 136. ISBN 978-80-7144-279-0

BUTKUS, M. – MACIULYTE-SNIUKIENE, A. – DAVIDAVICIENE, V. – MATUZEVICIUTE, K. (2016): Factors influencing society's attitudes towards internal and external EU immigrants, *Filosofija Sociologija* 27(4):292 – 303

CAO (2018): Economic and Fiscal Policy. London: Cabinet Office. [Online.] Dostupné na: <http://www5.cao.go.jp/keizai/index-e.html>

CARD, D. – DUSTMANN, CH. – PRESTON, I. (2005): Understanding attitudes to immigration: the migration and minority module of the first European Social Survey. CReAM Discussion Paper No 03/2005, Centre for Research and Analysis of Migration, University College London

CARMIGNANI, F. (2014): G20 Economics. [Online.] Dostupné na: http://www.qcaa.qld.edu.au/g20/g20/g20_econ_FCarmignani_tscript.pdf

CBR (2018a): Валютная структура расчетов за поставки товаров и оказание услуг по внешнеторговым договорам (в процентах к итогу). [Informácie dostupné online.] Centrálna banka Ruska. https://www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/cur_str.xlsx

CBR (2018b): Hlavné ekonomické indikátory. Monetárna politika. [Informácie dostupné online.] Centrálna banka Ruska. www.cbr.ru

CLB (2018): Strike map. China labour bulletin. [Online.] Dostupné na: <http://maps.clb.org.hk/strikes/en#201701/201712/9551>

CONGRESSIONAL BUDGET OFFICE (2017): Cost Estimate for the Conference Agreement on H. R. 1. U. S. Congress, Washington, DC. [Online.] [Cit. 2018-07-28.] Dostupné na: <https://www.cbo.gov/system/files?file=115th-congress-2017-2018/costestimate/53415-hr1conferenceagreement.pdf>

CORNELL UNIVERSITY, INSEAD, WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION (2018): Global Innovation Index Report 2007, 2011, 2016, 2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.globalinnovationindex.org>

CUNNINGHAM, N. (2018): U.S. Sanctions Could Add \$50 To Oil Prices. [Online.] Dostupné na: <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/US-Sanctions-Could-Add-50-To-Oil-Prices.html>

ČTK (2018a): Zboží musí za hranice, než začnou platit cla. Čína má rekordní přebytek. iDnes.cz, 13. júla 2018. [Online.] Dostupné na: https://ekonomika.idnes.cz/cina-cla-prebytek-usa-trump-obchodni-valka-fi5-/eko-zahranicni.aspx?c=A180713_075727_eko-zahranicni_mato

ČTK (2018b): Čína chce Evropě snížit cla a více se otevřít, řekl Li na summitu 16+1. iDnes.cz, 7. júla 2018. [Online.] Dostupné na: https://ekonomika.idnes.cz/cina-cla-obchodni-valka-evropa-eu-li-kche-cchiang-summit-16-1-pmf-/eko-zahranicni.aspx?c=A180707_121959_eko-zahranicni_hm1

ČTK (2018c): Číňané berou sklady Boeingu útokem, během 20 let koupí osm tisíc letadel. iDnes.cz, 11. septembra 2018. [Online.] Dostupné na: https://ekonomika.idnes.cz/boeing-cina-letadla-prodej-09y-/eko-zahranicni.aspx?c=A180911_105628_eko-zahranicni_mato

DAILY, G. C. – EHRLICH, A. H. – EHRLICH, P. R. (1995): Response to Bartlett and Lytwak (1995): Population and immigration policy in the United States. *Population and Environment*, 16(6), 521 – 526

DEDRIK, J. – LINDEN, G. – KRAEMER, K. L. (2018): We estimate China only makes \$8.46 from an iPhone – and that's why Trump's trade war is futile. *The Conversation*, July 6, 2018. [Online.] Dostupné na: <https://theconversation.com/we-estimate-china-only-makes-8-46-from-an-iphone-and-thats-why-trumps-trade-war-is-futile-99258>

DELOITTE (2018): India Economic Outlook. [Online.] [Cit. 6. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/in/Documents/about-deloitte/in-about-deloitte-indian-economy-outlook-2018-noexp.pdf>

DG (2018): Quarterly Report on European Gas Markets. Market Observatory for Energy. DG Energy, vol. 11

DUSTMANN, CH. – OKATENKO, A. (2011): Review of Data and Predictions about Attitudes to Migration and the Environment. Prepared for the Foresight Project on Global Environmental Migration

EC (2017a): Banking Union: Progress on risk reduction – Tackling non-performing loans. [Online.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/banking-union-progress-risk-reduction_en.pdf

EC (2017b): Further steps towards completing Europe's Economic and Monetary Union: A Roadmap. [Online.] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0821&from=EN>

EC (2017c): Further steps towards completing Europe's Economic and Monetary Union. [Online.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/further-steps-completing-emu_en.pdf

EC (2018a): Banking Union: Commission welcomes agreement to further reduce risk and strengthen European banks. [Online.] Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3941_en.htm

EC (2018b): EU Budget: A Reform Support Programme and an Investment Stabilisation Function to strengthen Europe's Economic and Monetary Union. Brussels, May 31, 2018. [Online.] Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3972_en.htm

EC (2018c): Summer 2018 Interim Economic Forecast: Resilient Growth amid increased uncertainty. [Online.] Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4402_en.htm

EC (2018d): European economic forecast: Spring 2018. Institutional Paper 077. May 2018. [Online.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip077_en.pdf

EC (2018e): A Modern Budget for a Union that Protects, Empowers and Defends The Multiannual Financial Framework for 2021-2027. 2. 5. 2018. [Online.] Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF

EC (2018f): Brexit negotiations. [Online.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/brexit-negotiations_en

EC (2018g): Statement by Michel Barnier following his meeting with Dominic Raab, UK Secretary of State for Exiting the EU. 31 August 2018. [Online.] Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-18-5403_en.htm

EC (2018h): Financial union: Commission launches risk reduction proposal to enable sovereign bond backed securities. Press release. [Online.] Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3725_en.htm

EC (2018i): European Union, Trade in goods with Russia. [Online.] [Cit. 20. 9. 2018.] Dostupné na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

EC (2018j): Russian Federation – Moderate recovery supported by rising oil prices. European Economic Forecast, Spring 2018, máj 2018, s. 153 – 154.

ECB (2018a): Banking supervision: SSM supervisory priorities 2018. [Online.] Dostupné na: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.supervisory_priorities_2018.en.pdf

ECB (2018b): Makroekonomické projekcie odborníkov Eurosystému pre eurozónu – marec 2018. [Online.] Dostupné na: http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.projections201806_eurosystemstaff.sk.pdf?7d0409f663e27527136d6b6ede968238

ECB (2018c): Makroekonomické projekcie odborníkov Eurosystému pre eurozónu – jún 2018. [Online.] Dostupné na: http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.projections201806_eurosystemstaff.sk.pdf?7d0409f663e27527136d6b6ede968238

ECB (2018d): Economic Bulletin. Issue 2/2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201802.en.pdf?b46c11ba29cf47f65d370ca4029fd8d7>

ECB (2018e): Economic Bulletin. Issue 4/2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201804.en.pdf?e2bd4a8b02705cda49208a516991bb97>

ECB (2018f): Monetary policy decisions. Press release. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2018/html/ecb.mp180614.en.html>

EFB (2018): Annual report 2017. [Online.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017_efb_annual_report_en_0.pdf

EIA (2018): Short Term Energy Outlook. June, 2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.eia.gov/outlooks/steo>

EURASIA DAILY (2017): Expert: EAEU will get more problems if Tajikistan joins it. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: <https://easaily.com/en/news/2017/04/12/expert-eaeu-will-get-more-problems-if-tajikistan-joins-it>

EUROASIAN ECONOMIC COUNCIL (2018): Объемы, темпы и пропорции развития взаимной торговли государств - членов ЕАЭС

EUROPEAN COMMISSION (2018): European Economic Forecast. Spring 2018. European Economy, Institutional Paper 077/May 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-15.] Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip077_en.pdf

EUROSTAT (2018): The EU in the world - 2018 edition. ISBN 978-92-79-86485-8. [Online.] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9066251/KS-EX-18-001-EN-N.pdf/64b85130-5de2-4c9b-aa5a-8881bf6ca59b>

FÁREK, J. (2012): Globální agenda společenství G20: ambiciózní cíle a návrat k realitě. [Online.] Dostupné na: <http://www.iir.cz/article/globalni-agenda-spolecenstvi-g20-ambiciozni-cile-a-navrat-k-realite>

FATTOUH, B. – ECONOMOU, A. (2018): OPEC at the crossroads. Oxford Institute of Energy Studies. [Online.] Dostupné na: <https://www.oxfordenergy.org/publications/opec-at-the-crossroads>

FEDERAL RESERVE (2018): Open Market Operations. [Online.] Dostupné na: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/openmarket.htm>

FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS (2018): FRED Economic Data. [Online.] [Cit. 2018-08-14.] Dostupné na: <https://fred.stlouisfed.org>

FOREIGN AFFAIRS, TRADE AND DEVELOPMENT CANADA (2014): History and Membership of the G20. [Online.] Dostupné na: <http://www.international.gc.ca/g20/history-histoire.aspx?lang=eng>

FORUM REFUGIES (2017): Place of detention – France. [Online.] [Cit. 2018-07-28.] Dostupné na: <http://www.asylumineurope.org/reports/country/france/detention-asylum-seekers/detention-conditions/place-detention>

FOSTER, J. B. (2002): Malthus's essay on population at age 200. In: FOSTER, J. B. (ed.): *Ecology against capitalism* (pp. 137 – 154). New York: Monthly Review Press

FRED (2018): Economic Data. St. Louis: Federal Reserve Bank of St. Louis. [Online.] Dostupné na: <https://fred.stlouisfed.org>

G20 (2014): About G20. [Online.] Dostupné na: https://www.g20.org/about_G20; https://www.g20.org/g20_priorities/g20_and_world; https://www.g20.org/about_g20/g20_members/international_organisations; https://www.g20.org/australia_2014/finance_ministers_and_central_bank_governors_meeting

GADANEK, B. – JAYARAM, K. (2009): Measures of Financial Stability – A Review. IFC Bulletin, No. 31. Basel: Bank for International Settlements

GAZPROM (2018): Blue Fuel. Gazprom Export Global Newsletter, May 2018, Vol. 12, Issue 1

GEIGER, J. (2018): The Best And Worst Oil Price Predictions. [Online.] Dostupné na: <https://oilprice.com/Energy/Oil-Prices/The-Best-And-Worst-Oil-Price-Predictions.html>

GERŠL, A. – HEŘMÁNEK, J. (2006): Financial Stability Indicators: Advantages and Disadvantages of their Use in the Assessment of Financial System Stability. Czech National Bank Financial Stability Review. [Online.] Dostupné na: [http://www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_research/#thema\(text/html](http://www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_research/#thema(text/html)

GRABAR, H. (2018): China at the Limits of Growth. Slate, July 30, 2018. [Online.] [Cit. 06. 8. 2018.] Dostupné na: <https://slate.com/business/2018/07/why-chinas-megacities-like-shanghai-and-beijing-have-a-growth-cap.html>

HAINMUELLER, J. – HOPKINS, D. J. (2014): Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, Vol. 17:225 – 249

HAMILTON, A. (2010): G8 and G20: what's the difference? [Online.] Dostupné na: <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/adrian-hamilton/adrian-hamilton-g8-and-g20-whats-the-difference-2008667.html>

HAROUTUNIAN, S. – HAUPTMEIER, S. – LEINER-KILLINGER, N. (2018): Country-specific recommendations for fiscal policies under the 2018 European semester. ECB Economic Bulletin, Issue 4 / 2018 – Box 5. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/eb201804.en.html#IDofBox5>

HAVLIK, P. (2017): Russian Federation – A shallow recovery, external risks remain elevated. WIIW Forecast Report, Spring 2017, s. 107 – 109

HE, H. (2018): China's factory base cuts business costs, rolls out red carpet to foreign investors as trade war bites. South China Morning Post, 11. 9. 2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/2163680/chinas-factory-base-rolls-out-red-carpet-big-foreign-investors>

HM TREASURY (2018): The Future Relationship Between The United Kingdom And The European Union. [Online.] Dostupné na: www.gov.uk/government/publications

HU, Y. (2018a): New zones to boost innovation. Tuesday, February 27, 2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.chinadailyhk.com/articles/34/26/29/1519727004254.html>

HU, Y. (2018b): Growth, poverty alleviation boost nation's profile. China Daily, Monday, March 05, 2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.chinadailyhk.com/articles/180/170/56/1520243490921.html>

CHAND, R. (2017): Doubling Farmers' Income. Rationale, Strategy, Prospects and Action Plan. [Online.] [Cit. 24. 8. 2018.] Dostupné na: http://niti.gov.in/writereaddata/files/document_publication/DOUBLING%20FARMERS%20INCOME.pdf

CHEN, N. (2017): Two New Pulsars Discovered using FAST – World's Largest Single Dish Radio Telescope. Chinese Academy of Sciences, 10. 10. 2017. [Online.] Dostupné na: http://english.cas.cn/newsroom/news/201710/t20171010_183747.shtml

CHINA DAILY (2017): Internetový portál – rôzne čísla. [Online.] Dostupné na: <http://www.chinadaily.com.cn>

CHINA DAILY (2018): Internetový portál – rôzne čísla. [Online.] Dostupné na: <http://www.chinadaily.com.cn>

CHRISTOFFERSEN, P. F. (2012): Elements of Financial Risk Management, Second Edition. Elsevier 2012

IEA (2017): World Energy Outlook 2017. Paris: OECD. ISBN 978-92-64-28230-8

ILO (2017): India Labour Market Update. [Online.] [Cit. 4. 9. 2018.] Dostupné na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-new_delhi/documents/publication/wcms_568701.pdf

ILO (2018): World Employment Social Outlook. [Online.] [Cit. 5. 9. 2018.] Dostupné na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_615594.pdf

IMF (2006): Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF (2012): Fiscal Accountability, Transparency and Risk. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF (2015): The G20 Mutual Assessment Process (MAP). [Online.] Dostupné na: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/g20map.htm>

IMF (2016): Analyzing and Managing Fiscal Risks – Best Practices. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF (2018a): World Economic Outlook – July 2018. April 2018 Edition, Database. [Online.] Dostupné na: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/index.aspx>

IMF (2018b): World Economic Outlook. Cyclical Upswing, Structural Change. Washington, DC: International Monetary Fund, April 2018. ISBN 978-1-48434-971-7

IMF (2018c): IMF Country Report No. 18/254. India. [Online.] [Cit. 7. 9. 2018.] Dostupné na: <http://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/08/06/India-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-Executive-46155>

IMF (2018d): World Economic Outlook Database. April 2018 Edition. [Online.] [Cit. 2018-08-14.] Dostupné na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/index.aspx>

INDEPENDENT (2017): Vladimir Putin says all big Russian businesses should be ready for war production. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/vladimir-putin-russia-business-war-production-sochi-military-talks-a8069951.html>

IOM – INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (2018): Missing Migrants – last update August 23, 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-26.] Dostupné na: <http://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean>

ISRAËL, J. M. – SANDARS, P. – SCHUBERT, A. – FISCHER, B. (2013): Statistics and Indicators for Financial Stability Analysis and Policy. [ECB Occasional Paper Series, No. 145, April.] Frankfurt am Main: European Central Bank

JACOBSEN, K. (2016): Refugees and Asylum Seekers in Urban Areas: A Livelihoods Perspective. *Journal of Refugee Studies*, Volume 19, Issue 3, 1 September 2006, pp. 273 – 286

KELLSTEDT, P. M. – ZAHRAN, S. – VEDLITZ, A. (2008): Personal Efficacy, the Information Environment, and Attitudes Toward Global Warming and Climate Change in the United States. *Risk Analysis*, Volume 28, Issue 1, February 2008, pp. 113 – 126

KEMENY, T. – COOKE, A. (2017): Spillovers from immigrant diversity in cities. *Journal of Economic Geography* 18(1). DOI: 10.1093/jeg/lbx012

KLEIN, M. C. (2018): China's household debt problem. *Financial Times* Alphaville. March 7, 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-06.] Dostupné na: <https://ftalphaville.ft.com/2018/03/06/2199125/chinas-household-debt-problem>

KORTEWEG, R. (2018): Why a new Hanseatic league will not be enough. [Online.] Dostupné na: <https://spectator.clingendael.org/en/publication/why-new-hanseatic-league-will-not-be-enough>

KOSE, A. M. – KURLAT, S. – OHNSORGE, F. – SUGAWARA, N. (2017): A Cross-Country Database of Fiscal Space. CAMA Working Paper 48/2017. The Australian National University

KRČMÁRIK, M. (2018): Desiat'tisíce utečencov? Len kvapka v mori, znie zo Španielska. *Sme.sk*, 30. júl 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-03.] Dostupné na: <https://svet.sme.sk/c/20881455/spanielsko-vita-utecencov-preco-je-to-tak.html>

LEE, M. T. – MARTINEZ, R., JR. – ROSENFELD, R. (2001): Does immigration increase homicide? Negative evidence from three border cities. *The Sociological Quarterly*, 42(4), 559 – 580

LESAY, I. (2009): Čo kríza nenaučila svetových lídrov. Akademický repozitár, č. 16, s. 1. [Online.] Dostupné na: <http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/sk/repozitar/co-kriza-nenaučila-svetovych-lidrov.pdf>

LI, J. (2018): Is China's 'city of the future' a replicable model? July 12, 2018. [Online.] [Cit. 06. 8. 2018.] Dostupné na: <http://www.responsiblebusiness.com/news/asia-pacific-news/chinas-city-future-replicable-model>

LIPKOVÁ, Ľ. a kol. (2011): Medzinárodné hospodárske vzťahy. 1. vydanie. Bratislava: Sprint dva. 433 s. ISBN 978-80-89393-37-4

LUO, W. – LI, L. (2018): New rules for visas to help Chinese 'return home'. China Daily, 2018-01-23. [Online.] Dostupné na: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201801/23/WS5a668664a3106e7dcc135dfb.html>

LYSÁK, L. (2001): Medzinárodné organizácie. 1. vydanie. Bratislava: EKONÓM. 247 s. ISBN 80-225-1506-X

LYSÁK, L. – GREŠŠ, M. – ŠČEPÁN, M. (2012). Medzinárodné organizácie. 1. vydanie. Bratislava: EKONÓM. 285 s. ISBN 978-80-225-3392-8

MALTHUS, T. R. (1798): An Essay on the Principle of Population. Reprinted by Oxford World's Classics

MECKLIN, J. et al. (2018): It is 2 minutes to midnight. 2018 Doomsday Clock Statement. Science and Security Board Bulletin of the Atomic Scientists.

MIAN, A. R. – SUFI, A. (2018): Finance and Business Cycles: The Credit-Driven Household Demand Channel. Journal of Economic Perspectives. Vol. 32, No. 3, Summer 2018 (pp. 31 – 58)

MINISTRY OF FINANCE, GOVERNMENT OF INDIA (2018): Economic Survey 2017-18 (Volume 1 and Volume 2). Oxford University Press. ISBN 9780199489398

MINISTRY OF FINANCE, JAPAN (2018): Japanese Government Bonds. Monthly Newsletter of the Ministry of Finance, Japan, May 2018. [Online.] [Cit. 2018-08-02.] Dostupné na: https://www.mof.go.jp/english/jgbs/publication/newsletter/jgb2018_05e.pdf

MINISTRY OF HEALTH AND FAMILY WELFARE, GOVERNMENT OF INDIA (2017): National Health Policy. [Online.] [Cit. 28. 7. 2018.] Dostupné na: <http://164.100.158.44/index1.php?lang=1&level=1&sublinkid=6471&lid=4270>

MINISTRY OF HOUSING AND URBAN POVERTY ALLEVIATION, GOVERNMENT OF INDIA (2015): Slums in India. A Statistical Compendium. [Online.] [Cit. 18. 8. 2018.] Dostupné na: http://nbo.nic.in/Images/PDF/SLUMS_IN_INDIA_Slum_Compendium_2015_English.pdf

MINISTRY OF HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT, DEPARTMENT OF HIGHER EDUCATION, GOVERNMENT OF INDIA (2017): All India Survey on Higher Education (2016-17). [Online.] [Cit. 13. 8. 2018.] Dostupné na <http://aishe.nic.in/aishe/viewDocument.action?documentId=239>

MINISTRY OF LABOUR & EMPLOYMENT, GOVERNMENT OF INDIA (2018): Annual Report 2017-18. [Online.] [Cit. 4. 8. 2018.] Dostupné na: https://labour.gov.in/sites/default/files/ANNUAL_REPORT_2017-18-ENGLISH.pdf

MISSIRIAN, A. – SCHLENKER, W. (2017): Asylum applications respond to temperature fluctuations. *Science* 22 (2017), Vol. 358, Issue 6370, pp. 1610 – 1614

MURADIAN, R. (2006): Immigration and the environment: Underlying values and scope of analysis. *Ecological Economics*, 59(2), 208 – 213

NAKACHE, D. – PELLERIN, H. – VERONIS, L. (2015): Migrants' Myths and Imaginaries: Understanding their Role in Migration Movements and Policies. Ottawa, Canada: University of Ottawa. [Online.] [Cit. 30. 8. 2017.] Dostupné na: <https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/32834/4/Policy%20Brief%20-%20Migrants%27%20Myths%20and%20Imaginaries.pdf>

NBSC (2018): Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2017 National Economic and Social Development. National Bureau of Statistics of China. [Online.] [Cit. 8. 3. 2018.] Dostupné na: http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/201802/t20180228_1585666.html

NERLICH, C. (2018): The 2018 Ageing Report: population ageing poses tough fiscal challenges. ECB Economic Bulletin, Issue 4/2018, Box 4. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201804.en.pdf?e2bd4a8b02705cda49208a516991bb97>

NERLICH, C. – SCHROTH, J. (2018): The economic impact of population ageing and pension reforms. ECB Economic Bulletin, Issue 2/2018. [Online.] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/eb201802.en.html#IDofArticle2>

NEUMAYER, E. (2006): The environment: one more reason to keep immigrants out? *Ecological economics*, 59(2), 204 – 207

NEW G20 FORUM. [Online.] Dostupné na: <http://www.g20.utoronto.ca/g20backgrounder.htm>

OBADI, S. M. a kol. (2016): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Vysoké riziká a väčšie neistoty. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-271-4

OBADI, S. M. a kol. (2017): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehký posun z oblasti rizika do rastovej trajektórie. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-279-0

OECD (2015): Global Strategy Group. Megatrends, Multilateralism and OECD's Role in Changing World. GSG (2015) 1, November

OECD (2017): OECD Data. [Online.] [Cit. 2018-08-01.] Dostupné na: <https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm#indicator-chart>

OECD (2018a): OECD.Stat. [Online.] Dostupné na: <https://stats.oecd.org>

OECD (2018b): OECD Economic Outlook. Japan. [Online.] Dostupné na: <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-forecast-summary-japan-oecd-economic-outlook.pdf>

OECD (2018c): OECD Economic Surveys: United States. June 2018. [Online.] Dostupné na: <http://www.oecd.org/eco/surveys/Overview-United-States-2018-OECD.pdf>

OECD (2018d): The Long View: Scenarios for the World Economy to 2060. OECD Economic Policy Paper, OECD Publishing, July 2018, No. 22

OECD (2018e): OECD Economic Outlook. Vol. 2018, Issue 1: Preliminary version. Paris: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-30007-1

OECD (2018f): Agricultural Policies in India. Chapter 1: Overview, policy recommendations and conclusions. [Online.] [Cit. 24. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264302334-4-en.pdf?expires=1535203044&id=id&accname=guest&checksum=D7BD27CC2E8CAD447F832EA63632BF84>

OECD a G20. [Online.] Dostupné na: <http://www.oecd.org/g20>

OECD LONG TERM SCENARIOS FOR THE WORLD ECONOMY TO 2060 (2018). [Online.] Dostupné na: <http://www.oecd.org/newsroom/oecd-economic-scenarios-to-2060-illustrate-the-long-run-benefits-of-structural-reforms.htm>

OIES (2018): Natural Gas Demand in Europe and Short Term Expectations. Oxford Institute of Energy Studies. [Online.] Dostupné na: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/04/Natural-gas-demand-in-Europe-in-2017-and-short-term-expectations-Insight-35.pdf>

PAAS, T. – HALAPUU, V. (2012): Attitudes towards immigrants and the integration of the ethnically diverse societies, 5-7, Home page. [Online.] Dostupné na: http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_23_12.pdf

PACE, J. (2014): G8 Summit In Sochi Canceled, G7 Leaders To Meet In Brussels Instead. [Online.] Dostupné na: http://www.huffingtonpost.com/2014/03/24/g8-summit-canceled_n_5023219.html

PAK, J. (2018): Shanghai caps population to combat "big city diseases". January 17, 2018. [Online.] [Cit. 06. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www.marketplace.org/2018/01/16/world/shanghai-caps-population-combat-big-city-diseases>

PARONA, A. (2018): The Longest Bridges In The World. Worldatlas. [Online.] Dostupné na: <https://www.worldatlas.com/articles/20-longest-bridges-in-the-world.html>

PAVELKA, Ľ. (2011): Riešenie negatívnych externalít svetovej a finančnej krízy v bankovníctve EÚ. Bratislava: EKONÓM. 56 s. ISBN 978-80-225-3277

PHILLIMORE, J. – GOODSON, L. (2007): Problem or Opportunity? Asylum Seekers, Refugees, Employment and Social Exclusion in Deprived Urban Areas. *Urban Studies*, Vol. 43, No. 10, 1715–1736

PREDSEDNÍCTVO NEMECKA V G20 (2017). [Online.] Dostupné na: www.g20germany.de

PUŠKÁROVÁ, P. (2017): Migračná a utečenecká kríza: nové riešenia a nové výzvy. In: OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Krehký posun z oblasti rizika do rastovej trajektórie. Bratislava: EÚ SAV

PUŠKÁROVÁ, P. – DANCÁKOVÁ, I. (2018): Malthus is still breathing: environmental concerns and attitudes towards immigration in Europe. *Mondes en Development*, Vol. 46, Issue 3, forthcoming

QS WORLD UNIVERSITY RANKINGS (2018): University Rankings. [Online.] Dostupné na: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>

RACHMAN, G. (2009): G2, G8, G20 a iné spolky, ktoré riadia svet. [Online.] Dostupné na: <http://ekonomika.etrend.sk/svet/moderny-sprievodca-g-ologiou-2.html>

RBI (2018): Union Budget 2018-19: An Assessment. [Online.] [Cit. 8. 8. 2018.] Dostupné na: https://rbidocs.rbi.org.in/rdocs/Bulletin/PDFs/01AR_100418D58BFE5F50F748D8B1C918A2D8C6F77E.PDF

REO (2018a): Europe. Washington, DC: IMF, Regional Economic Outlook, May 2018

REO (2018b): Asia Pacific: Good Times, Uncertain Times: A Time to Prepare. Washington, DC: IMF, Regional Economic Outlook, May 2018

REO (2018c): Middle East and North Africa, Afghanistan and Pakistan Washington, DC: IMF, Regional Economic Outlook, May 2018

REO (2018d): Western Hemisphere: Seizing the Momentum. Washington, DC: IMF, Regional Economic Outlook, April 2018

REO (2018e): Sub-Saharan Africa: Domestic Revenue Mobilization and Private Investment. Washington, DC: IMF, Regional Economic Outlook, April 2018

RIA NOVOSTI (2017): Шойгу заявил об обострении обстановки у западной границы России. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: https://ria.ru/defense_safety/20171027/1507671529.html

RIA NOVOSTI (2018): Лукашенко обвинил Россию в недобросовестной конкуренции. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: <https://ria.ru/sg/20180810/1526335597.html>

RODRIGUEZ-POSE, A. (2018): The Revenge of the places that do not matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11(1): forthcoming

RODRIK, D. (2000): Saving Transition. *World Bank Economic Review*, vol. 14, no. 3, pp. 481 – 307

ROSATOM (2018): Итоги деятельности Государственной корпорации по атомной энергии «Росатом» за 2017 год

ROSTAT (2018): Národné účty. [Dáta štatistického úradu Rosstat dostupné online.] www.gks.ru

RUDD, K. (2011): The Future of the G20. [Online.] Dostupné na: http://foreignminister.gov.au/speeches/Pages/2011/kr_sp_110427.aspx?ministerid=2

RUSSIAN FOREIGN TRADE (2018): Russian trade with China in 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.]. Dostupné na: <http://en.russian-trade.com/countries/china/>

SBI (2018): Union Budger 2018-2019. [Online.] [Cit. 6. 8. 2018.] Dostupné na: <https://www.sbi.co.in/portal/documents/37947/102939656/Union+Budget+2018-19.pdf/89f3b8de-2bce-40c9-9bd1-7507bb5cb447>

SG (2018): Oil Drivers. Societe General Cross Asset Research, Commodities, 6. August 2018

SHEPHERD, G. (1995): The Impact of Refugees on the Environment and Appropriate Responses. [Online.] [Cit. 2018-08-30.] Dostupné na: <https://odihpn.org/magazine/the-impact-of-refugees-on-the-environment-and-appropriate-responses>

SIMMONS, J. (2018): An overview of irregular migration trends in Europe. Presentation at the seminar „Contemporary realities and dynamics of migration in Italy“ 13th April 2018, Florence, Italy. [Online.] [Cit. 2018-08-26.] Dostupné na: <http://migrationpolicycentre.eu/docs/metropolis/Jon-Simmons.pdf>

SIVÁK, R. (2017): Súčasný finančný riziká v globálnej ekonomike. In: OBA-DI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Krehký posun z oblasti rizika do rastovej trajektórie. Bratislava: EÚ SAV.

SIVÁK, R. – GERTLER, L. – KOVÁČ, U. (2015): Teória a politika rizika vo financiách a v bankovníctve. Bratislava: SPRINT 2

STAPLES, W. – CAFARO, P. (2009): The environmental argument for reducing immigration into the United States, *Environmental Ethics* 31(1), Home page: <https://philpapers.org/rec/STATEA>

STOWELL, J. I. (2007): Immigration and crime: The effects of immigration on criminal behavior. New York: LFB Scholarly Publishing

TASR (2015): Americký minister má rady pre G20. Všetci musia robiť reformy. [Online.] Dostupné na: <http://finweb.hnonline.sk/spravy-zo-sveta-financii-126/americky-minister-ma-rady-pre-g20-vsetci-musia-robit-reformy-649591>

The G20. [Online.] Dostupné na: <http://www.g20.utoronto.ca/g20whatisit.htm>

THE GUARDIAN (2014): G20 faces crucial test of its credibility as Brisbane summit looms. [Online.] Dostupné na: <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/10/g20-faces-crucial-test-credibility-brisbane-summit-looms>

THE GUARDIAN (2017): Anger rises in Lesbos over crowded refugee camps (9. 11. 2017). [Online.] [Cit. 2018-07-28.] Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/09/anger-rises-in-lesbos-over-crowded-refugee-camps>

THE UN REFUGEE AGENCY UNHCR (2001): Refugees and the Environment (1 January 2001). [Online.] [Cit. 2018-08-21.] Dostupné na: <http://www.unhcr.org/3b039f3c4.html>

THE WASHINGTON POST (2018): Conditions are horrific at Greece's island prisons for refugees is that the point. [Online.] [Cit. 2018-08-13.] Dostupné na: https://www.washingtonpost.com/world/europe/conditions-are-horrific-at-greeces-island-prisons-for-refugees-is-that-the-point/2018/01/15/b93765ac-f546-11e7-9af7-a50bc3300042_story.html?noredirect=on&utm_term=.8d4571eb32bf

U. S. BUREAU OF LABOR STATISTICS (2018): Databases, Tables & Calculators by Subject. [Online.] [Cit. 2018-07-26.] Dostupné na: <https://www.bls.gov/data/>

U. S. CENSUS BUREAU (2018): U. S. Trade in Goods by Country. [Online.] [Cit. 2018-07-27.] Dostupné na: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/index.html>

U. S. COMMODITY FUTURES TRADING COMMISSION. <http://www.cftc.gov/index.htm>

U. S. DEPARTMENT OF THE TREASURY (2018a): Daily Treasury Yield Curve Rates. [Online.] [Cit. 2018-08-10.] Dostupné na: <https://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/interest-rates/Pages/TextView.aspx?data=yield>

U. S. DEPARTMENT OF THE TREASURY (2018b): Major foreign holders of treasury securities. [Online.] [Cit. 20. 8. 2018.] Dostupné na: <http://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>

UNCTAD (2018): UNCTAD.Stat. [Online.] Dostupné na: http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en

UNIVERSITY OF TORONTO (2014): G7/8 Summits. [Online.] Dostupné na: <http://www.g8.utoronto.ca/summit>

US CENSUS (2018): U.S. International Trade Data. [Online.] Dostupné na: <https://www.census.gov/foreign-trade/data/index.html>

USTR (2018): USTR Issues Tariffs on Chinese Products in Response to Unfair Trade Practices. Office of the United States Trade Representative. [Online.] Dostupné na: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2018/june/ustr-issues-tariffs-chinese-products>

VERICK, S. S. (2018): The Puzzles and Contradictions of the Indian Labour Market: What Will the Future of Work Look Like? IZA DP No. 11376. [Online.] [Cit. 24. 8. 2018.] Dostupné na: <http://ftp.iza.org/dp11376.pdf>

VINOKUROV, E. (2017): Eurasian Economic Union: Current state and preliminary results. *Russian Journal of Economics*, 3(1), 54 - 70

WEF (2018): The Global Competitiveness Report 2017-2018. World Economic Forum, Reports. [Online.] Dostupné na: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

WEO (2018): Cyclical Upswing, Structural Change. Washington, DC: IMF, World Economic Outlook, April 2018

WHITE, T. (2007): Sharing resources: The global distribution of the ecological footprint. *Ecological Economics*, 64(2), 402 - 410

WHO (2018): World Health Statistics 2018. Monitoring health for the sustainable development goals. Geneva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-156558-5

WORKIE TIRUNEH, M. a kol. (2009): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna finančná a hospodárska kríza: príčiny - náklady - východiská. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. [Online.] Dostupné na: http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/126_2009-vyvoj-a-perspektivy-svetovej-ekonomiky-globalna-financna-a-hospodarska-kriza.pdf

WORLD BANK (2018a): Commodity Markets. [Online.] Dostupné na: <http://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>

WORLD BANK (2018b): Exports of goods and services (current US\$)

WORLD BANK (2018c): Modest growth ahead. Russia economic report no. 39 May 2018. Washington, DC: World Bank Group

WORLD BANK (2018d): Doing Business 2018. Reforming to Create Jobs. [Online.] [Cit. 16. 8. 2018.] Dostupné na <http://espanol.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

WORLD BANK (2018e): Trade (% of GDP). Washington, D.C.: World Bank Group. [Online.] Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>

WORLD GOLD COUNCIL (2018): Official gold reserves. [Online.] [Cit. 20. 9. 2018.] Dostupné na: <https://www.gold.org/data/gold-reserves>

WTO (2018): Strong Trade Growth in 2018 Rests on Policy Choices. [Online.] Dostupné na: https://www.wto.org/english/news_e/pres18_e/pr820_e.htm

X-RATES (2018): Chinese Yuan Renminbi per 1 US Dollar Monthly average. [Online.] Dostupné na: <http://www.x-xates.com/average/?from=USD&to=CNY&amount=1&year=2017>

ZICKGRAF, C. (2018): Immobility. In: MCLEMAN, R. – GEMENNE, F. (eds.): Routledge Handbook of Environmental Migration & Displacement. Routledge

ZORELL, N. (2018): The European Commission's 2018 assessment of macro-economic imbalances and progress on reforms. ECB Economic Bulletin, Issue 2/2018 – Box 8. [Online.] Dostupné na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ebbox201802_08.en.pdf

www.cftc.gov

www.indexmundi.com

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV

List of Publications of the Institute of Economic Research of SAS

MORVAY, K. et al.: Economic Development of Slovakia in 2017 and Outlook up to 2019. 2018. 115 p. e-ISBN 978-80-7144-289-9

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2017 a výhľad do roku 2019. [*Economic Development of Slovakia in 2017 and Outlook up to 2019.*] 2018. 114 s. ISBN 978-80-7144-287-5

ONDROVIČ, A.: Inštitucionálne príčiny globálnej ekonomickej krízy. [*Institutional Causes of the Global Economic Crisis.*] 2017. 112 s. ISBN 978-80-7144-286-8

BRZICA, D. – KAČÍRKOVÁ, M. – VOKOUN, J.: Vytváranie a zhodnocovanie potenciálu znalostnej spoločnosti. [*Creation and Evaluation of Potential of Knowledge Society.*] 2017. 135 s. ISBN 978-80-7144-283-7

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy zmien v 21. storočí: externé a interné determinanty polarizácie spoločnosti. Zborník statí. [*Paradigms of the Changes in the 21st Century: External and Internal Determinants of Society Polarization.*] 2017. 287 s. ISBN 978-80-7144-281-3

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Krehký posun z oblasti rizika do rastovej trajektórie. [*The Development and Perspectives of the World Economy: Fragile Shift from Areas of Risk to Growth Trajectory.*] 2017. 382 s. ISBN 978-80-7144-279-0

MORVAY, K. et al.: Economic Development of Slovakia in 2016 and Outlook up to 2018. 2017. 160 p. e-ISBN 978-80-7144-278-3

PETRÍK, B.: Lexikón slovenských ekonómov. [*Lexicon of Slovak Economists.*] 2017. 135 s. ISBN 978-80-7144-277-6

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2016 a výhľad do roku 2018. [*Economic Development of Slovakia in 2016 and Outlook up to 2018.*] 2017. 155 s. ISBN 978-80-7144-275-2

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Súvislosti príjmovej polarizácie na Slovensku II. [*The Context of Income Polarization in Slovakia II.*] 2017. 230 s. ISBN 978-80-7144-273-8

LUBYOVÁ, M. – ŠTEFÁNIK, M. et al.: Labour Market in Slovakia 2017+. 2016. 226 p. ISBN 978-80-970850-4-9

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Vysoké riziká a väčšie neistoty. [*The Development and Perspectives of the World Economy: High Risks and Larger Uncertainties.*] 2016. 344 s. ISBN 978-80-7144-271-4

MORVAY, K. et al.: Economic Development of Slovakia in 2015 and Outlook up to 2017. 2016. 140 p. ISBN 978-80-7144-270-7

PAUHOFOVÁ, I. – STANĚK, P.: Adaptačné procesy a pulzujúca ekonomika: v cykle Paradigmy zmien v 21. storočí. [*Adaptation Processes and Pulsating Economy: Paradigms in the Cycle of Changes in the 21st Century.*] 2016. 160 s. ISBN 978-80-7144-267-7

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy zmien v 21. storočí: adaptačné procesy a pulzujúca ekonomika. Zborník statí. [*Paradigms of the Changes in the 21st Century: Adaptation Processes and Pulsating Economy.*] 2016. 373 s. ISBN 978-80-7144-265-3

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2015 a výhľad do roku 2017. [*Economic Development of Slovakia in 2015 and Outlook up to 2017.*] 2016. 129 s. ISBN 978-80-7144-261-5

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Súvislosti príjmovej polarizácie na Slovensku. [*The Context of Income Polarization in Slovakia.*] 2016. 229 s. ISBN 978-80-7144-259-2

RADVANSKÝ, M. et al.: Impact of Cohesion Policy on Regional Development of Slovakia. Ex-post Assessment of National Strategic Reference Framework 2007 – 2013. 2016. 107 p. ISBN 978-80-7144-257-8

LUBYOVÁ, M. – ŠTEFÁNIK, M. a kol.: Trh práce na Slovensku 2016+. 2015. 239 s. ISBN 978-80-7144-255-4

PÁLENÍK, V. et al.: Potential of the Silver Economy: in an Ageing Europe Dealing with an Ongoing Debt Crisis and Problems in the Labour Market. Bački Petrovac, 2015. 135 p. ISBN 978-86-80394-00-8

MORVAY, K. a kol.: Pohľady na štrukturálne problémy slovenskej ekonomiky III. [*Insights into the Structural Problems of the Slovak Economy III.*] 2015. 199 s. ISBN 978-80-7144-253-0

DOMONKOS, T. (ed.): Inclusive Growth and Employment in Europe. Peer reviewed international conference proceedings Bratislava. Slovakia 3rd – 4th November 2015. 2015. 158 p. ISBN 978-80-7144-252-3

PÁLENÍK, V. a kol.: Inkluzívny rast v stratégii Európa 2020 – Naivita alebo genialita? [*Inclusive Growth in the Europe 2020 Strategy – Naivety or Geniality?*] 2015. 341 s. ISBN 978-80-7144-250-9

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí: adaptačné procesy – budúcnosť Európy a Slovenska. Zborník statí. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century: Adaptation Processes – the Future of Europe and Slovakia.*] 2015. 320 s. ISBN 978-80-7144-248-6

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík. [*The Development and Perspectives of the World Economy: Fragile Recovery of the Global Economy in the Time of Relatively Low Crude Oil Prices and the Persisting Geopolitical Risks.*] 2015. 336 s. ISBN 978-80-7144-245-5

PAUHOFOVÁ, I. – SVOCÁKOVÁ, S.: Investičné stratégie Číny v podmienkach krízy. [*China's Investment Strategies in Terms of Crisis.*] 2015. 131 s. ISBN 978-80-7144-243-1

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2014 a výhľad do roku 2016. [*Economic Development of Slovakia in 2014 and Outlook up to 2016.*] 2015. 130 s. ISBN 978-80-7144-241-7

HOŠOFF, B. a kol.: Determinanty dlhovej krízy a jej vplyv na ekonomiku a spoločnosť. [*Determinants of the debt crisis and its influence on economy and society.*] 2015. 148 s. ISBN 978-80-89608-25-6

BRZICA, D. a kol.: Motivácia aktérov pri smerovaní k znalostnej spoločnosti. [*Motivation of Actors in Transition Towards Knowledge-Based Society.*] 2014. 282 s. ISBN 978-80-7144-240-0

HOŠOFF, B. (ed.): Finančné a sociálne aspekty dlhovej krízy z pohľadu ekonómie a práva. [*Financial and Social Aspects of Debt Crisis from the Perspective of Economics and Law.*] 2014. 258 s. ISBN 978-80-89608-18-8

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy (ne)zamestnanosti nízkokvalifikovaných pracovných síl. [*Actual Problems of (Un)employment of Low-skilled Labour Force.*] 2014. 150 s. ISBN 978-80-89608-16-4

OBADI, S. M. (ed.): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Oživenie globálnej ekonomiky: reálne trendy a rizikové faktory. [Zborník z konferencie.] [*The Development and Perspectives of the World Economy. Recovery of Global Economy: Real Trends and Risks.*] 2014. 141 s. ISBN 978-80-7144-238-7

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika – potenciál na Slovensku. [*Silver Economy – Potential in Slovakia.*] 2014. 359 s. ISBN 978-80-7144-234-9

WORKIE TIRUNEH, M. – ŠTEFÁNIK, M. a kol.: Trh práce na Slovensku: Analýzy a prognózy. [*Slovak Labour Market: Analyses and Prognoses.*] 2014. 222 s. ISBN 978-80-7144-232-5

RADIČOVÁ, I. – NAVRÁTILOVÁ, L.: Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014. [*Development of Solutions of Material Need between 2004 – 2014.*] 2014. 174 s. ISBN 978-80-7144-230-1

ŠIKULOVÁ, I. a kol.: Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii. Vybrané témy a problémy. [*The Slovak Economy: Ten Years in the European Union. Selected Topics and Issues.*] 2014. 242 s. ISBN 978-80-7144-228-8

OBADI, S. M. – KORČEK, M.: Energetická bezpečnosť Európskej únie so zameraním na ropu a zemný plyn: teoretické pohľady a empirické dôkazy. [*Energy Security of the European Union with Focus on Crude Oil and Natural Gas: Theoretical Views and Empirical Evidence.*] 2014. 268 s. ISBN 978-80-7144-225-7

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2013 a výhľad do roku 2015. [*Economic Development of Slovakia in 2013 and Outlook up to 2015.*] 2014. 128 s. ISBN 978-80-7144-224-0

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Globálny svet – spolupráca alebo konfrontácia? [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Global World – Cooperation or Confrontation?*] 2014. 295 s. ISBN 978-80-7144-220-2

RADVANSKÝ, M.: Možnosti analyzovania vplyvu kohéznej politiky na regióny a trh práce SR: ekonometrický prístup. [*Possibilities of Analysing the Influence of Cohesion Policy to Slovak Regions and Labour Market: Econometric approach.*] 2014. 147 s. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-218-9

MORVAY, K. (ed.): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. [*Views on Structural Aspects of the Slovak Economy.*] 2013. 209 s. ISBN 978-80-7144-217-2. ISBN 978-80-7144-216-5

ŠIKULA, M. (ed.): Krízová a pokrízová adaptácia: nové výzvy pre ekonomickú vedu. Zborník príspevkov. [*Crisis and Post-Crisis Adaptation: New Challenges for Economic Science.*] 2013. 258 s. ISBN 978-80-7144-215-8

ŠIKULA, M.: 60 rokov výskumu v Ekonomickom ústave Slovenskej akadémie vied. 2013. 254 s. ISBN 978-80-224-1317-6

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: hľadanie možných ciest oživenia v čase pretrvávajúcej krízy dôvery. [*The Development and Perspectives of the World Economy: Finding Possible Ways of Economic Recovery at the Time of the Persisted Crisis of Trust.*] 2013. 396 s. ISBN 978-80-224-1311-4

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2012 a výhľad do roku 2014. [*Economic Development of Slovakia in 2012 and Outlook up to 2014.*] 2013. 127 s. ISBN 978-80-7144-207-3

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Európa, Slovensko – súvislosti globálneho ekonomického a mierového potenciálu. Zborník statí. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century III. Europe, Slovakia – Connections between the Global Economic and Peace Potential. Scientific Conference Proceedings.*] 2013. 283 s. ISBN 978-80-7144-212-7

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Infraštruktúra spoločnosti, infraštruktúra človeka, kontrolovaná spoločnosť. Zborník statí. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Infrastructure of Society – Infrastructure of Man – Controlled Society. Scientific Conference Proceedings.*] 2012. 268 s. ISBN 978-80-7144-198-4

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Medzi stagnáciou a oživením. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Between Stagnation and Recovery.*] 2012. 354 s. ISBN 978-80-7144-197-7

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2011 a výhľad do roku 2013. [*Economic Development of Slovakia in 2011 and Outlook up to 2013.*] 2012. 145 s. ISBN 987-80-7144-196-0

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí. Hľadanie kontúr v mozaike. [*Paradigms of Changes in the 21st Century – Quest for Configurations in Mosaic.*] 2012. 314 s. ISBN 978-80-7144-195-3

PÁLENÍK, V. a kol.: Možnosti modelovania zmien ekonomiky Slovenskej republiky so zreteľom na fungovanie v Európskej menovej únii. [*Modeling Possibilities of Economic Changes in Slovak Republic with Respect to European Monetary Union Membership.*] 2011. 277 s. ISBN 978-80-7144-192-2

BRZICA, D. a kol.: Spolupráca aktérov v technologickom a inovačnom rozvoji. [*Cooperation of Actors in Technological and Innovation Development.*] 2011. 227 s. ISBN 978-80-7144-189-2

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Determinanty ekonomického rastu a konkurencieschopnosti: výzvy a príležitosti. [*Determinants of Economic Growth and Competitiveness: Challenges and Opportunities.*] 2011. 258 s. ISBN 978-80-7144-187-8

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Spomalenie rastu a vysoká nezamestnanosť. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Slowing Growth and High Unemployment.*] 2011. 261 s. ISBN 978-80-7144-185-4

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2010 a výhľad do roku 2012. [*Economic Development of Slovakia in 2010 and Outlook up to 2012.*] 2011. 136 s. ISBN 987-80-7144-184-7

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Analýza determinantov regionálnych rozdielov v Slovenskej republike (vybrané aplikácie). [*Analysis of the Determinants of Regional Disparity in the Slovak Republic (Selected Issues).*] 2010. 304 s. ISBN 978-80-7144-183-0

ŠIKULA, M. (ed.): Krízové a pokrízové adaptačné procesy a nové nároky na konkurencieschopnosť. [*Crisis and Anti-crisis Adjustment Processes and New Demands for Competitiveness.*] 2010. 208 s. ISBN 978-80-7144-181-6

ŠIKULA, M. a kol.: Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. [*Strategy of Development of Slovak Society.*] 2010. 695 s. ISBN (EÚ SAV) 978-80-7144-179-3; ISBN (VEDA) 978-80-224-1151-6

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Ozdravenie svetovej ekonomiky: realita alebo mýtus? [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Recovery of the World Economy: Reality or Myth?*] 2010. 312 s. ISBN 978-80-7144-178-6

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla Ekonomického časopisu, ktorý vydáva Ekonomický ústav, si možno objednať alebo kúpiť v knižnici EÚ SAV a v kníhkupectvách PARTNER TECHNIC, spol. s r. o., Námestie slobody 17, 811 06 Bratislava; a VEDA, vydavateľstvo SAV, Štefánikova 3, 811 06 Bratislava; ako aj v internetových kníhkupectvách Martinus, s. r. o., www.martinus.sk; Matej LAŽÍK, www.bibliostudio.sk; a UniKnihy.sk, s. r. o., www.uniknihy.sk.

VÝVOJ A PERSPEKTÍVY SVETOVEJ EKONOMIKY

Pozitívny výhľad a hroziaca obchodná vojna

THE DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES OF THE WORLD ECONOMY

Positive Economic Outlook and Impending Trade War

SALEH MOTHANA OBADI A KOLEKTÍV

1. vydanie

Náklad: 200 ks

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied

Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 00 421 2 52 49 82 14, Fax: 00 421 2 52 49 51 06

URL: <http://www.ekonom.sav.sk>

E-mail: Saleh-Mothana.Obadi@savba.sk

ISBN 978-80-7144-294-3

e-ISBN 978-80-7144-295-0

ISBN 978-80-7144-295-0

9 788071 442950